

ГО "Інститут транскордонних ініціатив"

Лабораторія проектів та ініціатив
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

EUROPEAN PERSPECTIVE:

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ДИСКУРС
У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ
І МОЖЛИВОСТЕЙ

Збірник тез доповідей
VI Міжнародної науково-практичної
конференції

Луцьк-2024

Громадська організація «Інститут транскордонних ініціатив»
Лабораторія проєктів та ініціатив
Волинський національний університет імені Лесі Українки

**EUROPEAN PERSPECTIVE:
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ДИСКУРС
У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ
І МОЖЛИВОСТЕЙ**

*в рамках Програми «TOGETHER UNITED:
науковці проти війни»
(29 лютого 2024 р., м. Луцьк, Україна)*

**Збірник тез доповідей
VI МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

Електронне видання на CD-ROM

Луцьк
Вежа-Друк
2024

УДК 339.92(08)

М 71

Рекомендовано радою ГО «Інститут транскордонних ініціатив»
(протокол 1-2024-ВД від 05.03.2024)

Рецензенти:

Шульц С. Л. – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу регіональної економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України», м. Львів, Україна;

Коцан Н. Н. – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і регіональних студій, Голова Координаційної ради Інституту Польщі, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна;

Уніга О. В. – к.е.н., науковий співробітник Лабораторії проєктів та ініціатив, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна.

М 71 EUROPEAN PERSPECTIVE: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ДИСКУРС У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І МОЖЛИВОСТЕЙ: збірник тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 29 лютого 2024 р.). / Заг. ред. та упорядк.: Цимбалюк І. О. – Луцьк : Вежа-Друк, 2024. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Об'єм даних 6,29 Мб.

ISBN 978-966-940-551-7

Видання містить тези доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції «EUROPEAN PERSPECTIVE: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ДИСКУРС В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І МОЖЛИВОСТЕЙ», яка відбулася 29 лютого 2024 року у м. Луцьк.

У збірнику представлені дослідження, що охоплюють широкий спектр питань європейської інтеграції України та її наслідків. Кожен розділ зосереджується на важливій темі, такий як політичні, правові, економічні, технологічні, соціокультурні, екологічні, освітні та наукові проблеми цієї інтеграції. Дослідження включають аналіз інтеграційних процесів у воєнний та повоєнний періоди, виклики та перспективи правового врегулювання, стратегії економічного розвитку та фінансової стабілізації, інновації та технологічний прогрес, соціокультурні виміри та глобалізація, екологічна політика та сталий розвиток, освітні та наукові стратегії, історичний та геополітичний контексти, а також міждисциплінарні підходи до вивчення суспільних змін. Збірник створений для поглибленого розуміння викликів і можливостей, які виникають у процесі європейської інтеграції України.

Збірник призначений для науковців, представників різних академічних дисциплін, докторантів, аспірантів, студентів й усіх тих, кого турбують питання наслідків військових конфліктів і відновлення розвитку та миру у третьому тисячолітті.

Редакційна колегія не несе відповідальності за зміст та авторський стиль праць, розміщених у збірнику.

УДК 339.92(08)

© ГО «Інститут транскордонних ініціатив»,
Лабораторія проєктів та ініціатив
ВНУ імені Лесі Українки, 2024

ISBN 978-966-940-551-7

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА (Павліха Н.В.)	7
СЕКЦІЯ 1. Інтеграція України в Європейський Союз і міжнародні відносини у воєнний та повоєнний періоди	31
Павліха Наталія РОЛЬ ЦЕНТРУ «СТАЛА, ІНКЛЮЗИВНА ТА СМАРТ ЄВРОПА» У ПРИСКОРЕННІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ.....	31
Тихомирова Євгенія КЛІМАТИЧНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЇЇ НАБЛИЖЕННЯ ДО ЄС	37
Федулова Світлана ВІД СТРАТЕГІЧНОЇ АВТОНОМІЇ ЄС ДО СТРАТЕГІЧНОЇ ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ.....	45
Науменко Ольга ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ЧАС.....	48
Зарічний Ігор РЕФОРМА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС.....	52
Білик Петро ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС..	55
СЕКЦІЯ 2. Правові аспекти європейської інтеграції України: виклики та перспективи	60
Антонюк Микола, Білан Руслан ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	60
Невар Оксана ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЕВООБРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	65
Неделько Анастасія ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ..	70
Левчук Володимир РЕКОМЕНДАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	73

СЕКЦІЯ 3. Стратегії економічного розвитку та фінансова стабілізація у контексті європейської перспективи 77

Antoniuk Nataliia THE FORMATION OF THE ANTI-CRISIS POTENTIAL OF FINANCIAL REGULATION SYSTEMS IN UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION..... 77

Денисенко Микола, Бреус Світлана АКТИВІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ДЕРЖАВИ..... 82

Антонюк Дмитро, Кулик Дмитро РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... 85

Бродовська Оксана, Драпак Тетяна ІНКЛЮЗИВНЕ ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ЕНЕРГЕТИКОЮ ТА ЕФЕКТИВНІСТЮ УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПЕРСПЕКТИВИ 89

Антонюк Дмитро, Жуков Віталій ПРИНЦИПИ УСПІШНОГО ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ: ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА, КОНТРОЛЬ І ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ..... 93

Науменко Наталія СТРАХОВІ РИЗИКИ У ВОЄННИЙ ЧАС НА ДРУГОМУ РОЦІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 98

Хрущ Юрій ПІСЛЯВОЄННА ІНФЛЯЦІЯ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА СТРАТЕГІЇ БОРОТЬБИ..... 106

Костенюк Тарас ПРОБЛЕМИ ГОРИЗОНТАЛЬНОГО ВИРІВНЮВАННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ВІЙНИ..... 112

СЕКЦІЯ 4. Інновації та технологічний прогрес в епоху європейської інтеграції України 117

Македон Вячеслав ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 117

Бабець Ірина УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ 122

Олійник Даниїла, Ніжний Даниїл РОЛЬ ІННОВАЦІЙ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 128

Речун Оксана, Токарчук Юлія ЛОГІСТИКА ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ..... 134

Антонюк Дмитро, Буй Юлія СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК КАТАЛІЗАТОР СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ, ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД	138
Цимбалюк Сергій ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАКТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ	143
Кльоба Віктор СУЧАСНИЙ СТАН ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ІТ-ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ	149
Гловацький Юрій ETIAS AND EES: IMPACT ON UKRAINIAN CITIZENS TRAVELLING TO EU	153

СЕКЦІЯ 5. Соціокультурні виміри європейського вибору України в контексті глобалізації..... 156

Momot Volodymyr, Tomlins Richard PSYCHOLOGICAL CAPITAL AS A FACILITATOR ON THE UKRAINIAN ECONOMY RECOVERY	156
Цимбалюк Ірина ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРОГРАМИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	162
Кулик Сергій, Мурашев Андрій СТАН СПОРТИВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ В ОКУПОВАНОМУ ДОНЕЦЬКУ (НА ПРИКЛАДІ СТАДІОНУ «ДОНБАС-АРЕНА»)	167

СЕКЦІЯ 6. Екологічна політика та сталий розвиток України в рамках європейських ініціатив..... 175

Погорелова Олена РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СТАЛОГО УПРАВЛІННЯ ЗЕМЛЕЮ ТА ҐРУНТОМ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ	175
Котикова Олена ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ	180
Горошкова Лідія, Антонюк Дмитро, Меньшов Олександр ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇНИ	185
Хомяк Наталія УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	191

Горбач Людмила ПЕРЕХІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ВИКЛИКИ НА ШЛЯХУ ДО КЛІМАТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР	195
Корнелюк Ольга ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ПОДОЛАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ.....	201
Кльоба Руслан АНАЛІЗ ФАКТОРІВ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ТА МОДЕЛЮВАННЯ ПЕРСПЕКТИВ СМАРТ-РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....	205
Пшибельський Володимир ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ	209
Гаврук Наталія СОЦІАЛЬНІ ПРОЕКТИ В ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	214

СЕКЦІЯ 7. Освітні та наукові стратегії України у світлі європейського вектору розвитку..... 219

Ювсечко Ярослав РОЛЬ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ....	219
Малаховська Ярина ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРСУАЗИВНОСТІ В НАВЧАЛЬНОМУ ВІДЕОДИСКУРСІ	224
Петрович Ігор ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ВТРУЧАНЬ У ПІДЛІТКОВОМУ ТА МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	230
Онищук Петро ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ У СФЕРІ ОСВІТНІХ СТРАТЕГІЙ, СПРЯМОВАНИХ НА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ	235
Войчук Максим, Козлюк Владислав, Міщук Вероніка ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ НАВИЧОК МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ	238

СЕКЦІЯ 8. Історичний та геополітичний аспекти євроінтеграційних процесів..... 243

Кулик Сергій КОЛІР ЗАКОРДОННОГО ПАСПОРТА ДЕРЖАВ СВІТУ ЯК ПОКАЗНИК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	243
Шумейко Зоя РОЛЬ ПОЛІТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ.....	249

Савчук Наталія СУЧАСНІ АКТОРИ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ.....	252
Завадська Марія УПРАВЛІННЯ РЕПУТАЦІЄЮ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ШЛЯХОМ КОМУНІКАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ	257
Горбач Вікторія РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ЗАРОДЖЕННЯ НИЗЬКОВУГЛЕЦЕВОЇ ПАРАДИГМИ	260
СЕКЦІЯ 9. Міждисциплінарні підходи до вивчення суспільних змін в Україні в контексті євроінтеграції	264
Бабич Микола СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У НАЯВНОСТІ ТА СПОЖИВАННІ НАСЕЛЕННЯМ КАЛОРІЙ	264
Бреус Світлана УПРАВЛІННЯ РЕКЛАМНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ РАКУРС У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРІОРИТЕТІВ УКРАЇНИ	268
Чорна Анастасія РІВНІСТЬ ПРАВ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК НА УТРИМАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІТЕЙ ПРИ РОЗЛУЧЕННІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	273
Мельничук Діана ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВОЇ КОМПЛЕКСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ З ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ.....	276
Romaniuk Bohdan INCLUSIVE ECONOMY AND SOCIAL JUSTICE IN THE CONTEXT OF UKRAINE’S SUSTAINABLE DEVELOPMENT	281

ПЕРЕДМОВА

*координатора Програми
«TOGETHER UNITED: науковці проти війни», наукового редактора
VI Міжнародної науково-практичної конференції
«EUROPEAN PERSPECTIVE:
міждисциплінарний дискурс в контексті сучасних викликів
і можливостей»*

Шановні колеги, учасники конференції!

Сьогодні ми об'єдналися проти російської агресії і перед нами нині великі виклики. Ми переможемо, адже наука – це шлях до майбутнього. Якісний освітній процес і новітні дослідження – це наш фронт. Лише на персональній ініціативі та відповідальності. Кожний із нас, освітян і вчених, сьогодні має бути лідером, покладатися на власні зусилля. Самовдосконалюватися, набувати нових знань, досвіду. Надихати власним прикладом колег, підбадьорювати студентів й учнів. А зруйновані будівлі відбудуємо. Їх і ті, що збереглися, ми наповнимо новим змістом, такими освітніми програмами, які потрібні для відродженої України. Пам'ятаємо, що кожне завтра починається сьогодні! Попри біль втрат...

Програма «TOGETHER UNITED: науковці проти війни» та VI Міжнародна мультидисциплінарна науково-практична конференція «EUROPEAN PERSPECTIVE: міждисциплінарний дискурс в контексті сучасних викликів і можливостей» включають свідчення нашого непохитного переконання в тому, що об'єднавши зусилля, ми можемо зробити значний внесок у подолання сучасних загроз.

Дослідження різних аспектів євроінтеграційних перспектив України набуває особливої ваги у світлі отримання країною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу. Цей крок не тільки конкретизував шлях України до членства в європейській родині, але й активізував процеси внутрішніх реформ, стимулюючи зусилля уряду

та громадянського суспільства. Важливим наслідком стало також залучення уваги європейських та світових інвесторів. Актуальним завданням є адаптація національного законодавства до стандартів Європейського Союзу, інтеграція українського бізнесу у європейські ринки, реалізація безвізового режиму та глибша секторальна інтеграція. Необхідно виконати вимоги Угоди про асоціацію та рекомендації Єврокомісії, щоб розпочати переговори про вступ.

Євроінтеграція України проходить на тлі російської агресії, що з одного боку підкреслила рішучість українців захищати свою незалежність та європейський вибір, з іншого – спонукала до переосмислення політики Брюсселя щодо України та призвела до активізації інтеграційних процесів. Наслідки повномасштабної російсько-української війни вплинули на динаміку євроінтеграції, обумовлюючи особливості підходу в умовах воєнного стану, що включає в себе величезні людські та економічні втрати. Таким чином, розгляд різних аспектів євроінтеграційних перспектив України є ключовим для розуміння її майбутнього шляху та взаємодії з Європейським Союзом.

В контексті міждисциплінарних досліджень, надання Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу представляє собою значущу віху в процесі євроінтеграції. Це підкреслює необхідність підтримки високого рівня зусиль на шляху до повноцінного членства в Європейський Союз, особливо в умовах російської агресії. Завдання полягає в ефективному використанні переваг, що надає цей статус, для проведення необхідних реформ та створення умов, які б забезпечили відновлення України під час та після війни згідно з європейськими нормами і стандартами. Такий підхід вимагає комплексного вивчення та аналізу, що охоплює різні наукові дисципліни, від міжнародних відносин та права до економіки та соціології, для розробки всеосяжної стратегії євроінтеграції.

Актуалізація наукових досліджень та необхідність продовження наукової дискусії щодо євроінтеграції України в умовах російсько-української війни стає особливо важливою, враховуючи унікальні умови, в яких наша країна продовжує свій шлях до Європейського

Союзу. Опір російській агресії, значні людські та економічні втрати, а також здобуття статусу кандидата на вступ до ЄС підкреслюють складність і масштаб викликів, з якими стикається Україна. На цьому шляху країна демонструє прогрес у європейській інтеграції, втілює в життя рекомендації Єврокомісії та положення Угоди про асоціацію, що підкреслює її рішучість та адаптивність.

Отримання Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі символізує перехід до нової якості відносин з Союзом, визначаючи ясні цілі та очікувані етапи подальшої інтеграції. Цей статус відкриває двері до численних можливостей та переваг, які сприяють зміцненню зв'язків між Україною та Європейським Союзом. Однак важливим викликом є ризик затягування процесу на досягнутому етапі, що може бути спричинено як внутрішніми перешкодами, такими як опір реформам або їх несерйозне впровадження, так і зовнішніми обставинами, наприклад, відсутністю консенсусу щодо подальшого прогресу в переговорах. Надання статусу кандидата не означає автоматичного вирішення всіх перешкод; процес інтеграції продовжуватиме вимагати політичної волі та об'єднання зусиль як з боку України для реалізації необхідних реформ, так і від держав-членів ЄС, на яких покладається відповідальність за ухвалення рішень щодо подальших кроків. Втім, статус кандидата посилює потенціал співпраці, закладений у Рамковій угоді про асоціацію та інших секторальних угодах, сприяючи економічній інтеграції, яка може слугувати каталізатором для подальшого наближення до членства в Європейському Союзі, як для України, так і для країн-членів Європейського Союзу.

Сучасний етап євроінтеграції України охоплює широкий спектр внутрішніх і зовнішніх впливів, що вимагає глибокого аналізу турбулентності геополітичних та геоekonomічних процесів, впливу російської агресії та викликів, які постають перед євроінтеграцією. Політико-дипломатична солідарність Європи з Україною, а також військова, фінансово-економічна та гуманітарна підтримка є критично важливими для протистояння російській агресії і сприяють поглибленню економічних зв'язків та лібералізації торгівлі.

ПЕРЕДМОВА

Це підкреслює важливість продовження вивчення того, як в умовах війни з одного боку виникають труднощі в галузевих контактах України з Європейським Союзом, зокрема у сферах сталеливарного виробництва та електротехнічної промисловості. Одночасно, з іншого боку, війна в Україні стимулює більш глибоку інституційну та секторальну інтеграцію української економіки в європейський ринок, а також сприяє трансформації структури експорту через товарну диференціацію. Отже, нагальною є потреба в детальному аналізі цих тенденцій для розуміння як викликів, так і можливостей, які вони відкривають для України в контексті євроінтеграційних зусиль.

В цьому контексті, наукова спільнота стоїть перед завданням не тільки аналізувати та оцінювати поточні тенденції та розвиток подій, але й шукати шляхи оптимізації євроінтеграційних процесів, адаптації стратегій та визначення ефективних механізмів протидії зовнішнім загрозам, безпеки сталого розвитку. Проведення наукової дискусії в рамках роботи VI-ої Міжнародної мультидисциплінарної науково-практичної конференції «EUROPEAN PERSPECTIVE: міждисциплінарний дискурс в контексті сучасних викликів і можливостей» є важливим аспектом для розробки комплексного системного бачення євроінтеграційних перспектив та використання потенціалу євроінтеграційного процесу задля Перемоги над агресором, на шляху до перспектив Глобальних Цілей сталого розвитку.

На сторінках цього збірника представлено наукові праці дослідників, які підходять до вирішення актуальних суспільних проблем з міждисциплінарних позицій євроінтеграційного вектору України. У тезах конференції учені розкривають нові ідеї, дослідження та інновації з різних галузей науки, відкриваючи стратегічні напрями євроінтеграційних процесів. Важливість такої міждисциплінарної взаємодії в науковому співтоваристві не може бути переоцінена, оскільки вона забезпечує комплексний погляд на шляхи реалізації європейських амбіцій та безпеки сталого розвитку на національному і міжнародному рівнях.

VI Міжнародна мультидисциплінарна науково-практична конференція «EUROPEAN PERSPECTIVE: міждисциплінарний дискурс в контексті сучасних викликів і можливостей» охоплює низку ключових напрямів роботи, кожен з яких відіграє вирішальну роль у формуванні майбутнього України на європейському та міжнародному рівнях. Серед них:

- інтеграція України в Європейський Союз і міжнародні відносини у воєнний та повоєнний періоди;
- правові аспекти європейської інтеграції України: виклики та перспективи;
- стратегії економічного розвитку та фінансова стабілізація в контексті європейської перспективи;
- інновації та технологічний прогрес в епоху європейської інтеграції України;
- соціокультурні виміри європейського вибору України в контексті глобалізації;
- екологічна політика та сталий розвиток України в рамках європейських ініціатив;
- освітні та наукові стратегії України у світлі європейського вектору розвитку;
- історичний та геополітичний аспекти євроінтеграційних процесів;
- міждисциплінарні підходи до вивчення суспільних змін в Україні в контексті євроінтеграції.

Напрямок конференції *«Інтеграція України в Європейський Союз і міжнародні відносини у воєнний та повоєнний періоди»* зосереджений на аналізі політичних та дипломатичних аспектів взаємодії України з ЄС у воєнний та повоєнний періоди, враховуючи нові виклики та можливості для міцнішої інтеграції.

Інтеграція з Європейським Союзом відіграє важливу роль в процесах інноваційного відновлення та трансформації моделі соціально-економічного розвитку України. Це відкриває нові можливості для зовнішньої торгівлі, завдяки передачі технологій та кращим стандартам управління. У таких умовах пріоритетним

ПЕРЕДМОВА

завданням є відновлення та забезпечення безпеки населення, реструктуризація економіки та соціальних систем.

Європейська інтеграція України відіграє значну роль у дипломатичній стратегії країни, дозволяючи їй ефективніше взаємодіяти з міжнародними партнерами. Через механізми Європейського Союзу, Україна залучається до широкого спектра політичних, економічних та безпекових діалогів, що допомагає країні відстоювати свої інтереси на міжнародній арені. Це також сприяє формуванню стійких двосторонніх відносин з країнами-членами Європейського Союзу, зміцнюючи їх підтримку України.

Економічна інтеграція з Європейським Союзом відкриває перед Україною доступ до європейського ринку, сприяючи зростанню торгівлі, інвестицій та економічної модернізації. Адаптація українського законодавства до стандартів і норм Європейського Союзу спонукає проведення необхідних реформ у сферах правосуддя, боротьби з корупцією та захисту прав споживачів, що, в свою чергу, підвищує довіру міжнародних інвесторів до української економіки.

Попри значний потенціал та переваги інтеграції, Україна стикається з рядом викликів, включаючи необхідність глибоких реформ, протистояння внутрішньому та зовнішньому спротиву, та необхідність адаптації до економічних стандартів та норм Європейського Союзу. Подальша інтеграція також залежить від політичної волі та здатності Європейського Союзу прийняти нового члена в умовах глобальних політичних та економічних викликів.

Безперечно інтеграція України в Європейський Союз є складним, але перспективним процесом, який має велике значення для міжнародних відносин, особливо в контексті воєнного та повоєнного періодів. Вона сприяє не тільки економічному а соціальному розвитку України, але й зміцнює її міжнародну позицію, сприяє стабільності та безпеці. Реалізація цього процесу вимагає від України проведення глибоких реформ, зокрема у сферах верховенства права, боротьби з корупцією, економічної та соціальної політики. Водночас, Європейський Союз потребує адаптації своїх структур та політик для

інтеграції нових членів, що також є важливим кроком на шляху до розширення Союзу.

Подальша європейська інтеграція України залежить від багатьох факторів, включаючи геополітичну ситуацію, внутрішньополітичні процеси в Україні та країнах Європейського Союзу, а також від готовності обох сторін до компромісів і співпраці. Попри існуючі виклики, інтеграція України в Європейський Союз залишається стратегічною ціллю, яка може принести взаємну користь як Україні, так і Європейському Союзу, сприяючи миру, стабільності та процвітанню в Європі.

Інтеграція України в ЄС є довгостроковим процесом, який вимагає відповідальності, компромісу та співпраці з обох сторін. Враховуючи потенціал для позитивних змін, які ця інтеграція може принести, вона залишається однією з ключових цілей української зовнішньої політики та важливим кроком на шляху до європейської інтеграції.

Для забезпечення успішного просування на шляху до євроінтеграційних перспектив, дослідження та аналіз наступних процесів є вкрай необхідними для України:

- вивчення стану стабільності інституцій, що підтримують демократичні засади, отож дослідження механізмів, які забезпечують демократію, верховенство права, захист прав людини та меншин, є критично важливими для відповідності Копенгагенським критеріям;

- дослідження функціонування ринкової економіки, аналіз готовності та здатності країни адаптуватися до конкурентного тиску та ринкових умов в Європейському Союзі вимагають глибокого розуміння економічних процесів та структур;

- моніторинг потенціалу України в імплементації правил, стандартів та політик Європейського Союзу, включаючи зобов'язання щодо політичного, економічного та монетарного союзу, є ключовим для демонстрації здатності країни стати повноцінним членом Європейського Союзу.

Ці пріоритети відображають виклики, які стоять перед Україною на шляху до членства в Європейському Союзі. Європейська

ПЕРЕДМОВА

інтеграція України є многогранним процесом, що включає в себе не лише економічні та політичні аспекти, але й широкий спектр правових перетворень. Враховуючи актуальність наряду конференції *«Правові аспекти європейської інтеграції України: виклики та перспективи»*, що ставило за мету глибокий аналіз існуючих викликів та визначення потенційних напрямів розвитку в контексті європейської інтеграції, пріоритетними темами дослідження цього напрямку є:

- гармонізація законодавства, що визначено основним кроком на шляху до європейської інтеграції та включає адаптацію правових норм у різних сферах, зокрема у сферах торгівлі, екології, прав людини та верховенства права;

- верховенство права, становлення та зміцнення чого є критично важливим для ефективної європейської інтеграції, та включає боротьбу з корупцією, забезпечення незалежності судової системи, а також гарантування прав і свобод громадян;

- захист прав людини та меншин як один із ключових критеріїв для вступу до Європейського Союзу та включає реформування внутрішнього законодавства і практик з метою їх приведення у відповідність до міжнародних стандартів;

- правові аспекти економічної інтеграції, що потребує внесення змін до законодавства в частині регулювання ринку, конкуренції, державної допомоги та захисту прав споживачів;

- дослідження європейської безпекової інтеграції, адже адаптація до політичних та безпекових структур Європейського Союзу потребує правових реформ, зокрема в сферах оборони та безпеки, зовнішніх відносин, а також справедливості та внутрішніх справ;

- правові аспекти енергетичної інтеграції та дотримання екологічних стандартів, що охоплює адаптацію національного законодавства до європейських норм у сфері енергетики, енергоефективності та відновлюваних джерел енергії, а також приведення екологічного регулювання відповідно до стандартів Європейського Союзу.

ПЕРЕДМОВА

Дослідження, виконані відповідно до напряму конференції «*Стратегії економічного розвитку та фінансова стабілізація в контексті європейської перспективи*» є важливими з кількох причин. По-перше, в умовах глобалізації та інтеграційних процесів, країни Європи стикаються з численними викликами, які вимагають глибокого аналізу та розробки ефективних стратегій економічного зростання та забезпечення фінансової стабільності. З іншого боку, вступ до Європейського Союзу вимагає від країн-кандидатів не лише політичної, але й економічної конвергенції з нормами та стандартами, прийнятими в Європейському Союзі. Це означає, що країни-кандидати розробляють та впроваджують ефективні стратегії, які сприятимуть сталому економічному зростанню, конкурентоспроможності національної економіки та її здатності адаптуватися до змінних умов глобальної економіки. При цьому фінансова стабілізація є ключовим елементом, що забезпечує стабільний економічний розвиток. В умовах фінансових криз, високої волатильності ринків та непевності, забезпечення фінансової стабільності вимагає від урядів розробки та впровадження комплексних стратегій, які включають ефективне управління державним боргом, моніторинг фінансових ризиків, регулювання фінансового сектору та заходи зі стабілізації валютного курсу.

Значення економічного співробітництва з Європейським Союзом для стабілізації внутрішнього стану України вимагає детального дослідження, особливо в контексті її зростаючої присутності на європейських ринках. Незважаючи на тривалу російсько-українську війну, Україна та Європейський Союз здійснили важливі кроки для активізації економічних відносин, зокрема, шляхом скасування квотних і тарифних бар'єрів, що сприяє лібералізації торгівлі. Крім того, введення безвізових режимів у рамках секторального співробітництва відкриває нові можливості для обох сторін. Такі зміни не лише підтримують європейську інтеграцію України, але й зміцнюють її здатність протистояти російській агресії. Вивчення цих процесів має важливе значення для розуміння впливу економічного співробітництва на політичну та соціальну стабільність країни, а

також для визначення подальших кроків у зміцненні її економічного суверенітету і безпеки.

Наукові дослідження відповідно до напряму конференції *«Інновації та технологічний прогрес в епоху європейської інтеграції України»* є цінними з точки зору сучасних світових тенденцій розвитку концепції Індустрії 5.0 та впровадження світових інноваційних підходів та повинні зосереджуватися на ролі технологічного розвитку і підвищення продуктивності. Європейський Союз активно застосував концепцію, що покладено в основу концепції Індустрія 5,0, основоположним принципом якої є інтеграція трьох ключових аспектів: економічного, екологічного та соціального, з акцентом на ESG (екологічні, соціальні та управлінські аспекти). Це дозволяє досягти балансу і фокусування на сталому розвитку в процесах, які раніше визначались лише економічними та технологічними параметрами. Екологічні, соціальні та корпоративні аспекти управління (ESG) передбачають оцінку діяльності компанії з огляду на її внесок у соціальні цілі, що включає не тільки максимізацію прибутків на користь акціонерів чи власників, але й досягнення екологічних цілей, підтримку соціальних ініціатив та забезпечення різноманітності, справедливості та інклюзивності. В контексті наукових досліджень євроінтеграції, ця мультидисциплінарна перспектива надзвичайно важлива, оскільки вона розширює рамки аналізу, включаючи не лише традиційні економічні та політичні виміри, але й соціальну відповідальність, стійкість та етичні аспекти, що є ключовими для розуміння ширших впливів євроінтеграційних процесів. Такий підхід допомагає визначити, як нові технології та управлінські практики можуть бути інтегровані з метою сприяння загальному благу, підтримуючи при цьому збалансований розвиток у всіх сферах життя суспільства.

Важливою темою дослідження є вивчення того, як інтеграція з Європейським Союзом впливає на прийняття та реалізацію інноваційних технологій в різних секторах економіки України. Особливу увагу приділено перевагам, які отримує Україна від впровадження новітніх технологій, зокрема в сферах

ПЕРЕДМОВА

енергоефективності, цифровізації, розвитку зеленої економіки та їхньому впливу на сталий розвиток країни. Аналітична частина досліджень базується на ідентифікації бар'єрів та викликів, з якими стикається Україна на шляху до інтеграції з ЄС, включаючи регуляторні, інституційні та фінансові обмеження. В той же час, важливо розглядати стратегії та політики, які можуть сприяти подоланню цих бар'єрів, з метою підвищення інноваційної спроможності та конкурентоспроможності української економіки.

Важливими пріоритетами є залучення вітчизняних вчених в європейські дослідницькі та інноваційні ініціативи, взаємодія з програмами Європейського Союзу, особливо з програмою «Горизонт Європа», інтеграція з Європейським дослідницьким простором та з новим європейським інноваційним порядком денним. «Горизонт Європа» (2021-2027) як ключова програма ЄС у галузі досліджень та інновацій, створена для боротьби зі зміною клімату, допомагає досягти цілей ООН у сфері сталого розвитку та підвищує конкурентоспроможність та зростання Європейського Союзу. Програма сприяє співпраці та посилює вплив досліджень та інновацій на розробку, підтримку та реалізацію політики ЄС, а також вирішенню глобальних проблем. Вона підтримує створення та поширення передових знань та технологій. Вона створює робочі місця, повністю залучає кадровий резерв Європейського Союзу, прискорює економічне зростання, сприяє підвищенню конкурентоспроможності промисловості та оптимізує вплив інвестицій у рамках розширеного Європейського Дослідницького Простору.

Окрім цього, у жовтні 2023 року було відкрито «Офіс Горизонт Європа в Україні» при Національному фонді досліджень, що слугує підтримкою українським учасникам програми, зокрема в пошуку міжнародних партнерів. Українські дослідники та інноватори мають доступ до широкого спектру інноваційних програм, включаючи програму «Цифрова Європа» для розвитку цифрових технологій і програму «Креативна Європа» для підтримки культурних і

ПЕРЕДМОВА

креативних індустрій, а також до інноваційних грантів від Європейського співробітництва в науці та техніці (COST).

У рамках Міжнародної європейської інноваційної програми EUREKA, яка є провідною платформою для міжнародного інноваційного співробітництва, Україна залучена до проєктів, що сприяють розробці інноваційних продуктів через міжнародні консорціуми, з фінансуванням для державних наукових установ і вищих навчальних закладів.

Зусилля України на шляху до інтеграції в європейський науково-інноваційний простір включають активізацію участі в європейських дослідницьких програмах, розширення фінансових можливостей для інноваційного бізнесу середнього та малого розміру, створення спеціалізованого державного фонду для підтримки проривних інноваційних проєктів в межах міжнародних консорціумів, а також популяризацію вдалих прикладів участі в програмах фінансування та підвищення навичок отримання грантів та їх адміністрування.

Особливо важливим є зосередження зусиль на забезпеченні взаємодії між науковою спільнотою та інноваційним бізнесом, щоб максимізувати вплив досліджень на економічне зростання та соціальний розвиток. Це передбачає не лише фінансову підтримку, але й розробку політик, спрямованих на стимулювання комерціалізації досліджень та розробок.

Також значну увагу слід приділити розвитку цифрової інфраструктури та цифрових навичок серед населення і бізнесу, що є критично важливим для успішної цифрової трансформації економіки та суспільства. Програма «Цифрова Європа» та інші ініціативи Європейського Союзу у цьому напрямку можуть слугувати потужним стимулом для розвитку технологічного сектору в Україні.

Поглиблення інтеграції України в Європейський дослідницький простір та активна участь в програмах Європейського Союзу з досліджень та інновацій відкривають нові можливості для розвитку національної науки та технологій. Важливо забезпечити координацію зусиль усіх зацікавлених сторін, включаючи уряд, наукову спільноту, інноваційний бізнес та міжнародних партнерів, для реалізації

потенціалу України в якості активного учасника європейського інноваційного ландшафту.

Щодо проведення досліджень відповідно до наукової секції конференції *«Соціокультурні виміри європейського вибору України в контексті глобалізації»* хочу підкреслити значущість та актуальність цього дослідницького напрямку. Сучасний етап глобалізаційних процесів вносить корективи у розвиток соціокультурних ідентичностей, зумовлюючи необхідність глибшого розуміння механізмів адаптації та інтеграції національних культур у світовий контекст. Вибір України вектору європейської інтеграції є основним, що формує сучасний соціокультурний та політичний ландшафт країни, та, безсумнівно, заслуговує на детальне наукове осмислення.

Організація цієї секції наукової конференції є спробою об'єднати зусилля вчених з різних галузей знань для вивчення комплексу питань, пов'язаних із соціокультурними аспектами європейської інтеграції України. Ми зосередилися на аналізі таких ключових тем, як формування культурної ідентичності в умовах глобалізації, вплив європейської інтеграції на соціальні процеси в Україні, перетворення культурного простору під впливом європейських цінностей та норм, а також виклики та перспективи, які стоять перед Україною на шляху до європейської інтеграції.

Розуміння соціокультурних вимірів європейського вибору України має критичне значення не лише для наукової спільноти, але й для ширшого кола зацікавлених осіб – політиків, громадських діячів, освітян, що долучаються до процесу формування інформованої громадської думки та ефективної культурної політики. Через призму наукового аналізу можливо висвітлити низку стратегічних орієнтирів для подальшого розвитку України в контексті її європейського вибору та визначити можливості для збереження культурного розмаїття в умовах глобалізаційних процесів.

Сучасний світ характеризується безпрецедентним рівнем взаємопроникнення культур, економік і політичних систем, що неминуче впливає на ідентичність, цінності та соціальні структури країн, що перебувають на шляху євроінтеграції. Україна, зі своєю

багатовіковою історією, культурою та специфічним геополітичним розташуванням, стоїть перед особливо важливими викликами та можливостями в цьому контексті. Вивчення соціокультурних вимірів європейського вибору України дозволяє глибше зрозуміти, як глобалізаційні процеси впливають на формування національної ідентичності, змінюють культурні практики та взаємодії між різними соціальними групами всередині країни.

Цей напрямок досліджень є надзвичайно важливим для розробки стратегій соціокультурної інтеграції та адаптації, які враховують широкий спектр впливів – від глобальних до локальних. Він відкриває можливості для аналізу та прогнозування соціальних змін, що супроводжують процес європейської інтеграції, дозволяючи формувати ефективні політики в галузі освіти, культури, медіа та громадянського суспільства. Особлива увага приділяється обґрунтуванню важливості європейських цінностей у контексті формування стратегічного євроінтеграційного вектора розвитку України та її боротьби з російським агресором.

В контексті європейської інтеграції, європейські цінності, такі як демократія, верховенство права, повага до людської гідності, свобода вираження, толерантність і захист прав людини, стають основоположними орієнтирами для соціокультурних перетворень в Україні. Ці цінності сприяють формуванню відкритого та інклюзивного суспільства, здатного ефективно реагувати на виклики сучасності, включаючи російсько-українську війну та пропаганду.

Боротьба України з російським агресором не лише є виявом захисту територіальної цілісності та суверенітету, але й глибоко вкорінена в прагненні утвердити зазначені європейські цінності як фундаментальну основу свого державного ладу та соціального життя. Ця боротьба вимагає не лише військової, але й соціокультурної резистентності, здатності суспільства зберегти свою ідентичність, цінності та демократичні інститути в умовах повномасштабної війни в Україні.

В контексті глобалізації та зростаючих викликів кліматичних змін, питання, запропоновані для розгляду на секції *«Екологічна*

ПЕРЕДМОВА

політика та сталий розвиток України в рамках європейських ініціатив» набувають особливої актуальності. Україна, як країна з євроінтеграційними намірами, активно працює над впровадженням європейських стандартів у сфері екології та сталого розвитку. Україна визначила екологічну політику як один з пріоритетів на шляху до інтеграції в Європейський Союз. Українська влада розробляє та впроваджує низку законодавчих та нормативних актів, спрямованих на гармонізацію національного законодавства з європейськими директивами та регуляторними інститутами. Серед ключових аспектів – зменшення викидів парникових газів, захист біорізноманіття, управління водними ресурсами, енергоефективність та відновлювальна енергетика.

Стратегія сталого розвитку України орієнтована на збалансоване вирішення соціальних, економічних та екологічних проблем. Основні зусилля спрямовані на зниження рівня забруднення навколишнього середовища, збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь, розвиток екологічно чистих технологій та підвищення якості життя населення. Особлива увага приділяється адаптації до змін клімату та запобіганню екологічним катастрофам. Україна активно бере участь у міжнародних екологічних програмах та проєктах під егідою Європейського Союзу. Це дозволяє не лише адаптувати вітчизняну екологічну політику до європейських стандартів, а й отримувати значну фінансову та технічну підтримку для її реалізації. Однією з ключових ініціатив є участь України в Зеленому курсі Європейського Союзу, який спрямований на досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. В рамках цього курсу, Україна розробляє та впроваджує заходи щодо зменшення вуглецевого сліду, збільшення частки відновлювальної енергії у енергетичному балансі та підвищення енергоефективності.

На шляху до сталого розвитку та інтеграції з європейськими екологічними стандартами Україна стикається з низкою проблем та викликів. Серед них – високий рівень забруднення повітря в зоні бойових дій, неконтрольоване використання природних ресурсів, проблеми з управлінням відходами та необхідність модернізації

ПЕРЕДМОВА

застарілої інфраструктури. Ці виклики вимагають комплексного підходу та активної участі всіх зацікавлених сторін – уряду, бізнесу, громадянського суспільства та міжнародної спільноти. Впровадження європейських стандартів сприяє не лише покращенню стану довкілля, а й стимулює економічне зростання, сприяє створенню нових робочих місць та підвищенню якості життя населення. Перехід до зеленої економіки відкриває нові можливості для розвитку енергетичного сектору, сільського господарства, транспорту та інших сфер. Важливу роль у цьому процесі відіграє співпраця з Європейським Союзом та іншими міжнародними партнерами.

Питання екологічної політики та сталого розвитку України в рамках європейської інтеграції є ключовими для забезпечення балансу між економічним розвитком та збереженням довкілля. Дослідження цих питань важливе з кількох причин. Передусім задля розробки ефективної екологічної політики, щоб ідентифікувати найбільш ефективні шляхи впровадження європейських стандартів та практик у національну екологічну політику. Це стосується, наприклад, регулювання викидів парникових газів, управління водними ресурсами, збереження біорізноманіття та інших аспектів. Окрім того, важливим чинником є підвищення енергоефективності та розвиток відновлювальних джерел енергії. Вивчення досвіду країн Європейського Союзу у сфері енергоефективності та відновлювальної енергетики сприятиме розробці та впровадженні національної стратегії задля зменшення залежності від викопного палива та переходу до екологічно чистих джерел енергії. Вивчення впливу змін клімату та розробка стратегій адаптації є критично важливими для України. Дослідження в цій сфері допоможе знизити потенційні економічні та соціальні втрати від кліматичних змін. Аналіз політик та практик сталого розвитку в країнах Європейського Союзу допомагає Україні формувати власні стратегії, які враховують соціальні, економічна та екологічні аспекти розвитку. Це сприяє досягненню цілей сталого розвитку, визначених ООН, та інтеграції з Європейським Союзом.

ПЕРЕДМОВА

Інтеграція України у європейський освітній та науковий простір стає пріоритетом державної політики, що спрямована на модернізацію вітчизняної системи освіти та науки згідно з європейськими стандартами та практиками. Цей процес передбачає впровадження нових стратегій та реформ, що спрямовані на підвищення якості освіти, зміцнення наукового потенціалу та забезпечення інтеграції українських науковців та освітян у міжнародний науковий діалог в рамках роботи секції конференції *«Освітні та наукові стратегії України у світлі європейського вектору розвитку»*.

У контексті глобалізації та постійно зростаючих викликів сучасного світу, освітні та наукові стратегії України набувають особливого значення в рамках її європейської інтеграції. Європейський вектор розвитку вимагає від України не лише гармонізації свого законодавства з нормами Європейського Союзу, але й адаптації освітніх та наукових систем до європейських стандартів.

Реформування освітньої системи України є ключовим аспектом її європейської інтеграції. Основними напрямками такого реформування є підвищення якості освіти, забезпечення доступності освітніх послуг для всіх верств населення, інтеграція інноваційних технологій у навчальний процес та адаптація до потреб ринку праці. Важливим елементом реформ є також впровадження принципів Болонського процесу, які передбачають стандартизацію освітніх програм, забезпечення мобільності студентів та викладачів, а також визнання освітніх кваліфікацій на міжнародному рівні. Україна активно працює над впровадженням Болонського процесу, що передбачає створення єдиного європейського освітнього простору. Основні напрямки цієї роботи включають: гармонізацію освітніх стандартів через забезпечення взаємної відповідності та визнання кваліфікацій з метою підвищення мобільності студентів та викладачів; впровадження модульної системи навчання та орієнтацію на компетентнісний підхід і гнучкість освітніх програм; забезпечення якості освіти через створення незалежних агентств з акредитації та

оцінки якості освітніх програм; розвиток дистанційної освіти та використання цифрових технологій для забезпечення доступності та гнучкості освіти.

Наукова політика України спрямована на інтеграцію вітчизняної науки в європейський та світовий науковий простір. Важливими аспектами цього процесу є: підтримка міжнародних наукових проєктів й залучення українських науковців до участі в програмах ЄС, таких як «Горизонт 2020»; розвиток наукових інфраструктур і модернізацію наукових лабораторій, створення дослідницьких центрів світового рівня; залучення молодих науковців тощо.

Наукові дослідження в Україні потребують значного стимулювання та інтеграції з європейською науковою спільнотою. Важливим кроком у цьому напрямку є підвищення фінансування науки, забезпечення прозорості розподілу наукових грантів, а також стимулювання міжнародних наукових співпраць.

Важливим напрямком розвитку є тісніше зв'язування освіти з науковими дослідженнями, що сприяє створенню інноваційного середовища та підготовці кваліфікованих наукових кадрів. Євроінтеграційний вектор в галузях освіти і науки дозволить Україні підвищити конкурентоспроможність своїх наукових досліджень та освітніх програм на міжнародному рівні, а також забезпечить кращу адаптацію випускників до потреб ринку праці.

Активна міжнародна співпраця та забезпечення мобільності студентів і викладачів є ключовими для інтеграції України в європейський освітній та науковий простір. Участь в міжнародних програмах обміну, таких як Еразмус+, не лише сприяє обміну досвідом і знаннями, але й відкриває нові можливості для розвитку спільних наукових проєктів та посилення міжнародної співпраці.

Збільшення інвестицій в освіту та науку є фундаментальним для досягнення високих стандартів якості та конкурентоспроможності. Це включає не лише державне фінансування, але й залучення приватних інвестицій, створення сприятливих умов для інновацій та наукових досліджень, а також розвиток інфраструктури наукових парків та технологічних інкубаторів.

ПЕРЕДМОВА

Європейський вектор розвитку вимагає від України комплексного підходу до реформування освітньої та наукової сфер. Це передбачає не лише адаптацію до європейських стандартів, але й активне впровадження інновацій, підвищення якості освіти та наукових досліджень, а також розширення міжнародної співпраці.

Питання статусу кандидата на членство в Європейському Союзі відкриває перспективу для глибокого аналізу його впливу на ринок праці в Україні та стратегії зменшення негативних наслідків масового відтоку кваліфікованих кадрів, зокрема явища «відтоку мізків». У контексті триваючої російсько-української війни та виїзду українських біженців від війни до країн Європейського Союзу, де вони знаходять працевлаштування та освіту, виникає необхідність дослідження довготривалих наслідків цього явища. Важливим аспектом стає вивчення того, як перспектива членства в Європейському Союзі може вплинути на бажання мігрантів повернутися до України, а також на орієнтацію молодого покоління, яке отримало освіту за кордоном, щодо місця свого майбутнього працевлаштування. Виходячи з цього, акцентується на важливості детального дослідження статусу кандидата як фактора, що може сприяти реверсії тенденції «відтоку мізків» та залученні кваліфікованих кадрів назад до України, особливо у світлі майбутнього вільного руху людей між Україною та Європейським Союзом.

Наукові дослідження в рамках роботи секції *«Історичний та геополітичний аспекти євроінтеграційних процесів»*, особливо в умовах російсько-української війни в Україні та її європейської інтеграції, відіграють критичну роль у розумінні та формуванні майбутнього Європи. Такі дослідження не лише сприяють глибшому розумінню історичного контексту та геополітичних динамік, що формували європейську інтеграцію, але й дають можливість аналізувати сучасні виклики та визначати стратегії.

Історичні дослідження євроінтеграційних процесів дозволяють виявити ключові моменти, які сприяли зближенню європейських країн, а також розглянути помилки та уроки минулого. Це особливо

важливо в контексті євроінтеграційного виміру для України, чия історія та геополітичне розташування надають їй унікальну роль у європейських інтеграційних процесах. Вивчення історії може допомогти зрозуміти, як історичні зв'язки та конфлікти впливають на сучасні відносини та інтеграційні зусилля.

Геополітичні дослідження важливі для аналізу ролі України у європейській безпеці та політиці, особливо в умовах російсько-української війни. Такі дослідження допомагають визначити, як війна в Україні впливає на баланс сил в Європі та які стратегічні вибори перед європейськими країнами стоять для безпеки та налагодження стабільності. Крім того, вони сприяють розумінню того, як військові дії в Україні і потреба в обороні можуть впливати на євроінтеграційні процеси та як Україна може використати своє геополітичне положення для зміцнення власної безпеки та інтеграції в європейські структури.

Ось декілька ключових причин, чому наукові дослідження про історичний та геополітичний аспекти євроінтеграційних процесів є надзвичайно важливими: підтримка інформованого діалогу, адже наукові дослідження забезпечують факти та аналітичні оцінки, які можуть сприяти більш інформованому публічному діалогу та політичному дебату щодо євроінтеграції України та її ролі в Європі; визначення стратегічних інтересів та сприяння міжнародному співробітництву; поглиблене розуміння історичних та геополітичних аспектів євроінтеграції задля безпеки та зміцнення демократичних інститутів тощо.

Вкрай необхідною складовою відновлення в умовах війни є забезпечення безпеки і стабільності. Це означає встановлення ефективної системи правопорядку, боротьби зі злочинністю, дезактивацію незаконних збройних формувань і відродження довіри громадян до державних інституцій. Це потребує також активної участі міжнародного співтовариства та партнерів; включає надання фінансової допомоги, технічної підтримки та експертного консультування із забезпечення успішної реалізації реформ та відновлення країни. Міждисциплінарний дискурс в контексті

ПЕРЕДМОВА

сучасних викликів і можливостей європейської інтеграції України потребує широкого залучення учених, громадськості та активної участі науково-дослідних, освітніх та громадських організацій. Це може забезпечити більшу відкритість, демократію та залучення різних груп населення до прийняття рішень та реалізації проектів. Отож у цьому збірнику Ви знайдете тези, які охоплюють різні аспекти, присвячені євроінтеграційному вектору України. Сподіваємося, що обговорення та результати цієї конференції допоможуть розробити нові підходи та стратегії, які сприятимуть сталому відновленню України та її інтеграції у європейську спільноту.

Сучасний світ зіткається зі значними викликами, серед яких – повномасштабна війна в Україні, спричинена російською агресією; зміна клімату та екологічна криза; соціально-економічна нерівність, нерівномірний розподіл багатства, соціальні напруга та конфлікти; наслідки пандемії та глобальні захворювання; кібербезпека та міжнаціональні конфлікти; енергетична криза тощо. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу та глобального співробітництва.

Результати дослідження, які представлені у роботі VI Міжнародної науково-практичної конференції «EUROPEAN PERSPECTIVE: міждисциплінарний дискурс в контексті сучасних викликів і можливостей» буде використано у дослідній діяльності науково-аналітичного Центру «Стала, інклюзивна та смарт Європа» – експертно-дослідницького осередку Лабораторії проектів та ініціатив Волинського національного університету імені Лесі Українки, що створено в рамках міжнародного гранту The Jean Monnet Chair project Erasmus + SISDDP. Враховуючи унікальність Центру, що веде свою діяльність на перетині різноманітних сфер (економіки, міжнародних відносин, менеджменту, соціології, антропології, історії, політології, ін.), він є платформою для міждисциплінарних досліджень. Ми прагнемо генерації рішень і поглиблення партнерства й взаємодії у питаннях пошуку нових підходів до моделювання сталого, інклюзивного, смарт розвитку громад і країн Європи. Ми переконані,

що формування сучасної парадигми миру, безпеки і справедливості в третьому тисячолітті, є неможливим без чітких орієнтирів сталого, інклюзивного, смарт розвитку Європи. У свою чергу, згадані орієнтири повинні базуватися на ґрунтовних дослідженнях, об'єднуючи фахівців з різних галузей знань та наукових шкіл, та використанні досягнень української та світової науки, щоб надати суспільству цілісне бачення європейських інтеграційних процесів задля розв'язання проблем безпеки, соціальних, економічних, культурних та інших потреб.

Збірник тез VI Міжнародної науково-практичної конференції «EUROPEAN PERSPECTIVE: міждисциплінарний дискурс в контексті сучасних викликів і можливостей» є підсумком роботи інтелектуальної спільноти та містить важливі концепції й ідеї, які відображають широкий спектр дослідницьких зусиль. Він також дозволяє винайти і висвітлити актуальні питання для подальших досліджень та розвитку наукових ідей.

Організаційний комітет висловлює глибоку вдячність кожному автору тез за їх внесок і готовність поділитися результатами своїх досліджень. Кожне дослідження, представлене на цій конференції, являє собою крок вперед у нашому невпинному пошуку знань. Ваша участь у роботі конференції є втіленням відданості науці, спонукаючи нас усіх дивитися в майбутнє з надією і впевненістю в нашому здатному до розвитку людському інтелекті. Ми щиро віримо, що обмін знаннями та досвідом, який відбувся на нашій конференції, сприятиме подальшому розвитку наукової думки та відкриє нові горизонти для досліджень.

В контексті європейської інтеграції, важливість Вашого внеску в наукову спільноту набуває ще більшого значення. Через призму Вашого дослідження ми не лише розширюємо кордони нашого розуміння специфічних наукових проблем, але й вносимо суттєвий вклад у зміцнення зв'язків між країнами, сприяючи культурному та академічному обміну, що є фундаментом для європейської інтеграції.

Ваші дослідження, представлені на цій конференції, відіграють критичну роль у формуванні міцної основи для співпраці та

взаєморозуміння між країнами, прагнучи до єдності в різноманітті. Як зазначав Жан Моне, один із засновників Європейського Союзу, «Ми об'єднуємося не для того, щоб бути поруч, а щоб працювати разом». В цьому контексті, кожне Ваше дослідження стає важливим кроком на шляху до більш інтегрованої Європи, де спільні зусилля та знання сприяють досягненню загальних цілей.

Від імені всього організаційного комітету, хочемо підкреслити, що праця кожного з учасників конференції є важливою не лише в академічному аспекті, але й як внесок у зміцнення європейських цінностей, співпраці та взаєморозуміння. Ми віримо, що обмін знаннями та досвідом між науковцями відкриває нові можливості для європейської інтеграції, збагачуючи наш колективний інтелектуальний потенціал та сприяючи створенню міцного та єдиного європейського наукового простору.

Висловлюємо вдячність організаторам конференції: д.е.н., члену правління ГО «ІТІ», професору ВНУ ім. Лесі Українки *Ірині Цимбалюк* (м. Луцьк, Україна); д.е.н., члену правління ГО «ІТІ», доценту ВНУ ім. Лесі Українки *Наталії Хомюк* (м. Луцьк, Україна); д.е.н., Віце-президенту Запорізької торгово-промислової палати *Дмитру Антонюку* (м. Запоріжжя, Україна); д.е.н., науковому співробітнику Східно-Баварського університету прикладних наук Амберг-Вайден *Катерині Антонюк* (м. Амберг-Вайден, Німеччина); доктору філософії, доценту Університету Ясар *Айселін Ілдіз* (м. Ізмір, Туреччина); д.габіліт.е.н., професору Університету імені Адама Міцкевича *Ришарду Камінському* (м. Познань, Польща); д.габіліт.е.н., професору Академії прикладних наук ім. Станіслава Сташица в Піле *Яну Полцину* (м. Піла, Польща); д.е.н., с.н.с. Українсько-американського університету Конкордія *Любов Жаровій* (Київ, Україна); д.е.н., дослідника Бізнес школи Кедж *Наталії Антонюк* (м. Грац, Австрія; м. Київ, Україна); д.е.н., професору Національного університету «Києво-Могилянська академія» *Лідії Горошковій* (Київ, Україна); д.е.н., професору Національного університету «Запорізька Політехніка» *Андрію Карпенку* (м. Запоріжжя, Україна); к.е.н., доценту, директору «Волинського інституту імені В'ячеслава Липинського ПрАТ «ВНЗ «МАУП» *Людмили Горбач* (м. Луцьк,

ПЕРЕДМОВА

Україна); к.е.н., доценту ВНУ ім. Лесі Українки, члену правління ГО «ІТІ» *Ользі Корнелюк* (м. Луцьк, Україна); к.е.н, вченому секретарю Волинського відділення Спілки економістів України, доценту ВНУ ім. Лесі Українки *Наталії Науменко* (м. Луцьк, Україна); к.е.н, заступнику голови правління ГО «ІТІ» *Максиму Войчуку* (м. Луцьк, Україна); к.е.н., доценту Волинського інституту імені В'ячеслава Липинського ПрАТ «ВНЗ «МАУП» *Сергію Цимбалюку* (м. Луцьк, Україна). Ваша праця та підтримка є незамінними для успіху нашої конференції та для просування наукових досліджень, які мають вирішальне значення для майбутнього Європи. Дякуємо за Вашу незламну відданість і за те, що Ви допомагаєте будувати міст через знання, що об'єднує науковців, дослідників та фахівців. Ваші зусилля забезпечують цінний вклад у спільне майбутнє, засноване на співпраці, розумінні та інноваціях.

Опубліковані учасниками конференції дослідження відіграють ключову роль у формуванні загальноєвропейського наукового простору, сприяючи обміну знаннями, технологічному прогресу та культурному зближенню. Ці дослідження не лише поглиблюють наше розуміння різноманітних аспектів нашого життя та суспільства, але й закладають фундамент для спільних проектів та ініціатив, що ведуть до створення сталих зв'язків між країнами Європи.

Нехай цей збірник стане поштовим для подальших досліджень, обміну ідеями та наукової інтеграції. Спільно ми зможемо розширити наші наукові горизонти, зробити важливі кроки у вирішенні глобальних викликів і створити краще майбутнє для світу! Спільне майбутнє України базується на спільності наших інтересів. Долучайтесь до нас у цьому захоплюючому дослідженні ідей та рішень, що можуть змінити світ!

*Наталія Павліха, д.е.н., професор,
Голова Громадської організації
«Інститут транскордонних ініціатив»,
очільниця Лабораторії проєктів та ініціатив
Волинського національного університету
імені Лесі Українки*

СЕКЦІЯ 1.
Інтеграція України в Європейський Союз
і міжнародні відносини
у воєнний та повоєнний періоди

УДК 339.923(4):502/504:316.346.32-053.2:004:337.1(477)

Павліха Наталія,
д.е.н., професор кафедри міжнародних економічних відносин
та управління проєктами,
очільниця Лабораторії проєктів та ініціатив,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
nataliia.pavlikha@vnu.edu.ua

РОЛЬ ЦЕНТРУ «СТАЛА, ІНКЛЮЗИВНА ТА СМАРТ ЄВРОПА»
У ПРИСКОРЕННІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

В контексті сучасних викликів, зокрема російсько-української війни та прискореного євроінтеграційного курсу України, виникає потреба в глибокому розумінні та імплементації кращих практик сталого, інклюзивного та смарт розвитку Європейського Союзу (ЄС). Ці практики мають величезний потенціал для підтримки України на шляху до відновлення та інтеграції в європейський простір.

Адаптація європейських практик та підходів може стати ключем до відновлення країни, підвищення добробуту населення та інтеграції у європейську спільноту. У цьому контексті виникає важливість міжнародної підтримки та внутрішнього зусилля, зокрема через реалізацію ініціатив, як-от створення науково-аналітичних центрів,

здатних генерувати інноваційні рішення для сталого, інклюзивного та «смарт» розвитку.

Зокрема, в рамках міжнародного гранту The Jean Monnet Chair project Erasmus + SISDDP у Волинському національному університеті імені Лесі Українки створено та функціонує науково-аналітичний Центр «Стала, інклюзивна та смарт Європа» (далі Центр) як експертно-дослідницький осередок Лабораторії проєктів та ініціатив. Враховуючи унікальність Центру, що веде свою діяльність на перетині різноманітних сфер (економіки, міжнародних відносин, менеджменту, соціології, антропології, історії, політології, ін.), він є платформою для міждисциплінарних досліджень.

Діяльність Центру сприяє генерації рішень і поглибленню партнерства й взаємодії у питаннях пошуку нових підходів до моделювання сталого, інклюзивного, смарт розвитку громад і країн Європи. Цінності Центру – людиноцентризм, академічна свобода, гендерна рівність, дослідницька етика, академічна доброчесність, відкрита наука, відповідальність, професійне удосконалення.

Метою діяльності Центру є об'єднання науковців та проведення якісних і кількісних досліджень процесів сталого, інклюзивного та смарт розвитку задля відновлення України та сучасної безпеки Європи.

Завданнями Центру «Стала, інклюзивна та смарт Європа» є:

- проведення міжгалузевих наукових досліджень процесів досягнення цілей сталого, інклюзивного зростання та смарт розвитку громад і країн Європи;
- організація наукових дискусій та видань монографій, навчально-методичних посібників, збірників, статей; проведення навчально-освітніх та наукових заходів (курсів, тренінгів, конференцій, семінарів, круглих столів, стажувань, конкурсів, презентацій тощо) з тематики висвітлення орієнтирів і механізмів сталого, інклюзивного, смарт розвитку Європи;

- розробка та впровадження навчальних програм і змістових модулів й тем задля формування компетентностей кращого розуміння викликів, базованих на цінностях сталого, інклюзивного та смарт-розвитку Європи, відповідно до норм та стандартів різних рівнів вищої освіти України та країн ЄС;
- надання науково-експертної та консультаційної підтримки діяльності органів державного управління та самоврядування, інших установ та організацій у питаннях пошуку нових підходів до моделювання сталого, інклюзивного, смарт розвитку громад і країн Європи;
- просвітницька діяльність та поширення відомостей про перспективи і Стратегію сталого, інклюзивного та смарт-розвитку Європи;
- налагодження співпраці і взаємодії із освітніми та науковими програмами ЄС, зокрема, з програмою Еразмус+ напряму Жана Моне;
- підтримка розробки й втілення перспективних проектів у всіх галузях знань та участь у науково-дослідних, освітніх, культурних і благодійних програмах і заходах, спрямованих на реалізацію орієнтирів сталого, інклюзивного, смарт розвитку громад і країн Європи.

Формування сучасної парадигми миру, безпеки і справедливості в третьому тисячолітті, є неможливим без чітких орієнтирів сталого, інклюзивного, смарт розвитку Європи. У свою чергу, згадані орієнтири повинні базуватися на ґрунтовних дослідженнях, об'єднуючи фахівців з різних галузей знань та наукових шкіл, та використанні досягнень української та світової науки, щоб надати суспільству цілісне бачення європейських інтеграційних процесів задля розв'язання проблем безпеки, соціальних, економічних, культурних та інших потреб.

Аналіз досвіду ЄС щодо сталого, інклюзивного та смарт розвитку відкриває значний потенціал для його адаптації та впровадження в Україні. Сталість стає ключовою складовою для країн ЄС, які прагнуть до балансу між економічним зростанням, соціальним

забезпеченням та захистом навколишнього природного середовища. ЄС має великий досвід у розробці та впровадженні політики сталого розвитку, які підтримують ці принципи, що може слугувати прикладом для України.

В розрізі перспектив досягнення Глобальних цілей сталого розвитку ЄС має довгу історію розробки та впровадження політик, спрямованих на забезпечення соціальної інклюзії та рівних можливостей для всіх своїх громадян. Ці підходи охоплюють широкий спектр ініціатив, від доступу до освіти та ринку праці до боротьби з дискримінацією та підтримки соціально вразливих груп.

Розглядаючи можливість застосування подібних стратегій в Україні, варто виокремити кілька ключових напрямів. Серед них – доступ до якісної освіти, забезпечення рівного доступу до високоякісної освіти для всіх, включаючи програми мобільності, такі як Erasmus+, які сприяють обміну студентами та педагогами між країнами-членами. Україна адаптує цей досвід, розробляючи та впроваджуючи програми, що сприятимуть інклюзивності в освітньому процесі, зокрема для молоді з вразливих соціальних груп або віддалених регіонів, а також забезпечуючи якісну професійну освіту та підготовку. Серед цих програм – реалізовані експертами науково-аналітичного Центру «Стала, інклюзивна та смарт Європа» у Волинському національному університеті імені Лесі Українки в рамках міжнародного гранту The Jean Monnet Chair project Erasmus + SISDDP – Школа магістрів «Сталий, інклюзивний та розумний розвиток в контексті децентралізації: досвід ЄС»; Зимова докторська школа «Сталий, інклюзивний та смарт розвиток в контексті децентралізації: досвід ЄС»; Весняна школа Вернадського тощо.

Щодо забезпечення рівних можливостей на ринку праці, то ЄС запроваджує заходи проти гендерної нерівності та дискримінації за віком, расою або етнічним походженням. Україні може бути корисним впровадження подібних антидискримінаційних політик та програм зайнятості, спрямованих на інтеграцію вразливих груп населення до продуктивної зайнятості, а також на підтримку рівного доступу до професійного розвитку та кар'єрного зростання. ЄС також реалізовує

ініціативи для боротьби з соціальною ізоляцією та підтримки соціального згуртування, включаючи програми соціального житла, доступу до якісних соціальних послуг та активного залучення громадян у громадське життя.

Імплементация досвіду сталої, інклюзивної та «смарт» Європи в Україні є ключовою не тільки для подолання наслідків повномасштабної війни в Україні, але й для прискорення її європейської інтеграції. Створення Центру «Стала, інклюзивна та смарт Європа» у Волинському національному університеті імені Лесі Українки є виразним прикладом продуктивного використання міжнародних грантів та ініціатив для реалізації цих цілей. Діяльність Центру, спрямована на міждисциплінарні дослідження та генерацію інноваційних рішень, є важливим кроком на шляху до створення стійких, інклюзивних та інтелектуальних громад і країн у Європі. Водночас, підтримка міжнародної спільноти та активна участь уряду України є невід'ємною частиною процесу інтеграції та відновлення, що вимагає згуртованих зусиль, інноваційного підходу та відданості спільній меті. Використання комплексного підходу до розв'язання соціальних, економічних та екологічних проблем дозволяє Центру виступати як каталізатор змін, що сприятиме відновленню України. Інтеграція у європейський простір через імплементацію сталої, інклюзивного та «смарт» підходу відкриває перед Україною перспективи для розвитку, демонструючи, що співпраця та інновації є ключовими факторами успіху в сучасному світі.

Список використаних джерел:

1. Долиняк Ю. О., Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Ринок освітніх послуг в умовах європейської інтеграції: ретроспективний аналіз і напрями розвитку [Текст]: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 232с.
2. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Хомюк Н.Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечюк В.В., Цимбалюк С. М. Безпека сталої розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514 с.

3. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Савчук А. Ю. Сталий розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України [Текст]: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 2,84 Мб.

4. Цимбалюк І. О., Павліха Н. В., Цимбалюк С. М. Сталий розвиток спортивно-оздоровчої сфери регіону заради миру та безпеки [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 3,97 Мб.

5. Лугова М., Цимбалюк І., Павліха Н. Інвестиційна діяльність регіону в умовах європейської інтеграції: ретроспективний аналіз та напрями активізації [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 242с.

6. Цимбалюк І. О. Павліха Н. В. Інклюзивна економіка: шлях до соціальної рівності та економічного розвитку [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 320 с.

7. Павліха Н. В., Зелінська О. З., Цимбалюк І. О. Стратегічне єврорегіональне співробітництво: основа для активізації зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності в Україні [Текст] : монографія. Луцьк : ВежаДрук, 2023. 432 с.

8. Цимбалюк І. Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика [Текст] : монографія / Ірина Олександрівна Цимбалюк. – Луцьк : Вежа-Друк, 2022. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Об'єм даних 8,65 Мб. ISBN 978-966-940-399-5

9. Цимбалюк І. О., Павліха Н. В. Аналіз структури доходів населення та ролі інклюзивного ринку праці у зменшенні соціальної уразливості. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2023. Кременчук: КрНУ, 2023. Вип. 4(141). С. 33-41. DOI <https://doi.org/10.32782/1995-0519.2023.4.4> URL: http://visnikkrnu.kdu.edu.ua/visnik.php?id_nom=62

10. Цимбалюк І. О. Концептуальні засади інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації. *Інноваційна економіка*. Науково-виробничий журнал. 2019. № 5-6. С. 125-133. <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2019.5-6.17> URL: <http://www.inneco.org/index.php/innecoua/article/view/78>

УДК 327.8(477:061.1ЄС)

Тихомирова Євгенія,
д. п. н., професор кафедри міжнародних комунікацій
та політичного аналізу,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк
yevgenia.tyhomirova@vnu.edu.ua

КЛІМАТИЧНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЇЇ НАБЛИЖЕННЯ ДО ЄС

Зміна клімату є значущим фактором формування світової та державної політики, що значною мірою має визначати майбутнє людської цивілізації. Для зменшення ризиків зміни клімату необхідне міжнародне співробітництво, яке має забезпечити кліматична дипломатія. У березні 2023 р. Рада Європейського Союзу (ЄС) зазначила, що «європейська кліматична та енергетична дипломатія є ключовим елементом зовнішньої політики ЄС». Вона підкреслила, що ЄС налаштований працювати з партнерами по всьому світу, застосовуючи кліматичну та енергетичну дипломатію [1].

Європейські дослідники вважають, що сьогодні «кліматичне лідерство в будь-якій точці світу – будь-то в окремій організації, місцевості чи у певній підгалузі економіки – вітається». Тим більш, коли йдеться про такий потужний суб'єкт міжнародних відносин, як ЄС з його 450 млн. населення, економікою на 18 трильйонів доларів США та викидами парникових газів вище світового на душу населення. Повною мірою можна погодитися з їхнім висновком, що ЄС «має особливу здатність і відповідальність, щоб бути глобальним кліматичним лідером» [2, с. 187].

Зазначені автори кліматичне лідерство ЄС розглядають трояко як:

- Європейський зелений курс ЄС;
- лідерство ЄС на міжнародних переговорах щодо клімату;
- кліматичне лідерство ЄС за допомогою ширшого зовнішнього управління [2, с. 188].

Науковці доводять, що ЄС відіграє значну роль у реалізації міжнародної кліматичної дипломатії (МКД), визначаючи орієнтири не лише для себе, але й для інших суб'єктів міжнародних відносин, зокрема держав-членів ЄС. Разом з тим, експерти зауважують, що *«на тлі російської агресії кліматична дипломатія ЄС має стати менш євроцентричною та більш чутливою до проблем і пріоритетів інших країн. Це необхідно, щоб переконати інші країни прийняти Зелену угоду та підтримувати «зелений» перехід ЄС»* [3]. Це стосується і України, як потенційного члена ЄС. Про це пишуть як зарубіжні, так і українські дослідники. Саме тому, аналізуючи перспективи України у контексті європейської інтеграції, не можна обходити стороною проблему кліматичної дипломатії України (КДУ).

ЄС сьогодні не випадково вважається одним з головних глобальних лідерів у боротьбі зі зміною клімату. Це обумовлено тим, що Євросоюз *має амбітні цілі* щодо зниження викидів парникових газів, переходу до відновлюваних джерел енергії, підвищення енергоефективності та адаптації до наслідків кліматичних змін; *активно співпрацює з іншими країнами та регіонами*, щоб сприяти МКД та досягненню глобальної угоди про клімат; брав участь у розробці та підписанні Паризької угоди 2015 р., яка визначила спільні зобов'язання щодо обмеження глобального потепління; *надає фінансову та технічну допомогу країнам-партнерам* для підтримки їхніх зусиль у сфері клімату; вважає боротьбу зі зміною клімату *не тільки моральним обов'язком, але й можливістю для створення зеленої економіки*, сприяння інноваціям, забезпечення енергетичної безпеки та підвищення конкурентоспроможності [4].

Тезу науковців та політиків про значну роль ЄС у реалізації МКД доводять і результати дослідження Індексу ефективності зміни

клімату 2024 (Climate Change Performance Index – ССРІ), який оцінює дії 63 країн та Євросоюзу щодо зменшення викидів парникових газів, розвитку відновлюваної енергетики, енергоефективності та кліматичної політики і покликаний підвищити прозорість МКД [5].

Вони показують, що ЄС – єдине наднаціональне об'єднання в рейтингу 2024 р., який піднявся до 16 місця у загальному рейтингу досліджуваних країн. Чотирнадцять країн ЄС мають високі і середні показники, а Данія (4-те) та Естонія (5-те) лідирують у загальному рейтингу [5].

У цьогорічному ССРІ кліматичні показники України вдруге не оцінювали, що зумовлене далекосяжними наслідками агресивної війни Росії. Проте треба згадати довоєнні досягнення України, які вона мала раніше: у 2016 р. вона займала 46 місце в ССРІ; 2017 р. їй вдалося посунути на одну позицію уверх, а 2018 р. навіть зайняти 20-е місце [6]. У ССРІ 2021, останньому перед війною, Україна посіла 20 місце, тоді ЄС був також на 16 місці, як і зараз [7].

У 2023 р. Україна подала заявку на вступ до ЄС та отримала статус країни-кандидата за умови, що буде вжито низку кроків. У Рекомендації Європейської Комісії (ЄК) щодо статусу України на членство в ЄС ці кроки описані, проте вони стосуються переважно правових аспектів змін, над якими Україна має працювати, орієнтуючись на можливість євроінтеграції до ЄС. І хоча у них відсутні згадки про КДУ, ЄК підготувала у листопаді 2023 р. документ щодо політики розширення ЄС, де були розглянуті і питання КДУ, зокрема тут йшлося про Зелений порядок денний та сталий розвиток. Зокрема тут зазначалося, що наша країна до початку повномасштабної російсько-української війни досягла певного прогресу у сфері захисту навколишнього середовища та енергетики, проте «прогрес був обмеженим у сфері зміни клімату», крім того, агресія Росії проти України завдала великої шкоди «навколишньому середовищу та клімату» [8].

Аналізуючи питання розвитку КДУ, варто зазначити два аспекти: по-перше, значення її впровадження для євроінтеграційної перспективи України, по-друге, інтерес європейської спільноти до КДУ, розвиток якої допоможе ЄС зменшити ризики зміни клімату.

Що стосується першого аспекту, виокремимо низку таких чинників як: *підтримка європейських цінностей та стандартів у сфері охорони довкілля*, зменшення викидів парникових газів, використання відновлюваних джерел енергії, адаптації до зміни клімату тощо; *зміцнення партнерських відносин з країнами ЄС та іншими державами*, які також прагнуть досягти глобальних цілей зі збереження клімату; *забезпечення конкурентоспроможності української економіки на світовому ринках*, завдяки *модернізації та екологізації виробництва*, розвитку *біоенергетики* тощо; покращення якості життя українців, які отримують доступ до чистого повітря, води, продуктів, нових можливостей для освіти, праці, мобільності тощо.

Що стосується другого аспекту, то можна говорити про *додатковий доступ ЄС до ресурсів чи природного капіталу* (літтю, водню, біорізноманіття, лісів, ґрунтів); *відкриття нових ринків* (ринок для зелених товарів і послуг, інвестиції); *зміцнення людського потенціалу* (єврооптимізм, спільні цінності та бачення, створення зелених робочих місць) [9].

У процесі євроінтеграційного руху наша держава має будувати міжнародні відносини у воєнний та повоєнний періоди у галузі кліматичної дипломатії, враховуючи такі чинники:

- *конструктивну роль, досвід і принципи міжнародної кліматичної дипломатії ЄС та його окремих країн*, яка стосується насамперед дій, що здійснюють: Європейська комісія, Рада ЄС, Європейська служба зовнішньої діяльності для формування міжнародної співпраці з питань зміни клімату;

• Україна входить у «ТОП-5 за кількістю правових актів ЄС, які необхідно імплементувати Україні: це майже 200 директив та регламентів. Перелік з кожним роком зростає за кількістю та ускладнюється, але Україна планує імплементувати більшість директив та регламентів до 2026 року» [10];

• *виклики кліматичних змін та відповідні проблеми ризиків безпеки*, спричинених зміною клімату;

• *наслідки впливу російської збройної агресії* на зміну клімату і КДУ.

Саме ці чинники обумовлюють потребу в імплементативній кліматичній дипломатії в структуру дипломатії України у воєнний та повоєнний періоди, оскільки за підсумками офіційного звіту Єврокомісії «Україна 2023» [8, с. 125-129] щодо прогресу євроінтеграції нашої країни було названо кілька основних напрямків дій щодо розв'язання проблеми кліматичних змін на національному рівні згідно правил ЄС, які містять низку положень, що стосуються проблеми зміни клімату.

У цьому документі було, зокрема, визначено, що Україна має

• *продовжити роботу над рамковим кліматичним законом*, який зробить кліматичні зобов'язання юридично обов'язковими та створить певну архітектуру управління кліматом;

• *розробити довгострокову стратегію низького рівня викидів* та відповідний план досягнення оновленого у 2021 р. національно-визначеного внеску (НВВ), що передбачає скорочення викидів парникових газів на 65% до 2030 р. та нульовий результат до 2060 р.;

• *завершити підготовку Національного енергетичного та кліматичного плану* для підтримки декарбонізації та стійкості;

• *розробити та прискорити реалізацію Дорожньої карти декарбонізації*, де буде сформульовано бачення Україною з урахуванням потреб і можливостей відновлення територій, що постраждали від російської агресії, у більш зелений спосіб;

- оскільки в умовах воєнного стану не працює в повному обсязі *система моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів* (відповідний закон набув чинності у 2020 р. як перший крок до системи торгівлі викидами (СТВ)), її *варто оновити*;
- потребує термінового *посилення з точки зору як людських, так і фінансових ресурсів існуючий закон про озоноруйнівні речовини та фторовані гази, прийнятий у 2019 р.*

Важливий висновок, що пролунав у цьому звіті виглядає так: «Україна має *докладати більше зусиль для послідовного врахування кліматичних міркувань у всіх аспектах державної політики в рамках загальнодержавного підходу. Їй необхідно узгодити майбутню національну кліматичну стратегію та кліматичне законодавство з рамковою кліматичною та енергетичною політикою ЄС до 2030 року, зокрема з певними законодавчими актами в рамках пакету «Fit for 55», ухваленими протягом звітного періоду» [8, с. 128-129].*

У 2023 р. в Україні багато зроблено у цьому напрямку: розроблено законопроект «Про основні засади кліматичної політики України» (визначені основні принципи розвитку кліматичної політики з метою запобігання змінам клімату, забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України); ухвалено рішення про створення Державного фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації, що має діяти за європейським принципом «забруднювач платить»; розроблявся План дій щодо реалізації Енергетичної стратегії України, що передбачав розширення напрямків Німецько-Українського енергетичного партнерства з акцентом на «зелене» відновлення та відбудову енергетики України, сприяння підвищенню стабільної стійкості енергетичного сектору та розширеному використанню відновлюваних джерел енергії, зокрема вітру, сонця, біомаси, гідроенергії та «зеленого» водню.

Отже, без розвитку і застосування кліматичної дипломатії нам не обійтись. Така потреба пов'язана з об'єктивними умовами,

вимогами ЄС, з існуючою у галузі кліматичною дипломатичною практикою багатьох країн світу. Роль України в міжнародній кліматичній дипломатії достатньо висока, оскільки охоплює такі глобальні проблеми: зниження викидів парникових газів, адаптацію до наслідків глобального потепління, співпрацю нашої країни з іншими країнами, міжнародними організаціями у сфері охорони навколишнього середовища, енергетичної безпеки та сталого розвитку.

Завдання науковців полягає в теоретичному та інформаційному забезпеченні цього процесу. Місце гуманітарних наук визначається необхідністю розробки питань організаційно-правової архітектури КДУ та аналізу системи і практики її функціонування в зарубіжних країнах та Україні.

Список використаних джерел:

1. Council conclusions on Climate and Energy Diplomacy. General Secretariat of the Council. 2023. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/62942/st07248-en23.pdf>.
2. Rayner T., Szulecki K., Jordan A. J., Oberthür S. (ed.) Handbook on European Union climate change policy and politics. 2023. URL: <https://www.elgaronline.com/edcollbook-0a/book/9781789906981/9781789906981.xml>.
3. Experts told how subtle diplomacy will help make the Green Deal global. 2022. URL: <https://ecopolitic.com.ua/en/news/experts-told-how-subtle-diplomacy-will-help-make-the-green-deal-global/>
4. The European Union – What it is and what it does. 2022. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c47b2296-b71a-11ed-8912-01aa75ed71a1/language-en>
5. Burck Jan et. al. Results. Monitoring Climate Mitigation Efforts of 63 Countries plus the EU – covering more than 90% of the Global Greenhouse Gas Emissions. 2023. URL: <https://ccpi.org/wp-content/uploads/CCPI-2024-Results.pdf>.

6. Тихомирова Є. Б. Індекси ефективності зміни клімату та глобального кліматичного ризику: позиція України. *Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього* : зб. матеріалів XX Всеукр. наук. конф. викладачів, молодих науковців і студентів, м. Харків, 5 груд. 2018 р. Харків : Право, 2018. 352 с. с. 23-27.

7. Burck Jan et. al. Results, Climate Mitigation Efforts of 57 Countries plus the EU. Covering 90% of the Global Greenhouse Gas Emissions. 2021. URL: <https://ccpi.org/download/the-climate-change-performance-index-2021/>

8. Ukraine 2023. Report. Communication on EU Enlargement policy. 2023. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/bb61ea6d-dda6-4117-9347-a7191ecef3f_en?filename=SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf.

9. Андрусевич Н. Що отримає ЄС від членства України: три аргументи у сфері екології. 2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/11/7/7172927/>

10. Стрілець Р. Євроінтеграція – не лише політичний крок, а й можливість посилити захист довкілля та інтегрувати екологічні стандарти в усі сфери економіки. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/ruslan-strilets-ievrointehratsiia-ne-lyshe-politychnyi-krok-a-i-mozhlyvist-posylyty-zakhyst-dovkillia-ta-intehruvaty-ekolohichni-standarty-v-usi-sfery-ekonomiky>.

УДК. 332.133

Федулова Світлана,
д.е.н., професор,
завідувач кафедри глобальної економіки,
Університет імені Альфреда Нобеля,
м. Дніпро, Україна
sveta_fedulova@ukr.net

ВІД СТРАТЕГІЧНОЇ АВТОНОМІЇ ЄС ДО СТРАТЕГІЧНОЇ ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ

Російська війна проти України навчила європейців приймати важкі рішення. Новий геополітичний контекст підживив прагнення ЄС до стратегічної автономії. Однак взаємозалежність залишається не тільки неминучою, але й бажаною. Взаємозалежність все ще може допомогти зміцнити та забезпечити держави, якщо вони вирішать, коли і як та від кого залежати.

ЄС має на меті прийняти таку стратегічну взаємозалежність, яка збільшує взаємозалежність із ключовими союзниками та партнерами і зменшує її з конкурентами. Стратегічна взаємозалежність є активним способом задоволення потреб Європи та подолання обмежень стратегічної автономії.

ЄС має безліч взаємозалежностей з іншими державами і ніколи не буде повністю самодостатнім. Щоб захистити свої інтереси та цінності, йому потрібна стратегія зовнішньої політики, яку восени 2023 року визнали як стратегічну взаємозалежність.

Стратегічна автономія – це, скоріш за все, реактивна стратегія для протистояння викликам сьогодення. У 2016 році Європейська рада сформулювала стратегічну автономію як «здатність діяти автономно, коли і де це необхідно, і з партнерами, де це можливо» [1]. Деякі з проблем впливають із нечіткості та замкнутості цього визначення.

Впровадження стратегічної автономії розділило країни ЄС. Деякі з цих країн побоюються, що стратегічна автономія посилить протекціоністські тенденції та зміцнить економічно-промислову потужність Франції та Німеччини, послабивши при цьому їх власну. Звідси численні заяви таких країн, як Іспанія та Нідерланди, Польща і Фінляндія, які критикують цю концепцію або заявляють про необхідність кваліфікувати її як «відкриту» стратегічну автономію.

Дії Росії в Україні створили новий набір проблем для глобального півдня, включаючи продовольчу та енергетичну кризи. Зростаюча геополітична конкуренція між Сполученими Штатами та Китаєм надихнула багатьох на думку про те, що нова холодна війна незабаром структурує світопорядок. Середні сили за межами Європи готуються до фрагментованого, а не біполярного світу, і з певною впевненістю підходять до нового порядку. В такому глобальному порядку Європа чітко приєднується до США як частини Заходу. Але європейці мають визначати власну стратегію.

Конкуренція між блоком під проводом Китаю та блоком під проводом США не визначатиме світовий порядок, що формується. Новий клас середніх держав має набагато більше повноважень, ніж під час холодної війни. Ці країни намагаються здобути власний вплив у міжнародних справах і готові використати американсько-китайську конкуренцію на свою користь або, у багатьох випадках, кинути їй виклик.

ЄС дає широке визначення середніх сил, включаючи такі різні країни, як Індія, Бразилія, Саудівська Аравія, Японія, Казахстан, Південна Африка та Туреччина, щоб відобразити той факт, що широкий спектр гравців формує новий світовий порядок різними способами [2].

Таким чином, передумовою для розуміння майбутнього світового порядку є глибоке розуміння різноманітних акторів середньої влади, від яких він залежить.

У цьому новому, більш фрагментованому світовому порядку, ЄС потребує стратегії, яка підкреслює його зв'язки з країнами за межами США, щоб захистити свої інтереси. Такий підхід до зовнішньої політики не повинен визначати ЄС як опозицію або в союзі з США чи Китаєм, а радше дозволяти йому як співпрацювати, так і конкурувати з іншими гравцями, якщо це доцільно, на основі чіткого розуміння своїх інтересів. Цей підхід в ЄС визначено як «стратегічну взаємозалежність».

Повідомлення Європейської Комісії навесні 2023 року про європейську стратегію економічної безпеки визначило такі завдання: сприяння європейській конкурентоспроможності; захистити ЄС від ризиків економічної безпеки; співпраця з якнайширшим можливим колом країн, які поділяють стурбованість або інтереси ЄС щодо економічної безпеки [3].

Стратегічна взаємозалежність є проміжним шляхом між стратегічною автономією, яка загрожує розділити ЄС, і повним приєднанням до США в антикитайському блоці. Там, де стратегічна автономія має на меті «діяти автономно, коли і де це необхідно», стратегічна взаємозалежність визнає та підкреслює складну реальність нашого взаємопов'язаного світу.

Список використаних джерел:

1. Council conclusions on implementing the EU global strategy in the area of security and defence. The official website of the Council of the EU and the European Council. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/11/14/conclusions-eu-global-strategy-security-defence/>
2. Aydıntaşbaş, A., Barnes-Dacey, J., Dennison, S., Dumoulin, M., Leonard, Fr., Murphy, Th., Torreblanca, J. Strategic interdependence: Europe's new approach in a world of middle powers. The official website of the European Council on Foreign Relations. 2023. URL: <https://ecfr.eu/publication/strategic-interdependence-europes-new-approach-in-a-world-of-middle-powers/>
3. An EU approach to enhance economic security. The official website of the European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_23_3358

УДК 321.14:316.4(477)

Науменко Ольга,

к.пол.н.,

доцент кафедри політичних технологій,

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана,

м. Київ, Україна

naumenko.olya@gmail.com

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ЧАС

Значна відповідальність за майбутнє країни лежить на політико-управлінській еліті, на прийнятих політико-управлінських рішеннях. Проблема оновлення і трансформації провідної верстви українського суспільства повинна бути пріоритетним завданням для наступних етапів розвитку нашої держави [1, с. 38].

У повоєнний час основними можливими шляхами рекрутування політично-управлінської еліти можуть бути: 1) механізм делегування політичними партіями. Чергові президентські і парламентські вибори 2019 р. сприяли входженню в коло загальнодержавних і регіональних політичних еліт нових облич, які були в тіні громадського дискурсу, але на хвилі оновлення еліт змогли увійти до вищих ешелонів влади. Був застосований принцип рандомізації, як несподіваного обрання нових облич з малим досвідом в сфері держаного управління, з обмеженими компетентностями в реалізації регіональної політики. Це зумовило посилення реваншистського потенціалу у колі представників минулої політичної еліти, що є небезпекою та викликом сучасному українському політикуму за умов повномасштабної російсько-української війни [2, с. 20];

2) «селективний механізм» є просуванням на ключові посади своїх людей через особисту відданість; 3) пасіонарне самовисунення – є виділенням посеред середовища громадських і суспільно-політичних рухів людей з лідерським потенціалом і спроможністю до державного управління; 4) близькість до правлячого клану – утворення еліти в закритому внутрішньому середовищі, призначення на управлінські посади близьких родичів і друзів; 5) «народне делегування» – утворення політичної еліти революційним шляхом.

Саме 24 лютого 2024 р. громадянське суспільство миттєво мобілізувалося та розпочало активну протидію агресії як волонтерський рух, відбулася значна спроможність до самоорганізації.

Чи здійснилася зміна еліт на останніх президентських виборах, покаже час. Та формально це було нове покоління за віком політиків. Зміна влади була через втому від олігархії, проти якої виступило суспільство. Перехід влади відбувся не до демократичних сил, а до «несистемного» кандидата. Сучасне покоління політиків долає значні життєві випробування з великими ризиками та можливостями. На сьогодні влада гідно вистояє виклики, витримання виклику миру суспільство зможе побачити вже після Перемоги [3, с. 13–14].

Російсько-українська війна внесла значний вплив на олігархів та їх могутність. Практично всі олігархи за результатами військових дій зазнали значних матеріальних збитків. Таким олігархам як Д. Фірташу та І. Коломойському, фінансове становище яких було підірване діями української держави, яка за умов воєнного стану здійснила відчуження майна українських мільярдерів. Значних збитків націоналізація завдала І. Коломойському, що зазнав втрат в «Укрнафті» – 42 %, в «Укртатнафті» – 30 % [4, с. 10–11]. Політичний вплив олігархів за час війни зазнав значного зниження. З початку червня 2022 р. відбулася заборона політичної партії «Опозиційна

платформа – За життя», яка захищала інтереси В. Рабіновича та В. Новинського.

Фактично, економіка побудована на основі кількох олігархічних груп є знищеною, відновлення якої в старому форматі потребує значних ресурсів. Через антиолігархічне законодавство та дефіцит ресурсів олігархи поступово втрачають вплив на політичну сферу і медіа. Це дає змогу перезавантаження відносин великого бізнесу і влади, віднайдення нової системи взаємодії.

В подальшому необхідні наступні зміни в політиці, законодавстві і суспільстві: активізація громадянського суспільства та його тиск на шляху деолігархізації; реформування судової системи в Україні; впровадження ефективного антикартельного і антимонопольного регулювання; зміни до податкового, виборчого та щодо засобів масової інформації законодавства; регулювання лобістської діяльності і лобіювання [4, с. 12–13].

Рекрутування політичних еліт має здійснюватися на основі антрепренерської системи відбору, враховувати принципи меритократії. Відповідно до після умов повоєнного стану владні позиції в законодавчій та виконавчій гілці влади мають посісти люди, які самовіддано сприяли допомозі Збройним силам України за час російсько-української війни як матеріальними, так і дипломатичними ресурсами. Зокрема, представники громадянського суспільства за свій вклад в допомогу та сприяння пришвидшення Перемоги над російським агресором. Когортою поповнення політико-управлінської може стати військовий прошарок суспільства.

Список використаних джерел:

1. Харченко Л. Етапи формування політико-управлінської еліти у посттрансформаційний період розвитку України. *Наукові записки Інституту*

політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2010. Вип. 3 (47). С. 38–47.

2. Зорич О. Нове покоління українського політикуму: особливості формування та функціонування. *Нове покоління українського політикуму в умовах війни та повоєнних суспільних трансформацій*: матеріали круглого столу (Київ, 15 листопада 2022 р.) [Електронний ресурс] / За наук. ред. Ю. Ж. Шайгородського, С. Л. Чуніхіної. Київ: Талком, 2023. С. 13–14. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk_za_materialamy_kr.stolu-2023.pdf

3. Горностай П. Громадянське суспільство України як суб'єкт політики. *Нове покоління українського політикуму в умовах війни та повоєнних суспільних трансформацій*: матеріали круглого столу (Київ, 15 листопада 2022 р.) [Електронний ресурс] / За наук. ред. Ю. Ж. Шайгородського, С. Л. Чуніхіної. Київ: Талком, 2023. С. 13–14. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk_za_materialamy_kr.stolu-2023.pdf

4. Горбатюк М. Чи можливо уникнути реставрації олігархії в українській політиці у повоєнний час? *Нове покоління українського політикуму в умовах війни та повоєнних суспільних трансформацій*: матеріали круглого столу (Київ, 15 листопада 2022 р.) [Електронний ресурс] / За наук. ред. Ю. Ж. Шайгородського, С. Л. Чуніхіної. Київ: Талком, 2023. С. 10–13. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk_za_materialamy_kr.stolu-2023.pdf

УДК 321.011.5:318.29

Зарічний Ігор,
аспірант 1 курсу спеціальності «Політологія»,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
p1b14.zarichnyy@kpnpu.edu.ua

РЕФОРМА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС

Адміністративна реформа стоїть поруч з іншими нагальними змінами в Україні. Формування міцних громад має призвести до змін в підходах управління. Мова йде про перехід від централізованої моделі функціонування держави до розгалуженої [1]. Також важливу роль відіграє наявність автономії у органах місцевого самоврядування: політична, фінансова, адміністративна, соціальна. Громади самостійно вирішують питання щодо розподілу коштів місцевого бюджету, направлення місцевих податків. Органи місцевого самоврядування отримують більше можливостей, які можна реалізувати.

У 2014 році Україна остаточно сформувала свій зовнішньополітичний курс вбік Європейського Союзу. Була підписана асоціація щодо вступу. Наша держава мала виконати ряд вимог для подальшого зближення з ЄС. Реформа децентралізації влади було однією з них. Європа розуміла, що продовження централізованого стилю управління в Україні, не призведе до значного розгортання реформ. Центральна влада продовжувала б займатись дотаціями або значними субвенціями для громад. У результаті органи місцевого самоврядування б залишались залежними від центральної влади і не мали б змоги повноцінно розвиватись. Було прийнято рішення про

проведення масштабної реформи децентралізації влади. Це призвело до укрупнення громад та збільшення їхньої автономності від влади центру. У 2022 році Україна стала кандидатом щодо подальшого вступу до Європейського союзу.

Чому ж реформа децентралізації влади є важливими чинником щодо вступу до ЄС? Відповідь на це питання криється в особливостях адміністративних змін, які переплітаються з теперішнім управлінням країн Європейського Союзу, які також входили до колишнього СРСР або радянського блоку (Польща, Латвія, Естонія та інші) [2].

Політичні особливості децентралізації виходять з надмірного впливу центру на місцеве самоврядування, яке не мало значної автономії щодо прийняття рішень в громадах. Також потрібно зазначити про принцип субсидіарності, де правові та адміністративні функції держави мають бути розмежовані [3]. Держава повинна захищати місцеву та регіональну демократію і не втручатись у внутрішні справи територіальних об'єднань [3]. Значною політичною особливістю децентралізації є переформатування законодавчого органу влади. У результаті національний парламент певної країни буде містити депутатів, які представлятимуть інтереси відповідного регіону. Це дасть можливість вирішити ті болючі питання, що стосуються певної громади.

Соціально-економічні особливості адміністративної реформи мають врахувати фактори фінансової автономії та суспільної стабільності в тому чи іншому регіоні. Формування місцевого бюджету на автономній основі є ключовим фактором у вищевказаній групі особливостей децентралізації влади. Це означає, що місцеве самоврядування проводить автономну податкову політику у відповідній територіальній громаді та самостійно формує витрати кошторису. Держава отримує лише фіксований відсоток податку від місцевого бюджету. Субвенція також відіграє важливу роль в економічному блоці адміністративних змін. Вона має здійснюватися на рівномірній основі. Центральна влада виділяє кошти на місця не за

показником пріоритету до відповідної громади. Гроші може отримати будь-яка громада [3]. Значною соціальною особливістю втілення децентралізації є електронне урядування, яке дозволяє спростити процедуру оформлення документів, що здійснюється на місцях. У результаті буде значно зменшена соціальна напруга у суспільстві. Черг у кабінети до чиновників не буде, що дасть змогу громадянам зекономити свій власний час.

Вищезазначені особливості реформи децентралізації активно реалізовувались в інших державах, які у подальшому входили до Європейського Союзу. Це є ознакою того, що Україна повинна завершити адміністративні зміни для отримання омріяного вступу до ЄС.

Список використаних джерел:

1. Словник іншомовних слів. *Словник*. 1 березня 2014. URL: <http://slovopedia.org.ua/42/53392-0>.
2. Територіальна громада: місцеве самоврядування у Латвії. *Аналітика*. 1 березня 2024. URL: http://tergromada.blogspot.com/2015/03/blog-post_6
3. Суть реформи органів місцевого самоврядування. *Стаття*. 1 березня 2024. URL: <http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/verstka>
4. Про засади державної регіональної політики : Закон України в редакції від 2 лютого 2015 р. Офіційний вісник України. 2015. № 31. Ст. 90.
5. Наконечний В. Основні світові моделі місцевого самоврядування: порівняльний аналіз. Наукові праці ХНУ. Сер. : «Право». 2014. №44. С. 1 – 6.
6. Про місцеве самоврядування : Закон України в редакції від 24 грудня 2015 р. Офіційний вісник України. 2015. № 6. Ст. 40.
7. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади : Постанова Кабінету Міністрів від 1 квітня. 2014 р. Зібрання законодавства України. К. 2001. № 333-р. Ст. 3
8. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація: монографія / за ред. Н. Р. Нижника. К. : Видавництво УАДУ при Президентові України, 1997. 246 с.

УДК 314.7:323.2(4)

Білик Петро,
аспірант Лабораторії проектів та ініціатив,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
bilyk.petro@vnu.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

Міграція лишається важливим питанням для Європи протягом багатьох років, і Європейський Союз (ЄС) намагається вирішити цю проблему за допомогою своєї міграційної політики. Міграційна політика ЄС покликана керувати потоком мігрантів, поважаючи права людини мігрантів та надаючи допомогу тим, хто її потребує. Проте міграційна політика ЄС за часту є предметом дискусій, критики стверджують, що вона неефективна та несправедлива, тоді як прихильники визнають її необхідність для забезпечення стабільності та процвітання ЄС.

Зростання кількості заяв про притулок зробило міграцію центральним питанням для ЄС. Останні реформи мають на меті більш ефективно управління цими процесами, з потенціалом значних економічних, соціальних та фіскальних вигод в довгостроковій перспективі [1].

Перш за все, міграційна політика ЄС спрямована на управління потоком мігрантів до держав-членів. ЄС створив спільну систему надання притулку, яка включає правила визначення того, яка держава-член відповідає за розгляд заяви про надання притулку. Ця система розроблена для запобігання «покупці притулку» та гарантування того, що тягар розгляду заяв про надання притулку розподіляється між державами-членами. Крім того, ЄС запровадив заходи для боротьби з нелегальною міграцією, включаючи створення Європейського агентства прикордонної та берегової охорони (FRONTEX) [2] та розробку спільної Європейської системи надання

притулку. Ці заходи спрямовані на сприяння легальній та безпечній міграції до ЄС, а також на запобігання та вирішення проблеми нелегальної міграції.

Політика міграції Європейського Союзу останніми роками зазнала суттєвих змін, особливо з прийняттям угоди про кардинальну реформу, яка має на меті більш ефективно управління процесами прийому та перерозподілу шукачів притулку [3]. Ця угода, укладена перед виборами до Європарламенту 2024 року, передбачає, що кожна країна несе відповідальність за прийом певної кількості мігрантів, але не обов'язково має їх приймати. Країни, що відмовляються від нелегальних мігрантів, можуть надавати фінансову допомогу (близько 20 тисяч євро на особу), обладнання або персонал тим, хто приймає мігрантів. Угода також передбачає введення швидкої прикордонної процедури для заявників, яким майже впевнено не буде надано притулку в ЄС. Такі особи будуть негайно відправлені назад, а розгляд клопотань про притулок повинен займати максимум шість місяців [4].

Нова міграційна політика ЄС розроблена для збалансування принципів солідарності та відповідальності, особливо щодо країн, які приймають більшість заяв про притулок. Угода зосереджує увагу на більш строгих процедурах на кордонах та механізмі солідарності для полегшення навантаження на прикордонні країни, що є важливим розвитком в підході ЄС до міграції [5]. Ці нові правила потребують затвердження Європарламентом, що може внести зміни під час консультацій.

Крім того, міграційна політика ЄС ґрунтується на принципах прав людини та солідарності. Співдружність бере на себе юридичне та моральне зобов'язання захищати права мігрантів, включаючи право шукати притулку, право на невидворення та право на гуманне поводження. Хартія основних прав ЄС [6] прямо забороняє видворення осіб до країни, де існує ризик переслідувань або тортур, і Євросоюз зобов'язується забезпечити дотримання цих прав. ЄС надав значну фінансову та матеріальну допомогу країнам, які приймають велику кількість біженців, таким як Туреччина, Йорданія та Ліван, як

частину свого зобов'язання щодо міжнародної солідарності та розподілу тягаря.

Протягом останніх двох років спостерігається зростання числа осіб, які подають заявки на отримання притулку в країнах ЄС. Якщо у 2022 році цей показник майже досягнув одного мільйона, то, згідно з прогнозами Агентства ЄС з питань притулку, він міг наблизитися до рекордних значень, встановлених у 2015 році, коли Європу охопила значна хвиля міграції. Тоді Ангела Меркель, канцлер Німеччини, висловилася оптимістичним гаслом: «Ми можемо це зробити!» [5].

Відповідно до звітів Frontex, агентства ЄС з питань охорони кордонів, у період до листопада 2023 року більш ніж 350 000 осіб, які потребують захисту, потрапили до ЄС незаконним шляхом. Цікаво, що така нерегулярна міграція є лише частиною загального потоку мігрантів до 27 країн-членів. До ЄС також прибула майже 3,5 мільйона осіб, серед яких біженці, отримавши статус притулку, особи, які приїхали заради освіти або працевлаштування, що свідчить про багатогранність та складність міграційних процесів у регіоні [5].

Міграційна політика ЄС задає рамки для міграції, боротьби з нелегальною міграцією, інтеграції мігрантів та захисту біженців [7]. Вона впливає не лише на країни-члени ЄС, а й на сусідні країни, зокрема Україну, яка стикається з власними викликами міграції, пов'язаними із повномасштабною війною розпочатою росією. Сьогодні, у важкі для України часи, стратегічне євро регіональне співробітництво є фундаментом для розвитку стабільних та взаємовигідних економічних відносин між Україною та країнами ЄС, сприяє адаптації і впровадженню ефективних міграційних стратегій, що відображають спільні інтереси в регіональному розвитку та забезпеченні економічної безпеки [8; 9].

Отже, міграційна політика ЄС є складною та багатогранною структурою, спрямованою на управління міграційними потоками, дотримання прав людини та надання допомоги мігрантам, які цього потребують. Незважаючи на законну критику міграційної політики ЄС, важливо визнати виклики та складність управління міграцією, особливо в контексті масштабних міграційних криз. ЄС доклав

зусиль, щоб подолати ці виклики та підтримувати свою відданість правам людини та солідарності, і вкрай важливо продовжувати працювати над більш ефективною та справедливою міграційною політикою, яка відображає ці цінності.

Список використаних джерел:

1. Цимбалюк І. О., Уніга О. В. Сучасні тенденції розвитку ринків праці України та країн Євросоюзу. *Інновації в управлінні соціально-економічним розвитком*: матеріали I Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., присвяченої 95-річчю Харк. нац. ун-ту міськ. госп.ім. О. М. Бекетова (м. Харків, 5 берез. 2018 р.). Харків, 2018 р. С. 477–480.

2. FRONTEX. European border and coast guard agency. <https://www.frontex.europa.eu/>

3. Ліборейро Х. Країни Європейського Союзу досягли важливої угоди щодо оновлення політики блоку щодо міграції та надання притулку. *Euronews*. 2023. <https://www.euronews.com/my-europe/2023/06/08/eu-countries-strike-major-deal-on-migration-rules-delivering-the-first-breakthrough-in-yea>

4. Сааков В., Рофе Ж. Країни ЄС погодили реформу системи надання притулку. *DW*. 2023. URL: <https://www.dw.com/uk/kraiini-es-pogodili-reformu-sistemi-nadanna-pritulku/a-65864892>

5. Schulten L. Is migration the EU's biggest challenge in 2024? *DW*. 2023. <https://www.dw.com/en/is-migration-the-eus-biggest-challenge-in-2024/a-67859874>

6. Хартія ЄС про основоположні права (неофіційний переклад). *Центр громадянських свобод*. <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yeuropejskogo-soyuzu/>

7. Pavlikha N., Tsymbaliuk I., Uniga O. Labour market development features in the European Union. *The economy of Bulgaria and the European Union in the global word*. Management, marketing and entrepreneurship, corporate control and business development in bulgaria and in the EU. Collective Monographs of Scientific Articles. Sofia, 2018. P.127-138.

8. Павліха Н.В. Стратегічне євро регіональне співробітництво: основа для активізації зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності в Україні [Текст] : монографія / Наталія Володимирівна Павліха, Олена Зіновіївна Зелінська, Ірина

Олександрівна Цимбалюк. – Луцьк : ВежаДрук, 2023. – 432 с. ISBN 978-966-940-517-3

9. Павліха Н., Цимбалюк І., Уніга О. Розвиток та регулювання ринку праці прикордонного регіону [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 223 с. ISBN 978-966-940-195-3

10. Цимбалюк І.О., Хомюк Н. Л, Зелінська О.З. Міграція робочої сили в Україні: виклики для управління та мотивації персоналу під час війни. Економіка та суспільство. 2023. № 54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2783> DOI: 10.32782/2524-0072/2023-54-66

11. Цимбалюк І.О., Павліха Н.В., Цимбалюк С.М. Динаміка ринку праці в Україні під час війни: аналіз міграційних тенденцій та показників безробіття. Інноваційна економіка. 2023. №2(94). С. 101-109.

12. Цимбалюк І. О., Павліха Н. В. Аналіз структури доходів населення та ролі інклюзивного ринку праці у зменшенні соціальної уразливості. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2023. Кременчук: КрНУ, 2023. Вип. 4(141). С. 33-41. DOI <https://doi.org/10.32782/1995-0519.2023.4.4>

13. Барський Ю. М., Цимбалюк І. О., Уніга О. В. Ринок праці деревообробної промисловості в Україні: виклики воєнного часу та шляхи подолання. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2023, № 4 (130). С. 94-100. DOI: <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2023-4-14>

СЕКЦІЯ 2.

Правові аспекти європейської інтеграції України: виклики та перспективи

УДК 332:330.35(477)

Антонюк Микола, Білан Руслан
«Інститут регіональних досліджень
ім. М. І. Долішнього НАН України»,
м. Львів, Україна
hlotsik@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У сучасному світі в умовах глобалізації та посилення економічної та політичної взаємодії між країнами, адаптація регіональних політик до міжнародних стандартів та норм стає ключовим завданням для багатьох держав. Україна прагнучи до інтеграції з Європейським Союзом (ЄС), зазнає значних змін у своїй політичній, економічній та соціокультурній сферах. Одним із аспектів цієї трансформації є адаптація державної регіональної політики до стандартів та політичних принципів ЄС.

Мету регіональної політики ЄС, яку ще називають політикою згуртування, було визначено як – сприяння гармонійному соціально-економічному розвитку ЄС та його країн-членів [1].

Європейська регіональна політика базується на принципі солідарності країн членів ЄС, а також на економічному принципі, згідно з яким нижчі обсяги виробництва в країнах і регіонах з меншим рівнем розвитку, або країнах і регіонах з високим рівнем безробіття є втратою сукупного потенціалу ЄС [2].

Основи співпраці між Україною та ЄС у сфері регіональної політики були визначені у статті 446 Угоди про асоціацію. Ця стаття передбачала сприяння сторін двосторонньому співробітництву у формуванні та реалізації регіональної політики в Україні.

Сьогодні нормативно-правове регулювання нової регіональної політики в Україні здійснюється через:

- Закон України «Про засади державної регіональної політики» (2015 р.);
- Закон України «Про стимулювання розвитку територій» (2018 р.);
- Закон України «Про особливості стимулювання регіонального розвитку» (2021 р.).

- Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки;

В останні роки зроблено чимало кроків спрямованих на зближення регіональної політики ЄС та України, зокрема:

- проведено синхронізацію галузевих і стратегічних документів з питань регіонального розвитку загальному, регіональному та місцевому рівні. Україна прийняла Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки та регіональні стратегії на той самий період, відповідно до європейських стандартів;

- вперше в Державній стратегії регіонального розвитку України виділено функціональні типи територій за аналогією з європейською практикою;

- створено Державний фонд регіонального розвитку в Україні, аналогічно європейським структурним фондам, для фінансування проектів місцевого розвитку, однак в умовах війни в Україні його робота була припинена;

- проведені основні етапи реформи децентралізації, змінюючи систему управління на багаторівневу модель з акцентом на ендогенний розвиток територій і перерозподіл повноважень влади.

Сучасна регіональна політика України зміщує акцент з регіонального на місцевий рівень, зокрема територіальні громади

мають можливості приймати участь у міжнародних грандах вирішуючи таким чином проблеми соціально економічного розвитку території та стимулюють розвиток економіки через активну підтримку діяльності місцевого бізнесу та допомагають більш ефективно використовувати їх конкурентні переваги.

Запроваджено багаторівневу модель, яка згідно реформи децентралізації спрямована на перерозподіл повноважень та акцентується на самостійності територіальних громад.

Через умови війни, перед Україною з'явилися нові виклики для регіонального розвитку, на які потрібно реагувати.

У зв'язку з цим в Україні вели активну роботу з оновлення Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки зорієнтована на врахування сучасної ситуації в Україні зокрема: створення безпекових та соціально-економічних умов для повернення українців в регіони та територіальні громади; розвиток людського капіталу та підсилення економіки на основі внутрішнього потенціалу територій; продовження реформи децентралізації, розвиток інституційної та фінансової спроможності громад та регіонів, розбудову багаторівневого врядування; створення системи координації секторальних та державної регіональної політик; підвищення ефективності та прозорості публічного інвестування, удосконалення фінансових інструментів стимулювання регіонального розвитку [4]. Планування розвитку територій здійснюється, враховуючи структурні зміни в економіці, релокацію бізнесу, зміни у розселенні, логістиці, постійну загрозу з боку РФ та інше.

Реформування державної регіональної політики зумовлене також Євроінтеграційним процесом України.

Нещодавно єврокомісія презентувала звіт щодо готовності України до вступу до ЄС. Наразі Україна забезпечила 2 бали з 5 за категорією «регіональна політика». Це свідчить про необхідність вдосконалення регіональної політики в кількох аспектах.

Так, на сьогодні в нашій країні відсутня правова база для досягнення цілей, передбачених статтями 174–175 Угоди про функціонування ЄС. Йдеться про підтримку сільських територій, віддалених та рідконаселених територій, індустріалізованих зон. Також в Україні відсутній фонд, подібний до European Social Fund+. Державний фонд регіонального розвитку, що діє в нашій країні, наразі спрямований на інші цілі.

Ще один аспект – інституційна структура. У цій частині Єврокомісія вказує на необхідність координації між державними, регіональними та місцевими органами влади. Ця координація має бути більш ефективною для забезпечення ефективного управління коштами європейських структурних фондів.

Наступним аспектом, над яким потрібно працювати в Україні в контексті її Євро-конвергенції, є адміністративна спроможність. Зауваження Єврокомісії з цього питання сформульовані коротко й зрозуміло: децентралізовані органи влади не мають достатньої адміністративної спроможності для управління регіональними операційними фондами ЄС [5].

Хоча Україна провела низку кроків щодо євроінтеграційних процесів, однак регулятивні та інституційні рамки регіонального розвитку лише частково відповідають вимогам ЄС. Успішна реформа децентралізації розширила компетенцію та спроможність громад у сферах політики згуртованості ЄС. Адміністративний потенціал і досвід все ще недостатні для виконання вимог регіональної політики ЄС щодо управління. Залишаються певні проблеми з практичної реалізації та забезпечення виконання законодавства, багаторічного програмування, моніторингу, оцінки та раціонального фінансового управління програмами регіонального розвитку.

Окремим блоком проблемних питань в сфері регіонального розвитку та механізмів регулювання стане ліквідація втрат найбільш постраждалих від війни регіонів.

Список використаних джерел:

1. Прокопчук О, Ковальчук О, Усик Т. Європейська політика згуртування: концептуальні засади, імперативи для України. *Економіка та суспільство*. 2021. № 26.
2. Європейська регіональна політика: натхнення для країн, що не входять до ЄС? Застосування принципів та обмін досвідом. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/international/external_uk.pdf
3. Стратегічне оцінювання функціональних типів територій: потенціал та ризику розвитку: науково-аналітична доповідь / за наук. ред. Ірини Сторонянської. Львів, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. Долишнього НАН України». 2021. 114 с.
4. Міністерство відновлення презентувало проєкт оновленої Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Міністерство інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/news/35052.html>
5. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. Brussels, 2023. 67 p. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/59c236e7-5cc3-421e-b254-50ee2a9454b4_en?filename=SWD_2023_30_Ukraine.pdf (date of access: 14.02.2024).

УДК 674:502.131(4)(4/9)

Невар Оксана,
PhD student Лабораторії проєктів та ініціатив,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
nevar.oksana@vnu.edu.ua

Науковий керівник: Цимбалюк Ірина,
д.е.н., професор, професор кафедри менеджменту,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
Tymbaliuk.iren@vnu.edu.ua

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЕВООБРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Розуміння стратегічного значення промислового розвитку є критично важливим для України, демонструючи, що навіть у часи війни, українська промисловість здатна пропонувати передові рішення та продукцію, які відповідають світовим потребам [1].

Для досягнення сталого розвитку промисловості в цілому та деревообробної галузі зокрема, необхідно дослідити законодавчу базу, що регулює процеси розвитку зеленої промисловості в країнах ЄС, та адаптувати позитивні практики для використання в Україні.

Країни ЄС впроваджують заходи для сприяння сталому лісовому господарству, забезпечення відповідального постачання деревини та мінімізації впливу промислової діяльності на навколишнє середовище керуючись низкою ключових нормативних актів, спрямованих на

ефективне використання деревини та управління лісовими ресурсами. Перш за все, Україні важливо розглянути європейські регулятивні рамки, які забезпечують стале використання деревини та контроль за дефорестацією:

1. Лісова стратегія ЄС (20.09.2013 р.): Цей документ визначає стратегічний шлях до 2030 року, фокусуючись на «зеленій економіці». Основна мета – отримання економічної вигоди від деревообробної промисловості при збереженні лісових ресурсів. Принципи включають безпечне та стале використання лісу, продуктивність лісових ресурсів у економічному прогресі та всезагальну відповідальність за сільське господарство.

2. «Правозастосування, управління і торгівля в лісовому секторі» (FLEGT) (2003 р.): Документ призначений для боротьби з незаконними рубками та пов'язаною з ними торгівлею.

3. Регламент ЄС щодо деревини (EUTR): Європейські Правила заготівлі деревини спрямовані на заборону торгівлі незаконно заготовленою деревиною та продукцією з неї на ринку ЄС [2].

4. Зелена книга про захист лісів в ЄС (2010 р.): Основна мета цього документа – регулювання політичних рішень стосовно кліматичних змін та їхнього впливу на лісові ресурси.

5. Енергетична стратегія для ЄС (2018 р.): Цей акт визначає стратегії та механізми для забезпечення стійкості та ефективності використання деревини у виробництві енергії. Зокрема, він надає стимули для використання біомаси, включаючи деревину, як важливий ресурс для відновлювальної енергетики.

6. Європейська стратегія біорізноманіття до 2030 р. (2020 р.): Ця стратегія визначає заходи для збереження та сталого використання біорізноманіття, включаючи ті, що стосуються лісових екосистем. Цей акт враховує значення лісів у збереженні біорізноманіття та природних ресурсів.

7. Європейська програма змін клімату та енергетична політика до 2030 р. (2030 р.): Цей стратегічний документ регулює питання скорочення викидів парникових газів та підвищення

енергоефективності. Він також враховує важливість лісів у контексті зменшення впливу промисловості на клімат.

8. Регламент ЄС щодо боротьби зі знелісненням (EUDR): 29 червня 2023 року, Регламент ЄС щодо лісоматеріалів (EUTR), який визначав легальність використання деревини, був замінений новим Регламентом ЄС щодо боротьби зі знелісненням [3]. Оновлені правила торгівлі застосовуються до імпортованої до ЄС та внутрішньо заготовленої деревини, а також виробів, таких як масив дерева, паркетне покриття, фанера, целюлоза та папір. Проте, вони не стосуються виробів із переробленого паперу та друкованої продукції.

Основні цілі нововведень включають припинення довготривалого знеліснення лісових земель (вже з 1 січня 2022 року), заборону продажу нелегально зрубаної деревини, впровадження обов'язкової системи належної контролю (оцінка ризиків та заходи для їх мінімізації) та реєстрацію інформації про місця лісозаготівель, постачальників та клієнтів. Держави-члени ЄС зобов'язані представляти щорічні звіти про вжиті заходи, а моніторингові організації надають підтримку в цьому процесі. У ЄС також розроблено численні документи, що містять приклади відповідних досліджень та рекомендацій для більшого розуміння цього регулювання деревообробної промисловості.

У таблиці 1 представлені основні засади кожного нормативно-правового акту, які допомагають зрозуміти їхню сутність та спрямованість. Враховуючи зазначені європейські нормативно-правові акти кожна країна-член ЄС впроваджує національну програму з охорони лісів.

ЄС активно працює над забезпеченням сталого та легального походження деревини, що є важливим для збереження лісових ресурсів та захисту біорізноманіття.

Отже, досвід ЄС у сфері екологічних стандартів та сталого розвитку може стати основою для розробки власних стратегій сталого лісокористування в Україні, які враховуватимуть місцеві особливості та потреби [5; 6]. Зокрема, це може стосуватися енергоефективності, використання відновлюваних джерел енергії, запровадження

екологічних стандартів у виробництві та зменшення вуглецевого сліду [7; 8].

Таблиця 1.

Основні нормативно-правові акти з охорони лісів в ЄС

Нормативно-правові акти	Зміст і мета	Основні засади
Лісова стратегія ЄС (20.09.2013 р.)	Визначення дій до 2030 р. для досягнення «зеленої економіки» та оптимального збереження лісових ресурсів.	Безпечне та стале використання лісу; внесок лісових ресурсів у прогрес та зростання; відповідальність за сільське господарство.
FLEGT (2003 р.)	Боротьба з незаконними рубками та пов'язаною торгівлею.	Правозастосування, управління та торгівля в лісовому секторі.
Регламент ЄС щодо деревини (EUTR) [2].	Заборона торгівлі незаконно заготовленою деревиною та продукцією.	Європейські Правила заготівлі деревини.
Регламент ЄС щодо боротьби зі знелісненням (EUDR) [4]	Забороняє розміщувати на ринку ЄС продукцію, пов'язану із знелісненням або деградацією лісів після 31.12.2020.	Забезпечення легальності та сталості постачання продукції; зменшення впливу ЄС на глобальне знеліснення.
Зелена книга про захист лісів в ЄС (2010 р.)	Регулювання політичних рішень стосовно кліматичних змін та їх впливу на лісові ресурси.	Захист лісів від кліматичних змін та інших чинників.

**Систематизовано автором.*

Крім того, вивчення європейських практик у сфері збереження лісів може сприяти формуванню ефективної політики управління природними ресурсами в Україні. Розробка та впровадження подібних законодавчих актів може сприяти вдосконаленню внутрішнього контролю за використанням лісових ресурсів в Україні, зокрема шляхом встановлення чітких критеріїв для легальності деревини та її слідування від лісу до кінцевого споживача.

Список використаних джерел:

1. Макогон Ю. В., Мартиненко О. В. Європейський досвід та українські перспективи розвитку експортного потенціалу підприємств деревообробної галузі України. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи: І Міжнародна науково-практична конференція* (м. Київ, Україна, 23 квітня, 2020 р.), 2020. с. 134-135.
2. EU rules against illegal logging. Rules to fight global illegal logging and associated trade. *An official website of the European Union*. 2023. URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/forests/deforestation/eu-rules-against-illegal-logging_en
3. Regulation on Deforestation-free products. EU rules to guarantee that the products EU citizens consume do not contribute to deforestation or forest degradation worldwide. *An official website of the European Union*. 2023. URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/forests/deforestation/regulation-deforestation-free-products_en
4. Регламент ЄС щодо боротьби зі знелісненням (EUDR) - це реальність. *Forest Stewardship Council*. 2023. <https://ua.fsc.org/ua-uk/newsfeed/reglament-es-schodo-borotbi-zi-znelisnennyam-eudr-ce-realnist>
5. Pavlikha N., Shuliak A., Tymbaliuk I., Voichuk M. Security of Sustainable Development in the Post-Pandemic Crisis on the Basis of an Inclusive Circular Economy. *Conference Proceedings. Determinants Of Regional Development*, n. 2, p. 234-245, dec. 2021. Available at: <http://pes.pwsz.pila.pl/index.php/proceedings/article/view/198>. 2021. doi: <https://doi.org/10.14595/CP/02/014>.
6. Цимбалюк І. О. Економіка війни та перспективи для України. Together united: науковці проти війни: збірник тез доповідей І Міжнародної благодійної науково-практичної конференції (Луцьк, 20 травня 2022 р.). Луцьк : Вежа-Друк, 2022.1 електрон. опт. диск (CD-ROM) С. 131-133.
7. Барський Ю. М., Цимбалюк І. О., Уніга О. В. Ринок праці деревообробної промисловості в Україні: виклики воєнного часу та шляхи подолання. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2023, № 4 (130). С. 94-100. DOI: <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2023-4-14>
8. Павліха Н. В., Корнелюк О. А., Цимбалюк І. О. Методології проектного менеджменту для циркулярних бізнес-моделей: переваги та можливості. *Інтелект XXI*. 2023. № 3. С. 74-80. Pavlikha N. V., Korneliuk O. A., Tymbaliuk I. O. (2023). Metodolohii proiektnoho menedzhmentu dlia tsyrkuliarnykh biznes-modelei: perevahy ta mozhlyvosti [Project Management Methodologies for Circular Business Models: Benefits and Opportunities.]. *Intelekt XXI*, no. 3, pp. 74-80.

УДК 341.242.2

Неделько Анастасія,
студентка 2 курсу, спеціальність 073 Менеджмент,
Одеський Національний Морський університет,
м. Одеса, Україна
Nnedelko05@gmail.com

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Україна, вступивши на шлях європейської інтеграції, стикається із низкою правових аспектів, що впливають на всі сфери суспільного життя. Цей процес включає гармонізацію законодавства, виконання міжнародних зобов'язань та реформування власної правової системи. Проаналізуємо виклики та перспективи, які стоять перед Україною в контексті правової інтеграції з Європейським Союзом.

Євроінтеграція передбачає реалізацію нашою державою наступних завдань:

- гармонізація національного законодавства із законодавством Європейського Союзу;
- створення поглибленої зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом;
- впровадження безвізового режиму з країнами Європейського Союзу.

У сучасних умовах жодна країна не може відокремитися від процесу всезагального світового економічного розвитку. Інтеграційні прагнення держав повинні здійснюватися з метою підвищення конкурентоздатності національної економіки і добробуту громадян, досягнення гармонізації взаємозв'язку соціальних інтересів. На наш погляд, економічні та тактичні завдання, які стосуються євроінтеграції України повинні враховувати досвід інших країн [1].

Досвід євроінтеграції України в умовах війни має унікальний характер. Здійснюючи опір широкомасштабній збройній російській інтервенції, потерпаючи від величезних людських і фінансово-економічних втрат, країна набула статусу кандидата на вступ до ЄС,

продовжує європейську інтеграцію у різних сферах, поглиблює партнерство з ЄС на секторальних напрямках, виконує рекомендації Єврокомісії і запроваджує на практиці положення Угоди про асоціацію.

Специфіка нинішнього етапу євроінтеграції обумовлена комплексом різноспрямованих впливів, викликів і загроз. Серед внутрішніх і зовнішніх чинників, що позначаються на євроінтеграції України, є турбулентність геополітичних процесів, проблемні тенденції на теренах ЄС, вплив російської агресії на рух України до євроспільноти тощо [2].

Одним із найбільших викликів для України є гармонізація внутрішнього законодавства з правом ЄС. Це означає не лише прийняття нових законів, а й перегляд існуючих нормативно-правових актів задля приведення їх у відповідність до європейських стандартів. Великий обсяг роботи, необхідний для цього процесу, вимагає ефективної координації зусиль уряду, парламенту та громадськості.

Другим важливим аспектом є реформування судової системи. Україні необхідно забезпечити незалежність суддівства, підвищити професійний рівень суддів, а також забезпечити доступ до справедливого судочинства для всіх громадян, що вимагає впровадження широкомасштабних реформ у судову систему та правоохоронні органи.

Оскільки євроінтеграція має як переваги, так і ризики, Україні слід акцентувати на використанні саме позитивних моментів євроінтеграції. Проведений аналіз сильних і слабких сторін інтеграції України до ЄС дає змогу констатувати, що необхідно зосередити увагу на сильних сторонах і потенційних можливостях, що дасть перспективу входження до європейського політичного та економічного простору.

Слід зазначити, що європейська інтеграція є стратегічною ціллю нашої держави, закріпленою законодавчо. Аналіз позитивних та негативних наслідків дав змогу оцінити можливості України з подальшим використанням позитивних моментів євроінтеграції та одночасним виробленням програми дій щодо безболісної інтеграції

України з урахуванням існуючих загроз та досвіду країн, які нещодавно стали членами Євросоюзу [3].

Однак, разом із викликами українська європейська інтеграція відкриває перед країною численні перспективи. Це можливість зміцнення прав людини та основних свобод, впровадження передових стандартів у галузі охорони навколишнього середовища, а також розвиток торговельних та економічних відносин з країнами ЄС. Крім того, європейська інтеграція стимулює модернізацію економіки та підвищення конкурентоспроможності України на міжнародній арені. Наближення до ЄС сприятиме залученню іноземних інвестицій, розвитку нових технологій та підвищенню рівня життя українського населення.

Отже, правова інтеграція з ЄС ставить перед Україною численні виклики, але водночас відкриває широкі можливості для розвитку та модернізації. Ефективна реалізація цих перспектив вимагає поєднання зусиль уряду, громадськості та міжнародних партнерів задля створення сучасної, прогресивної та конкурентоздатної держави.

Список використаних джерел:

1. Дорогіх О. М. Правові засади Європейської інтеграції України. 2020. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Tezy_Bolgaria_03.20/Tezy_Bolgaria_03.20_10.pdf
2. Разумков О. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. 2022. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf
3. Дідик Н. І. Ілюшик О. М. Адміністративно-правові основи державної політики європейської інтеграції України [Електронний ресурс]. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 195-198. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267552/263374>

УДК 341.28:327.1(4/9)

Левчук Володимир,
Аспірант,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна
vovabubalevchuk@gmail.com

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Ще у далекому 2013 році Україна спрямувала свій курс на вступ до Європейського Союзу (надалі – ЄС). Протягом останніх десяти років Україна здійснила багато кроків з метою вступу в дане утворення, проте стрімкий розвиток вступу України до ЄС, на жаль, стався лише після початку повномасштабного вторгнення 2022 року.

При цьому, передумови вступу України до ЄС у 2022 році сформувалися насамперед політичні та соціальні, а не економічні та правові, як того вимагає характер такого утворення як ЄС.

З метою приведення правової системи та економічного стану України до стандартів члена ЄС, Європейська Комісія запропонувала рекомендації, представлені у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС 2023 року (надалі – Рекомендації).

Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням від 09 лютого 2024 року № 133-р затвердив план заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року (надалі – План) [1].

Дорогіх О. М. вважає, що євроінтеграція передбачає реалізацію нашою державою наступних завдань:

- гармонізація національного законодавства із законодавством Європейського Союзу;
- створення поглибленої зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом;
- по-третє, впровадження безвізового режиму з країнами Європейського Союзу.

Зі змісту Плану чітко вбачається, що державні органи України в 2024 році в першу чергу спрямовують свою діяльність на гармонізацію національного законодавства з законодавством ЄС.

На виконання 142 рекомендацій Європейської Комісії План передбачає здійснення близько 350 заходів. Важливими аспектами виконання Плану є встановлення та дотримання чітких строків, а також визначення відповідальних державних органів та моніторинг їхньої діяльності на виконання розподілених заходів.

На думку автора, поділ Плану на 6 Кластерів здійснено не лише за змістовним критерієм, а й за важливістю впровадження заходів та їх пріоритетністю для Європейської Комісії, зокрема:

КЛАСТЕР 1: Основи процесу вступу до ЄС, функціонування демократичних інституцій та реформа державного управління.

КЛАСТЕР 2. Внутрішній ринок.

КЛАСТЕР 3. Конкурентоспроможність та інклюзивний розвиток.

КЛАСТЕР 4. «Зелений» порядок денний та сталі з'єднання.

КЛАСТЕР 5. Ресурси, сільське господарство та політика згуртованості

КЛАСТЕР 6: Зовнішні відносини [3].

Отже, найважливішими є заходи, які стосуються основ процесу вступу до ЄС, функціонування демократичних інституцій та реформ державного управління. Серед рекомендацій слід виділити найскладніші та ті, які становитимуть серйозний виклик для українського суспільства, та, відповідно, для європейської інтеграції України загалом:

- реформа державного управління;
- реформа судової влади, зокрема Конституційного Суду України та завершення загальної судової реформи;
- боротьба з корупцією, де особливу увагу слід звернути на реформування Бюро економічної безпеки України, Вищого антикорупційного суду, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, внести правки до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України;
- забезпечення дотримання основоположних прав людини, де слід звернути увагу на внесення змін законодавства відповідно до запропонованих міжнародних договорів;
- забезпечити свободу вираження поглядів;
- боротьба з організованою злочинністю.

При виконанні заходів з цього кластеру необхідно враховувати такі проблемні питання:

- Неодноразові спроби реформувати судову владу не дали результату, отже необхідно здійснювати якісно нові реформи, а не просто змінювати назву судів.
- Соціальний тиск на проведення заходів з боротьби з корупцією не повинен заважати планомірним змінам.
- Нестача якісних кадрів для належної роботи антикорупційних органів у зв'язку з участю багатьох професіоналів у воєнних діях.
- Дотримання балансу між спростуванням неправдивої інформації ворога та забезпечення свободи слова для ЗМІ.

Насправді перспективними на даний момент виглядають можливості України стати членом ЄС, що підтверджують Рекомендації Європейської Комісії. Також якісним, детальним та структурованим є План виконання цих Рекомендацій. Проте, потрібно враховувати особливості введення воєнного стану в Україні та досвід попередньо проведених реформ, і тоді європейська інтеграція України стане неминучою.

Список використаних джерел:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України розпорядженням від 09 лютого 2024 року № 133-р Про затвердження плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-z-vykonannia-rekomendatsii-ievropeiskoi-komisii-predstavlenykh-u-t90224>
2. Дорогіх О. М. Правові засади європейської інтеграції України. 2020. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Tezy_Bolgaria_03.20/Tezy_Bolgaria_03.20_10.pdf
3. План заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-z-vykonannia-rekomendatsii-ievropeiskoi-komisii-predstavlenykh-u-t90224>

СЕКЦІЯ 3.
Стратегії економічного розвитку
та фінансова стабілізація
у контексті європейської перспективи

УДК 336.76:005.51(477)(043.2)

Antoniuk Nataliia,
Doctor of Science (Economics),
Professor of the Department of Economics, Marketing, Management and
Administration, National Academy of Management, Kyiv, Ukraine
Researcher of the Wegener Center for
Climate and Global Change, University of Graz, Graz, Austria
ORCID ID: 0000-0001-8848-262X
antoniuknata2811@gmail.com

**THE FORMATION OF THE ANTI-CRISIS POTENTIAL
OF FINANCIAL REGULATION SYSTEMS IN UKRAINE
UNDER THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION**

In the conditions of constant dynamic changes in the economic environment, which have been observed in recent years, the stable functioning of financial systems becomes critically important for ensuring the sustainable development of the country. The relevance of this problem is additionally due to profound changes taking place in the field of financial regulation. At the same time, one of the most important and urgent tasks is the formation of the anti-crisis potential of financial regulation and control systems in the conditions of intensive

implementation of digital and information technologies in business processes at all levels.

The transformations taking place in the modern economic environment involve the large-scale introduction of information technologies and digital tools into the financial sphere, which significantly changes the conditions for the functioning of financial systems. In addition, digitalization leads to the emergence of new opportunities, but at the same time creates new challenges and threats, which may manifest themselves in the form of increased risk of cyber attacks, financial fraud, and other crimes in the digital environment. In this regard, the understanding and effective use of digital tools in financial regulation and control systems becomes extremely important to ensure the stability and security of financial markets. That is why the development of new approaches to the formation of financial, accounting, analytical support, focused on ensuring the effective anti-crisis potential of financial regulation systems, will significantly contribute to the creation of new strategies and tools for preventing manifestations of financial crises, identifying risks and increasing the effectiveness of supervision over the functioning of financial institutions. The implementation of such strategies, in turn, will ensure the stability of the financial system, protect the interests of depositors and other market participants, as well as contribute to maintaining trust in financial institutions and the financial activities of other business entities.

Special attention should now be paid to the opportunities provided by the latest digital and information technologies to increase the effectiveness of analytical tools in the field of financial regulation. In particular, the development of automated systems for the analysis and monitoring of financial transactions can significantly improve the detection of illegal actions of participants and market manipulation, which can provide more effective control over financial transactions. In addition, digital financial and accounting tools can be used to develop simulation models and forecast the development of crisis situations in the country's financial

system. This opens up wide opportunities for state regulatory bodies to make informed decisions in advance and develop strategies aimed at preventing and managing financial crises. In addition, the study of the impact of digitalization on financial reporting and auditing is gaining special relevance in this aspect. Given the rapid changes in the information field, it is already necessary to develop new accounting standards and methodologies in order to reliably assess the financial condition of companies that use digital technologies and tools. The key guidelines for changes in the field of modernization of financial and accounting tools in the digital economy are as follows:

- expanding the display of the enterprise's sphere of activity in accounting and financial reporting;

- improving the quality and efficiency of financial regulation and control;

- identifying and increasing the number of business processes subject to analysis and control;

- development of innovative methods of assessing business processes;

- formation of approaches to the integration of various types of financial, accounting, analytical tools into the system of financial regulation;

- the use of more advanced information technologies in accounting and analytical processes;

- development of theoretical, methodical, and applied aspects of the development of financial and accounting, as well as analytical instruments of financial regulation and control. In this aspect, special attention should be paid to studying the possibilities of evaluating business processes that are subject to analysis.

At the same time, the regular inclusion of non-economic data in the analytical system, which comes in the form of qualitative characteristics of business processes, is observed [1-3]. In a practical aspect, the integration of new analysis and control tools is implemented on the basis of innovative developments in IT technologies, which include cloud technologies, open

technological platforms, electronic reference information and analytical systems, the creation of a single international format and content of financial reporting in electronic XBRL form. Thus, these trends shape opportunities for creating such a system of financial regulation and control, which integrates data that determine both the state of the company's internal business processes and the external environment [4].

As one can see, a sufficient selection of innovative technologies is possible in the process of anti-crisis management. At the same time, the entire set of the latest technological tools, which can be used in the process of financial regulation and control, can also be divided into three functional groups of innovations, namely:

1. Process innovations that affect and change all links functioning in business processes. They represent innovations and changes as a result of interaction with macro-environmental factors, planning of material and technical support of business processes, management of cash and material resource flows, personnel, organizational, and structural transformations, and creation of innovative processes in product manufacturing.

2. Product innovations, which are the material embodiment and result of innovative transformations and the development of new types of activities. They provide for the creation (within the framework of business processes) of a system of appropriate technological processes necessary for the production of new competitive products that require the design to achieve a certain quality and efficiency of business processes.

3. Allocative innovations (reorganizational), which consist in the nature of redistribution of resources of business entities. Such innovations represent the restructuring or reorganization of enterprises for the purpose of redistribution of resources and constant interaction of all its structural divisions, as well as the interaction between employees of the business entity within the framework of functioning business processes.

Thus, that an important component of the digitalization of financial regulation and control systems is the automation of the collection, exchange, analysis, and use of information in electronic and digital form

and the creation of a general information system within business processes.

Accordingly, the competitive advantage of enterprises that possess information and communication technologies of financial regulation and control is obvious, and today it is necessary to advance more actively on this path. Therefore, the construction of digital systems of financial regulation should focus on the use of the latest financial, accounting, and analytical tools, due to which the introduction of information technologies into business processes will take place. In general, using the achievements of the digital economy will make it possible to eliminate the current problematic aspects of financial regulation.

References:

1. Tofan, I. M., Ahres, O. H., & Shmatkovska, T. O. (2017). Problems in administration of tax on real estate other than land in Ukraine. *Scientific bulletin of Polissia*, 2(3), 148-153.
2. Tsymbaliuk, I. O., Shmatkovska, T. O., & Shulyk, Y. V. (2017). Tax alternatives to implement the tax capacity of internet activity in Ukraine. *Financial and credit activity problems of theory and practice*, 1(22), 336-344.
3. Yakubiv, V., Sodoma, R., Hrytsyna, O., Pavlikha, N., Shmatkovska, T., Tsymbaliuk, I., Marcus, O., Brodska, I. (2019). Development of electronic banking: A case study of Ukraine. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 7(1), 219- 232.
38. Yatsukh, O., Demchenko, I., Ilnytskyy, D., Tsap, V., Shmatkovska, T. (2021). Management of banking innovations in the conditions of digitalization. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 11, Special issue XVII, 123-127.
4. Sodoma, R., Shmatkovska, T., Dziamulych, M., Vavdiuk, N., Kutsai, N., & Polishchuk, V. (2021). Economic efficiency of the land resource management and agricultural land-use by agricultural producers. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43(4), 524- 535.

УДК 338.2:330.3

Денисенко Микола,
д.е.н., професор,
Doktor habilitovanyi nauk ekonomichnykh,
Profesor nauk ekonomichnykh,
професор кафедри менеджменту та підприємництва,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна
profden3@gmail.com

Бреус Світлана,
д.е.н., професор,
професор кафедри менеджменту та інноваційного провайдингу,
Європейський університет,
м. Київ, Україна
breus.svitlana@gmail.com

АКТИВІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ДЕРЖАВИ

У контексті забезпечення економічного зростання України у післявоєнний період актуальним та стимулювальним чинником, що справляє значний вплив на економічну безпеку держави (у контексті управління нею) й сприяє пришвидшенню відновлення вітчизняної економіки в умовах російсько-української війни, є активізація інвестиційної діяльності з урахуванням акумуляції та консолідації зусиль усього цивілізованого соціуму на усіх рівнях управління з урахуванням досвіду країн світу, які пройшли шлях від війни до процвітання в недалекому минулому.

Така ситуація, що склалась в економіці України у інвестиційній

сфері, є одночасно наслідком інвестиційної політики держави й сигналом про існування проблем у цій сфері та свідчить про можливості покращення інвестиційного клімату в державі. Світовий досвід реалізації державної інвестиційної політики переконливо свідчить, що вона спрямована на залучення іноземних інвестицій, тенденція до скорочення яких спостерігається практично у всіх країнах [1, с. 241]. Це, у свою чергу, пов'язане також з геополітичними та торговими ризиками, погіршенням глобального клімату для міжнародної торгівлі та інвестицій, захистом вітчизняних технологій та активів від іноземних держав та компаній [2].

Задля підвищення ефективності реалізації інвестиційної політики розвинені країни світу використовують різні стратегії інвестиційного розвитку, найпоширенішими серед яких є такі [3, с. 324-327]: активного втручання (поширена в Японії). Держава прямо бере участь у реалізації інвестиційних програм через державний сектор економіки, та побічно через інституції й сприяє активному фінансовому забезпеченню, надає суттєві пільги як підприємницьким структурам, так і закладам вищої освіти, що самостійно виконують НДДКР; децентралізованого регулювання (отримала найбільше розповсюдження у США та Великобританії). Держава більш опосередковано бере участь в інвестиційному розвитку організацій та суб'єктів господарювання, використовує податкові й інші стимули та створює сприятливі правові, інвестиційні та техніко-економічні умови для цієї діяльності; змішана стратегія (розповсюджена у Франції, Швеції), у тих країнах, де потужний державний сектор, відносно якого держава проводить активну інвестиційну політику, пряме та непряме регулювання. Для приватного сектора використовується переважно стратегія децентралізованого регулювання.

В Україні спостерігаються окремі риси кожної стратегії, однак в чистому вигляді вони не використовуються. Держава здійснює управління інвестиційною діяльністю шляхом реалізації

інвестиційної політики, яка, у свою чергу, базується на законодавчих, нормативних актах й заходах, що сприяють створенню позитивного інвестиційного клімату у країні, який формується під впливом низки чинників, основними з яких є: передбачуваний темп інфляції; ставка проценту на ринку; ризики, пов'язані із законодавчими регуляторними й податковими нормами [3, с. 326].

Враховуючи зазначене, доцільно відзначити, що активізація інвестиційної діяльності в Україні у контексті управління економічною безпекою держави має передбачати формування пріоритетів стратегічного розвитку з використанням методів та інструментів, що довели свою ефективність в розвинених країнах світу [4-5] задля пришвидшення відновлення економіки України у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. World investment report 2020. International production beyond the pandemic. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_en.pdf
2. Потік прямих іноземних інвестицій в Україну скоротився на 9% і склав \$2,4 млрд. URL: <https://mind.ua/news/20198561-potik-pryamih-inozemnih-investicij-v-ukrayinu-skorotivsya-na-9-i-sklav-24-mlrd>
3. Кравчун О. С. Механізми державного регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2012. Вип. 3 (38). С. 323-332.
4. Денисенко М. П., Бреус С. В. Світовий досвід управління інвестиційною діяльністю та перспективи його впровадження на теренах України. *The driving force of science and trends in its development: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 1), January 29, 2021. Coventry, United Kingdom: European Scientific Platform*. С. 30-32.
5. Denysenko, M., Breus S., Panchenko, V., Prytula, Ye. Investment management in the context of ensuring the economic security of the state as an important aspect of the development of the rental housing market in Ukraine. *Development of world economy, marketing and management in modern conditions: collective monograph / Andrushko R., Zhydovska N., Myronchuk Z. etc. International Science Group. Boston : Primedia eLaunch, 2023. 226 p. P. 39-46.*

УДК 338.984

Антонюк Дмитро,
д.е.н., проф., віцепрезидент Запорізької ТПП,
професор кафедри менеджменту НУ «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя, Україна

Кулик Дмитро,
аспірант кафедри менеджменту,
НУ «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя, Україна

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Україна, внаслідок російської військової агресії, зазнає величезних втрат, які становлять значний виклик для національної економіки та інфраструктури. Згідно з останніми звітами, вартість зруйнованих об'єктів та збитків сягає майже \$155 млрд на січень 2024 року. Втрати промисловості та підприємств склали \$13,1 млрд, а кількість зруйнованих житлових будинків перевищила 250 000. Загальна вартість відбудови та відновлення в Україні оцінюється в \$486 млрд протягом наступного десятиліття. А загальна сума короткострокових та багаторічних зобов'язань з надання допомоги Україні (вже наданої і такої, що буде надаватися у майбутньому), згідно з розрахунками Кільського інституту світової економіки, становить €242 млрд [1].

Функціонування підприємств і організацій усіх форм власності в таких умовах вимагає розробки та впровадження систем ризик-менеджменту для мінімізації подальших можливих втрат та оптимізації використання ресурсів. Управління ризиками у військових умовах має свої специфічні особливості, а війна породжує

нестабільність, непередбачуваність та складності, які знаходяться поза звичайними рамками ризик-менеджменту.

На перший погляд, військовий стан може здатися непередбачуваним та невідконтрольним фактором, який ускладнює роботу усіх сфер суспільства, включаючи бізнес та державні організації. Проте, саме в таких складних умовах виявляється критична необхідність впровадження системи ризик-менеджменту, яка дозволить адаптуватися до змін і мінімізувати можливі негативні наслідки. Їх впровадження дозволить планувати та розробляти стратегії по управлінню цими ризиками. Це включає в себе прийняття необхідних заходів для запобігання можливим загрозам, а також розробку запасних планів дій у разі виникнення кризових ситуацій.

Для державних організацій, таких як міністерства, відомства та інші установи, система ризик-менеджменту допоможе вчасно виявляти та оцінювати потенційні загрози, пов'язані з військовим конфліктом, надасть можливість приймати обґрунтовані рішення щодо заходів безпеки та захисту, а також сприятиме координації дій з іншими структурами влади для ефективного управління кризовими ситуаціями. Не слід забувати й про підвищену увагу до державних установ з боку громадськості та ЗМІ. Неналежне управління ризиками може призвести до негативних наслідків для репутації та довіри до цих організацій.

Вже зараз відомі приклади впровадження стратегій ризик менеджменту в діяльність міністерств. Так, Мінвідновлення презентувало стратегію, засновану на міжнародних стандартах ISO 31000:2018 та моделі управління ризиками COSO [2]. Її основними елементами є: (1) розробка методів аналізу ризиків та їхнього впливу на діяльність державних установ і підприємств; (2) застосування різних стратегій реагування на ризики, таких як прийняття, уникнення, передача, мінімізація та створення запасного плану; (3) забезпечення ефективної комунікації та співпраці між учасниками

процесу відновлення, що дозволить швидко реагувати на можливі загрози та мінімізувати їхні наслідки.

З точки зору комерційних підприємств, розробка систем ризик-менеджменту стає ключовою для збереження бізнесу та мінімізації втрат у воєнний період. Це охоплює не лише фінансові аспекти, але й безпеку працівників, збереження виробничих потужностей та забезпечення неперервності виробництва. Такі системи мають бути засновані та адаптовані до специфічних умов військового стану з урахуванням стандарту ISO 31000:2018 «Менеджмент ризиків. Принципи та настанови» [3], моделі управління ризиками COSO (COSO II) [4], стандарту з управління ризиками Федерації європейських ризик-менеджерів (FERMA) [5], принципів корпоративного управління ОЕСР та підходів специфічних для галузей.

Цілком зрозуміло, що розробка системи ризик-менеджменту – це складний та багатоетапний процес, який вимагає систематичного підходу та врахування усіх можливих загроз і можливостей. Загальним алгоритмом в цьому процесі може бути: ідентифікація ризиків (наприклад, на основі SWOT чи FMEA аналізів) – оцінка ризиків (з точки зору ймовірності виникнення та впливу на організацію) - управління ризиками (розробка стратегій управління ризиками, які дозволять зменшити або уникнути негативний вплив ризиків та використувувати можливості) – моніторинг та аналіз (з метою корегування стратегії управління ризиками).

Отже, управління ризиками в умовах військового стану в Україні вимагає комплексного підходу та адаптації традиційних методів до унікальних умов військового конфлікту. Враховуючи величезні втрати, спричинені війною, та складнощі відновлення, розробка та впровадження ефективної стратегії ризик-менеджменту стає надзвичайно важливим завданням для майбутнього розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Два роки війни у 18 графіках. Як повномасштабне вторгнення Росії змінило Україну – ЗСУ, держфінанси, демографія, міжнародна допомога і ставлення до перемоги. [Електронний ресурс]. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/yak-povnomasshtabne-vtorgnennya-rosii-vplinulo-na-ukrainu-dva-roki-viyuni-v-grafikakh-23022024-19442>
2. Стратегія впровадження системи ризик-менеджменту [Електронний ресурс]. URL: <https://mtu.gov.ua/files/Risk-Management%20Strategy%20Presentation.pdf>
3. ДСТУ ISO 31000:2018 Менеджмент ризиків. Принципи та настанови (ISO 31000:2018 Risk Management – Principles and guidelines on implementation, IDT). [Чинний від 2019-01-01]. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.iso.org/standard/65694.html>
4. Committee of Sponsoring of the Treadway Commission. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.coso.org/guidance-erm>
5. Federation of European Risk Management Associations. URL: <https://www.ferma.eu/>

УДК 339.9

Бродовська Оксана,
к.е.н., докторантка кафедри міжнародної економіки,
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна

Драпак Тетяна,
аспірантка кафедри міжнародної економіки,
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна
t.drapak@wunu.edu.ua

**ІНКЛЮЗИВНЕ ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ:
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ЕНЕРГЕТИКОЮ
ТА ЕФЕКТИВНІСТЮ УПРАВЛІННЯ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПЕРСПЕКТИВИ**

Амбітною метою країн Європейського Союзу (ЄС) є досягнення вуглецевої нейтральності шляхом забезпечення інклюзивного економічного зростання, що вимагає розвитку відповідних стимулів та ініціатив. Крім того, такі стимули та ініціативи мають гарантувати досягнення задекларованих цілей. Енергетичні сектори є основним визначальним фактором інклюзивного економічного зростання. Традиційні енергоносії (вугільні) мають більший негативний вплив на природу та добробут людей, ніж на економічні та соціальні вигоди. Однак перехід до відновлюваної енергетики ставить нові завдання в досягненні цілей інклюзивного економічного зростання: доступна та чиста енергія, відповідальне споживання енергії та енергетична інфраструктура. Аналіз теоретичної основи виявив, що цифровізація уряду може бути основним інструментом для вирішення вищезазначених проблем. Дослідження має на меті емпірично обґрунтувати роль зеленої енергії в досягненні інклюзивного

економічного зростання. У дослідженні застосовано такі методи: повністю модифікований метод звичайного найменшого квадрата (OLS) і канонічна коінтегруюча регресія. Отримані результати дозволяють зробити висновок, що інституційна якість пасивно впливає на інклюзивне економічне зростання, а цифровізація уряду має U-подібний вплив на інклюзивне економічне зростання. У цьому випадку країни повинні стимулювати цифрову трансформацію державних послуг і постійно підвищувати якість установ.

Порядок денний до 2030 року проголосив амбітні цілі щодо досягнення сталого розвитку в усьому світі. Однак одним із головних гальмівників цього шляху є забезпечення інклюзивного зростання для всіх країн світу. Багато вчених [1] емпірично обґрунтували, що економічне процвітання країни є основним рушієм для зменшення нерівності та бідності. Проте вчені [2, 3] підтвердили, що економічний розвиток не гарантує зменшення соціальної, екологічної та економічної нерівності. Здебільшого це залежить від соціального, економічного, екологічного та політичного клімату країни, корупції, ефективності управління тощо. У цьому ключі Луїз Дж. М. [3] виправдовував, що країни, що розвиваються з високим економічним зростанням, мають проблеми зі збільшенням розриву між тими, хто активно беруть участь і залучені в економічні процеси та ті, хто не залучені. Досягнення інклюзивного економічного зростання потребує одночасного зменшення нерівності та забезпечення економічного розвитку країни. Експерти [4, 5] Всесвітнього економічного форуму [4] та Конференції ООН з торгівлі та розвитку [5] розробили альтернативний валовий внутрішній продукт (ВВП) для оцінки економічного розвитку з урахуванням цілей інклюзивного зростання. Згідно з дослідженнями [5, 6], індекс інклюзивного зростання базується на чотирьох стовпах (економіка, умови життя, рівність та навколишнє середовище), які поєднують 27 показників. Аналітичний звіт [5] показав, що країни, що розвиваються, мають найнижчий рівень індексу інклюзивного зростання. Водночас розвинені країни

мають різний рівень інклюзивного економічного зростання. Екологічна нерівність (доступна енергія, доступ до ресурсів, енергоємність тощо) здебільшого характерна для країн, що розвиваються, а екологічні проблеми (відходи, забруднення повітря тощо) – для розвинених [5].

Слід зазначити, що вчені підтвердили, що енергетичний сектор є основним виміром сталого та інклюзивного економічного зростання. У той же час, це основний забруднювач природи, що створює найбільший обсяг викидів вуглекислого газу. Крім того, економічні та соціальні вигоди від вугільної енергії є меншими, ніж їх негативний вплив на природу та добробут людей. Дослідження підтвердили, що постачання доступної та чистої енергії дозволило поєднати екологічні недоліки з соціальними та економічними вигодами. Водночас це неможливо було б реалізувати без сильних і розвинутих інститутів [5]. Крім того, постійні тенденції проникнення інформаційних технологій (ІТ) на всіх рівнях і в усіх секторах сприяють цифровізації управління та всіх економічних секторів. Однак розширення цифровізації може призвести до надмірного споживання енергетичних ресурсів, що обмежує інклюзивне економічне зростання країни [6]. З іншого боку, цифровізація сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів і поширенню нових технологій і відновлюваних джерел енергії. Ці суперечливі точки зору на цифровізацію та енергетику вимагають відповідного емпіричного обґрунтування для розробки відповідних механізмів для досягнення інклюзивного економічного зростання. У цьому випадку ця стаття заповнює прогалини в теоретичній основі інклюзивного економічного зростання, розробляючи підходи для обґрунтування довгострокового зв'язку між енергією та ефективністю управління (якістю інституцій, електронним урядуванням) при досягненні інклюзивного економічного зростання з урахуванням доступної та чистої енергії.

Список використаних джерел:

1. George B. Inclusive Sustainable Development in the Caribbean Region: Social Capital and the Creation of Competitive Advantage in Tourism Networks. *Bus. Ethics Leadersh.* 2020, 4, 119–126.
2. Khanchaoui I., Aboudi S.E., Moudden A. E. Empirical investigation on the impact of public expenditures on inclusive economic growth in Morocco: Application of the autoregressive distributed lag approach. *Int. J. Adv. Comput. Sci. Appl.* 2020, 11, 171–177.
3. Inclusive Development Index. Available online: <https://byjusexamprep.com/current-affairs/inclusive-development-index-idi> (accessed on 10 October 2022).
4. Inclusive Growth Index. IGI UNTCAD. Available online: <https://sdgpulse.unctad.org/inclusive-growth/> (accessed on 10 October 2022).
5. Askarova M., Saddulaev T., Radjabov B. Possibilities and challenges of inclusive economic growth in countries. *E3S Web Conf.* 2021, 244, 10039.
6. Sharma A., Tyagi R., Verma A., Paul A. Review on Digitalisation and Artificial Intelligence in human Resource function of Energy sector. *Water Energy Int.* 2022, 65, 38–46.

УДК 338.246.8:338.14(477)

Антонюк Дмитро,
д.е.н., проф., віцепрезидент Запорізької ТПП,
професор кафедри менеджменту НУ «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя, Україна

Жуков Віталій,
аспірант кафедри менеджменту,
НУ «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя, Україна

**ПРИНЦИПИ УСПІШНОГО ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ
УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ:
ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА, КОНТРОЛЬ
І ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ**

За оновленими Урядом України, Групою Світового банку, Європейською комісією та ООН даними [1], станом на 31 грудня 2023 р. загальна вартість відбудови та відновлення Україні становить 486 млрд доларів США (452,8 млрд євро) протягом наступного десятиліття, порівняно з 411 млрд доларів США (383 млрд євро), як було підраховано рік тому. Тільки у 2024 р., за оцінкою українських органів влади, країна потребуватиме приблизно 15 млрд доларів США (14 млрд євро) на пріоритети негайної відбудови й відновлення як на національному, так і місцевому рівнях, з особливою увагою до підтримки й мобілізації приватного сектора, відновлення житла, соціальної інфраструктури, енергетики та транспорту.

Звісно, допоки триває війна, не можна точно розрахувати загальні потреби для відбудови України. Тим не менш, шляхи

повоєнного відновлення України необхідно шукати вже зараз, в умовах воєнного часу. Це обумовлено, принаймні, трьома аспектами:

(1) зменшення часу на пошуки оптимальних рішень після завершення бойових дій;

(2) стимулююча перспектива відновлення, яка може об'єднати населення навколо спільної мети;

(3) синергія зусиль уряду, бізнесу та громадянського суспільства, спрямована на ефективну побудову нової незалежної та самодостатньої держави.

Існує переконання, що в умовах турбулентності і нестабільності, планування стає надзвичайно складним завданням. У сфері бізнесу вживається термін «low-hanging fruit», що означає легкодоступні можливості, які зазвичай не потребують значних зусиль. Проте в умовах війни та повоєнного відновлення, такий підхід використовувати не можна. Тут необхідні стратегічні рішення та системні перетворення, що дозволить не лише косметично відновити країну, але й повністю трансформувати її. Відновлення України має стати процесом трансформації, а не лише поверненням до попереднього стану перед конфліктом.

Цілком зрозуміло, що відбудова та модернізація України після закінчення війни потребують великих фінансових ресурсів. При цьому ефективне використання виділених коштів є критичним для забезпечення успішності цього процесу. Це передбачає створення механізмів контролю за витратами, уникнення корупції та забезпечення прозорості у розподілі ресурсів.

Враховуючи розміри фінансових зусиль, які необхідно мобілізувати для відновлення України після війни, важливо враховувати не лише загальну вартість проектів, але й точно розраховувати втрати, що зазнали бізнес і населення. Використання розроблених методик оцінки втрат [2, 3] дасть можливість

забезпечити більш точне планування та ефективне використання виділених коштів. Такий підхід дозволить уникнути недооцінки реальних потреб у відновленні та сприятиме ефективному розподілу ресурсів, забезпечуючи прозорість і контроль за витратами.

Вже зараз фінансова підтримка України міжнародними організаціями перевищила масштаби допомоги, яку США надали країнам післявоєнної Європи. Потужною опорою України з боку ЄС та інших міжнародних організацій стала допомога у розбудові сильних інституцій, у підвищенні стійкості держави. Проте в середньо- та довгостроковій перспективі будуть потрібні ще більші зусилля для відновлення та становлення засад заможної країни, розвитку української економіки, підтримки стратегічних секторів, допомоги у здійсненні державних трансформацій та пришвидшенні євроінтеграції. Лише спільні зусилля з партнерами з усього світу допоможуть забезпечити доступ до технологій, фінансових ресурсів та експертного досвіду.

На засіданні Євроради 01.02.2024 р. 27 лідерів Євросоюзу погодили додатковий пакет підтримки України в бюджеті ЄС. Так звана програма Ukraine Facility ЄС передбачає надання Україні 50 млрд євро впродовж 2024-2027 років. З цієї суми 39 млрд євро будуть спрямовані до державного бюджету для посилення макрофінансової стабільності, 8 млрд євро – на покриття ризиків у пріоритетних секторах економіки для потенційних інвесторів (через ЄБРР, ЄІБ та інші міжнародні інституції) та 3 млрд – на компенсацію кредитних ставок [4].

Кошти у рамках програми будуть спрямовані на підтримку державного бюджету та реалізацію проектів з відновлення країни, що стимулюватиме фінансову та економічну стабільність. Надважливим є те, що 4-річна програма надасть можливість Уряду України більш впевнено здійснювати планування та управління державними

фінансами у середньостроковій перспективі. Програма передбачає системне та прогнозоване фінансування за результатом виконання узгоджених сторонами умов. Програма доповнить вже існуючі інструменти підтримки, такі як бюджетні гарантії, фінансові інструменти та інше фінансування для розвитку приватного сектору.

Ключовим завданням цього інструменту є проведення реформ для посилення конкурентоспроможності економіки України на шляху до євроінтеграції, зокрема підтримка переходу до зеленої, цифрової та інклюзивної економіки, яка поступово узгоджуватиметься з правилами та стандартами ЄС [5].

Повоєнна відбудова України вимагає скоординованих дій всіх організацій, дотичних до цього процесу. Крім фінансової підтримки, важливо залучити місцеве населення до процесу відновлення, створюючи механізми участі громадян у прийнятті рішень та реалізації проектів. Місцеві жителі володіють унікальними знаннями та досвідом щодо потреб своїх спільнот, а також мають прямий інтерес у успішному відновленні своїх територій. Це може включати проведення громадських обговорень, консультацій з місцевими лідерами та активістами, а також створення механізмів звітування перед громадою щодо використання фінансових ресурсів та прогресу в реалізації проектів. Підтримка та активна участь місцевого населення не лише забезпечить більшу ефективність програм відновлення, але й сприятиме зміцненню демократичних процесів.

Відновлення, реконструкція та трансформація країни є складними та багатогранними процесами, які мають бути прозорими, підзвітними та ґрунтуватися на потребах громад і регіонів. До того ж ці процеси потребують обов'язкового ефективного контролю, моніторингу та управління із забезпеченням жорстких механізмів нагляду, систематичного зміцнення верховенства права та проведення антикорупційних реформ.

Список використаних джерел:

1. Оприлюднено оновлену оцінку потреб на відновлення та відбудову України. European Comission. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/ip_24_801.
2. Горошкова Л. А., Антонюк Д.А., Васильєва О.О. Методологічні засади оцінки упущеної вигоди. Економічний вісник Університету Григорія Сковороди в Переяславі. 2022. № 52. С. 181-191. URL: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-52-181-191>.
3. Про затвердження Методики визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства економіки України та Фонду державного майна України: № 3904/1223 від 18.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1522-22#Text>.
4. Ukraine Facility: Council and Parliament agree on new support mechanism for Ukraine. European Council. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/02/06/ukraine-facility-council-and-parliament-agree-on-new-support-mechanism-for-ukraine/>.
5. Лідери країн-членів ЄС підтримали започаткування Ukraine Facility обсягом 50 млрд євро. Міністерство фінансів України. https://www.mof.gov.ua/uk/news/lideri_krain-chleniv_ies_pidtrimali_zapochatkuvannia_ukraine_facility_obsyagom_50_mlrd_ievro-4410

УДК: 368.025.6(477)"364"

Науменко Наталія,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
та управління проектами,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
naumenko.ns@gmail.com

СТРАХОВІ РИЗИКИ У ВОЄННИЙ ЧАС НА ДРУГОМУ РОЦІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Після початку російського військового вторгнення ринок обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності водіїв (ОСЦПВ) в Україні зазнав значного скорочення. За результатами 2022 року кількість укладених договорів зменшилася на 20%, а розмір суми страхових премій впав на 2,5% у порівнянні з попереднім роком. Це сталося внаслідок того, що чимало водіїв були змушені виїхати за кордон і оформляли міжнародне страхування «Зелена карта» [1].

Динаміка кількості внутрішніх договорів ОСЦПВ, що розпочали дію за 12 місяців 2021-2023 роки, штук.

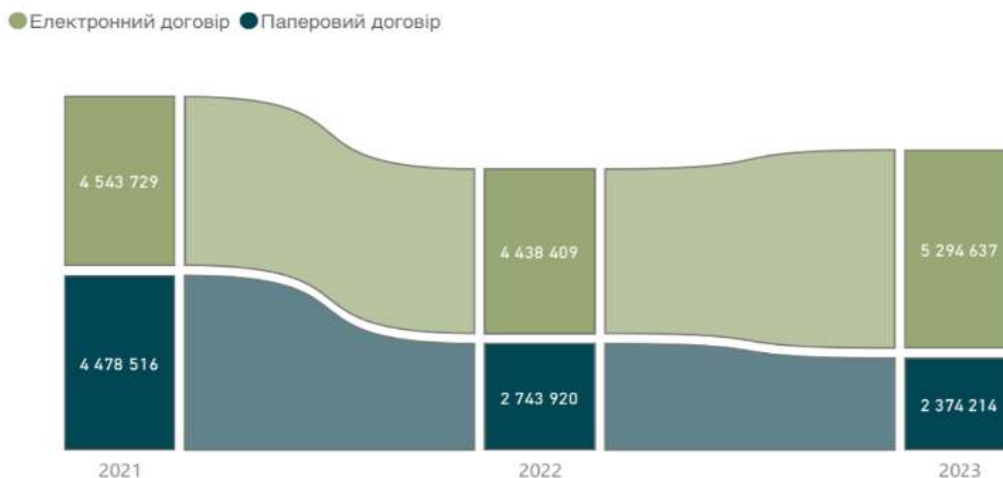

Рис. 1. Динаміка кількості внутрішніх договорів ОСЦПВ
Джерело: Дані інтерактивних дашбордів МТСБУ [2].

Проте у 2023 році ринок внутрішнього страхування ОСЦПВ почав поступово відновлюватися. Кількість укладених договорів зросла на 6,7% порівняно з попереднім роком, досягнувши 7,6 мільйонів договорів, і загальний обсяг зібраної страхової премії збільшився на 24,8%.

Експерти МТСБУ вважають, що загальний рівень переукладання договорів ОСЦПВ у 2023 році зріс з 65,6% до 78,9%. Цей показник свідчить про те, що більшість клієнтів страхових компаній відновили свої договори ОСЦПВ та продовжують вірити в їхню надійність. Збільшення цього показника свідчить про стабільність ринку автострахування в цілому та росту довіри споживачів до роботи страхових компаній.

У 2023 році через вплив зростаючої інфляції та збільшення частоти страхових випадків (на 8,4%), кількість страхових вимог від потерпілих зросла на 15,5%, а загальний обсяг страхових виплат збільшився на 39%. Середня виплата страхових відшкодувань зросла на 11,3% до 44 тисяч гривень. Також середній розмір страхової премії за договорами внутрішнього страхування у 2023 році зросла на 16,9%, до 1 141,03 гривень. Прогнози МТСБУ показують очікуване зростання середньої страхової премії на 8-10% у 2024 році.

У підсумку 2023 року загальна сума зібраних страхових премій за ОСЦПВ становила 8 750,4 млн. гривень. Лідером по зібраним страховим преміям є страхова компанія СГ «ТАС», за якою йдуть НАСК «ОРАНТА» та СК «Княжа Вієнна Іншуранс Груп» на другому і третьому місцях відповідно [2].

СЕКЦІЯ 3. Стратегії економічного розвитку та фінансова стабілізація
в контексті європейської перспективи

Рис. 2. Загальна сума зібраних премій за договорами ОСЦПВ
Джерело: Дані інтерактивних дашбордів МТСБУ [2].

У останні роки спостерігається стрімке зростання використання електронної форми укладання договорів ОСЦПВ. У 2024 році 69,4 % усіх оформлених страхових полісів є електронними, що підкреслює зручність та доступність такого формату для водіїв. Навіть більшість страхових компаній в Україні вже укладають в електронному вигляді понад 90% всіх полісів ОСЦПВ.

Рис. 3. Інформація по бланках полісів ОСЦПВ за 2023 рік
Джерело: Дані інтерактивних дашбордів МТСБУ [2].

Протягом 2023 року страхові компанії ОСЦПВ виплатили 3,8 мільярди гривень постраждалим у ДТП та врегулювали понад 127 тисяч вимог. Показник кількості врегульованих вимог зросла на 15,5%, а суми страхових виплат на 38,9% у порівнянні з 2022 роком. Страхові компанії виплатили постраждалим за збитки майна понад 3,5 мільярда гривень, включаючи компенсації за пошкодження життя та здоров'я на суму 250,7 мільйонів гривень [2].

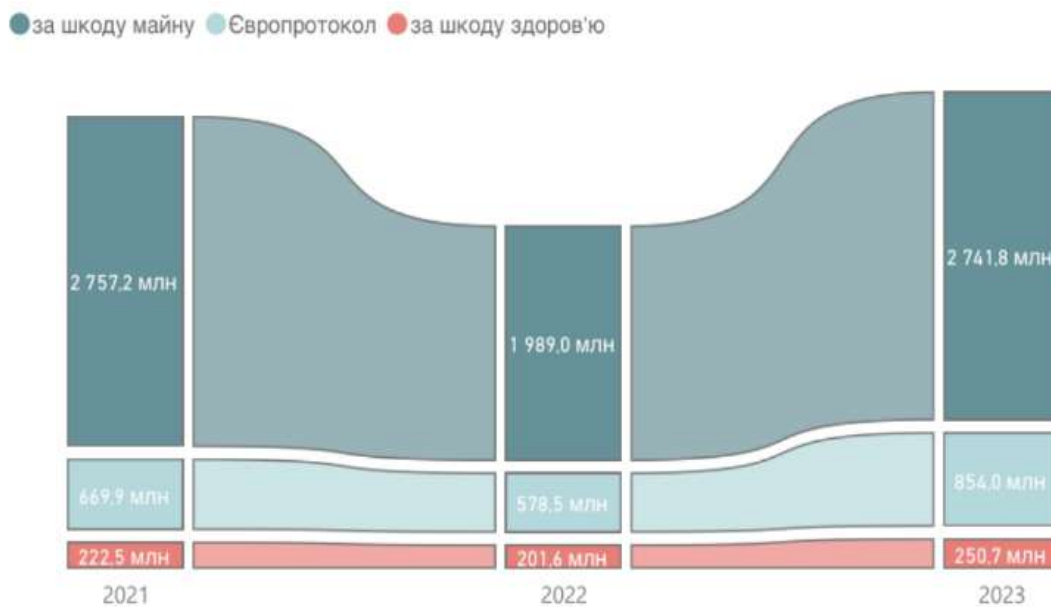

Рис. 4. Динаміка виплат страховиків постраждалим у ДТП за внутрішніми договорами ОСЦПВ, з а12 місяців 2021-2023 рр., грн
Джерело: Дані інтерактивних дашбордів МТСБУ [2].

Страховий ринок України за січень-вересень 2023 року показав вражаюче зростання на 20,2%. Загальний обсяг валових страхових премій за 9 місяців збільшився з 28,4 мільярда гривень до 34,14 мільярда гривень.

Зазначений розмір премій складається з 3,6 мільярда гривень страхування життя та 30,5 мільярда гривень ризикового страхування. Загальні зобов'язання українських страховиків перевищили 75 мільярдів гривень. Кількість укладених договорів страхування за цей період склала 73,35 мільйони штук.

Українські страховики отримали 6 мільярдів гривень премій від філій та 20,9 мільярда гривень від страхувальників – фізичних осіб, у тому числі 3,5 мільярда гривень зі страхування життя. Чисті страхові премії склали 33,4 мільярда гривень.

За даними Національного банку України, станом на 11 листопада 2023 року кількість страхових компаній в Україні зменшилась за останній рік до 111. На страховому ринку залишилось 99 компаній non-life (з активною діяльністю приблизно у 50 компаній, які виплачують більше 1 мільйона гривень) та 12 компаній life-insurance (активно працює на ринку 8 компаній). З державного реєстру за останній квартал було виключено 4 страхові компанії. Нагадаємо, що два роки тому, у 2021 році, кількість зареєстрованих страхових компаній становила 208: 188 компаній ризикового страхування та 20 компаній життєвого страхування [3].

Загальний обсяг активів страхових компаній, станом на 30 вересня 2023 року, збільшився до 73,4 мільярда гривень. Обсяг активів страховиків, які займаються життєвим страхуванням, зросли до 20,6 мільярда гривень. Активи страховиків, які займаються ризиковими видами страхування, трохи зменшилися протягом кварталу. Власний капітал страхових компаній скоротився до 22 мільярдів гривень.

Загальні страхові резерви страхових компаній зросли до 44,9 мільярда гривень, відрахування у резерви зі страхування життя становлять 2,7 мільярда гривень. Резерви зі страхування життя на кінець звітної періоду перевищили 18,8 мільярда гривень. Сума інвестиційного доходу, отриманого українськими страховиками життя від розміщення коштів резервів, склали 1,44 мільярда гривень.

Страхові виплати та компенсації клієнтам протягом перших 9 місяців 2023 року склали 12 мільярдів гривень, з них 6,5 мільярда гривень було виплачено фізичним особам. Із цієї суми, 1,2 мільярда гривень стосувалися страхування життя (включаючи викупні суми / розриви договорів на суму 198 мільйонів гривень).

Рівень валових виплат склав 35,7 %. Основна частка виплат з ризикового страхування припадає на КАСКО та ОСАЦВ, а в життєвому страхуванні – на накопичувальне страхування життя.

Загальний обсяг відповідальності страховиків за добровільними видами страхування склав 7,6 трильйонів гривень, а за обов’язковими видами – 10,4 трильйонів гривень. Розмір відповідальності страховиків з життєвого страхування перед клієнтами на кінець звітного періоду склав 160,6 мільярдів гривень.

Протягом звітного періоду страхові компанії життя уклали 1 175 583 договорів страхування, з них фізичним особам було укладено 1 032 862 договори. Кількість фізичних осіб, застрахованих на кінець звітного періоду, перевищила 3 952 812 осіб [4].

ТОП-5 страховиків життя за преміями, 9М2023

№	Страховик	Премії, тис. грн.	Темп, %
1	МЕТЛАЙФ	1 727 786	14,29
2	ТАС	405 129	8,46
3	РЗУ УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	287 222	-2,02
4	УНІКА ЖИТТЯ	258 068	-20,73
5	ARX LIFE	234 677	18,71

Insurance TOP

ТОП-5 страховиків життя за виплатами, 9М2023

№	Страховик	Виплати, тис. грн.	Викупна сума, тис. грн.
1	МЕТЛАЙФ	379 262	90 787
2	ТАС	187 638	30 022
3	ARX LIFE	49 426	7
4	УНІКА ЖИТТЯ	46 454	24 499
5	РЗУ УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	34 574	22 889

Рис. 5. Рейтинг страховиків зі страхування життя

Джерело: [4].

Страховиками передано на перестраховування 3,7 мільярда гривень, у тому числі перестраховикам-нерезидентам передано 3 мільярда гривень (з яких 89 мільйонів гривень складають перестрахові премії зі страхування життя).

ТОП-10 найприбутковіших страховиків за фінрезультатом, 9М2023

№	Страхова компанія	Фінансовий результат на 30.09.2023, тис.грн.
1	ARX	397 203
2	УНІКА	340 966
3	ІНГО	200 105
4	ТАС СГ	124 416
5	PZU УКРАЇНА	112 203
6	UNIVERSALNA	106 670
7	КОЛОННЕЙД УКРАЇНА	81 918
8	КНЯЖА	65 612
9	ОРАНТА	61 697
10	ЕКСПРЕС	СТРАХУВАННЯ

Рис. 6. Фінансовий результат страхових компаній у 2023 р.

Джерело: [4].

Страховики, які отримали від’ємний фінансовий результат за період 9 місяців 2023 року, та їхні збитки (в тисячах гривень): УСГ – 66 083; БРОКБІЗНЕС – 31 527; БРОКБІЗНЕС – 31 527; ЄВРОІНС Україна – 22 061; АСКО-ДОНБАС ПІВНІЧНИЙ – 445.

Витрати, пов’язані з укладанням та продовженням договорів страхування (аквізиційні витрати) за період 9 місяців 2023 року склали:

- у ризиковому страхуванні: 7,1 мільярда гривень (у тому числі на агентські винагороди – 6,5 мільярда гривень);
- у страхуванні життя: 1,2 мільярда гривень (у тому числі на агентські винагороди – 1,12 мільярда гривень).

Витрати, пов’язані з врегулюванням страхових випадків, які сталися у звітному періоді, склали 400 мільйонів гривень.

Витрати на оплату праці через скорочення робочих місць та виведення з ринку страховиків склали 2 мільярда гривень.

Українські страховики сплатили податок на прибуток від звичайної діяльності на суму 1,2 мільярда гривень.

Список використаних джерел:

1. За 2023 рік український ринок ОСЦПВ зріс на 24.8% до 8,7 млрд. гривень. (28.02.2024). МТСБУ. URL: <https://www.mtsbu.ua/news/post/za-2023-rik-ukrayinskij-rinok-oscgv-zris-na-248-do-87-mlrd-griven#>
2. Дані інтерактивних дашбордів МТСБУ. (1.01.2024). МТСБУ. URL: <https://www.mtsbu.ua/statistics>
3. Страховий ринок України за 9 місяців 2023. Insurance TOP визначив страховиків-лідерів. (23.11.2023). *Forinsurer*. URL: <https://forinsurer.com/news/23/11/20/43262>
4. Страховий ринок України за 9 місяців 2023. Insurance TOP визначив страховиків-лідерів. (22.11.2023). МАЛАКУТ. Страховий брокер. URL: <https://sb-malakut.com.ua/страховий-ринок-україни-за-9-місяців-2023-insuran/>

УДК 336.74:339.97

Хрущ Юрій,
аспірант Лабораторії проєктів та ініціатив,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
khrushch.yurii@vnu.edu.ua

ПІСЛЯВОЄННА ІНФЛЯЦІЯ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА СТРАТЕГІЇ БОРОТЬБИ

Після закінчення будь-якого військового конфлікту світ стикається з економічними викликами, серед яких одним з найважливіших є інфляція. У статті розглянуто вплив військових конфліктів на інфляцію, а також різноманітні стратегії, що використовуються для подолання цієї проблеми, зосереджуючись на прикладах окремих країн.

Під час будь-якого військового конфлікту країна змушена здійснювати величезні витрати на військові операції, обслуговування військових підрозділів та відшкодування за руйнування, що може спричинити значне збільшення грошової маси в економіці. Наприклад, вплив воєн в Афганістані, Сомалі, Грузії, Конго, Руанді на інфляцію в країні був відчутним через значні витрати на військові операції та необхідність відновлення зруйнованих інфраструктурних об'єктів.

У період війни країна може витратити значні суми на військові цілі, такі як зброя, збройні сили та оборонні програми. Це призводить до збільшення витрат уряду та збільшення дефіциту бюджету. Уряд може намагатися фінансувати ці витрати шляхом друку додаткової грошової маси або випуску облігацій, що може призвести до зростання інфляції.

Крім того, війна може призвести до руйнування важливої інфраструктури країни, такої як дороги, мости, електростанції та інші об'єкти. Відновлення цих об'єктів вимагає великих витрат, що також може сприяти зростанню інфляції через підвищення цін на будівельні матеріали та послуги.

Збільшення грошової маси призводить до росту цін на багато товарів та послуг, оскільки збільшений попит в поєднанні з обмеженим або зниженим обсягом виробництва може призвести до перенасичення ринку та зростання цін. Це може стати причиною інфляційного тиску в економіці, що впливає на життєвий рівень населення та загрожує економічній стабільності країни.

Наприклад, під час війни в Перській затоці ціни на нафту стрімко зросли через обмеження її постачання зі боку країн-експортерів, що викликало інфляцію в багатьох країнах світу. У результаті ціни на нафту на світових ринках раптово зросли, що призвело до збільшення витрат на енергетичні ресурси для багатьох країн. Це призвело до зростання вартості виробництва товарів і послуг, що в свою чергу спричинило інфляційний тиск у багатьох економіках.

Багато країн були змушені зробити значні витрати на покриття зростаючих витрат на енергетичні ресурси та збільшення інфляції. Це може бути в основному пов'язано зі зростанням цін на паливо та електроенергію, що вплинуло на вартість виробництва та споживчі ціни.

Так, військові конфлікти можуть мати серйозні наслідки для світової економіки через збільшення інфляції. Високі ціни на енергетичні ресурси та інші товари можуть призвести до зниження покупної спроможності населення, оскільки вони змушені витратити більше коштів на необхідні товари та послуги.

Збільшення інфляції також може призвести до загострення соціальної нерівності, оскільки люди з низькими доходами часто не можуть витримати зростання цін і відчують проблеми у забезпеченні себе та своїх сімей необхідними товарами та послугами.

Крім того, висока інфляція може загрожувати економічній стабільності країн, оскільки вона може призвести до зниження інвестицій та зростання невизначеності серед підприємств та інвесторів. Це може сповільнити економічний зріст та призвести до загальної нестабільності на ринках.

Отже, військові конфлікти можуть мати значний вплив на інфляцію та економічну ситуацію в цілому, і країни повинні уважно враховувати ці фактори при прийнятті рішень щодо своєї зовнішньої політики та військових дій.

Наприклад, вплив війни в Іраку на інфляцію в країні був дуже відчутним, оскільки витрати на військові операції та відшкодування за руйнування спричинили зростання цін на продукти харчування та енергетичні ресурси.

Для подолання інфляції після військових конфліктів країни можуть використовувати різноманітні стратегії. Наприклад, після закінчення війни в Лівії уряд країни ввів ціновий контроль та підвищив процентні ставки для зменшення інфляції.

Ціновий контроль можуть включати обмеження цін на деякі товари та послуги, що допомагає уникнути занадто швидкого зростання цін та підтримує стабільність ринків. Підвищення процентних ставок може зменшити кількість грошей, що обертаються в економіці, та знизити інфляційний тиск.

Фіскальні заходи, зокрема скорочення витрат уряду, є важливою складовою стратегії боротьби з інфляцією після військових конфліктів. Скорочення витрат уряду може бути реалізоване шляхом обмеження витрат на соціальні програми, відкладення або зменшення обсягів проектів з будівництва інфраструктури, а також іншими заходами, спрямованими на зменшення грошового обігу в економіці.

Наприклад, уряд може ввести обмеження на витрати у сфері соціального забезпечення, такі як пенсії, допомога безробітним та інші соціальні програми. Це може зменшити загальний обсяг грошей,

що надходить до економіки через різні види соціальних виплат, тим самим знизити тиск на зростання цін.

Крім того, відкладення або зменшення обсягів проектів з будівництва інфраструктури може призвести до зменшення витрат уряду та обсягу грошей, що надходить до економіки через державні закупівлі та інвестиції у інфраструктуру.

Збільшення податків може бути ефективним інструментом для зменшення дефіциту бюджету та зниження інфляційного тиску в економіці після військових конфліктів. Збільшення податків призводить до зменшення доступності грошей для споживання, оскільки платники податків мають менше коштів для витрат після сплати податків.

Це зменшення доступності грошей може призвести до зменшення попиту на товари та послуги в економіці. Зменшення попиту, в свою чергу, може призвести до падіння цін на товари та послуги, оскільки підприємства будуть змушені знижувати ціни, щоб зберегти конкурентоспроможність та стимулювати попит.

Отже, збільшення податків може допомогти зменшити інфляційний тиск шляхом зниження загального рівня попиту в економіці. Проте необхідно ретельно розглянути економічні та соціальні наслідки збільшення податків, так як це може також вплинути на споживчу активність, інвестиції та загальний економічний зріст.

Структурні реформи також можуть допомогти в боротьбі з інфляцією. Ці реформи можуть бути спрямовані на покращення продуктивності та конкурентоспроможності економіки, що в свою чергу може знизити тиск на зростання цін. Наприклад, спрощення бюрократичних процедур для бізнесу, покращення інфраструктури та реформи в галузі освіти та охорони здоров'я можуть позитивно вплинути на ефективність виробництва та знизити інфляційний тиск.

Всі ці заходи можуть бути частиною комплексної стратегії боротьби з інфляцією після військових конфліктів та сприяти стабілізації економічної ситуації у країні.

У будь-якому випадку, успішна боротьба з інфляцією після військових конфліктів вимагає комплексного підходу та активного втручання з боку уряду.

Військові конфлікти можуть призвести до серйозної інфляції, яка має значний вплив на економіку країн. Це може стати результатом великих витрат на військові операції, відшкодування за руйнування та збільшення грошової маси в економіці. Для подолання цієї проблеми країни можуть вживати різноманітні заходи. Одним з можливих заходів є ціновий контроль, що передбачає обмеження зростання цін на товари та послуги через введення спеціальних регулюючих механізмів. Крім того, підвищення процентних ставок може бути використано для зменшення доступності кредитів та зменшення споживчого попиту, що може знизити інфляційний тиск. Фіскальні заходи також можуть виявитися ефективними. Серед них - скорочення витрат уряду, збільшення податків для збалансування бюджету та зменшення відшкодувань. Ці заходи можуть допомогти знизити грошову масу в економіці та зменшити інфляційний тиск. Загалом, комбінація заходів, наведених вище, може допомогти країнам подолати інфляцію після військових конфліктів та відновити економічну стабільність. Однак необхідно уважно розглядати ефективність та соціальні наслідки кожного заходу перед його впровадженням.

Список використаних джерел:

1. Blinder, A. S., & Rudd, J. B. (2012). The Supply Shock Explanation of the Great Stagflation Revisited. National Bureau of Economic Research Working Paper Series, No. 18668. <https://www.nber.org/papers/w18668>
2. Hall, R. E. (1982). Inflation: Causes and Effects. University of Chicago Press.

3. Meltzer, A. H. (2010). A History of the Federal Reserve, Volume 2, Book 2, 1970-1986. University of Chicago Press.
4. Mundell, R. A. (1963). Inflation and Real Interest. *The Journal of Political Economy*, 71(3), 280-283. <https://www.jstor.org/stable/1828728>
5. Taylor, J. B. (1997). A Historical Analysis of Monetary Policy Rules. University of Chicago Press.
6. Friedman, M., & Schwartz, A. J. (1971). A Monetary History of the United States, 1867-1960. Princeton University Press.
7. Sims, C. A. (1980). Macroeconomics and Reality. *Econometrica*, 48(1), 1-48. <https://www.jstor.org/stable/1912017>
8. Gordon, R. J. (1982). Inflation, Flexible Exchange Rates, and the Natural Rate of Unemployment. In *Economic Research: Retrospect and Prospect Vol. 5: Economic Growth, Stabilization, and Monetary Policy* (pp. 1-41). National Bureau of Economic Research.
9. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Хомюк Н.Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечук В.В., Цимбалюк С.М. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514 с.
10. Цимбалюк І. Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика [Текст]: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Об'єм даних 8,65 Мб. ISBN 978-966-940-399-5
11. Tymbaliuk I., Pavlikha N., Barskyi Y., Tihonchuk L., Korneliuk O., Naumenko N., Kovshun N. (2021). Imbalances Between Revenues and Expenditures of Local Rural Budgets in the Process of Fiscal Decentralization in Ukraine: Assessment and Modelling. *Management, Economic Engineering in Agriculture and rural development*, Vol. 21 Issue 2. Pp.671-683.

УДК 336.14

Костенюк Тарас,
аспірант 2 курсу факультету економіки та управління
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
kosteniuk.taras@vnu.edu.ua

ПРОБЛЕМИ ГОРИЗОНТАЛЬНОГО ВИРІВНЮВАННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ВІЙНИ

З початком повномасштабного вторгнення перед Україною постали нові виклики щодо регулювання міжбюджетних відносин, адже частина нашої території є тимчасово непідконтрольною, відтак, відсутня реальна можливість повноцінного здійснення міжбюджетного регулювання.

Запровадження воєнного стану в Україні породжує нові потреби у забезпеченні регулярних потреб мешканців територіальних громад та загального економічного розвитку територій. В цьому контексті важливим стає питання регулювання міжбюджетних відносин і впровадження механізму горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій.

Значну роль у забезпеченні економічного розвитку територіальних громад та територій традиційно відіграє механізм горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій. Механізм горизонтального вирівнювання в Україні характеризується: наявністю двох взаємопов'язаних елементів: базової та реверсної дотації, при цьому кошти реверсної дотації стають джерелом для базової після спрямування до Державного бюджету України; орієнтованістю на усунення фіскальних диспропорцій; процедурністю; наявністю специфічного суб'єктного складу в особі:

1) держави, яка виступає як суб'єктом регулювання механізму горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій, так і безпосереднім учасником вказаних відносин;

2) органів місцевого самоврядування, якщо індекс податкоспроможності відповідних бюджетів відповідає значенням, встановленим ч. 3 ст. 98 і ч. 3 ст. 99 Бюджетного кодексу України для надання базової або передання реверсної дотації; застосуванням до обласних та бюджетів місцевого самоврядування, крім бюджетів міст Києва та Севастополя і районів у містах; залежністю від кількості населення, надходження окремих податків до місцевих бюджетів, індексу податкоспроможності відповідного бюджету [1].

У воєнний час зміни торкнулися також порядку розподілу реверсної дотації, що є невід'ємною складовою механізму горизонтального вирівнювання. Так, Постановою Кабінету Міністрів України № 590 від 09 червня 2021 року було затверджено Порядок виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану і передбачено:

– абзац другий пункту 22: припинення перерахування міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам населених пунктів на тимчасово неконтрольованій території;

– абзац третій пункту 22: перерахування місцевим бюджетам субвенцій в обсягах, які зменшені на обсяг бюджетних призначень, передбачених для установ та закладів, що фінансуються за їх рахунок та знаходяться на тимчасово неконтрольованій території;

– абзац четвертий пункту 22: можливість спрямування неперерахованих обсягів до бюджетів населених пунктів, на територію яких переміщуються особи з населених пунктів тимчасово неконтрольованих територій;

– абзац п'ятий пункту 22: припинення перерахування реверсної дотації до державного бюджету з місцевих бюджетів територій, на яких введено воєнний стан (у редакції Постанови КМ № 1420 від 23.12.2022 – територій, на яких ведуться бойові дії або тимчасово окупованих) [2].

Зміни до постанови №590 зокрема забезпечать:

- соціальну підтримку громадян в умовах війни;
- надання безперебійної медичної допомоги закладами охорони здоров'я;
- оплату послуг з оздоровлення і відпочинку дітей;
- надання підтримки внутрішньо переміщеним особам;
- своєчасність реалізації проектів та програм за кошти інших держав;
- надання фінансової державної підтримки Фондом розвитку підприємництва;
- фінансування заходів з благоустрою населених пунктів;
- безперервну роботу, захист та розвиток об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, національних електронних інформаційних ресурсів та державних інформаційно-комунікаційних систем;
- утримання в належному стані внутрішніх та зовнішніх мереж тепло-, водо-, електро-, газопостачання та водовідведення та їх технічне обслуговування;
- проведення робіт із збереження пам'яток культурної спадщини та пам'яток архітектури та інші видатки [3].

Необхідність фінансового вирівнювання зумовлена такими об'єктивними причинами:

- 1) різниця в податкових надходженнях об'єднаних територіальних громад;
- 2) розбіжності між делегованими видатковими повноваженнями територіальних одиниць;
- 3) різниця між обсягами необхідних видатків для виконання однакового набору делегованих повноважень органами місцевого або регіонального самоврядування;
- 4) межа між обсягами видатків місцевих або регіональних бюджетів та загальним обсягом доходів, які враховуються під час фінансового вирівнювання;

5) межі адміністративно-територіальних одиниць визначені не оптимально, внаслідок чого існує значна різниця в рівнях їх економічного розвитку;

б) компенсація видатків на надання суспільних благ із значними зовнішніми ефектами;

7) надання субвенцій з метою стабілізації економічної кон'юнктури, вирівнювання доходів населення та інші загальнодержавні цілі, внаслідок яких держава втручається в місцеву чи регіональну структуру виробництва та надання суспільних благ [4, с. 325].

Нормативно-правове забезпечення надання та використання субвенції у 2022 році та I кварталі 2023 року було неповним і суперечливим, що не сприяло ефективному використанню коштів державного бюджету.

Зміни, визначені Концепцією №333, з 2014 року не були внесені до Конституції. Таким чином, вилучення районних рад із системи горизонтального вирівнювання позбавило їх можливості впливати на соціально-економічний розвиток територій.

Зокрема, через брак ресурсів окремі територіальні громади відмовляються утримувати об'єкти соціальної інфраструктури, що негативно впливає на якість та доступність надання публічних послуг громадянам [5].

Наразі в Україні діє законодавчо задекларований механізм горизонтального вирівнювання, за яким кошти, спочатку надаються місцевим бюджетам, але спрямовуються до Державного бюджету України (реверсна дотація), звідки розподіляються між місцевими бюджетами, які відповідають критеріям дотаційності (базова дотація). Така модель передбачає, що фактично «забезпечення» фінансовими ресурсами здійснюється за рахунок органів місцевого самоврядування.

Незважаючи на кризову ситуацію, яка спостерігається в економіці України, питання ефективного розподілу бюджетних коштів між рівнями бюджетної системи шляхом застосування механізму

горизонтального фінансового вирівнювання є актуальним. Для розробки удосконаленої моделі горизонтального вирівнювання в Україні необхідно звернути увагу на зарубіжний досвід механізму горизонтального вирівнювання.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 р. № 590 : станом на 17 бер. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-п/ed20230527#Text>
3. Роз'яснення для органів місцевого самоврядування щодо порядку реалізації останніх змін до Постанови КМУ №590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану». URL: https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/1153/KMU_590.pdf
4. Волохова І. С. Фінансове вирівнювання в Україні: пошук ефективної моделі. *Проблеми економіки*. 2013. № 4. С. 324–330.
5. Неefективний держбюджет: як подолати щорічну проблему використання кошторису. URL: <https://mind.ua/openmind/20261607-neeefektivnij-derzhbyudzhetyak-podolati-shchorichnu-problemu-vikoristannya-koshtorisu>

СЕКЦІЯ 4. Інновації та технологічний прогрес в епоху європейської інтеграції України

УДК 331.5:519.3

Македон Вячеслав,
д.е.н., професор,
професор кафедри міжнародної економіки
і світових фінансів,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара, м. Дніпро
v_makedon@ukr.net

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Актуальність дослідження статті обумовлена критичною потребою в адаптації України до стандартів і вимог Європейського Союзу в контексті інноваційної діяльності та розвитку технологій. У зв'язку з посиленням процесів глобалізації та збільшенням темпів технологічного розвитку, інтеграція України в європейський простір набуває особливого значення, відкриваючи нові можливості для економічного зростання та розвитку інноваційної сфери країни.

Прискорення інноваційного розвитку є важливим чинником підвищення конкурентоспроможності національної економіки на міжнародному рівні, що, в свою чергу, сприятиме залученню інвестицій, створенню високотехнологічних робочих місць та підвищенню якості життя населення [1]. У контексті європейської

інтеграції, Україні необхідно зосередити увагу на розробці та імплементації інноваційних технологій, модернізації промислового сектору, поліпшенні законодавчої бази у сфері інтелектуальної власності та стимулюванні дослідницької та розробницької діяльності.

Дослідження спрямоване на визначення основних напрямків інноваційної політики та технологічних пріоритетів, які мають бути реалізовані в Україні в рамках європейської інтеграції, а також на аналіз можливостей та викликів, пов'язаних з цим процесом. Особлива увага приділяється питанням створення ефективної системи підтримки інновацій, формування сприятливого інноваційного середовища, залучення фінансування для наукових досліджень та розвитку стартапів, а також необхідності гармонізації національного законодавства з нормами та стандартами ЄС [2].

Інновації є ключовим двигуном економічного розвитку будь-якої країни, зокрема України, що прагне до глибокої модернізації своєї економіки та інтеграції в європейські та світові економічні простори. В умовах глобалізації та зростання конкуренції, інноваційна діяльність стає вирішальним фактором, який визначає місце держави в міжнародному поділі праці, її економічний суверенітет та добробут громадян.

1. Роль інновацій у економіці України. Україна має потужний науковий та технічний потенціал, історія якого нараховує десятки років. Відомі українські винаходи та розробки у сфері авіації, космічних технологій, енергетики та ІТ свідчать про високий рівень інтелектуального потенціалу країни. Проте, попри значні досягнення, Україна досі не змогла повною мірою реалізувати свій інноваційний потенціал.

Інновації відіграють вирішальну роль у підвищенні конкурентоспроможності національної економіки, стимулюють економічне зростання, сприяють створенню нових робочих місць та підвищенню якості життя населення. В контексті України, інновації

можуть стати ключем до вирішення багатьох соціально-економічних проблем, таких як зменшення залежності від імпорту, розвиток високотехнологічних галузей, збільшення експортного потенціалу та покращення енергоефективності [3].

2. Виклики та перспективи. Однак, на шляху інноваційного розвитку України стоїть низка викликів. Це, зокрема, недостатнє фінансування наукових досліджень, відтік мозків, відсутність ефективного механізму комерціалізації наукових розробок, а також бюрократичні бар'єри. Для подолання цих перешкод необхідна активна підтримка з боку держави, залучення приватних інвестицій, реформування системи наукових досліджень та створення сприятливого інноваційного середовища [4].

Україна має унікальну можливість використати свій інноваційний потенціал для прискорення економічного розвитку та інтеграції в європейський та світовий економічні простори. Це передбачає реалізацію комплексної стратегії, спрямованої на розвиток інноваційної інфраструктури, підтримку високотехнологічних підприємств, заохочення досліджень та розробок, а також налагодження ефективної співпраці між науковими установами, державою та бізнесом.

Трансформація інноваційної економіки України є однією з ключових умов її успішної інтеграції в Європейський Союз. Цей процес не лише відображає зміну пріоритетів національної економіки, але й становить основу для досягнення сталого розвитку, підвищення конкурентоспроможності країни на міжнародній арені та забезпечення високої якості життя її громадян [5].

Інноваційна трансформація економіки України на шляху до ЄС охоплює кілька ключових напрямків. Перш за все, це розвиток і підтримка наукових досліджень та розробок, що включає фінансування фундаментальних і прикладних досліджень, стимулювання інноваційної активності підприємств та залучення інвестицій у високотехнологічні галузі.

Другий напрямок пов'язаний із комерціалізацією наукових розробок та розвитком стартап-екосистеми. Це передбачає створення сприятливих умов для розвитку інноваційного підприємництва, зокрема через поліпшення законодавчої бази, захист інтелектуальної власності та розвиток інфраструктури для стартапів [6].

Третій важливий аспект трансформації – це інтеграція у міжнародні наукові та інноваційні мережі. Участь у міжнародних дослідницьких програмах, співпраця з європейськими науковими інститутами та компаніями дозволить Україні швидше адаптуватися до стандартів ЄС у сфері інновацій та науки.

Трансформація інноваційної економіки України несе в собі ряд викликів, серед яких – необхідність значних інвестицій, нестача кваліфікованих кадрів у деяких галузях, а також потреба в подоланні адміністративних бар'єрів. Водночас, інтеграція в європейський інноваційний простір відкриває перед Україною нові можливості: доступ до ринків з високою платоспроможністю, участь у міжнародних наукових проектах, притік іноземних інвестицій у високотехнологічні проекти та залучення передового досвіду у сфері інноваційного менеджменту.

Отже, роль інновацій у розвитку України важко переоцінити. Інноваційний шлях розвитку може забезпечити країні стійке економічне зростання, незалежність та процвітання. Перед Україною відкриті широкі перспективи, ключ до яких лежить у реалізації її інноваційного потенціалу. Трансформація інноваційної економіки України на шляху до ЄС є складним, але перспективним процесом, що вимагає злагоджених зусиль усіх зацікавлених сторін. Реалізація потенціалу інновацій може стати ключем до відновлення та подальшого розвитку української економіки, її інтеграції в європейський економічний простір та забезпечення високого рівня життя для громадян.

Список використаних джерел:

1. Jaimovich N., Saporta-Eksten I., Siu H., Yedid-Levi Y. (2021). The Macroeconomics of Automation: Data, Theory, and Policy Analysis. *Journal of Monetary Economics*, vol. 122, 1–16.

2. Петько С. М. Технології індустрії 4:0 у цифровій парадигмі розвитку глобальної економіки. *Економічний вісник НТУУ “Київський політехнічний інститут»* № 24. 2022. С. 51-62. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.24.2022.274815>

3. Македон В. В., Чабаненко А. В. Факторні складові цифровізації глобальної економіки та макроекономічних систем країн світу. *Ефективна економіка*. 2022. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9875> DOI: 10.32702/2307-215-2022.1.11.

4. PwC Global Workforce Hopes & Fears Survey 2023. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/news-room/press-releases/2023/pwc-global-workforce-hopes-and-fears-survey-2023.html>

5. Ehl Martin. The Future of Work 4.0. URL: https://www.aspeninstitutece.org/article/2017/future-work-4-0/?gclid=CjwKCAiAk9itBhASEiwA1my_6wWPkPjrzLLRB6XOnFqFDTGLFw4K0HbgZUpSjXSQANLjGOI1IU7aEBoCwBUQAvD_BwE

6. Eurofound. Employment impact of digitalization. URL: <https://www.eurofound.europa.eu/data/digitalisation/research-digests/employment-impact-of-digitalisation>

УДК 330.341.1(477)

Бабець Ірина,
професор кафедри міжнародних економічних відносин,
Центральноукраїнський національний технічний університет,
м. Кропивницький
irina.babets@ukr.net

УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Інноваційна діяльність є основним чинником забезпечення довготривалих конкурентних позицій національних підприємств на міжнародних ринках. Зважаючи на високі комерційні та технологічні ризики, тривалий термін окупності інвестицій у високотехнологічне виробництво та обмеженість фінансових ресурсів в Україні в умовах війни посилюється роль держави у вирішенні інституційних проблем, що впливають на умови функціонування інноваційно активних підприємств.

Згідно оцінок Європейського інноваційного табло, у 2022 р. Україна була віднесена до групи країн нових інноваторів, оскільки індекс ефективності інновацій становив 31,0 % від середнього показника по ЄС та був нижчим за середнє значення для країн-членів ЄС в групі нових інноваторів (50,0 %). Упродовж 2015-2022 рр. в Україні збільшилися: витрати на венчурний капітал (на 43,9 в. п.), застосування торгових марок (17,0 в. п.), експорт наукомістких послуг (на 12,7 в. п.). Водночас, на погіршення ефективності інновацій значно вплинуло зниження: витрат на дослідження та розробки в державному секторі (-23,4 в. п.); експорту товарів середнього та високого технологічного рівня (-19,1 в. п.); витрат на НДДКР у бізнес-секторі (-11,3 в. п.). За період 2015-2022 рр. індекс ефективності інновацій для України знизився (-0,5 в. п.) і був

нижчим, ніж у ЄС на 9,9 в. п. [1]. Отже, розрив в сфері інновацій між Україною та ЄС стає все більшим.

Підписання Угоди про асоціацію України з ЄС активізувало процес удосконалення нормативно-правової бази в частині розвитку інституційного середовища діяльності інноваційних підприємств. Зокрема, ухвалено: Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо активізації діяльності та розвитку наукових парків», «Концепцію Державної цільової програми розвитку дослідницької інфраструктури в Україні до 2026 року»; «Стратегію розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року». У зв'язку із необхідністю активізації науково-технічної та інноваційної діяльності та забезпечення процесу інтеграції у Європейський дослідницький простір, Міністерство освіти і науки України визначило основні індикатори, які повинні бути досягнуті у 2032 р.: «збільшити кількість дослідників (з 51 тис. до 56 тис. осіб); збільшити частку дослідників віком до 40 років з 30,7% до 34%; збільшити частку інноваційно активних підприємств з 16,8% до 34,7%» [2].

У «Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» передбачені індикатори для оцінки ефективності реалізації завдань та досягнення стратегічних цілей інноваційного розвитку України. Хоча за більшістю показників науково-технічної та інноваційної діяльності спостерігається позитивна динаміка, звернемо увагу на їхнє істотне відставання від запланованих цільових орієнтирів (табл. 1). Найгіршою є ситуація у фінансуванні наукових та науково-технічних робіт. Частка витрат на виконання наукових і науково-технічних робіт у ВВП зменшилася на 4,7% за період 2019-2020 рр., а фактичне значення цього показника у 2020 р. є на 86,3% меншим ніж заплановане значення у 2030 р. Для досягнення планового рівня витрат на науку у ВВП за 10 наступних років, необхідно забезпечити щорічний приріст цього показника не менше, ніж на 0,3 в. п., що можливе лише за умови удосконалення існуючого механізму фінансування наукової діяльності.

Про неефективність національної інноваційної системи свідчить низький рівень віддачі від інноваційної діяльності промислових підприємств. У 2019-2020 рр. частка інноваційних підприємств у загальній кількості підприємств зросла на 7,9%, а частка інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції – на 46,1%, значення цих показників є у кілька разів меншими, ніж планове значення у 2030 р. З усіх розглянутих показників найбільше відповідала запланованому значенню кількість дослідників, але темпи зміни цього показника не забезпечать досягнення цільового орієнтиру у 2030 р. за існуючих обсягів фінансування науково-дослідного сектора економіки.

Таблиця 1

Фактичні і планові значення цільових індикаторів ефективності інноваційної стратегії України

Назва індикатора	Фактичне значення		Планове значення	Відхилення, 2020/2030, %
	2019	2020	2030	
1. Частка витрат на виконання наукових і науково-технічних робіт у ВВП, %	0,43	0,41	3,0	-86,3
2. Частка інноваційних підприємств у загальній кількості підприємств, %	13,8	14,9	30,0	-50,3
3. Частка середньо- та високотехнологічної продукції в експорті, %	16,4	16,5	30,0	-45,0
4. Частка інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	1,3	1,9	10,0	-81,0
5. Кількість дослідників, тис. осіб	51,1	51,4	56,0	-8,2

Джерело: розраховано автором за даними [3-7].

Проблема фінансового забезпечення інноваційного розвитку національної економіки у довгостроковому періоді не може бути вирішена лише за рахунок збільшення загального обсягу фінансування науково-дослідного сектору та інноваційних підприємств за кошти державного бюджету. Необхідно застосовувати комплексний підхід, який включатиме також інституційну складову, яка забезпечуватиме цільове використання коштів для реалізації інноваційних проектів підприємствами, переважно – малими й середніми. Доцільно розробити механізми фінансування інноваційної діяльності, який би дозволяв ефективно застосовувати комплексний інструментарій державного фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності малого й середнього бізнесу (гранти, пільгове кредитування, цільові програми розвитку). З огляду на високий рівень ризиковості інноваційної діяльності і практичної відсутності в Україні системи венчурного фінансування, держава повинна брати безпосередню участь у створенні та розвитку венчурних інституцій, які фінансуватимуть новостворені інноваційні підприємства.

В умовах недостатності власних коштів підприємств для фінансування впровадження нових технологій або налагодження виробництва нової продукції необхідно запровадити спеціальний механізм кредитування таких інноваційних проектів, який повинен включати такі інструменти: компенсація відсотків на кредит, отриманий підприємством в банку чи іншій фінансово-кредитній установі для реалізації інноваційного проекту; пільгове кредитування (без відсотків та на довгостроковий термін) підприємств високотехнологічних галузей, що реалізують інноваційні проекти; державне гарантування кредитів, виданих банками для реалізації інноваційних проектів у високотехнологічних галузях промисловості.

Крім цього, потребує удосконалення фіскальна політика в частині оподаткування інноваційних підприємств. Так, пропонуємо запровадження терміном на 3-5 років пільгового оподаткування доходів новостворених інноваційних підприємств, якщо вони

виготовляють високотехнологічну продукцію або наукомісткі послуги, здійснюють експорт високотехнологічних товарів або наукомістких послуг, впроваджують новітні технології. Податкові стимули також можуть передбачати пільгові ставки з податку на прибуток, які визначатимуться на основі щорічних витрат підприємства на проведення НДДКР чи інноваційну діяльність. Для сприяння інвестиціям в інноваційні підприємства доцільно зменшити ставку з податку на прибуток таких підприємств пропорційно обсягу інвестицій, вкладених у придбання нового обладнання чи технології.

Розвиток інституцій з підтримки інноваційних підприємств можливий в кількох напрямках. Насамперед, створення венчурних фондів для фінансування діяльності новостворених інноваційних підприємств та інвестування в інноваційні проекти підприємств високотехнологічних галузей промисловості. На початковому етапі діяльності венчурні фонди потрібно підтримувати в межах державних програм сприяння розвитку венчурного підприємництва, що передбачають часткову компенсацію витрат цих фондів для фінансування інноваційних проектів, податкові пільги упродовж 5 років, безпосередню участь держави у статутному капіталі фондів.

В результаті удосконалення фінансових та інституційних інструментів реалізації інноваційної стратегії України в першу чергу очікується збільшення обсягів фінансування науково-технічних робіт, підвищення рівня інноваційної активності підприємств, кількості впроваджених нових технологій. Ключовим ефектом збільшення фінансових ресурсів на вході системи інноваційної діяльності стане покращення кількісних та якісних показників результативності діяльності інноваційних підприємств, що відобразиться у збільшенні обсягів реалізованої інноваційної продукції та експорту високотехнологічних товарів.

Список використаних джерел:

1. European Innovation Scoreboard 2022. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/knowledge-publications-tools-and-data/publications/all-publications/european-innovation-scoreboard-2022_en
2. Головні досягнення у сфері науки та інновацій. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/golovni-dosyagnennya-u-sferi-nauki-ta-innovacij-2020-2022>.
3. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Розпорядження КМУ № 526-р від 10.07.2019 року. URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/65495/.
4. Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт (2010-2020). URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ni.htm.
5. Впровадження інновацій на промислових підприємствах (2000-2020). URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ni.htm.
6. Кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок за категоріями персоналу (2010-2020). URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ni.htm.
7. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd/tsztt/tsztt_u/arh_tsztt2020_u.html.

УДК 004.6

Олійник Даниїла,
д-р екон. наук, професор,
головний науковий співробітник відділу економічної стратегії
Центру економічних і соціальних досліджень
Національний інститут стратегічних досліджень, м. Київ
ORCID 0000-0001-8144-6482
olijnukd@i.ua

Ніжний Даниїл,
студент Національного технічного університету
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ
ORCID 0000-0003-1220-9218
nizhnyi.danyil@lil.kpi.ua

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В умовах цифрової економіки та викликів нової епохи інновацій зростає потреба в інтеграції науки та бізнесу та прийняття актуальних рішень в умовах війни та повоєнного відновлення України. Однією з головних цілей цифрової трансформації економіки в Україні на 2024 рік є збільшення частки ІТ у ВВП країни до 10%, одночасно створюючи сприятливі умови для інвесторів – відкритий ринок, прозору податкову та митну системи та створення нових робочих місць. Зростання частки ІТ у ВВП розглядається, у тому числі, шляхом прийняття стратегії розвитку інновацій WIN-WIN щодо створення вигод для всіх залучених сторін, впровадження проекту Мрія, який сприятиме цифровій трансформації окремих сфер для

створення доданої вартості, та проєктів з розмитнення авто в Дії та посилення прозорості в роботі митниці [1].

З метою пришвидшення відновлення економіки та цифрової трансформації Україна долучилася до Програми «Цифрова Європа» до 2027 року за доступними для України напрямками [2]:

- високопродуктивний комп'ютинг;
- штучний інтелект, дані та хмарні послуги;
- цифрові навички й використання цифрових технологій в економіці та суспільстві.

Стратегічні цілі для розвитку України як високотехнологічної цифрової держави визначені в результатах комплексного та систематизованого дослідження ринку «IT Research Ukraine 2023: Адаптивність та стійкість під час війни», що дозволить активно впроваджувати та реалізовувати масштабні дослідження IT-індустрії [3]. За результатами дослідження в Україні частка комп'ютерних послуг складає 41,5 % і є найбільшою у структурі експорту послуг, а частка IT у ВВП сягає 4,9 %.

Масштаб і темпи цифровізації розглядаються основними характеристиками економічного відновлення України що відображається у: підвищенні ефективності економічного розвитку підприємств; зміні організаційних форм шляхом обміну даними та знаннями; зменшенні граничних витрат на інновації. Таким чином, процес цифрової трансформації та інноваційного розвитку відкриває новий простір для розвитку бізнесу, покращує додану вартість продуктів і конкурентоспроможність на ринку.

Глобальна інноваційна візія України є важливим фактором трансформації України як під час війни, так і для післявоєнного відновлення й окреслює ключові напрями розвитку країни у внутрішньо- та зовнішньополітичному контекстах, які критично важливі для відбудови та підтримки процесу трансформації України, зокрема: defense-tech для забезпечення суверенітету держави; відбудова критичної інфраструктури створення «розумних міст та

громад»; впровадження сучасних medtech- та biotech-рішень; розвиток людського капіталу за сприяння технологій edtech, сприяння цифровій грамотності й STEM-освіті; розвиток інноваційного виробництва (індустріальні парки, центри підтримки підприємництва Дія.Бізнес та ін.).

Підвищення технологічного рівня економіки, її ефективності та конкурентоспроможності для забезпечення високої якості життя населення, задоволення економічних і соціальних потреб суспільства завдяки розбудові національної інноваційної екосистеми є основною метою державної політики у сфері інноваційної діяльності [4].

В Україні започатковане створення нової платформи для розвитку технологічної екосистеми UK-Ukraine TechBridge у межах проєкту Good Governance Fund «Ревіталізація бізнес-клімату в Україні», яка об'єднує потенціал української ІТ-індустрії та досвід британського технологічного сектору для запуску і реалізації масштабних спільних інноваційних проєктів, освітніх програм в ІТ та розвитку торгівлі [5].

Цифрові технології за своєю сутністю є сукупністю систематизованих правових, науково-технічних, організаційних рішень, спрямованих на застосування комп'ютерної та іншої електронно-обчислювальної техніки, програмного забезпечення та інших засобів для зменшення участі користувача інформаційно-комунікаційних систем і засобів інформатизації під час збирання, приймання, обробки, передавання інформації чи трудомісткості виконуваних операцій і одночасно представляють величезний ринок цифрової індустрії, а також платформи ефективності і конкурентоспроможності всіх інших ринків та індустрій. Цифрові технології сприяють створенню багатьох нових галузей і поступово змінюють виробничий процес інших традиційних галузей шляхом технологічної дифузії. Зокрема, це стосується таких цифрових технологій, як штучний інтелект, технологія блокчейн, хмарні обчислення, адитивне виробництво, великі дані та програми

цифрових технологій, які створюють сприятливі умови для здійснення інноваційної діяльності, реалізації інноваційного потенціалу та впровадження результатів інтелектуальної діяльності. Цифровізація як процес перетворення аналогової інформації в цифровий формат є визнаним механізмом економічного зростання завдяки здатності інноваційних технологій позитивно впливати на ефективність, результативність, вартість та якість економічної, громадської та особистої діяльності. За цих обставин різні країни та регіони надають великого значення цифровому розвитку та прагнуть побудувати глобально конкурентоспроможну цифрову економіку.

Європейська Комісія позитивно оцінює діяльність України у сфері цифрової трансформації у виконанні заходів, пов'язаних, зокрема, з інтеграцією до Єдиного цифрового ринку ЄС в рамках очікуваного отримання «цифрового безвізу» у межах Звіту про розширення [6].

Одним із шляхів прискорення цифрової трансформації та інноваційного розвитку розглядається створення Центрів цифрових інновацій в регіонах з метою подолання цифрових проблем і підвищення конкурентоспроможності. В Європі нині створена мережа Європейських центрів цифрових інновацій (EDIH), яка є рушійною силою для реалізації цілей Цифрового десятиліття ЄС до 2030 року і складається з 228 EDIH, 151 з яких отримує фінансування від Програми Європейської Комісії «Цифрова Європа», а 77 фінансуються за рахунок національних або регіональних ресурсів [7]. Завданням EDIH є підтримка компаній в загальноєвропейській мережі у вдосконаленні бізнес/виробничих процесів, продуктів або послуг за допомогою цифрових технологій шляхом: проведення технічної експертизи, надання інноваційних послуг та надання допомоги суб'єктам господарювання у вирішенні проблем з використання цифрових технологій.

Враховуючи, що одними з основних завдань державної політики у сфері інноваційної діяльності є створення найзручніших умов для

бізнесу, стартапів, науковців, інвесторів і міжнародних партнерів, створення ефективної інфраструктури у сфері інноваційної діяльності та імплементації концепції відкритих інновацій ефективним інструментом для реалізації цих завдань доцільним є створення мережі Центрів цифрових інновацій в регіонах, доступної широкому колу суб'єктів господарювання. Враховуючи обмежений ресурсний потенціал внаслідок збройної агресії російської федерації створення таких центрів доцільно спрямовувати, перш за все, на підтримку й розвиток цифрової інфраструктури для забезпечення швидкого та якісного перетворення креативних ідей в інноваційні товари та послуги, а також створення можливостей для реалізації наявного ресурсного та людського потенціалу.

Інтеграція цифрових технологій у виробничі процеси та моделі обслуговування в регіональному вимірі прискорює цифровізацію людського суспільства та спричиняє масштабні зміни в економічному розвитку, що вимагає не лише підвищення спроможності підприємств до технологічних інновацій, але й зміни інноваційної моделі суб'єктів господарювання. Обмін інноваційними технологіями в ключових секторах економіки з країнами-членами ЄС у рамках EDIH згідно Угоди про асоціацію у сфері цифрової трансформації стимулюватиме цифрову трансформацію та відновлення виробничих процесів, продуктів чи послуг в післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Мішель Ш. Лідери країн ЄС ухвалили рішення про початок переговорів з Україною та Молдовою щодо вступу до Євросоюзу. 2023. URL: https://lb.ua/world/2023/12/14/589040_lideri_krain_ies_uhvalili_rishennya_pro.html

2. Міністерство цифрової трансформації. Україна долучилася до Програми «Цифрова Європа»: що це означає. *Урядовий портал*. 2022. URL: <http://surl.li/rieda>
3. It Research Ukraine. ІТ-індустрія України 2023: адаптивність та стійкість під час війни. URL: <https://itcluster.lviv.ua/projects/it-research-ukraine/>
4. Безбар'єрність для всіх: пріоритетом 2024 року стануть доступні послуги в кожній громаді. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/bezbarearnist-dlya-vsikh-prioritetom-2024-roku-stanut-dostupni-poslugi-v-kozhniy-gromadi>
5. Потужне технологічне партнерство: Україна і Велика Британія запустили UK-Ukraine TechBridge. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/potuzhne-tekhnologichne-partnerstvo-ukraina-i-velika-britaniya-zapustili-uk-ukraine-techbridge>
6. На крок ближче: Єврокомісія рекомендує розпочати перемовини про вступ України до ЄС. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/na-krok-blizhche-evrokomisiya-rekomendue-rozpochati-peremovini-pro-vstup-ukraini-do-es>
7. Assess your company's digital readiness: take the Digital Speed Test. URL: <https://european-digital-innovation-hubs.ec.europa.eu/home>

УДК 338.2:330.34:339.9](06)

Речун Оксана,

к. е. н.,

доцент кафедри товарознавства та експертизи в митній справі,

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

chuzkova65@gmail.com

Токарчук Юлія,

студентка,

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

tokarchuk2005yulia.@gmail.com

ЛОГІСТИКА ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Будь-яка країна, що знаходиться на етапі розвитку, потребує додаткового забезпечення задля підтримки економічної рівноваги. Тому інтеграція України до ЄС є важливим етапом модернізації економіки та інноваційних підходів до розвитку технологічних процесів країни. Співпраця з Європейським Союзом дає більше можливостей для глобалізації та покращення бізнесу, стимулює технологічну модернізацію вітчизняних підприємств.

Міжнародна логістика у наш час відіграє важливу роль у повсякденному житті. Сучасні технології та інноваційний транспорт забезпечують безпечне перевезення різноманітного асортименту товарів, послуг та потік капіталу. У 21 столітті новітні технології, як не дивно, стають невід'ємною частиною у нашому житті, де з кожним роком набирають оберти популярності. Міжнародна логістика є фундаментом всесвітньої торгівлі та ефективної постачальної ланцюгової системи з метою надавання послуг надходження товарів у найшвидший термін та з мінімальними витратами. Можна сказати, що

без логістики безліч товарів були б недоступними, адже вона забезпечує глобальний обмін товарів та економічний розвиток країн [1].

За 2 роки війни логістика істотно змінила свою діяльність. Через порушення ланцюгів постачання у Чорному морі, безліч українських кораблів припинили експорт та імпорт товарів, тому доводиться шукати альтернативу перевезення вантажу, що призвело до зростання цін на постачання вантажу. Через розширення воєнних дій та руйнування міст, сіл, знищення приміщень та логістичних центрів скорочуються ланцюги постачання. Ціни на паливо підвищуються, через що розвиток та інноваційні технології стоять на місці. На сьогоднішній день величезне значення мають експорт та імпорт автомобілів та автозапчастин, та через зруйновані шляхи постачання та довгі затримки на кордоні, товар не в змозі прибути вчасно або взагалі не потрапити до отримувача.

Авжеш, не дивлячись на величезну кризу у логістиці, українські підприємства шукають власні шляхи розв'язання проблем. Хоч ми і знаходимось під загрозою кожен день, та інновації не змушують себе чекати, тому логістичні компанії складають нові шляхи поставки товару. Якщо враховувати, те що до війни один товар міг постачати лише один перевізник, то зараз можуть перевозити двоє. Такий сервіс ще називають *dual sourcing* і призначений для підвищення надійності та безперервності ланцюгів постачань, можливості порівняння якості, термінів, умов постачання, гнучкості у разі зміни попиту або виробничих потреб [2]. Досліджуючи українську компанію АвтоНова-Д, яка постачає автозапчастини та технічні рідини, ми дізналися, що під час війни вона втримала 24 філії по всій Україні, включно з трьома центральними складами у Києві. Інновації логістики у компанії постійно покращуються, вони облаштували склади сучасними технологіями, такими як «Логімат» – це автоматизована система подачі автозапчастин, що скорочує пошук даного товару та швидко доставляє його у центр сортування та подальшої доставки

товару. Власний автопарк компанії дає змогу зменшити витрати на оренду транспорту та оплату перевізника. Також співпраця АвтоНова-Д з компаніями для перевезення робить можливим відправлення термінових замовлень протягом дня [3]. Не лише ця компанія діє під час війни та осучаснює логістичну діяльність, є також Grand Logistics Company, Berger Cargo, Binfield та інші.

Логістика непогано розвивається в Україні і під час війни, але, на жаль, цього недостатньо, адже через зруйновані транспортні інфраструктури та порушення ланцюгів постачання гальмується розробка сучасних систем відстеження товарів та впровадження новітніх інформаційних технологій, не вистачає матеріалів на розробку та покращення технологій.

Дуже важливим та потрібним буде технологічне та інноваційне забезпечення логістики збоку ЄС, яке може кардинально змінити дану сферу. Це означає, що, запровадження сучасних систем для управління ланцюгами постачання за європейськими стандартами, допоможе полегшити процес планування, відстеження вантажів, зберігання запасів і дозволить значно підвищити ефективність. Автоматизація цифрових пристроїв допоможе зменшити навантаження працівника, а також у разі помилки, виправити її самотужки. Запровадження європейських стандартів якості та сервісу в логістиці зможе підвищити задоволення замовників. Такий сучасний підхід до інновацій у сучасній логістиці підвищить конкурентоспроможність української логістики на європейському ринку та стимулюватиме її подальший розвиток на світовому ринку [4].

Отже, світова логістика є невід'ємною частиною нашого життя. Вона відіграє важливу роль у світовій торгівлі. Із зростанням попиту на світові товари важливість логістики стає все більш важливою для забезпечення руху товарів та послуг через кордони. Авжеш через війну виникли певні складнощі у розвитку даної сфери, але це і вплинуло на нове завдання логістики. Вона забезпечує військові

формування зброєю, боєприпасами, паливом, продовольством, медикаментами, одягом. Переміщення вантажів гуманітарної допомоги для задоволення потреб цивільного населення в умовах воєнного стану. Організація евакуації людей з міст і селищ, яким загрожує небезпека внаслідок бойових дій. Забезпечення їх тимчасовим житлом та харчуванням. Підтримка функціонування критичної інфраструктури – транспорту, енергомереж, об'єктів комунального господарства, зв'язку тощо. Тому забезпечення логістики безліччю інноваційними технологіями від ЄС є дуже важливим і потрібним у наш час.

Список використаних джерел:

1. Цимбал Ю. О. Роль логістичного обслуговування споживача на європейському ринку. 2012. URL: http://publications.ntu.edu.ua/uprav1_progect/10_2012/592-596.pdf
2. Як війна в Україні змінює світову логістику? Основні тренди логістичного ринку, спричинені війною в Україні. *Українська правда*. 24 червня 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/24/688538/>
3. Ефективна логістика в автомобільній галузі: кейс “АвтоНова-Д”. *RemOnline*. 25 січня 2024.
4. Тетяна Марченко. Міжнародні інноваційні програми як інструмент євроінтеграції України: монографія. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. 2021. С. 167-173. URL: https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2203/1/Marchenko%20T.V._International%20innovation%20programs%20as%20a%20tool%20of%20Ukraine%27s%20European%20integration%20.pdf

УДК 334.722:364.46

Антонюк Дмитро,
д.е.н., проф., віцепрезидент Запорізької ТПП,
професор кафедри менеджменту НУ «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя, Україна

Буй Юлія,
асистент кафедри прикладної економіки,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і
газу,
м. Івано-Франківськ, Україна

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК КАТАЛІЗАТОР СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ, ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

В останні роки відзначається зростання інтересу громадськості, науковців і практиків до соціальних інновацій, що впливає з їх стратегічного значення для суспільства, особливо в період війни. Дослідження сутнісних характеристик, можливостей прикладного поширення та імплементації в суспільне життя показує, що соціальні інновації можуть бути необхідним і ефективним інструментом для забезпечення соціальної стабільності та покращення якості життя населення під час війни та в періоди після воєнних конфліктів.

Громадянська активність та соціально-орієнтоване підприємництво, які є важливими складовими соціальних інновацій, сприяють розвитку інфраструктури підтримки та відновлення соціально-економічних систем, що є ключовим для стабілізації та розвитку країни на етапі післявоєнного відновлення. Соціальне підприємництво виступає як важливий стимулятор соціальних інновацій, оскільки його основною метою є створення загальної

суспільної користі. Це механізм взаємодії між сектором бізнесу та суспільством, спрямований на досягнення часткового або повного відмовлення від фінансових дотацій та надання економічних переваг для сприяння якісним трансформаціям у суспільстві. Інноваційний характер соціального підприємництва проявляється у новому співвідношенні між соціальною вартістю та економічною вигодою, що виражається у фінансових результатах соціальних взаємин [1, 2].

В Україні розвиток соціального підприємництва можна розділити на чотири етапи. Перший етап (1991–2010 рр.) – коли перші міжнародні донори почали впроваджувати концепцію соціального підприємництва в Україні і піклувалися про становлення цього сектора. Другий етап (2010 – 2016 рр.) характеризувався розробкою конкретних програм і перших досліджень цієї тематики, що висвітлювалися у науково-практичних публікаціях. Третій етап (з 2016 – 2022 рр.) – становлення та розбудова соціального підприємництва. Четвертий етап (2022 р. і до сьогодні), коли спостерігається активна включеність бізнесу у забезпечення армії, населення, підтримку внутрішньо-переміщених осіб.

Досвід країн ЄС свідчить про успішну роль соціального підприємництва у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку. Набуття Україною статусу кандидата в члени ЄС створює рамки для використання європейських норм і практик соціального підприємництва та передбачатиме доступ до європейських структурних фондів. Тому варто звернути увагу на інструменти, які використовують європейські країни для стимулювання соціального підприємництва [3]. По-перше, в країнах ЄС існує стійка підтримка з боку держави для соціальних підприємств через різноманітні програми фінансування та стимулювання. Ця підтримка включає доступ до фінансових ресурсів, сприяння у розвитку підприємницького досвіду та підвищенні соціальної відповідальності. По-друге, країни ЄС активно використовують механізми соціального інвестування та фондові ініціативи для підтримки соціальних

підприємств. Це сприяє залученню приватного капіталу у сектор соціального підприємництва та забезпеченню його стабільності та розвитку. Крім того, в ЄС розвинені механізми стандартизації та сертифікації для соціальних підприємств, що допомагає підвищувати довіру та прозорість у цьому секторі. Це важливо для стимулювання інвестицій та розвитку бізнес-екосистеми соціального підприємництва. Україна може використовувати цей досвід для підтримки свого власного сектору соціального підприємництва у період повоєнного відновлення.

Вагомою перешкодою для розвитку соціального підприємництва в Україні є відсутність статистичних даних на державному, регіональному та місцевому рівнях. По-перше, це пояснюється доволі довгим періодом сприйняття та поширення цих інновацій у суспільстві, по-друге, основними організаціями, які генерують та продукують соціальні інновації є недержавні організації, фінансова звітність яких не контролюється державними статистичними службами.

Важливо створити сприятливий інституціональний базис, підтримати інноваційні програми фінансування та залучити приватний сектор до співпраці у розвитку соціального підприємництва. Ключовим інструментом активізації соціального підприємництва є підтримка держави у вигляді загальнонаціональних стратегічних документів, програм започаткування та активізації соціальних підприємств, впровадження системи пільгового кредитування. Регіональні програми підтримки соціального підприємництва повинні враховувати ресурсні можливості кожного регіону, внутрішні та зовнішні особливості функціонування. На місцевому рівні розвиток соціального підприємництва генерує економічні, екологічні та соціальні цінності. Своєю чергою екологічні та соціальні можуть продукувати економічні вигоди у вигляді економії соціальних відрахувань та екологічного податку. Такий підхід сприятиме створенню стійких та ефективних механізмів для

реалізації соціальних ініціатив та забезпечить більш ефективне використання ресурсів у процесі відновлення країни після війни.

Соціальне підприємництво в контексті повоєнного відновлення має значний потенціал до розвитку у секторі МСБ. Останній є не лише високо інноваційним і в соціальному сенсі теж, але й важливим у контексті забезпечення сталого розвитку. Цей сегмент підприємництва першочергово скерований на вирішення локальних проблем, гнучко реагує на виклики та тенденції розвитку економіки та громади на місцевому рівні. Інтенсивність розвитку соціального підприємництва можна оцінити в якості каталізатора становлення громадянського суспільства.

Розвиток соціального підприємництва під час та після війни можна забезпечити шляхом формування соціальної «екосистеми» регіону через:

- соціальну адаптацію і соціалізацію військовослужбовців, учасників ООС/АТО та громадян, постраждалих від війни, соціально незахищених та вразливих верств населення;

- розв'язання соціальних проблем, які виникають та перебувають поза увагою державної соціальної політики та підприємницьких структур;

- освітню діяльність із заснування та ведення соціального підприємництва серед підлітків, студентів, жінок, учасників ООС/АТО, соціально незахищених та вразливих верств населення;

- генерування проєктів із залученням соціально незахищених верств населення до бізнесової діяльності, проєктів суб'єктів підприємництва, які спрямовуються на вирішення певних соціальних проблем;

- створення комунікаційної платформи розвитку соціального підприємництва, яка дозволяє поєднати бізнес, владу, громадськість і зосередити з метою вирішення актуальних проблем.

Пропозиції передбачають розвиток соціального підприємництва першочергово у секторі МСБ, що є логічним та послідовним у напрямі досягнення цілей сталого розвитку, розбудови громадянського суспільства та формування соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Список використаних джерел:

1. Farinha, L., Sebastião, J. R., Sampaio, C., & Lopes, J. Social innovation and social entrepreneurship: discovering origins, exploring current and future trends. *International Review on Public and Nonprofit Marketing*, 2020. 17(1), 77–96.
2. Antoniuk D., Bui Yu., Berezhnyska U., Savko O., Hobyр I. Social Entrepreneurship as Driver for Increasing Social Innovation. *Science and innovations*, 2023. 19(2), 17-30. <https://doi.org/10.15407/scine19.02.017>.
3. Антонюк Д., Буй Ю. Соціальні інновації: досвід реалізації проектів провідних країн світу для України. *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*. 2019. №1(07). С.64-73.
4. Лункіна Т. І., Іваненко Г. Ю. Особливості розвитку соціального підприємництва: закордонний досвід. *Modern economics*. 2019. №15. С.142-147. http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2019_15_22.

УДК 65.012.32:339.9(4-672ЄС)

Цимбалюк Сергій,

к.е.н., доцент кафедри економіки та менеджменту,
Волинський інститут ім. В. Липинського ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,

м. Луцьк, Україна

Tymbaliuks@ukr.net

ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАКТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ

Кібербезпека стала критичною проблемою для компаній у всьому світі, оскільки частота та складність кібератак продовжують зростати. Країни Європейського Союзу (ЄС) знаходяться в авангарді боротьби з цією зростаючою загрозою, розробляючи комплексні стратегії та ініціативи для захисту бізнесу від кіберзагроз.

Одним із ключових аспектів підходу ЄС до кібербезпеки для бізнесу є розробка надійної правової та нормативної бази. Країни-члени ЄС запровадили різноманітні директиви та нормативні акти, спрямовані на підвищення рівня кібербезпеки компаній, що працюють у ЄС. Наприклад, Загальний регламент захисту даних (GDPR), який набув чинності в 2018 році, містить положення, пов'язані з безпекою даних і повідомленнями про порушення, накладаючи на підприємства значні зобов'язання щодо захисту персональних даних громадян ЄС. Відтепер, компанії, що обробляють персональні дані осіб, які проживають в ЄС, незалежно від місця реєстрації підприємства, зобов'язані дотримуватися суворих правил GDPR. Це стосується як персональних даних клієнтів, так і даних їх кінцевих замовників та працівників.

Основними змінами, які GDPR вносять у сферу кібербезпеки бізнесу, є [1]:

- гармонізація нормативної в області захисту персональних даних на території всього ЄС, що базується на веденні компаній транснаціональної діяльності.
- адаптація законодавства до сучасних технологічних реалій, що забезпечує більш ефективний захист даних в умовах швидкого розвитку цифрових технологій.
- посилення прав громадян на захист їхніх персональних даних, що змушує бізнес вдосконалювати системи кібербезпеки для забезпечення конфіденційності інформації.
- збільшення відповідальності та обов'язків компаній у сфері обробки та зберігання персональних даних, що вимагає від підприємств впровадження більш жорстких заходів безпеки.
- вимоги до документування процесів обробки даних та контролю за їх відповідністю регламенту, що забезпечує більшу прозорість і можливість перевірки дотримання норм GDPR.
- запровадження принципу прозорості у використанні персональних даних, зобов'язуючі компанії чітко інформують осіб про цілі, методи обробки та суб'єкти, які мають доступ до своїх даних.

Зусилля ЄС зосереджені на створенні єдиної політики безпеки в кіберпросторі, що призвело до розробки та публікації оновленої Стратегії кібербезпеки ЄС 16 грудня 2020 року [2]. Основні цілі цієї стратегії включають зміцнення захисту критично важливих інфраструктур та ефективну відповідь на масштабні кібератаки ззовні. Важливим аспектом є підвищення загальної кібербезпеки, а також забезпечення доступу до безпечних цифрових послуг та інструментів для всіх громадян та бізнес-структур у ЄС. Особлива увага приділяється захисту електронних мереж, фінансових установ, транспортних систем, медичних закладів та державних органів від будь-яких кіберзагроз і ризиків. В цьому контексті Єврокомісія запропонувала створити мережу центрів кібербезпеки по всій ЄС, які використовуючи передові технології, включаючи штучний інтелект, допоможуть створити ефективний захисний бар'єр проти кібератак.

Запропонована система має на меті раннє виявлення кібератак та розробку стратегій для їх запобігання, виявлення та нейтралізації.

З 16 січня 2023 року вступила в силу Директива про мережеву та інформаційну безпеку NIS 2 (the security of network and information systems)[3], спрямована на покращення стану кібербезпеки у ЄС. Вона визначає рамки управління кіберкризами, встановлює вищий рівень стандартів безпеки та однакових вимог до звітування у всіх секторах, які підпадають під її дію. Директива вимагає від компаній впровадження конкретних заходів інформаційної безпеки і надання докладних звітів про будь-які інциденти. Неспроможність компаній дотримуватися цих положень може призвести до високих штрафів, особливо у великих організаціях, де максимальний штраф може сягати мінімум 7 мільйонів євро або 1,4% від загального річного обороту. Держави-члени мають право накладати різні санкції на організації, що порушують умови Директиви NIS 2, включаючи призупинення або анулювання ліцензій та дозволів. Недотримання цих вимог також може призвести до репутаційних втрат, зниження довіри клієнтів, партнерів та інвесторів.

Для підвищення кібербезпеки бізнесу країни ЄС здійснюють активну політику просування державно-приватного партнерства. Співпраця між урядовими установами, галузевими організаціями та приватними підприємствами відіграла важливу роль у обміні інформацією про загрози, найкращими практиками та ресурсами для захисту від кібератак. Агентство ЄС з кібербезпеки (ENISA) відіграє суттєву роль у сприянні співпраці між державами-членами ЄС, пропонуючи вказівки та підтримку підприємствам для покращення їхніх можливостей у сфері кібербезпеки [4]. Крім того, такі ініціативи, як Європейська організація з кібербезпеки (ECSO), об'єднують зацікавлених сторін галузі для стимулювання інновацій та інвестицій у технології та рішення кібербезпеки.

Європейська організація з кібербезпеки (ECSO) представляє собою міжсекторальну організацію в Європі, що допомагає культивувати спільноти у сфері кібербезпеки та сприяє створенню

європейської інфраструктури кібербезпеки. Вона інтегрує зусилля як державного, так і приватного секторів у галузі кібербезпеки Європи, включаючи великі корпорації, малі та середні підприємства, стартапи, науково-дослідні інститути, вищі навчальні заклади, користувачів і постачальників критично важливих послуг, а також об'єднання і асоціації. ECSO співпрацює з муніципальними, регіональними та національними урядовими структурами членів Європейського Союзу та країнами Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) [5; 6-8].

ЄС приймає заходи для швидкого реагування на сучасні виклики та загрози в інформаційному просторі, впроваджуючи на національному рівні принципи управління ризиками, при цьому наголошуючи на цифрових правах та свободах громадян як на найвищій цінності.

Крім регуляторних заходів і спільних зусиль, країни ЄС віддають пріоритет обізнаності з кібербезпеки та розвитку навичок для бізнесу. Визнаючи людський фактор як значну вразливість у кібербезпеці, багато держав-членів ЄС запровадили інформаційні кампанії, навчальні програми та освітні ініціативи, щоб озброїти бізнес знаннями та навичками для зменшення кіберризиків. Пропагуючи культуру обізнаності та гігієни щодо кібербезпеки, компанії можуть краще розуміти мінливий ландшафт загроз і вживати проактивних заходів для захисту своїх цифрових активів і операцій [9; 10].

Іншим помітним аспектом досвіду ЄС у сфері кібербезпеки для бізнесу є зосередженість на стійкості та реагуванні на інциденти. Країни ЄС підкреслили необхідність для компаній розробляти плани реагування на інциденти, проводити регулярні оцінки кібербезпеки та впроваджувати заходи стійкості для забезпечення безперервності бізнесу в разі кібератаки. Створення Груп реагування на інциденти комп'ютерної безпеки (CSIRT) і національних центрів кібербезпеки надає підприємствам доступ до досвіду, підтримки та координації у

реагуванні на інциденти кібербезпеки, тим самим підвищуючи їх готовність і можливості реагування.

Крім того, ЄС був активним у просуванні міжнародного співробітництва та стандартизації кібербезпеки для бізнесу. Взаємодіючи з глобальними партнерами та міжнародними організаціями, країни ЄС працюють над гармонізацією стандартів кібербезпеки, просуванням транскордонного обміну інформацією та просуванням розвитку норм кібербезпеки та найкращих практик на міжнародному рівні. Приєднавшись до глобальних зусиль, компанії, які працюють у країнах ЄС, можуть отримати вигоду від більш згуртованого та послідовного підходу до кібербезпеки, особливо в контексті все більш взаємопов'язаної та взаємозалежної цифрової екосистеми.

Варто зазначити, що досвід країн ЄС у сфері кібербезпеки для бізнесу демонструє комплексний та багатогранний підхід до вирішення кіберзагроз, що розвиваються, з якими стикається бізнес. Завдяки поєднанню нормативно-правової бази, співробітництва між державним і приватним секторами, підвищення обізнаності та навичок, стійкості та реагування на інциденти, а також міжнародної участі, країни ЄС створили міцну основу для бізнесу, щоб посилити свої можливості та стійкість до кібербезпеки. Оскільки компанії продовжують орієнтуватися в складному та динамічному ландшафті кібербезпеки, досвід країн ЄС пропонує цінну інформацію та стратегії, які можуть слугувати еталоном для вдосконалення практики кібербезпеки в усьому світі.

Список використаних джерел:

1. Загальний регламент захисту даних (GDPR). 2021. URL: <https://www.globallogic.com/ua/gdpr/>
2. New EU Cybersecurity Strategy. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_2391

3. Директива кібербезпеки NIS 2. 2023. URL: <https://www.h-x.technology/ua/services/nis-2-cybersecurity-directive-ua>
4. ENISA. 2023. URL: <https://www.enisa.europa.eu/about-enisa/regulatory-framework>
5. ECSO is a proud partner of the European Institutions. 2023. URL: <https://ecs-org.eu/>
6. Павліха Н. В., Войчук М. В. Концептуальні засади безпеки сталого просторового розвитку: теоретико-методологічний аспект. *Міжнародна економічна безпека України: теорія, методологія, практика*. Колективна практика / за наук. ред. Кравчука П.Я. – Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2020. 212 с. С. 161-183.
7. Павліха Н. В., Коляда О.М. Особливості впливу зони вільної торгівлі між Україною та ЄС на основні компоненти економічної безпеки України Розділ у монографії. *Європейська інтеграція: досвід Польщі та України / Луцьк Люблін: „Drukarnia Kolor Lublin”, 2013. С.453- 459.*
8. Цимбалюк І. О. Інформаційна безпека підприємства: сучасні реалії та загрози. Теорія та практика менеджменту безпеки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (18 травня 2017 р.) / Відп. ред. проф. Л. М. Черчик. Луцьк, 2017. С. 118-119.
9. Інноваційні форми євро регіонального співробітництва: концептуальні засади та механізми активізації [Текст] : монографія / Наталія Володимирівна Павліха, Ірина Олександрівна Цимбалюк, Ольга Антонівна Корнелюк, Юлія Віталіївна Петришина. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2022. 214 с.
10. Кузнєцов О. М. Європейський досвід посилення спроможностей у сфері забезпечення кібербезпеки в сучасних умовах. *Інформація і право*. 2021. № 1(36). С. 106-113.
11. Павліха Н., Науменко Н., Корнелюк О. Розвиток та регулювання штучного інтелекту в Україні у військовий та повоєнний періоди: сучасні тенденції та перспективи. *Цифрова економіка та економічна безпека*, 2023. № 8 (08). С. 105-111.

УДК 338:004.9]:330.3-29:3

Кльоба Віктор,
PhD аспірант Лабораторії проектів та ініціатив
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк

СУЧАСНИЙ СТАН ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ІТ-ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ

У сучасному світі ІТ-індустрія є одним із ключових двигунів глобальної економіки, пропонуючи нові можливості для розвитку, інновацій та соціального прогресу. Україна, зі своєю висококваліфікованою робочою силою та зростаючим технологічним сектором, виступає яскравим прикладом країни, де ІТ-індустрія має потенціал стати локомотивом економічного розвитку. Однак, для досягнення цієї мети важливим є не лише залучення інвестицій та розвиток технологій, але й забезпечення інклюзивного доступу до можливостей, які вона пропонує. Інклюзивний розвиток в ІТ-секторі означає створення умов, за яких кожна особа, незалежно від статі, віку, раси, етнічної приналежності чи соціально-економічного статусу, може реалізувати свій потенціал у цій галузі. Цей вступ покладає основу для детального розгляду стану інклюзивного розвитку ІТ-індустрії в Україні, аналізуючи поточний контекст, виклики, політику та перспективи на майбутнє.

ІТ-сектор України продемонстрував значний ріст протягом останніх років, ставши одним із найшвидше зростаючих сегментів національної економіки. За даними асоціацій та дослідницьких агентств, обсяг експорту ІТ-послуг продовжує зростати, свідчаючи про високу конкурентоспроможність українських ІТ-фахівців на міжнародному ринку. Ключовими факторами успіху є висока кваліфікація розробників, конкурентні ціни на послуги та сприятливе

географічне розташування. Однак, незважаючи на позитивні тенденції, сектор стикається з рядом викликів, зокрема з дефіцитом кваліфікованих кадрів, що підкреслює необхідність інвестицій в освіту та професійний розвиток.

Інклюзивний розвиток у ІТ-секторі України має вирішальне значення для забезпечення сталого зростання та інновацій. Зусилля спрямовані на розширення доступу до ІТ-освіти та кар'єрних можливостей для жінок, представників національних меншин, людей з інвалідністю та інших маргіналізованих груп. Ініціативи, такі як безкоштовні курси програмування, стипендіальні програми для студентів з незахищених верств населення та менторські програми, сприяють створенню більш різноманітного та інклюзивного ІТ-співтовариства.

Одним з ключових викликів є подолання стереотипів та бар'єрів, що перешкоджають залученню широкого кола осіб до ІТ-галузі. Урядові та недержавні організації впроваджують програми з підвищення обізнаності та розбудови потенціалу з метою стимулювання інтересу та участі у ІТ-секторі серед молоді, особливо дівчат, які традиційно менше представлені в цій галузі.

Уряд України визнає значення ІТ-індустрії для економічного розвитку та прагне створити сприятливе середовище для її зростання. Це включає в себе реформи, спрямовані на поліпшення бізнес-клімату, захист інтелектуальної власності, стимулювання інвестицій та спрощення процедур отримання віз для іноземних ІТ-фахівців. Законодавчі ініціативи, такі як податкові пільги для ІТ-компаній та програми підтримки стартапів, спрямовані на підтримку інновацій та залучення талантів.

Питання інклюзивності також знаходить відображення в політичному дискурсі, зокрема через розробку програм та ініціатив, які цілять на забезпечення рівних можливостей у доступі до освіти, навчання та зайнятості в ІТ-галузі. Незважаючи на значний прогрес, ІТ-індустрія України продовжує стикатися з рядом викликів. Дефіцит

кваліфікованих фахівців, потреба в посиленні інфраструктури для дистанційної роботи, а також необхідність адаптації освітніх програм до швидко змінних технологій є серед найбільш актуальних. Крім того, забезпечення інклюзивності та рівного доступу до можливостей залишається важливим завданням.

Перспективи розвитку ІТ-сектора в Україні залишаються оптимістичними завдяки постійному зростанню галузі, збільшенню інвестицій та активній підтримці з боку держави. Розвиток інноваційних технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн, та інтернет речей, відкриває нові можливості для бізнесу та суспільства. Інклюзивний розвиток, що забезпечує рівний доступ до освіти та зайнятості в ІТ-галузі, буде сприяти створенню стійкої та інноваційної економіки України.

ІТ-індустрія в Україні продемонструвала вражаючі темпи зростання та стала одним з ключових драйверів економічного розвитку країни. Розвиток цієї сфери не тільки сприяє збільшенню експортних доходів та створенню робочих місць, але й відкриває нові можливості для соціального та культурного розвитку. Інклюзивний розвиток в ІТ-секторі, що забезпечує рівний доступ до освіти, навчання та зайнятості для всіх груп населення, є вирішальним для подальшого прогресу та інновацій.

Уряд України та приватний сектор мають продовжувати співпрацю для створення сприятливого бізнес-клімату, розвитку освітніх програм та забезпечення інклюзивності в ІТ-галузі. Це включає реформування освітньої системи, стимулювання інвестицій в стартапи та інновації, а також розробку політик, спрямованих на подолання гендерних та соціальних бар'єрів.

Забезпечення інклюзивного розвитку в ІТ-секторі вимагає злагоджених зусиль усіх зацікавлених сторін, включаючи уряд, бізнес, навчальні заклади та громадянське суспільство. Разом вони можуть сприяти створенню справедливої та відкритої ІТ-екосистеми, яка буде доступна для всіх громадян України, незалежно від їх соціального походження, гендеру чи фізичних можливостей.

Список використаної літератури:

1. Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків, 1–28 лютого 2020 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. 229 с. URL: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2020konf/1-28_.pdf
2. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Науковий базис формування теорії інклюзивного розвитку регіону. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал*. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. № 3 (23). С. 136-142. URL: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-03-136-142>
3. Цимбалюк І. О. Генезис теорії інклюзивного розвитку регіону. *Причорноморські економічні студії*. Одеса, 2019. Вип. 47. С. 235–240.
4. Цимбалюк І. О. Концептуальні засади інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації. *Інноваційна економіка. Науково-виробничий журнал*. 2019. № 5–6. С. 125–133.
5. Цимбалюк І. Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2022.
6. Pavlikha N., Khomiuk N., Demianchuk O., Shelenko D., Sai L., Korneliuk O., Naumenko N., Skorohod I., Tymbaliuk I., Voichuk M. Economic assessment of inclusive development of territorial communities within rural areas: a case study of Ukraine. *Ad alta: Journal of interdisciplinary research*. 2022. Volume 12, Issue 1, Special XXV. P. 97-104.
7. The Global Information Technology Report 2016. URL:: <https://www.weforum.org/reports/the-global-information-technology-report-2016>
8. Результати національного дослідження ІТ-індустрії. URL:: <https://itukraine.org.ua/results-of-a-national-study-of-the-it-industry.html>
8. ІТ-ринок України: відкриття та перспективи. URL: <https://dlf.ua/ua/it-v-ukrayini-tsifri-perspektivi-ta-bar-yeri/>
9. Інклюзивна освіта в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf>
10. Діяльність Міністерства цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/ministry>

УДК 341.322.6:342.722(477.85)

Гловацький Юрій,
студент,
факультет міжнародних відносин,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк
hlovatskyi.yurii2023@vnu.edu.ua

ETIAS AND EES: IMPACT ON UKRAINIAN CITIZENS TRAVELLING TO EU

In a world increasingly focused on security and streamlined travel experiences, the European Union (EU) is implementing two major initiatives: the European Travel Information and Authorisation System (ETIAS) and the Entry/Exit System (EES). These systems will fundamentally reshape the travel experience for citizens of Ukraine, who currently enjoy visa-free travel to most EU countries. ETIAS and EES are part of the EU's "smart borders" package, which aims to improve control and information processing using innovative technologies. EES focuses on entry and exit control, while ETIAS involves pre-screening and risk assessment for visa-exempt travellers [1].

These theses explore the upcoming changes brought by ETIAS and EES, analysing their practical implications, potential challenges, and long-term benefits for Ukrainian travellers.

ETIAS introduces a pre-travel authorization requirement for visa-exempt travellers. The implementation of ETIAS is expected to contribute to more efficient and automated border control, making the passage through border control easier and faster for all passengers. It will also enhance the perception of safety for travellers [2]. Ukrainian citizens, among other visa-exempt nationals, will be required to submit an online application via official ETIAS website or the ETIAS mobile application by

providing personal and travel-related information, including responding to security-related questions. The majority of applications will receive automated approval within minutes, while a small number might require further manual processing and the time of processing can vary from 14 to 30 days depending on necessity to provide additional documents or visit an interview [3].

In contrast, the EES focuses on biometric data collection (facial image and fingerprints) and tracking at border control points. Data collection is not only limited to biometric data but also includes data listed in the travel document and also data related to date and place of entry and exit from the EU countries using the EES [4]. In other words, the EES system helps to ensure faster, safer, and more efficient border control processes by extracting key information from passports and quickly processing them [5]. Upon arrival and departure, Ukrainian travellers will register their fingerprints and travel documents at electronic kiosks within EU border zones. Their movement data will be stored in a central database to improve security monitoring and track overstays.

While both systems introduce additional steps for Ukrainian travellers, there's the potential for long-term benefits. The pre-screening process of ETIAS and the data-driven approach of EES are designed to enhance security within the Schengen Area by identifying potential risks and ensuring compliance with travel regulations [6].

Despite these long-term benefits, the implementation of ETIAS and EES may present some initial challenges. Ukrainian travellers will need to familiarize themselves with the application process and adjust to the new biometric registration procedures at border control points. There is the potential for language barriers or technical difficulties to arise, especially during the early phases of system implementation.

In conclusion, the introduction of ETIAS and EES signals a significant evolution in EU travel and border security regulations. While Ukrainian travellers may experience an initial period of adjustment, these

systems are designed to improve security procedures and create a more streamlined travel experience in the long term.

References:

1. Zawadzka, S., 2022. Biometric technology in European Union border management after 2015, *Przegląd Geopolityczny*, 39, s. 93-113. URL: <https://przeglad.org/wp-content/uploads/2022/03/XXXIX-05-Zawadzka.pdf>
2. Primorac, Željka, Bulum, B., & Pijaca, M. (2023). New european approach on passengers' digital surveillance through electronic platform (etias) – passengers' and carriers' perspective. *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC)*, 7, 273–294. <https://doi.org/10.25234/eclic/27451>
3. What is ETIAS. URL: https://travel-europe.europa.eu/etias/what-etias_en#etias-in-a-nutshell
4. What data will the EES collect? URL: https://travel-europe.europa.eu/ees/general-information_en
5. Zaaboub, W., Tlig, L., Sayadi, M., Solaiman, B. (2020). Neural Network-based System for Automatic Passport Stamp Classification. *Information Technology and Control*, 49(4), 583-607. <https://doi.org/10.5755/j01.itc.49.4.25919>
6. Zawadzka, S., 2022. Biometric technology in European Union border management after 2015, *Przegląd Geopolityczny*, 39, s. 93-113. URL: <https://przeglad.org/wp-content/uploads/2022/03/XXXIX-05-Zawadzka.pdf>

**СЕКЦІЯ 5.
Соціокультурні виміри
європейського вибору України
в контексті глобалізації**

УДК 330.3:316.6

Momot Volodymyr,
ScD, professor,
professor of the Department of Management,
Alfred Nobel University,
Dnipro, Ukraine
vmomot@duan.edu.ua

Tomlins Richard,
Dr, professor,
Coventry University Group Regional Director for UK and Europe,
Coventry University,
Coventry, United Kingdom
richard.tomlins@coventry.ac.uk

**PSYCHOLOGICAL CAPITAL AS A FACILITATOR ON THE
UKRAINIAN ECONOMY RECOVERY**

Psychological capital [1] is a term that refers to the positive psychological resources of an individual or a group, such as self-efficacy, optimism, hope, and resilience. Psychological capital can influence the motivation, performance, and well-being of people in various domains, including work, education, and health. In this essay, I will discuss the role

of psychological capital in the Ukrainian economy recovery in the aftermath of the full-scale war with Russia.

The Ukrainian economy has faced multiple challenges in the past decade, such as political instability, corruption, territorial disputes, armed conflict, social unrest, and public health crisis. These challenges have adversely affected the economic growth, social cohesion, and human development of the country. According to the World Bank [2], the gross domestic product (GDP) of Ukraine contracted by 30,1% in 2022, and the poverty rate increased from 19,5% in 2019 to 27,8% in 2022. Moreover, the war and the pandemic have taken a heavy toll on the mental health of the population, with increased rates of depression, anxiety, post-traumatic stress disorder, and suicide.

To overcome these difficulties and achieve a sustainable and inclusive recovery, Ukraine needs to invest in its human capital, which is the sum of the skills, knowledge, and health of the people. Human capital is essential for enhancing the productivity, innovation, and competitiveness of the economy, as well as for improving the quality of life and social welfare of the society. However, human capital is not only determined by the tangible factors, such as education, health care, and infrastructure, but also by the intangible factors, such as psychological capital. Psychological capital can enhance the human capital by fostering the positive attitudes, behaviors, and outcomes of the people, such as:

- *Self-efficacy*: the belief in one's ability to accomplish a task or a goal. Self-efficacy can increase the confidence, motivation, and persistence of the people, as well as their willingness to take on challenges and learn from feedback. Self-efficacy can also reduce the fear of failure and the negative effects of stress. For example, a worker with high self-efficacy will be more likely to seek new opportunities, acquire new skills, and perform well in their job, than a worker with low self-efficacy.
- *Optimism*: the expectation that good things will happen in the future. Optimism can enhance the hope, happiness, and satisfaction of the people, as well as their ability to cope with

adversity and uncertainty. Optimism can also influence the decision-making, risk-taking, and goal-setting of the people. For example, an entrepreneur with high optimism will be more likely to start a new business, pursue a new market, and achieve a higher profit, than an entrepreneur with low optimism.

- *Hope*: the belief that one can find a way to achieve a desired goal. Hope can increase the creativity, flexibility, and resourcefulness of the people, as well as their capacity to overcome obstacles and setbacks. Hope can also inspire the people to have a vision, a plan, and a commitment for the future. For example, a student with high hope will be more likely to pursue a higher education, explore a variety of career options, and attain a higher income, than a student with low hope.
- *Resilience*: the ability to bounce back from difficulties and to adapt to changing circumstances. Resilience can strengthen the mental and physical health of the people, as well as their endurance, perseverance, and recovery. Resilience can also enable the people to learn from experience, grow from challenges, and transform from crises. For example, a community with high resilience will be more likely to rebuild after a disaster, restore after a conflict, and revitalize after a recession, than a community with low resilience.

Psychological capital can play a vital role in the Ukrainian economy recovery, by enhancing the human capital of the country. By investing in the psychological capital of the people, Ukraine can foster a culture of positivity, empowerment, and innovation, which can boost the economic performance, social cohesion, and human development of the country. Some of the possible ways to invest in the psychological capital of the people are:

- Providing accessible and affordable mental health services and support systems, especially for the vulnerable groups, such as the displaced, the injured, the bereaved, and the frontline workers. This can help to prevent, treat, and reduce the mental health

problems of the people, as well as to promote their psychological well-being and functioning.

- Implementing evidence-based interventions and programs that can enhance the psychological capital of the people, such as coaching, mentoring, training, and counseling. This can help to develop and strengthen the positive psychological resources of the people, such as self-efficacy, optimism, hope, and resilience.
- Creating a conducive and supportive environment that can foster the psychological capital of the people, such as a democratic, transparent, and accountable governance, a fair, inclusive, and diverse society, and a safe, healthy, and green living. This can help to increase the trust, participation, and collaboration of the people, as well as to protect their rights, dignity, and well-being.

Psychological capital is an asset that can contribute to the Ukrainian economy recovery, by enhancing the human capital of the country. By investing in the psychological capital of the people, Ukraine can leverage the positive potential of its people, and achieve a sustainable and inclusive recovery.

To realize that goal Coventry University & Alfred Nobel University are working now on the Double Diploma Masters programme, “Smart Sustainable City Development,” which aligns very well with the needs of mitigating the consequences of war and contributing to the recovery and future reconstruction of Ukraine in several ways including those which are based on the psychological capital concept.

Coventry University is already deeply engaged in Ukraine Encouraging new ways of thinking and new ways of working. The directions of these efforts are:

- Exploring with a new generation of leaders how to work across silos and boundaries and how to engage and empower others.
- Instilling the belief that everyone has responsibility for leadership, and that leadership is dispersed across organisations.

- Increasing practical and critical ability to scope, lead, manage, and embed change and examine how beliefs, values, and preferences impact change scenarios.
- Developing greater confidence in engaging with, influencing, and supporting colleagues both vertically upwards, downwards and across university structures.
- Developing greater confidence in representing their university nationally and internationally.
- Enhancing self-awareness of strengths, development needs and behavioural preferences and an ability to reflect critically on their actions.

Utilizing the experience and approaches successfully implementing sustainable city development programs from the United Kingdom, the program will include the following areas of activity:

- Infrastructure Restoration and Modernization.
- Application of Modern Technologies: Implementation of digital innovations, and smart technologies to improve city management and enhance efficiency.
- Entrepreneurship Development: Creating conditions for the development of SMB, startups, and innovative entrepreneurship, fostering economic growth and job creation.
- Social Programs: Ensuring access to education and medical services for all residents, as well as supporting vulnerable population groups and veterans.

The programme focus is on Sustainable Development and Resilience: the programme emphasizes smart and sustainable city development, which is essential for rebuilding communities in the aftermath of conflict. By promoting sustainable practices in infrastructure development, and resource management, the programme can contribute to creating resilient and eco-friendly cities focused on inclusive growth that are better equipped to cope the future challenges. Simultaneously the programme is

generating positive closed-loop feedback enhancing the psychological capital of the local community which in turn raises its resilience needed to mitigate crisis [3].

References:

1. Fred Luthans, Carolyn M. Youssef, Bruce J. Avolio. *Psychological Capital: Developing the Human Competitive Edge*: Oxford: Oxford University Press, 2007. 250 p.
2. World bank. *Overview*.
<https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview> (Dec 15, 2023)
3. Council of Europe. *Sustainable development of Ukraine must be grounded on local self-government principles – Council of Europe Office in Ukraine – www.coe.int*. Council of Europe Office in Ukraine. <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/sustainable-development-of-ukraine-must-be-grounded-on-local-self-government-principles> (July 11, 2023).

УДК 331.5:364:327.7

Цимбалюк Ірина,
д.е.н., професор,
професор кафедри менеджменту,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
tsymbaliuk.iren@vnu.edu.ua

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРОГРАМИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Серед програм реалізованих Європейським Союзом (ЄС) можна виокремити такі, що сприяють підтримці та реінтеграції ветеранів у громадянське суспільство; ініціативи, спрямовані на вирішення специфічних проблем, із якими стикаються ветерани під час переходу від військової служби до цивільного життя. Для України вивчення досвіду ЄС та адаптація таких позитивних практик і програм підтримки та реінтеграції ветеранів на сьогодні набуває особливої актуальності зважаючи на складні обставини обумовлені військовою агресією росії, що призводить до значних фізичних та психологічних травм захисників України.

Однією з ключових програм підтримки ветеранів в ЄС є надання медичних послуг. Багато ветеранів після повернення у цивільне суспільство мають проблеми з фізичним або психічним здоров'ям внаслідок своєї служби, і для них вкрай важливо мати доступ до якісної медичної допомоги. В ЄС існують спеціалізовані програми охорони здоров'я, адаптовані до потреб ветеранів, які забезпечують комплексну медичну допомогу, реабілітацію та підтримку психічного здоров'я.

Варто зауважити, що в часи війни ЄС здійснює активну підтримку України. Так ЄС та Програма розвитку ООН (UNDP) спільно з Міністерством охорони здоров'я України реалізують

ініціативу, яка полягає у наданні спеціально обладнаних автомобілів для паліативної допомоги. Автомобілі були передані медичним закладам у шести українських громадах за фінансової підтримки ЄС в рамках проєкту «EU4Recovery». Метою є полегшення доступу пацієнтів та їхніх родин до паліативної допомоги шляхом забезпечення комфортного та безпечного транспортування до медичних закладів. Ініціатива спрямована на полегшення доступу до паліативної допомоги для людей та їхніх родин, особливо у віддалених районах, що покращить якість їхнього життя [1].

Окрім підтримки охорони здоров'я та працевлаштування, ЄС наголошує на важливості соціальної та громадської інтеграції для ветеранів. Існують різні ініціативи, спрямовані на сприяння соціальній інтеграції, розважальні заходи та мережі підтримки рівних для ветеранів. Ці програми відіграють вирішальну роль у вирішенні таких проблем, як ізоляція, самотність і психічне благополуччя ветеранів.

Водночас країни ЄС мають власні системи соціального захисту. Загалом в ЄС виокремлюють різні моделі соціального захисту: континентальну, англосаксонську, скандинавську та південно-європейську. У країнах з континентальною моделлю, як Франція та Німеччина, діє національна система соціального страхування, у Німеччині заснована на принципах соціального страхування. Англосаксонська модель, як у Великобританії, характеризується фінансуванням соціального захисту за рахунок соціальних внесків та державного бюджету. Скандинавська модель, що притаманна Норвегії, Фінляндії, Швеції та Данії, базується на високому рівні економічного добробуту та оподаткуванні. Південно-європейська модель, зокрема в Греції, Італії, Іспанії та Португалії, характеризується низьким рівнем соціальної захищеності та компенсаційною політикою. Сукупність цих підходів свідчить про значний рівень диверсифікації в системах соціального захисту серед країн ЄС, що відрізняються залежно від економічного стану та рівня добробуту населення [2].

ЄС визнає важливість юридичної та фінансової допомоги ветеранам, які можуть зіткнутися з проблемами, пов'язаними з виплатами по інвалідності, житлом або законними правами. Різні країни-члени ЄС створили програми правової допомоги та схеми фінансової підтримки, щоб гарантувати, що ветерани отримають допомогу, необхідну для вирішення цих складних проблем.

Крім того, ЄС також пропонує освітні та професійно-технічні програми для ветеранів, щоб допомогти їм отримати нові навички та кваліфікацію, які мають відношення до цивільного ринку праці. Ці програми спрямовані на сприяння переходу ветеранів до значущої роботи та кар'єрних можливостей.

Нарешті, ЄС здійснює фінансування дослідницьких проектів спрямованих на вивчення довгострокового впливу військової служби на ветеранів і визначення найкращих практик реінтеграції, що забезпечує постійне вдосконалення та розвиток програм підтримки ветеранів.

Українська держава також активно працює над адаптацією ветеранів у цивільне суспільство та економіку, зосереджуючись на різноманітних програмах. Однією з таких програм є Державна цільова програма з медичної, фізичної та психосоціальної реабілітації постраждалих учасників подій, пов'язаних із Революцією Гідності та антитерористичною операцією. Ця програма передбачає різноманітні заходи, включаючи психологічну реабілітацію, соціальну та професійну адаптацію.

Окрім традиційного працевлаштування, уряд відзначив необхідність сприяти ветеранам у власній підприємницькій діяльності. Центри зайнятості відіграють ключову роль у цьому процесі, надаючи консультації з підприємництва та надаючи фінансову підтримку.

Паралельно, громадські й волонтерські організації ініціюють різноманітні проекти та програми підтримки для ветеранів. Ці проекти включають тренінги з бізнес-планування, навчання та

підтримку в працевлаштуванні, а також створення бізнес-інкубаторів для розвитку підприємницького потенціалу ветеранів.

Крім внутрішніх програм, демобілізовані учасники АТО також можуть скористатися міжнародною підтримкою, яка надає додаткові можливості для працевлаштування та розвитку бізнесу. Програми таких міжнародних організацій, як Європейський Союз, НАТО та Норвегія, спрямовані на підтримку відбудови та сталого розвитку в Україні [3].

Разом з тим, для України важливо переймати позитивний досвід Європейського Союзу у сфері адаптації ветеранів у цивільне суспільство та економіку. Стандарти та програми, розроблені ЄС для інтеграції ветеранів, можуть стати важливим допоміжним інструментом для українських органів та громадських ініціатив.

Наприклад, програми Європейського Союзу, такі як «Сприяння відбудові та сталому розвитку розв'язанню проблем внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та постраждалого від конфлікту населення в Україні» та «Horizont 2020», можуть стати важливими джерелами фінансування та експертної підтримки для програм адаптації.

Подібні ініціативи, спрямовані на розвиток підприємництва серед ветеранів, які успішно запрацювали у Європейському Союзі, можуть бути адаптовані для умов українського ринку праці та стати важливим кроком у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку.

Отже, ЄС здійснює комплексну підтримку та шляхом реалізації різних програм реінтеграції ветеранів у громадянське суспільство. Завдяки послугам охорони здоров'я, освіті та професійній підготовці, ініціативам соціальної інтеграції, юридичній та фінансовій допомозі ЄС розробив цілісний підхід до задоволення потреб ветеранів. Використання цього досвіду слугує моделлю для наслідування іншими країнами у підтримці власного ветеранського населення, зокрема є доцільною для адаптації і впровадження в Україні.

Список використаних джерел:

1. Самусь Ю. ЄС та UNDP посилюють медичні послуги в Україні, надаючи спеціально обладнані автомобілі для паліативної допомоги. 2024. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/ес-та-undp-посилюють-медичні-послуги-в-україні-надаючи-спеціально-обладнані-автомобілі-для_uk?s=232
2. Воробйова Г. В., Зозуля С.С. Зарубіжні тренди соціальної політики захисту ветеранів. *Актуальні проблеми політики*. Збірник наукових праць. Випуск 68. 2021. С. 90-95.
3. Гордієнко Є. Механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні : дис. ... докт. філософії з публ. упр. та адміністрування. Харків, 2021. 217 с. С. 194-195.
4. Цимбалюк І.О., Павліха Н.В., Цимбалюк С.М. Динаміка ринку праці в Україні під час війни: аналіз міграційних тенденцій та показників безробіття. *Інноваційна економіка*. 2023. №2(94). С. 101-109.
5. Цимбалюк І. О., Павліха Н. В. Аналіз структури доходів населення та ролі інклюзивного ринку праці у зменшенні соціальної уразливості. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2023. Кременчук: КрНУ, 2023. Вип. 4(141). С. 33-41. DOI <https://doi.org/10.32782/1995-0519.2023.4.4> URL: http://visnikkrnu.kdu.edu.ua/visnik.php?id_nom=62
6. Tymbaliuk I. The impact of war on the labor market in Ukraine Трансформація моделі соціально-економічного розвитку в умовах відновлення України та інтеграції з ЄС : збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 15 травня 2023 р.). / За заг. ред. Павліхи Н. В. – Луцьк : Вежа-Друк, 2023. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Об'єм даних 4,73 Мб. С. 119-124.

УДК 355.48(477:470)«2014/..»:796.06(477.62)

Кулик Сергій,

к. політ. н., доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин і регіональних студій,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
Kulyk.Serhij@vnu.edu.ua

Мурашевич Андрій,

магістр ОПП «Філософія, суспільна аналітика»
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

СТАН СПОРТИВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ В ОКУПОВАНОМУ ДОНЕЦЬКУ (НА ПРИКЛАДІ СТАДІОНУ «ДОНБАС-АРЕНА»)

Спортивна інфраструктура тимчасово окупованого українського Донецька продовжує страждати від окупантів, а саме, «Донбас Арена» – домашній стадіон українського футбольного клубу «Шахтар». Його звели у рекордний термін (із 2006 до 2009 рр.), він розрахований на 52667 глядачів, і є другим по місткості стадіоном України після київського НСК «Олімпійський». Вартість проекту будівництва стадіону та парку навколо нього склала 400 млн. дол. США. Ця арена стала першою у Сх. Європі спроектованою та побудованою за стандартами категорії п'яти зірок. Зовні «Донбас Арена» нагадує інопланетну літальну тарілку або величезний діамант. Споруда має унікальний застклений фасад. Її дах спеціально нахилений з півночі на південь, що посилює природне освітлення і провітрювання поля. Навколо стадіону розбито парк на 25 га, у якому висадили 77 тис. видів рослин, спеціально привезених із найстаріших розсадників Німеччини. Також тут є каскад водоспадів,

світлодинамічні фонтани, облаштовано штучне озеро і сад каміння. Головна окраса зони відпочинку – це величезний 28-тонний футбольний м'яч, що обертався під тиском двох потужних струменів води. Газон вирощували і вночі з використанням системи штучного сонячного світла – першій у Сх. Європі.

Під час церемонії відкриття 29 серпня 2009 р. на стадіоні відбулося грандіозне шоу з хореографічними виступами, концертом американської співачки Beyonce, яка перервала свій концертний тур заради цього виступу, та феєрверком. Церемонія відкриття «Донбас Арени» була визнана подією року за версією «Stadium Business Awards». На стадіоні на честь 75-річчя клубу «Шахтар» у 2011 р. виступала відома співачка Ріанна.

На «Донбас Арени» проходили ігри Ліги чемпіонів, поєдинки збірної України, а під час Чемпіонату Європи 2012 р. стадіон приймав п'ять матчів турніру, зокрема, півфінал. За підсумками «Євро-2012» УЄФА визнав арену найкращим стадіоном турніру. «Донбас Арена» стала символом, центром життя і концертним майданчиком Донецька. На базі стадіону відкрили фітнес-центр, найбільший в Україні спортивний інтерактивний музей, присвячений ФК «Шахтар». У 2012 р. він став фіналістом престижного європейського конкурсу «European Museum of the Year Award» й увійшов до 45 кращих нових музеїв Європи. У 2010 р. стадіон отримав премію «Кращий проєкт Mobotix 2009 р. у світі» та «Краща будівля 2009 р. в Україні» [1]. ФК «Шахтар» зіграв свій останній матч на «Донбас Арени» 2 травня 2014 р. та обіграв «Іллічівець» в чемпіонаті України. Із початком воєнного конфлікту на Донбасі «Шахтар» був вимушений покинути Донецьк у 2014 р., а після захоплення міста збройними силами РФ матчі на стадіоні не проводили. У той час «Донбас Арена» стала центром Фонду Ріната Ахметова (власника футбольного клубу) «Допоможемо» з розподілу гуманітарної допомоги для жителів Донбасу, які опинилися в окупації. Відтоді територія стадіону зазнала неодноразових обстрілів. У грудні 2017 р.

стадіон захопила влада т. зв. «ДНР», яка не підтримувала його нормальне функціонування.

Автори дослідження коротко узагальнили основні «етапи» стану стадіону протягом цих років.

Таблиця 1.

Стан стадіону «Донбас Арена» у 2014–2024 рр.

Дата	Руйнування стадіону та дії влади «ДНР»
2014	Частина працівників клубу залишилися в Донецьку, щоб підтримувати функціонування стадіону. Також на стадіоні діяв центр розподілу гуманітарної допомоги Фонду Р.Ахметова
23 серпня 2014 р.	Обстріл: один снаряд потрапив до північно-західної частини стадіону – постраждали комунікації, вхідна група турнікетів, монітори, зовнішнє скління, оббивка, кабелі. Другий влучив в енергетичний центр у північній частині парку «Донбас Арени» – постраждали кулери. Збитки від пошкодження оцінили у 1 млн. дол. Усю інфраструктуру ФК в Донецьку законсервували [2].
20 жовтня 2014 р.	Від ударної хвилі вибуху біля стадіону обвалилася частина скляного фасаду, значна його площа отримала критичні пошкодження. Серйозно пошкоджено західну та східну частину арени, постраждали внутрішні приміщення споруди. Того ж дня ФК «Шахтар» опублікував заяву, у якій назвав «цинічним» той факт, що обстріл відбувся під час перемир'я, і «висловив рішучий протест всім сторонам конфлікту. Знищення міст та мирного населення – страшний злочин, за який всі винні обов'язково понесуть покарання». Незважаючи на ушкодження «волонтери ФК «Шахтар» та «Донбас Арени» продовжили видавати на стадіоні гуманітарну допомогу у рамках проекту Р.Ахметова «Допоможемо дітям». Допомога була призначена для дітей до двох років, які живуть у зоні АТО [3]
28 лютого 2017 р.	«Націоналізація» стадіону бойовиками. Озброєні люди захопили розподільчий центр «Донбас Арени» і пункти видачі гуманітарного штаба Р.Ахметова на території арени, а також тренувальну базу клубу у Донецьку. Бойовики опечатали майно і почали його розкрадати, а набори гуманітарної допомоги вилучили з метою «інвентаризації». Надалі вони планували провести повну інвентаризацію стадіону і його технічну експертизу [2]. Мешканцям міста заборонили вхід на стадіон

01 березня 2017 р.	Влада «ДНР» оголосила про введення зовнішнього управління на «Донбас Арени» [2] Вперше з початку війни в окупованому Донецьку опівночі 01 березня на стадіоні ввімкнули світло. Так влада «ДНР» заявила про перехід цього символу Донецька під свій контроль. В інтерв'ю російському телеканалу «Life» ватажок донецьких бойовиків О.Захарченко заявив, що ілюмінація на стадіоні – це перша ознака перемоги «ДНР» [2]
09 квітня 2017 р.	Т. зв. «голова «народної ради» «ДНР» Д.Пушилін спільно зі своїми бойовиками відвідав стадіон. «Разом з «Молодою Республікою» вони ознайомилися зі станом об'єкта, проблемами, з якими стикнулися зовнішні адміністратори, і перспективами відновлення нормального функціонування стадіону після обстрілу у 2014 р. Було заявлено, що «Донбас Арена» «була і залишається надбанням нашого футбольного краю» [2]
19 квітня 2017 р.	Влада ДНР визнала, що не в змозі забезпечити належний догляд стадіону, тому намагається хоча б «зберегти споруду». Міністр молоді, спорту і туризму «ДНР» М.Мішин заявив, що в майбутньому на арені преміум-класу проводити «можна що завгодно, починаючи від боїв без правил, футбольних матчів, концертів і навіть день республіки» [2]
24 липня 2017 р.	Ватажок угруповання «ДНР» О.Захарченко висловився за те, «щоб перший матч на «Донбас Арени» пройшов між підрозділами «Сомалі» і «Спарта». Лідери «ДНР» провели показову екскурсію російським і місцевим журналістам [2]
Жовтень 2017 р.	В елітному спортзалі тренуються охоронці президента «ДНР» О.Захарченка. Вхід на стадіон лише з дозволу міністра [2]
Вересень 2018 р.	Влада «ДНР» вирішила провести матч між футбольними командами невизнаних «ДНР» та Абхазії під егідою «Конфедерації незалежних футбольних асоціацій». Гру запланували на травень 2019 р. [2]
2019 р.	Окупаційна влада неодноразово заявляла про те, що відновить матчі на «Донбас Арени» [2]
15 грудня 2020 р.	Обстріл: зафіксовано пошкодження скління чаші стадіону [4]
Березень 2018 р.	Італійський фотограф Д.Біанчі опублікував фото занедбаної «Донбас Арени» із середини: футбольний газон засипало снігом, пошкоджене вибухами скління будівлі не відновлене [2]
30 травня 2021 р.	Бойовики відкрили стадіон для екскурсій – вартість 200 рублів (75 грн), тривалість 40 хв [2]

Березень 2022 р.	Обстріли: руйнування фасаду, вибито шибки, вирви від розривів снарядів чи падіння уламків [2]
16 травня 2023 р.	Російські ЗМІ повідомили, що в небі над містом сили тамтешньої ПВО збили ракету, уламки якої впали на стадіон і поряд із ареною. Цю інформацію підтвердив самопроголошений мер Донецька О.Кулемзін [7]
15 жовтня 2023 р.	Стало відомо, що окупанти мають намір повністю знести «Донбас Арену» у зв'язку з її незадовільним станом, а натомість збудують новий стадіон. Влада «ДНР» заявила, що «ця інформація не відповідає дійсності. Знесення не планується!» [2].
Вересень 2023 р.	Занедбана територія стадіону поросла бур'янами [2]
10 лютого 2024 р.	На полі стадіону лежить сніг [2]. Невідомі військові за допомогою дрону побачили, який має вигляд «Донбас Арена»: зовні не видно серйозних пошкоджень арени. На тлі цього з'явилась інформація про планове знесення «Донбас Арени». Окупанти заговорили про це у зв'язку з тріщинами на головних опорних балках. На їхню думку, футбольний стадіон став непридатним для існування [2]

Джерело: [2;4; 7].

Позитивним у цій ситуації є лише те, що під час обстрілів «Донбас-Арени» ніхто з людей не постраждав. Бойовики «ДНР» неодноразово заявляли, що Донецьк обстрілюють українські військові, наприклад, з ракетного комплексу «Точка-У» (2014 р.). Штаб АТО цю інформацію спростовував, як таку, що не відповідає дійсності, і спрямована на дискредитацію сил АТО [3]. У 2020 р. голова окупаційної адміністрації Донецька О.Кулемзін звинуватив Збройні Сили України в обстрілі стадіону. Військовий експерт центру Разумкова О.Мельник вважав, що «мета російських окупантів – налаштувати місцеве населення проти українських військових» [4].

Коментуючи ситуацію, пов'язану з обстрілом у 2014 р., власник «System Capital Management» (SCM) Р.Ахметов заявив, що «постраждала будівля, навіть така, як «Донбас Арена», – дріб'язок порівняно зі справжньою цінністю – людськими життями. Якби мене запитали, чи готовий я, щоб наш стадіон рознесли на дрібні шматочки, щоб я втратив весь свій бізнес, але натомість наступив мир на Донбасі, я б погодився, не роздумуючи ні однієї секунди». З його слів, зараз найголовніше – зупинити війну, урятувати життя всіх жителів Донбасу, тому що регіон перебуває в центрі гуманітарної катастрофи [5].

Після евакуації «Шахтаря» у 2014 р. більшість території стадіону залишилася в занедбаному стані. До 2017 р. представники клубу ще мали відношення до арени і могли впливати, але згодом споруду «націоналізували» російські військові. Великий парк навколо стадіону став непридатним, фасад арени в деяких місцях побитий осколками, вибиті шибки окупанти зашпарували фанерою.

Спочатку влада т. зв. «ДНР» планувала проводити на стадіоні футбольні матчі, бої без правил, концерти, політичні заходи. Однак поступово і цілеспрямовано окупаційна влада «ДНР» довела стадіон до критичного стану тому, ймовірно, він буде знесений росіянами. За інформацією одного з донецьких блогерів (станом на жовтень 2023 р.), «опорні балки «Донбас Арени» потріскали, а відремонтувати їх та привести до ладу територію окупанти не можуть. Тому вони розглядають варіант повного знесення стадіону. Модерну та технологічну арену просто хочуть підірвати. На його місці обіцяють побудувати новий, «більш сучасний» [6].

Президент ФК «Шахтар» Р.Ахметов неодноразово висловлювався про те, що вимагатиме від Росії компенсації всіх збитків, завданих йому в результаті експропріації інвестицій. До активів входить і «Донбас Арена» [7]. Також у клубі «Шахтар» після деокупації Донецька готові реконструювати арену [8]. Однак оцінити справжній стан «Донбас Арени», поки її контролюють бойовики, досить складно.

Список використаних джерел:

1. Стадіон «Донбас Арена». URL: <https://ui.org.ua/postcard/stadion-donbas-arena/>.
2. Тищук О. «Донбас Арену» обстріляли на мільйон доларів. URL: <https://fakty.com.ua/ua/sport/20140909-1526408/> (09.09.2014); Ущерб в «одну Бейонсе»: ущерб от повреждения «Донбасс Арены» оценили в \$1 млн. <https://ukranews.com/news/266896-ushherb-v-odnu-beyonse-ushherb-ot-povrezhdenyuua-donbass-areny-ocenily-v-1-mln> (24.08.2014); На «Донбас Арени» під обстрілами доглядають за газоном. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/10/141022_donbass_arena_shelling_vs (22.10.2014); ФОТО. Боевики показали состояние «Донбасс Арены» и признались, что не в состоянии содержать донецкий «бриллиант». URL: <https://vchasnoua.com/news/a-vnutri-2014-god-boeviki-pokazali-zakulis-e-i->

sostoyanie-donbass-areny (19.04.2017); Боевики зажгли иллюминацию «Донбасс Арены» – жители опасаются за судьбу стадиона. URL: <https://vchasnoua.com/news/boeviki-zazhgli-illyuminatsiyu-donbass-areny-zhiteli-opasayutsya-za-sudbu-stadiona> (01.03.2017); ФОТО. Как Пушилин со своей бандой развлекается на «отжатой» «Донбасс Арене». URL: <https://vchasnoua.com/news/foto-kak-pushilin-so-svoej-bandoj-razvlekaetsya-na-otzhatoj-donbass-arene> (09.04.2017); Овіннікова Т., Ребрій Р. Бої без правил та політичні шоу: що планують робити з «Донбас Ареною» бойовики? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28633763.html> (24.07.2017); ВИДЕО. На «отжатой» боевиками «Донбасс Арене» теперь тренируется охрана Захарченко. URL: <https://vchasnoua.com/news/video-na-otzhatoj-boevikami-donbass-arene-terer-treniruetsya-okhrana-zakharchenko> (13.10.2017); Межгалактический турнир: на «Донбасс Арене» впервые за 5 лет решили провести футбольный матч. URL: <https://vchasnoua.com/news/mezhgalakticheskij-turnir-na-donbass-arene-vpervye-za-5-let-reshili-provesti-futbolnyj-match> (27.09.2018); «Замість Ліги чемпіонів – збірна «ДНР» – як зустрічає десятиліття стадіон «Донбас Арена». URL: <https://vchasnoua.com/news/zamist-lihy-chempioniv-zbirna-dnr-iak-zustrichaie-desiatylittia-stadion-donbas-arena> (29.08.2019); Степанюк М. Чортополох та бур'яни: як виглядає Донбас Арена після шести років окупації. URL: <https://fakty.com.ua/ua/sport/20200721-chortopoloh-ta-bur-yany-yak-vyglyadaye-donbas-arena-pislya-shesty-rokiv-okupatsiyi/> (21.07.2020); Терebinська О. «Шахтар» і «Донбас Арена»: Донецьк сумує за футболом. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/futbolnomu-klubu-shakhtar-donetsk-vuprovnylosya-85-rokiv/31280177.html> (30.05.2021); Нові руйнування! Донбас Арена знову постраждала від рашистських обстрілів. ВИДЕО. URL: <https://footballhub.ua/novi-ruinuvannia-donbas-arena-znovu-postrazhdala-vid-rashystskykh-obstriliv-video> (23.03.2022); Знесення «Донбас Арени»: окупанти відреагували на поширену інформацію про стадіон «Шахтаря». URL: <https://www.dynamomania.com/news/701294-snos-donbass-areny-okkupanty-otreagirovali-na-rasprostranennuyu-informaciyu-o-stadione-shahtera> (17.10.2023); У «Шахтарі» показали, як «Донбас Арена» поросла бур'яном в окупації. URL: <https://espresso.tv/u-shakhtari-pokazali-yak-donbas-arena-porosla-buryanom-v-okupatsii> (04.09.2023); Кущенко А. Стало відомо, як нині виглядає стадіон «Донбас Арена» в окупованому Донецьку. URL: <https://donpatriot.news/stalo-vidomo-iak-nuni-vyhliadaie-stadion-donbas-arena-v-okupovanomu-donetsku> (10.02.2024); Як виглядає неймовірна «Донбас Арена» після майже 10 років окупації: відео із дрона військових. URL: <https://u-news.com.ua/166306-yak->

vygliadaie-neimovirna-donbas-arena-pislia-maizhe-10-rokiv-okupacii-video-iz-drona-viiskovykh.html (10.02.2024).

3. Штаб АТО заперечує обстріл Донецька ракетами «Точка-У». URL: https://lb.ua/news/2014/10/20/283202_shtab_ato_otritsaet_obstrel_donetska.html (20.10.2014).

4. Железняк Г. Російські окупанти заявили про обстріл п'яти районів Донецька. Під вогонь потрапила «Донбас Арена». URL: <https://suspilne.media/341170-rosijski-okupanti-zaavili-pro-obstril-pati-rajniv-donecka-pid-vogon-potrapila-donbas-arena/> (18.12.20220).

5. Ахметов не вважає значними збитки від руйнування «Донбас Арени». URL: <https://ukranews.com/ua/news/267047-akhmetov-ne-vvazhayе-znachnymu-zbytku-vid-ruynuvannya-donbas-areny> 26.08.2014).

6. Сорокіна Н. «Донбас Арена» у Донецьку може зникнути: окупанти заявляють про критичний стан стадіону. URL: <https://mrpl.city/news/view/donbas-arena-u-donetsku-mozhe-zniknuti-okupanti-zayavlyayut-pro-kritichnij-stan-stadionu> (16.10.2023).

7. Глухенький В. Донбас Арену пошкодила ракета: російські ЗМІ повідомляють про руйнування стадіону Шахтаря. URL: <https://ukrfootball.ua/news/donbas-arenu-poshkodila-rosiiska-raketa-rosiiski-zmi-providomlyayut-pro-ruynuvannya-stadionu-shakhtarya/> (16.05.2023).

8. Агабекян Карен. Донбас Арена – який вигляд має головний стадіон Донецька після 10 років в окупації. URL: <https://sport.novyny.live/donbas-arena-iak-vigliadaie-golovnii-stadion-donetska-pislia-10-rokiv-v-okupatsiyi-153944.html> (24.02.2024).

СЕКЦІЯ 6. Екологічна політика та сталий розвиток України в рамках європейських ініціатив

УДК 657.6.012.16

Погорєлова Олена,
к.е.н., професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку
та економічного аналізу,
Національний університет кораблебудування
імені Адмірала Макарова,
м. Миколаїв, Україна

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СТАЛОГО УПРАВЛІННЯ ЗЕМЛЕЮ ТА ҐРУНТОМ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Земля та ґрунти є основою для сталого розвитку сільського господарства, основних функцій екосистеми та продовольчої безпеки [1]. Вони є ключовими для підтримки життя на Землі.

За оцінками, поточні демографічні тенденції та прогнозоване зростання світового населення (понад 9 мільярдів до 2050 року) призведуть до 60-відсоткового збільшення попиту на продукти харчування, корми та клітковину до 2050 року. У сільськогосподарській сфері мало можливостей для розширення, за винятком деяких частин Африки та Південної Америки. Значна частина додаткової доступної землі непридатна для сільського господарства, а екологічні, соціальні та економічні витрати на її використання будуть дуже високими. Крім того, за оцінками ФАО,

25 % земель сильно деградовано, а ще 44 % – помірно деградовані внаслідок ерозії, засолення, ущільнення та хімічного забруднення ґрунтів [2].

Отже, основними викликами у досягненні продовольчої безпеки є фізична обмеженість основного фактора виробництва при постійній його деградації, що призводить до зменшення обсягу земель, придатних для сільгоспвиробництва. Деградація землі та виснаження ґрунту представляють реальну глобальну загрозу, що зростає, і включає низку процесів, зокрема: ерозію вітром, водою та в результаті обробки ґрунту, ущільнення, дисбаланс поживних речовин, втрату органічної речовини, підкислення, засолення та забруднення.

Виділяють декілька груп джерел забруднення ґрунту [3]:

- природні джерела (розсіяні елементи, радіонукліди, азбест природного походження, природні органічні забруднення);
- джерела забруднення ґрунтів у сільськогосподарських районах (пестициди, мінеральні та органічні добрива, стічні води для зрошення, пластикові матеріали, сільські відходи);
- джерела забруднення ґрунтів у містах (побутові відходи, міське та приміське сільське господарство, пестициди, аварійні витіки, дифузне забруднення, медичні відходи, електронні відходи);
- джерела забруднення ґрунтів та основні забруднювачі на територіях збройних конфліктів (звичайні вибухові речовини, ядерні вибухи, бойові хімічні речовини, залишки металу);
- джерела забруднення ґрунтів та основні забруднювачі у промислових і транспортних зонах (діяльність з видобутку корисних копалин та нафти, виробництво та переробка промисловості, енергетична та будівельна галузі, транспорт, аварії на виробництві).

Джерела забруднення ґрунту дуже різняться й варіюються від первинного сектора до кінцевих етапів життєвого циклу продуктів повсякденного використання. З цієї причини, щоб запобігти та

зменшити забруднення ґрунту, необхідно докладати більше зусиль для зменшення використання та виробництва токсичних хімікатів; регулювати та контролювати промисловість, щоб переконатися, що їхні викиди не вводять забруднювачі в навколишнє середовище, що системи виробництва та споживання рухаються до більш стійких схем, у яких скорочується виробництво відходів. Більші інвестиції також необхідні для відповідної обробки міських, промислових і токсичних відходів, включаючи переробку та стратегії вторинного життя, таким чином сприяючи більш циркулярній, стійкій і менш забруднюючій економіці.

Процеси деградації земель спричинені нестабільною практикою управління земельними ресурсами, яка є результатом різноманітних соціальних, економічних та управлінських факторів. Пошкодження ґрунту, що виникає внаслідок цього, впливає на засоби існування, функції екосистеми, продовольчу безпеку та добробут людей. Нинішні темпи деградації земель і ґрунтів, безсумнівно, поставлять під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої основні потреби, якщо ми не прийнемо новий підхід до сталого управління ними. У Всесвітній хартії ґрунтів зазначено «Рациональне використання ґрунтів є одним з невід’ємних елементів сталого сільського господарства, а також є цінним інструментом регулювання клімату та шляхом до збереження екосистемних послуг та біорізноманіття» [4]. Таким чином, лише створення системи сталого управління землею та ґрунтом є основним імперативом забезпечення глобальної продовольчої безпеки. Рекомендації щодо сталого управління землею та ґрунтом на національному рівні узагальнено представлені на рисунку 1.

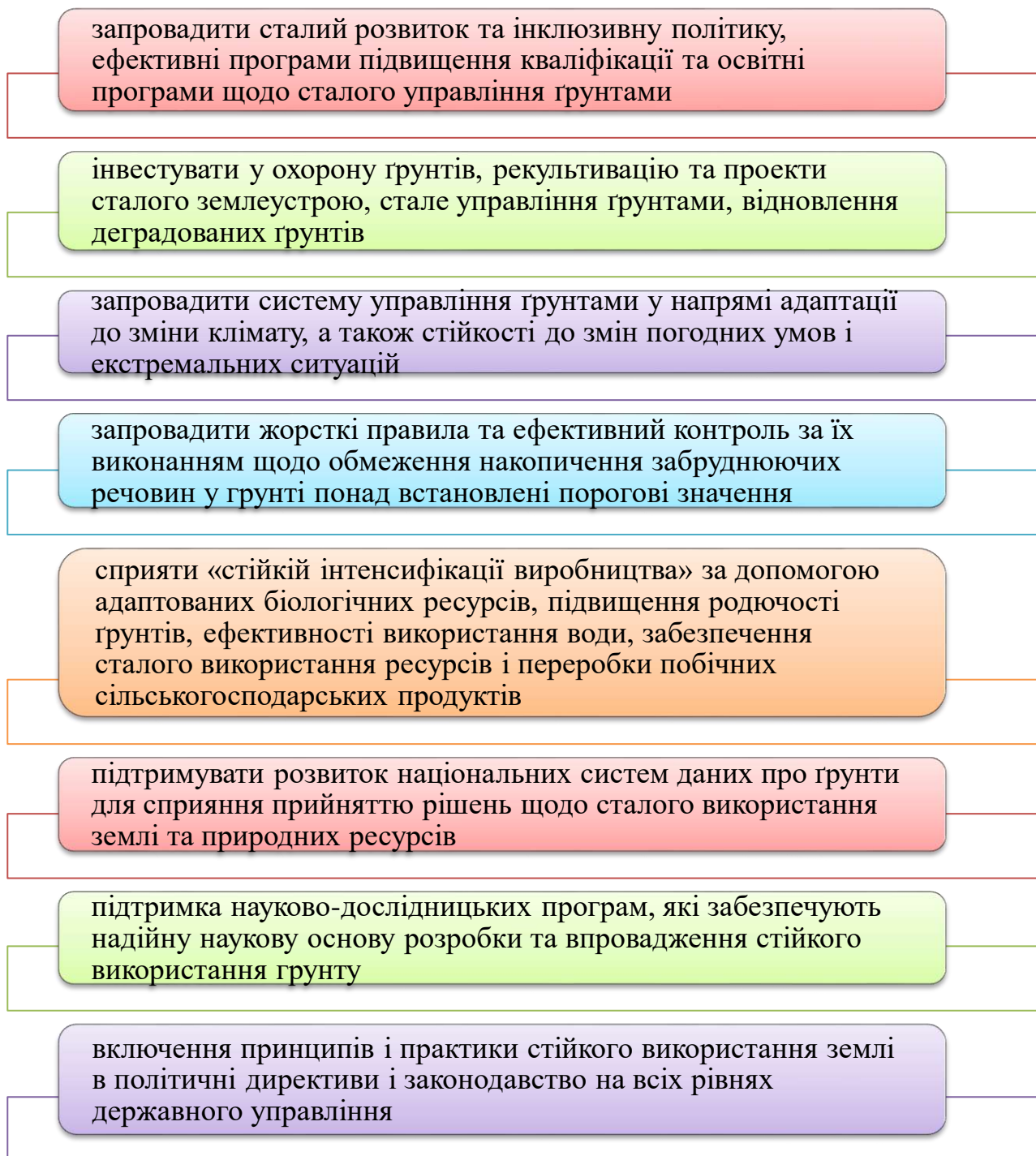

Рис. 1. *Рекомендації щодо сталого управління землею та ґрунтом на національному рівні*

**Систематизовано автором за даними [2-7].*

Раціональне використання та управління землею та ґрунтами пов'язане з багатьма різними сферами сталого розвитку [8]. Існує нагальна потреба зупинити деградацію землі та виснаження

поживних речовин у ґрунті та створити основу для систем сталого управління землею та ґрунтом. Сприяння сталому управлінню землею та ґрунтами може сприяти здоров'ю ґрунтів і, таким чином, зусиллям із викорінення голоду, забезпечення продовольчої безпеки та стабільних екосистем.

Список використаних джерел:

1. Котикова О. І. Стійкий розвиток сільськогосподарського землекористування: методологічний аспект. *Економіст*. 2012. №2. С. 27-29.
2. FAO. Land and soils. Available at: <https://www.fao.org/sustainable-development-goals/overview/fao-and-the-2030-agenda-for-sustainable-development/land-and-soils/en/>
3. FAO and UNEP. *Global assessment of soil pollution – Summary for policy makers*. Rome, FAO. Available at: <https://doi.org/10.4060/cb4827en>
4. FAO. Revised World Soil Charter. Rome, FAO. Available at: <https://www.fao.org/3/I4965R/i4965r.pdf>
5. Eurostat. Land use overview by NUTS 2 regions. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LAN_USE_OVW_custom_5005765/default/table?lang=en
6. Бабич М.М., Котикова О.І., Погорелова О.В., Богославська А.В., Альбещенко О.С., Ягодзінська А.С. *Сталий розвиток сільського господарства – основа продовольчої безпеки України* : монографія. Миколаїв : НУК, 2022. 162 с.
7. Котикова О. (2022). The concept of food security on the basis of sustainable development of agricultural land use. *Bulletin of Agrarian Science of the Black Sea*. 2022. № 1 (26). DOI: 10.31521/2313-092X/2022-26(1)-4
8. Котикова О. І. Концепція стійкого розвитку сільськогосподарського землекористування в Україні. *Інноваційна економіка*. 2012. №6 (32). С. 22-28.

УДК: 330.0

Котикова Олена,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри бухгалтерського обліку та економічного аналізу,
Національний університет кораблебудування
імені Адмірала Макарова, м. Миколаїв
eikotikova7@gmail.com

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Розвиток сільського господарства відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки та покращенні харчування, а саме: виробництво у достатній кількості, якості та різноманітності продовольства; аграрний сектор є рушієм економічних перетворень та основним джерелом доходу для домогосподарств, які проживають у сільській місцевості. Дохід від сільського господарства є основою життєдіяльності для 1,3 мільярда людей, які працюють у цьому секторі, і безпосередньо визначає їхню продовольчу безпеку [1, с. 10]. Світовий досвід багатьох років свідчить, що для покращення продовольчої безпеки необхідними чинниками є як розвиток сільського господарства, так і масштабування економіки, а аграрний сектор може посилити економіку в цілому.

Зважаючи на той факт, що в основі сутності змісту продовольчої безпеки покладено право на достатнє харчування, визначаючи

принципи формування продовольчої безпеки на засадах сталого розвитку сільськогосподарського землекористування ми керувались Добровільними керівними принципами на підтримку поступового здійснення права на достатнє харчування у контексті національної продовольчої безпеки. Оскільки досягнення продовольчої безпеки має базуватись на сталому розвитку сільського господарства в цілому та сільськогосподарського землекористування, як базису для ведення аграрного бізнесу, до принципів формування продовольчої безпеки на засадах сталого розвитку сільськогосподарського землекористування ми відносимо також принципи сталої біоекономіки.

Добровільні керівні принципи включають весь ряд заходів для розгляду урядами на національному рівні, з метою створення сприятливого середовища, в якому люди здатні будуть прогодувати себе гідним чином, а також для створення відповідних систем безпеки для захисту тих, хто не в змозі забезпечувати себе самостійно [2]. Загалом Добровільні керівні принципи на підтримку поступового здійснення права на достатнє харчування у контексті національної продовольчої безпеки нараховують 19 позицій (рис. 1).

Хоча біоекономіка вирішує глобальні багатовимірні проблеми, вона не є стійкою за своєю суттю. На Глобальному форумі з питань продовольства та сільського господарства в січні 2015 року 62 міністра сільського господарства погодилися з важливістю використання можливостей для сталого впровадження біоекономіки. Вони рекомендували, щоб Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) координувала міжнародну роботу зі сталої біоекономіки.

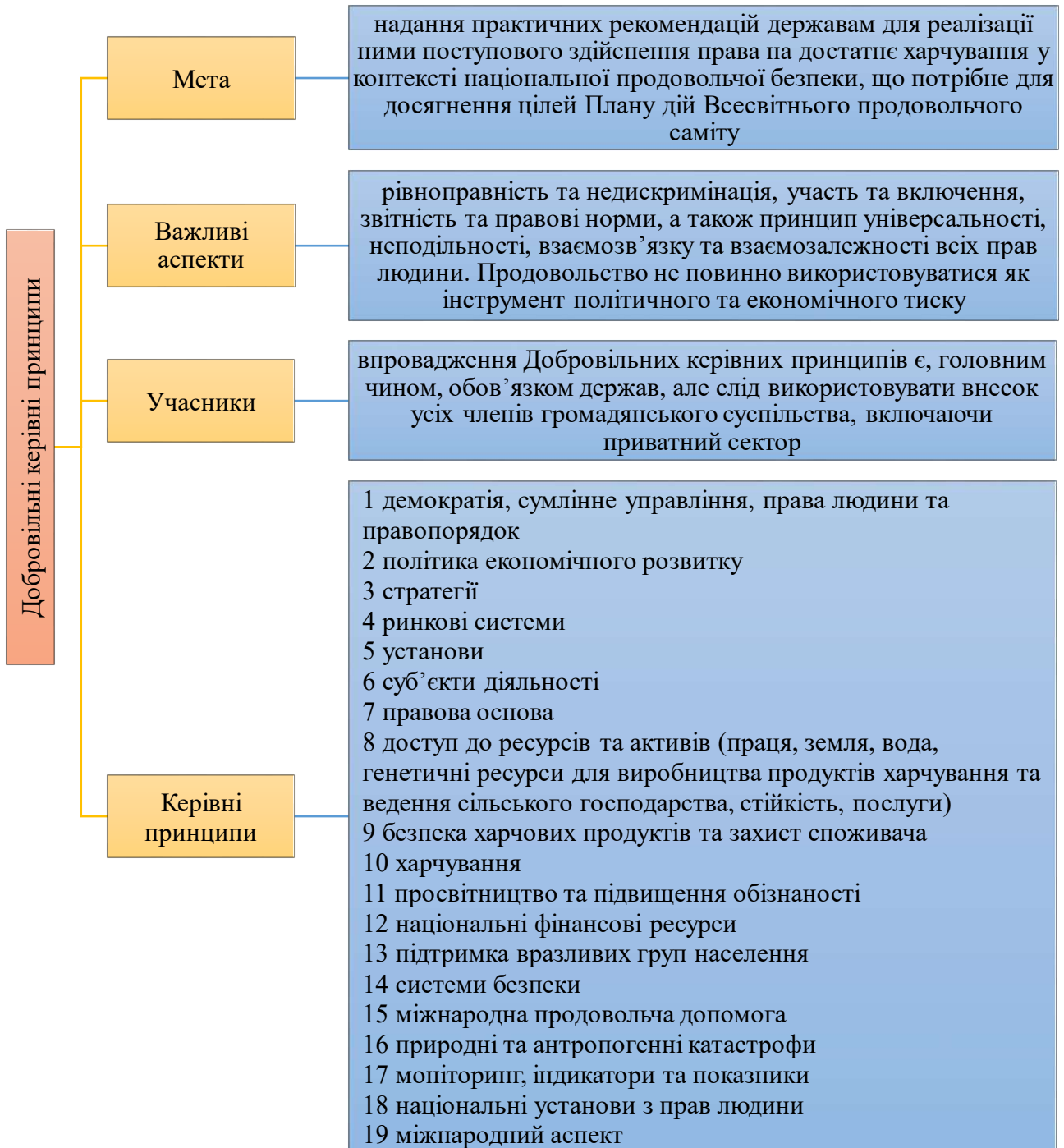

Рис. 1. Зміст Добровільних керівних принципів на підтримку поступового здійснення права на достатнє харчування у контексті національної продовольчої безпеки

**Розроблено з використанням даних [2].*

Зміст принципів сталої біоекономіки представлено на рисунку 2.

Рис. 2. Зміст принципів сталої біоекономіки

**Розроблено з використанням даних [3].*

Через Міжнародну робочу групу зі сталої біоекономіки (ISBWG), багатосторонню групу зацікавлених сторін, створену в 2016 році, ФАО надає міжнародну підтримку для збільшення національного потенціалу для розробки стратегій та політики сталості та безвідходності в біоекономіці. ISBWG сприяє міжнародному діалогу та слугує платформою для обміну знаннями та досвідом щодо інновацій, технологій, практики та політики сталої та безвідходної біоекономіки. Він також виступає дорадчим органом ФАО в технічній роботі Організації зі сталої біоекономіки замкнутого циклу.

Великий досвід ФАО у сфері виробництва та технологій, переробки та споживання біомаси доповнюють діяльність інших глобальних ініціатив у галузі біоекономіки, зосереджуючись насамперед на сталій трансформації агропродовольчих систем [3]. Стратегії біоекономіки є багатогалузевими і стикаються з більшими проблемами, ніж стратегії сталого розвитку, орієнтовані на окремий сектор, оскільки реалізація сталої біоекономіки передбачає компроміс між різними цілями сталого розвитку, з одного боку, і секторами, з іншого.

Отже, принципи формування продовольчої безпеки на засадах сталого розвитку сільськогосподарського землекористування мають включати Добровільні керівні принципи на підтримку поступового здійснення права на достатнє харчування у контексті національної продовольчої безпеки та принципи сталої біоекономіки.

Список використаних джерел:

1. Sustainable agricultural development for food security and nutrition: what roles for livestock? A report by the High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition of the Committee on World Food Security. HLPE, Rome, 2016. <https://www.fao.org/3/i5795e/i5795e.pdf>
2. Voluntary guidelines to support the progressive realization of the right to adequate food in the context of national food security. Adopted by the 127th Session of the FAO Council November 2004. FAO. Rome, 2005. ISBN 978-92-5-105336-2. <https://www.fao.org/3/y7937e/Y7937E.pdf> (дата звернення 12.08.2021)
3. Aspirational Principles and Criteria for a Sustainable Bioeconomy. FAO. Rome, 2021. <https://www.fao.org/3/cb3706en/cb3706en.pdf> (дата звернення 12.08.2021)

УДК 336.001.57.004

Горошкова Лідія,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри екології Національного університету
«Києво-Могилянська академія», м. Київ
goroshkova69@gmail.com

Антонюк Дмитро,
д-р екон. наук, професор,
віце-президент Запорізької торгово-промислової палати,
м. Запоріжжя
oasdant@gmail.com

Меньшов Олександр,
д-р геол. наук, ст. дослідник, доцент кафедри геоінформатики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
ННІ «Інститут геології»
menshov.o@ukr.net

**ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ
ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ
НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВІЙНИ
ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇНИ**

Наслідками бойових дій на території України є руйнування інфраструктури. Станом на середину 2022 року збитки вражаючі: втрачено більше 6,3 тис. км колій залізниці, пошкодження 23,5 тис. км автодоріг, 289 автомобільних та 41 залізничного мостів; зруйновано чи пошкоджено 35,2 млн квадратних метрів житла, майже 1 тис. закладів, пошкоджено та знищено більше 30 нафтобаз, завдані руйнування великим підприємствам Донецької, Запорізької, Дніпропетровської області; пошкоджена енергетична інфра-структура

країни. Отже, повоєнне відновлення країни, відбудова зруйнованих населених пунктів та інфраструктури призведе до підвищення попиту будівельної індустрії на матеріали, сировину та корисні копалини для будівництва. Саме тому розвиток надрокористування є надважливим для обороноздатності країни та відновлення її економіки у повоєнний час. Україна має потужний потенціал для того, щоб забезпечити зростаючі потреби у корисних копалинах для будівництва.

З початком війни внаслідок руйнування інфраструктурних об'єктів вже утворилась досить велика кількість будівельного сміття, але це сміття не є традиційним. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, лише на деокупованих територіях Київської, Чернігівської та Сумської областей від руйнувань будівель та споруд через дії РФ утворилося близько 15,2 млрд тонн відходів. Отже вже сьогодні є нагальна проблема – створення додаткових сміттєзвалищ, оскільки площі наявних полігонів буде недостатньо. Задля зменшення негативних наслідків (додаткового відведення земель та екологічних наслідків), доцільно знати можливості, щоб ці полігони мали тимчасовий характер: звозити на них створене під час війни будівельне сміття, сортувати на те, що придатне і непридатне для повторного використання у будівництві. Наприклад, не може бути використане повторно термомодеформоване сміття та азбест – їх необхідно утилізувати. В той же час, серед сміття є традиційні будівельні відходи: металева сітка, металопластик, скло, стінові матеріали і т. ін. – те, що можливо повторно використати. Задля подальшої переробки і використання у будівництві потрібне сортування і ретельне дослідження цих матеріалів на придатність для використання. Будівельні залишки можуть бути використані для виробництва будівельної продукції – підсіпки під дороги (замість щебня і гальки), для виготовлення бетону низьких марок, виробничі потужності й такого виробництва в Україні наявні.

Відповідний досвід у світі існує – це перш за все відновлені після Другої світової війни міста Європи. Крім того, на сьогодні в багатьох

країнах використання будівельного сміття у новому будівництві взагалі є обов'язковим. Це стосується Данії, Нідерландів, Німеччини та ін. Отже існує необхідність здійснити прогнозування обсягів видобутку піску будівельного, каміння будівельного і сировини керамзитової з урахуванням наслідків війни. Після їх подолання доцільно буде повернутись до запропонованої збалансованої моделі.

З урахуванням вищевикладеного, доцільно буде зменшити обсяги видобутку каміння будівельного та керамзитової сировини. В той же час, видобуток піску доцільно збільшити, оскільки, по-перше, його не замінить будівельне сміття, по-друге – внаслідок руйнування інфраструктури активізується будівництво з метою її відновлення. З урахуванням наведених вище міркувань нами було здійснене прогнозування на п'ятирічний період обсягів видобутку перерахованих корисних копалин з урахуванням динаміки зміни обсягів видобутку впродовж 2004 -2019 років.

З використанням даних Державної служба статистики України (Статистичний щорічник України) був проведений аналіз, моделювання і прогнозування виробництва такої промислової продукції: піски природні; галька, гравій, щебінь та камінь дроблений; утворення будівельних відходів.

Окремо була проаналізована ситуація щодо утворення і поводження з будівельними відходами в Україні. Аналіз показав, що останніми роками збільшувались обсяги утворення будівельних відходів з одночасним зменшенням обсягів утилізації і вивезення у спеціально відведені місця. Отже це свідчить про позитивні тенденції щодо можливості повторного використання певних видів будівельного сміття (відходів) в Україні впродовж 2018–2020 рр.

З урахуванням наведених вище міркувань щодо ситуації з утворенням будівельних відходів підчас війни, нами було здійснене прогнозування на п'ятирічний період обсягів виробництва гальки, гравія, каміння дробленого; пісків природних та обсягів утворення відходів будівельного виробництва з урахуванням динаміки зміни обсягів впродовж 2004–2019 років (рис. 1).

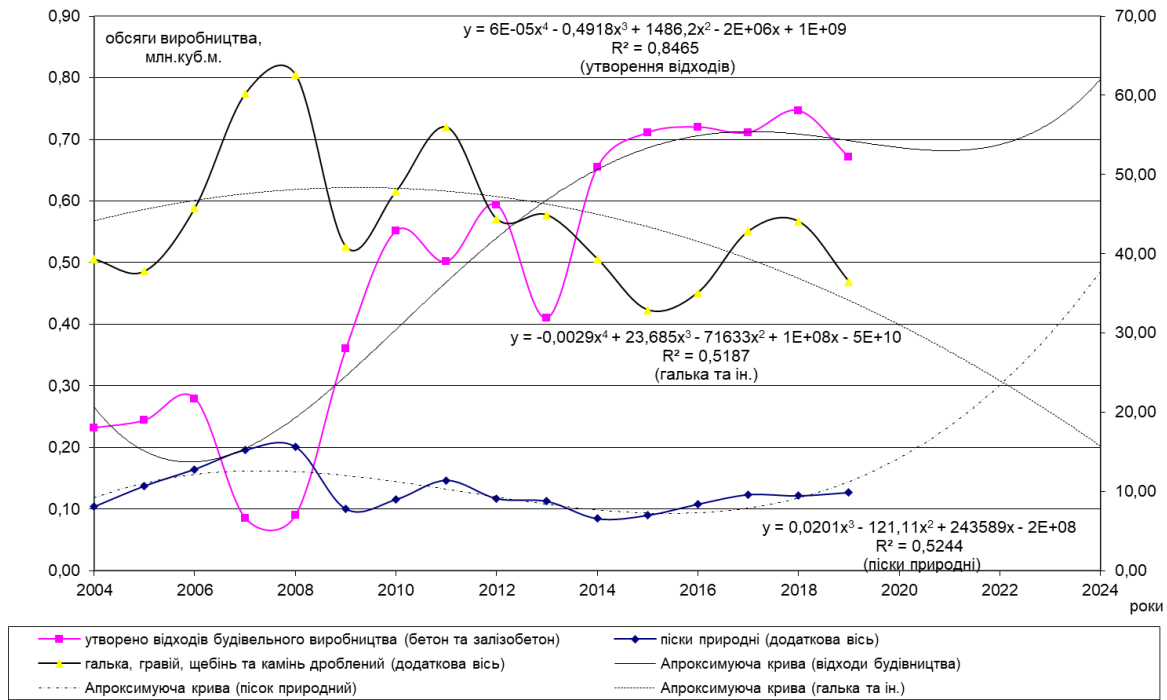

Рис. 1. Прогнозування обсягів виробництва гальки, гравія, каміння дробленого, пісків природних та обсягів утворення відходів будівельного виробництва на період до 2024 року

П'ятирічний період визначений для прогнозування саме тому, що будівельні відходи, утворення під час війни, необхідно буде використати найкоротші терміни – принаймні до 2024 року, оскільки в разі їх невикористання за цей період виникне необхідність створення додаткових полігонів для їх зберігання і шукати інші шляхи для утилізації.

При прогнозуванні врахована доцільність збільшення обсягів виробництва піску природного, зменшення потреб у виробництві гальки, гравія, каміння дробленого з одночасним зростанням обсягів утворення будівельних відходів внаслідок руйнування інфраструктури в Україні. Після 2024 року буде необхідність корегувати нову моделі, оскільки, як сподіваємось, нового будівельного сміття внаслідок руйнувань не утвориться і можливо буде повернутись до збалансованої моделі взаємопов'язаного між

собою видобутку корисних копалин для будівництва (умови довоєнного періода).

В обох випадках прогнозовано зростання обсягів видобутку пісків будівельних (пісків природних). На нашу думку, забезпечити зростаючі потреби у піску можливо шляхом одночасного вирішення ще однієї інфраструктурної проблеми для України – активізації використання річкового транспорту. З початком війни внаслідок блокування РФ Чорного моря, для транспортування вантажів використовувались Румунські порти (Констанца) та перевезення річкою Дунай (гирло Суліна). Нажаль Дунайські порти України (Рені, Ізмаїл, Усть-Дунайськ) внаслідок зменшенні глибин, не використовуються на повну потужність (передусім гирло Бистре). Отже існує можливість одночасного вирішення низки важливих проблем – поглиблення судноплавних шляхів з одночасним використанням добутого річкового піску для потреб будівництва та вирішення екологічної проблеми - поводження з видобутим піском. Розробка системного підходу в масштабах України щодо відновлення річкового судноплавства до проєктних потужностей портів вирішить проблеми транспортної логістики з одночасним не створенням екологічних проблем від піску, видобуту в результаті днопоглиблювальних робіт.

Отже, доведено, що в умовах війни внаслідок руйнування інфраструктури країни існує необхідність внесення коректив у модель для збалансованого видобутку та використання нерудних корисних копалин для будівництва з урахуванням утворених будівельних відходів та потреб повоєнного відновлення країни та її інфраструктури. Проведене моделювання з урахуванням нових умов розвитку галузі і країні, сформований прогноз на п'ятирічний період щодо видобутку та використання піску будівельного, каміння будівельного та сировини керамзитової. Обґрунтована доцільність зменшення видобутку сировини керамзитової та каміння

будівельного з одночасним збільшенням обсягів видобутку піску будівельного та визначені додаткові джерела забезпечення зростаючих потреб у піску з урахуванням ресурсозбереження та мінімізації екологічних наслідків видобування. Доведено, що після використання у будівництві будівельного сміття, доцільно буде повернутись до моделі збалансованого видобутку корисних копалин для будівництва.

Список використаних джерел:

1. Річкова інформаційна служба. Порти. URL : <https://ukrris.com.ua/hydraulics/ports/?showas=table&orderby=name&showRiver=riverAll> (дата звернення 20.02.2023).
2. Міністерство інфраструктури України. Офіційний сайт. URL : <http://www.mtu.gov.ua/> (дата звернення: 20.02.2023).

УДК 338.43:048.74

Хомиук Наталія,
д.е.н., завідувач кафедри менеджменту,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
khomiuk.nataliia@vnu.edu.ua

УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

На сьогоднішній день забезпечення сталого розвитку є однією з найактуальніших проблем, які стоять перед людством. Основна ідея «сталого розвитку» полягає у максимізації економічних та соціальних вигод від процесу розвитку національної економіки, при цьому забезпечуючи захист довкілля і відновлення природних ресурсів на довгострокову перспективу [1, 2]. В контексті економіки сталий розвиток означає не лише зростання економіки країни та підвищення доходів населення, але й поліпшення всіх аспектів соціального захисту. Досягнення сталого розвитку вимагає необхідних структурних змін як у економічній, так і в соціальній сферах, щоб забезпечити тривалу стабільність та процвітання.

Погоджуємось з думкою Є. Буряка, К. Редька, А. Чорновола та О. Орленко, що «війна росії проти України вимагає від держави перегляду підходів до створення та практичної реалізації власної стратегії сталого розвитку» [3].

Як ми бачимо, повномасштабне вторгнення призвело до серйозних економічних втрат через знищення інфраструктури, втрату виробничих потужностей та зменшення економічної активності в конфліктних регіонах. Україна змушена вкладати значні ресурси у забезпечення обороноздатності країни, що, в свою чергу, зменшує

доступність коштів для інших секторів економіки. Війна також впливає на міжнародний імідж країни та її привабливість для іноземних інвесторів. Це загалом впливає на економічне становище країни та її здатність забезпечення сталого розвитку.

Звернемо увагу, що воєнні дії призводять до загострення соціальних проблем таких як безробіття, бідність, безпритульність, посилюють соціальні нерівності та роблять людей ще більш уразливими. Адже війна змушує тисячі людей залишати свої домівки та переселятися в інші регіони або країни, що призводить до гострих проблем із соціальною адаптацією, доступом до освіти та медичної допомоги для ВПО, браку житла та погіршення психологічного стану населення через стрес, тривожність та посттравматичний синдром.

Окрім впливу на економічну та соціальну складову, повномасштабне вторгнення має значний вплив і на екологічну складову сталого розвитку. Військові дії призвели до забруднення ґрунтів, повітря та водних ресурсів через викиди, вибухи, пожежі та інші види військової діяльності. Значна частина деокупованих територій замінована. Впродовж 2023 р. сапери розмінували лише 274 тисячі гектарів сільськогосподарських угідь [4].

Підрив Каховської ГЕС у Херсонській області спричинив масштабну гуманітарну, екологічну та економічну катастрофу. Негативні наслідки цього теракту для дикої природи проявляються на площі не менш як 5000 км² (зона затоплення та зона осушення). Осушення дна Каховського водосховища, витік води з нього та затоплення територій нижче зруйнованої греблі вплинуло на рибну та наземну фауну, птахів, придонну фауну, рослинний світ. Внаслідок затоплення населених пунктів, включно з розміщеними в них вигрібними ямами, сільськогосподарськими землями, автозаправками й іншими джерелами забруднень, спричинило потрапляння у море великого обсягу забруднювачів, що негативно вплинуло на всі живі організми [5].

Повномасштабне вторгнення росії спричинило багато перешкод до досягнення цілей сталого розвитку, проте не зупинило прагнення України до євроінтеграції. Для України процес інтеграції до Європейського Союзу повинен супроводжуватися адаптацією до стандартів у сфері екології та соціальної політики, які зазначені у законодавстві ЄС [3]. Варто відмітити, що Україна на шляху до гармонізації національного законодавства з європейським впровадила багато змін у галузі цифрової економіки, фіто санітарних норм та екологічних вимог.

Вважаємо, що війна відіграє ключову роль у посиленні соціальних, економічних та екологічних проблем й загроз для сталого розвитку. Тому в контексті європейської інтеграції перемога буде важливим кроком до відновлення стабільності та розвитку країни загалом.

Список використаних джерел:

1. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Хомюк Н.Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечюк В.В., Цимбалюк С.М. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514 с.

2. Хомюк Н. Л., Павліха Н. В. Напрями диверсифікації сільськогосподарського виробництва в Україні на засадах сталого розвитку. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжиського. Серія: Економічні науки.* 2020. Вип. 22. № 95. С. 45–51.

3. Буряк Є. В., Редько К. Ю., Чорновол А. О., Орленко, О. В. Соціально-економічні аспекти сталого розвитку України в умовах війни (євроінтеграційні аспекти). *Scientific notes of Lviv University of Business and Law.* 2022. № 34. С. 135–143.

4. В Україні за рік розмінували 274 тисячі гектарів сільськогосподарських угідь. Landlord. URL: <https://landlord.ua/news/v-ukraini-za-rik-rozminuvaly-274-tysiachi-hektariv-silskohospodarskykh-uhid/>

5. Підрив Каховської ГЕС. Сім головних питань і відповідей. Український інститут майбутнього. URL: <https://glavcom.ua/digest/pidriv-kakhovskoji-hes-sim-holovnikh-pitan-i-vidpovidej-935161.html>

6. Цимбалюк І. Інноваційна модель розвитку як нова економічна парадигма повоєнного відновлення України. Ukraine Innovate: сучасні моделі для відновлення: збірник тез доповідей V Міжнародної мультидисциплінарної науково-практичної конференції (Луцьк, 25 жовтня 2023 р.). / За заг. ред. Павліхи Н.В. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 211 с. С. 88-92. <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/23080>

7. Tsymbaliuk I. Managing local budgets during the war in Ukraine. Наукова інтеграція в умовах глобальних викликів: збірник тез доповідей IV Міжнародної мультидисциплінарної науково-практичної конференції (Луцьк, 20 червня 2023 р.). / За заг. ред. Павліхи Н. В. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 3,12 Мб. С. 65-67. <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/23006>

8. Tsymbaliuk I. The impact of war on the labor market in Ukraine. Трансформація моделі соціально-економічного розвитку в умовах відновлення України та інтеграції з ЄС : збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 15 травня 2023 р.). / За заг. ред. Павліхи Н. В. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 4,73 Мб. С. 119-124.

УДК 338.48:502.3(4):504.05

Горбач Людмила,
кандидат економічних наук, директор,
Волинський інститут імені В'ячеслава Липинського
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Луцьк, Україна

ПЕРЕХІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ВИКЛИКИ НА ШЛЯХУ ДО КЛІМАТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

У сучасному світі нагальних викликів кліматичних змін перехід до зеленої економіки визначається як один із ключових пріоритетів для забезпечення сталого розвитку. Європейський Союз (ЄС) відомий своєю піонерською роллю у впровадженні зеленої моделі, встановив амбітну мету досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. Ця ціль стала основою Європейського зеленого курсу, що передбачає комплексний стратегічний підхід до кліматичної трансформації регіону в напрямку сталості.

Кліматична трансформація означає комплексні зміни в способах, якими громади виробляють та використовують енергію, організовують транспорт, ведуть сільське господарство, управляють природними ресурсами та вирішують питання викидів парникових газів з метою мінімізації впливу на клімат. Ця трансформація включає перехід на відновлювані джерела енергії, такі як сонячна та вітрова енергія, покращення енергоефективності в будівлях та промисловості, впровадження сталих практик у сільському та лісовому господарствах, а також збільшення вуглецевого поглинання через лісовідновлення й інші природні та технологічні рішення.

Кліматична трансформація має на меті досягнення Глобальних цілей сталого розвитку, таких як ті, що були встановлені в Паризькій угоді 2015 року, зокрема утримання зростання середньої температури

Землі на рівні значно нижчому 2°C порівняно з доіндустріальною епохою та продовження зусиль з обмеження зростання температури до 1,5°C. Це вимагає значних змін в економіці, політиці та суспільстві, а також масштабних інвестицій в нові технології та інфраструктуру.

Реалізація цього масштабного переходу вимагає не лише значних зусиль на національному та міжнародному рівнях, але й активного залучення громад та місцевих ініціатив. В регіональному вимірі кліматична трансформація включає адаптацію до відновлюваних джерел енергії, підвищення енергоефективності, захист біорізноманіття та стимулювання зеленого інноваційного розвитку. Втім, попри значний потенціал для позитивних змін, країни ЄС стикаються з низкою викликів на шляху до кліматичної нейтральності, які охоплюють технологічні, економічні та соціальні аспекти.

На шляху кліматичної трансформації країн ЄС їх перехід до зеленої економіки має вирішальне значення, оскільки ЄС прагне бути лідером у боротьбі зі зміною клімату, захисті довкілля та забезпеченні сталого розвитку. Цей перехід є ключовим елементом Європейського зеленого курсу – амбітного плану, що покликаний трансформувати ЄС у справедливе суспільство з сучасною, ресурсоефективною та конкурентоспроможною економікою, де економічні зростання відбувається відокремлено від використання ресурсів. Це включає зменшення викидів парникових газів, сприяння чистій енергетиці та стимулювання сталого росту. Ця ініціатива охоплює різні політики, від зменшення залежності від викопного палива до інвестицій у зелені технології та збереження біорізноманіття.

Зелена економіка представляє собою економічну систему, орієнтовану на зменшення екологічних ризиків та екологічних дефіцитів з одночасним сприянням сталому економічному зростанню, соціальній рівності тощо. Перехід до економіки замкненого циклу є ключовим компонентом зеленої економіки ЄС, де максимально зменшуються відходи та збільшується використання та переробка

ресурсів. ЄС прийняв ряд законодавчих актів, спрямованих на зменшення обсягів відходів, заборону одноразових пластикових виробів та підтримку інновацій у сфері переробки та управління ресурсами.

Для переходу до зеленої економіки ЄС запровадив значні фінансові механізми, такі як «Механізм справедливого переходу», який спрямований на підтримку регіонів, пов'язаних з переходом від викопних джерел енергії. Європейський фонд для сталого розвитку плюс (EFSD+) і програма «Європа в цифрову епоху» сприяють інвестиціям у зелені технології та проєкти, що показує зобов'язання ЄС інвестувати у стале та «смайт» майбутнє.

ЄС виступає за розширення зеленої економіки не тільки в межах своєї спільноти, але й на міжнародному рівні через зовнішню політику та співробітництво. Підтримка міжнародних угод про клімат, зокрема Паризької угоди, і співпраця з країнами та регіонами за межами ЄС демонструють зусилля ЄС у сприянні сталому розвитку та захисту довкілля на глобальному рівні.

ЄС, просуваючи амбіції Європейського зеленого курсу, визнає, що успіх цих зусиль залежить від ефективної адаптації та реалізації на регіональному рівні. Регіональний вимір зелених ініціатив включає кілька ключових аспектів: врахування місцевих особливостей; залучення місцевих громад; співпраця між рівнями управління; фінансування та інвестиції; інновації та технологічний розвиток тощо.

Важливим аспектом зеленої економіки є її вплив на регіональну економіку та громади. Через «Механізм справедливого переходу» та інші фінансові інструменти, ЄС прагне не лише мінімізувати негативний вплив екологічних змін на вразливі регіони, а й стимулювати економічне відродження через створення нових робочих місць у сфері відновлюваної енергії, переробки відходів та інших зелених технологій.

Інструмент ЄС «Сусідство, розвиток, міжнародне співробітництво» («Neighbourhood, Development and International

Cooperation Instrument») є ключовим фінансовим інструментом ЄС у межах політики сусідства, одним з напрямів фінансування є стале та інклюзивне зростання та економічний, соціальний і територіальний розвиток, включаючи поступальну інтеграцію у внутрішній ринок ЄС [1].

Розвиток громад і регіонів України в контексті переходу до моделі зеленої економіки та кліматичної трансформації вимагає інтегрованого підходу, який охоплює економічне зростання, соціальну інклюзію й охорону довкілля. Важливо, щоб стратегії розвитку громад враховували місцеві особливості та потреби, одночасно сприяючи економічному, соціальному та територіальному розвитку. Це включає в себе не тільки поступальну інтеграцію у внутрішній ринок ЄС або інші великі економічні простори, але й акцент на локальних зелених ініціативах та потенціалі.

Аналіз досвіду ЄС у сфері переходу до зеленої економіки на шляху кліматичної трансформації відкриває перспективи для України, особливо в контексті енергетичної незалежності із використанням відновлюваних джерел енергії та підвищенні енергоефективності. Україна має значний потенціал для розвитку сонячної, вітрової та гідроенергетики, що надає унікальну можливість для країни зменшити залежність від імпортованого викопного палива і, водночас, зробити крок у напрямку енергетичної безпеки та сталого розвитку. Використання європейського досвіду в цій галузі може допомогти Україні впровадити ефективні механізми стимулювання відновлюваних джерел енергії, забезпечити надійну інфраструктуру та створити сприятливе регуляторне середовище для інвесторів та операторів цієї сфери.

Підвищення енергоефективності може сприяти зниженню енергоспоживання в Україні, особливо в житловому та комерційному секторах. Імплементация європейських стандартів енергоефективності та кращих практик може допомогти Україні впровадити сучасні технології та рішення для зниження витрат на енергію та вуглецевого сліду. Це не тільки покращить енергетичну безпеку країни, але й

принесе економічну вигоду громадам України через зменшення витрат на енергію.

Перехід до відновлюваних джерел енергії не лише зменшує залежність економіки регіонів і громад від імпортованих викопних палив, але й сприяє створенню нових робочих місць, енергетичній безпеці та зменшенню впливу на довкілля. Місцеві проєкти та ініціативи з використання сонячної, вітрової та гідроенергетики сприяють становленню енергетично незалежних та сталих громад.

Інвестиції у підвищення енергоефективності, особливо в житлових та комерційних будівлях, можуть значно знизити енергоспоживання та витрати на енергію для громадян і місцевого бізнесу. Заходи, такі як модернізація опалення, вентиляції, встановлення енергоефективного освітлення та теплоізоляція будівель, є критично важливими для зменшення вуглецевого сліду та підвищення якості життя мешканців.

Регіональна економіка та громади в реалізації концепції та підходів зеленої моделі розвитку країн ЄС відіграють важливу роль у досягненні перспектив сталого розвитку, збереженні ресурсів та боротьбі зі зміною клімату. ЄС, будучи на передовій у впровадженні моделі зеленої економіки, запроваджує ряд ініціатив, спрямованих на зміну способу виробництва, споживання товарів і послуг, а також взаємодії з природним середовищем.

Список використаних джерел:

1. Стратегія біорізноманіття ЄС. Електронний ресурс. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/202208/6%20FINAL%20Tree%20Biodiversity%20Strategy_297x210mm_4%2B4_web_180822.pdf
2. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Хомюк Н.Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечюк В.В., Цимбалюк С.М. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514 с.
3. Павліха Н. В., Войчук М. В. Організаційно-економічні засади управління сталим розвитком міста: Монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. 236 с.

4. Павліха Н. В., Корнелюк О. А. Активізація транскордонного співробітництва міських поселень. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. 212 с.

5. Павліха Н. В., Войчук М. В. Концептуальні засади безпеки сталого просторового розвитку: теоретико-методологічний аспект. Міжнародна економічна безпека України: теорія, методологія, практика. Колективна практика / за наук. ред. Кравчука П.Я. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2020. 212 с. С. 161-183.

6. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Савчук А. Ю. Сталий розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 2,84 Мб.

7. Цимбалюк І. О., Павліха Н. В., Цимбалюк С. М. Сталий розвиток спортивно-оздоровчої сфери регіону заради миру та безпеки [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 3,97 Мб.

8. Лугова М., Цимбалюк І., Павліха Н. Інвестиційна діяльність регіону в умовах європейської інтеграції: ретроспективний аналіз та напрями активізації [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 242с.

9. Павліха Н. В., Зелінська О. З., Цимбалюк І. О. Стратегічне єврорегіональне співробітництво: основа для активізації зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності в Україні [Текст] : монографія. Луцьк : ВежаДрук, 2023. 432 с.

10. Павліха Н. В., Яков'юк В. А., Цимбалюк І. О. Управління транскордонними водними ресурсами на засадах сталого розвитку [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 369 с.

УДК 338.246:502

Корнелюк Ольга,

к.е.н., доцент,

кафедра міжнародних економічних відносин

та управління проектами,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

ol-lu@ukr.net

ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ПОДОЛАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Україна, перебуваючи в стані складної і виснажливої війни, зберігає стійке прагнення до європейської інтеграції як шляху для зміцнення своєї економіки та політичної стабільності. В умовах війни усвідомлення необхідності поглиблення євроінтеграції лише посилилось, як і розуміння важливості трансформаційних перетворень та виконання вимог як кандидата на членство в ЄС. У цьому контексті впровадження циркулярної економіки стає одним з напрямків вирішення екологічних проблем, дефіциту ресурсів і створення нових економічних можливостей.

Впровадження циркулярної економіки узгоджується з цілями сталого розвитку та екологічною політикою Європейського Союзу, відповідає пріоритетам ЄС щодо зеленого переходу. Імплементация циркулярних бізнес моделей може допомогти Україні гармонізувати свої стандарти та законодавство з правилами ЄС. Запроваджуючи та просуваючи кругові практики, Україна демонструє свою відданість гармонізації зі стандартами та правилами ЄС, що є важливим для її перспектив європейської інтеграції [1].

Створення стійких та стабільних економічних моделей, які передбачають ефективне використання обмежених ресурсів підвищує економічну стійкість країни та зменшує залежність від імпорту

ресурсів. Зменшення залежності від імпортової сировини може підвищити економічну стійкість країни перед обличчям триваючої війни та економічної нестабільності. Це може не лише підвищити економічну стійкість України, але й сприяти її енергетичній безпеці та зменшити її вразливість до коливань на світових ринках ресурсів. Циркулярна економіка спрямована на зменшення використання ресурсів та відходів, що сприяє вирішенню проблем навколишнього середовища, таких як забруднення та управління відходами, що може допомогти Україні виконати вимоги щодо зменшення викидів та забруднення довкілля, адже узгодження з європейськими екологічними стандартами та правилами є одним із ключових критеріїв для набуття членства в ЄС.

Впровадження циркулярних моделей стимулює розвиток інновацій та нових технологій, що може стати фактором зростання конкурентоспроможності українських підприємств на європейському ринку. Також це може створити нові робочі місця в таких секторах, як переробка відходів, відновлювана енергетика та стале управління ресурсами. Перехід до циркулярної економіки також сприятиме модернізації промислового сектору України, зробивши його більш конкурентоспроможним і приведеним у відповідність до регуляторних стандартів ЄС, що є позитивним для полегшення торгових відносин з європейськими ринками та може покращити загальні економічні показники країни. Інтеграція принципів циркулярної економіки позитивно впливатиме на конкурентоспроможність українських товарів, оскільки попит на стійкі та екологічно чисті продукти продовжує зростати. Це, у свою чергу, може відкрити нові можливості для торгівлі та співпраці з країнами-членами ЄС, сприяючи економічному зростанню та інтеграції України до спільного європейського ринку [2; 3].

Незважаючи на потенційні переваги, існують також виклики, пов'язані з переходом до циркулярної економіки в Україні. Обмежена інфраструктура, недостатня обізнаність і потреба в технологічному прогресі є тими перешкодами, які необхідно подолати. Війна та

економічна нестабільність створюють додаткові бар'єри для впровадження широкомасштабних сталих ініціатив [4]. Дії для підтримки переходу до циркулярної економіки включають надання економічних і фінансових стимулів для сталих практик здійснення економічної діяльності, інвестування в дослідження та розробки інноваційних технологій і співпрацю з міжнародними партнерами для обміну передовим досвідом і технологіями. Співпраця з ЄС та іншими міжнародними партнерами матиме вирішальне значення в цьому відношенні. Розвиток циркулярної економіки може бути підтриманий міжнародними партнерами, включаючи Європейський Союз, що може надати фінансову та технічну допомогу Україні. Крім того, співпраця з міжнародними організаціями та іншими країнами необхідна для обміну позитивним досвідом використання успішних циркулярних практик та ресурсозберігаючими технологіями.

Україна також має зосередитися на освіті та підвищенні обізнаності про переваги циркулярної економіки, щоб забезпечити широке розуміння відповідального споживання та екобезпечного сталого виробництва. Для цього потрібно розробляти освітні кампанії та навчальні програми для поширення сталих практик і принципів циркулярної економіки серед суб'єктів бізнесу і населення в цілому [5]. Вирішальне значення для забезпечення успішного впровадження циркулярної економіки в Україні має зміцнення нормативно-правової бази та виконання законодавства про охорону навколишнього середовища. Це вимагатиме координації роботи уряду та співпраці із зацікавленими сторонами.

Впровадження циркулярної економіки в Україні може суттєво вплинути на її євроінтеграційні перспективи в умовах війни та економічної нестабільності. Застосовуючи принципи циркулярної економіки та сталого розвитку, Україна може підвищити свою економічну стійкість, полегшити узгодження з стандартами ЄС і створити нові можливості для зростання та розвитку. Попри стримуючі чинники та перешкоди, для України важливо визначити

перехід до циркулярної економіки як частину свого стратегічного порядку денного сталого розвитку та європейської інтеграції.

Список використаних джерел:

1. Павліха Н. В., Корнелюк О. А. Циркулярна модель як інноваційна система відновлення конкурентоспроможності регіонів і територіальних громад в Україні у воєнний і повоєнний періоди. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Сер. Економічні науки*. 2023. Вип. 3(103). С. 179-193. DOI : <http://doi.org/10.31713/ve3202317>

2. Корнелюк О. А. Напрямки впровадження циркулярної економіки в деревообробній промисловості в контексті сталого розвитку. *Бізнес-навігатор : науково-виробничий журнал*. 2024. Вип. 1 (74). С. 191-197. DOI : <https://doi.org/10.32782/business-navigator.74-32>

3. Корнелюк О.А. Інноваційні бізнес-моделі та проєкти циркулярної економіки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень*: Матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Луцьк, ВНУ, 2022. 134 с. С. 125-127. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22331>

4. Tsymbaliuk I. Assessment of business risks under conditions of war. *Rebuild Ukraine: справа всього цивілізованого світу*: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 15 березня 2023 р.). / За заг. ред. Н. В. Павліхи. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. С. 70-73. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22218>

5. Цимбалюк І. О., Павліха Н. В. Інклюзивна економіка: шлях до соціальної рівності та економічного розвитку : монографія / Волинський національний університет імені Лесі Українки, Лабораторія проєктів та ініціатив. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 320 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/23405>

УДК 332.1:330.31:005.591(477)

Кльоба Руслан,
PhD аспірант Лабораторії проектів та ініціатив,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк
kloba.ruslan@vnu.edu.ua

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ТА МОДЕЛЮВАННЯ ПЕРСПЕКТИВ СМАРТ-РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Україна, подібно багатьом іншим країнам, стоїть перед завданням створення стійкого та ефективного економічного розвитку своїх регіонів. Одним із ключових інструментів досягнення цієї мети є розумна спеціалізація та впровадження смарт-стратегій розвитку. У цій статті ми проведемо аналіз факторів спеціалізації та розглянемо моделі перспектив смарт-розвитку регіонів України.

1. Стан економіки регіонів України.

Україна має різноманітні регіональні особливості, які визначаються географічним положенням, наявністю природних ресурсів, історичними та культурними чинниками. Зокрема, за останні роки спостерігається збільшення економічного розвитку у західних та центральних регіонах країни, тоді як східні та південні області залишаються менш розвиненими.

Наприклад, розглянемо Дніпропетровську область, яка відома своїм великим промисловим потенціалом, особливо у сфері металургії та машинобудування. Зважаючи на це, область може визначити свою стратегічну спеціалізацію у сфері високотехнологічного машинобудування, спрямованого на виробництво компонентів для вітроенергетики. Це дозволить області використовувати свої технічні знання та інфраструктуру для стимулювання інвестицій у перспективну галузь.

2. Фактори спеціалізації.

Для визначення оптимальних шляхів розвитку регіонів важливо зрозуміти фактори, які впливають на їхню спеціалізацію. Серед таких факторів можна виділити наявність природних ресурсів, інфраструктуру, науковий потенціал, трудові ресурси, доступ до ринків тощо. Наприклад, регіони з багатими природними ресурсами можуть спеціалізуватися на видобутку та переробці цих ресурсів, тоді як регіони з розвиненою науково-технічною сферою можуть вибрати спеціалізацію в галузі інноваційних технологій.

Полтавська область, з багатими земельними ресурсами та сприятливим кліматом для сільського господарства, може обрати стратегічну спеціалізацію у сільському господарстві з фокусом на вирощуванні органічних продуктів. Враховуючи попит на здорову та екологічно чисту продукцію як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках, це може стати стимулом для розвитку місцевого сільського господарства та залучення інвестицій у виробництво органічної продукції.

3. Моделювання перспектив смарт-розвитку.

Залучення сучасних технологій та цифрових інновацій є ключовим елементом для реалізації стратегій смарт-розвитку. Моделювання перспектив смарт-розвитку регіонів передбачає розробку інтегрованих стратегій, які поєднують в собі розвиток інфраструктури, стимулювання інноваційних ініціатив, підвищення якості освіти та кадрового потенціалу, а також сприяння створенню умов для розвитку підприємництва та малого бізнесу.

Наприклад, Львівська область може розробити модель смарт-розвитку, спрямовану на створення інноваційного інформаційного та технологічного хабу. Шляхом створення сприятливого середовища для розвитку ІТ-індустрії, відкриття інкубаторів та акселераторів для стартапів, а також впровадження цифрових технологій у місцевий бізнес та адміністрацію, область може забезпечити сталий економічний розвиток та залучення талановитої молоді.

4. Практичні аспекти реалізації смарт-розвитку.

Успішна реалізація стратегій смарт-розвитку вимагає планування та координації зусиль усіх зацікавлених сторін, включаючи місцеві та центральні урядові органи, бізнес-середовище, наукові установи та громадські організації. Необхідно також враховувати потенційні ризики та виклики, пов'язані з реалізацією смарт-стратегій, такі як нестабільність економічної ситуації, недостатня кваліфікація робочої сили та нестача інвестицій.

На прикладі Івано-Франківської області можна побачити, як місцеві владні структури спільно з бізнес-середовищем та активними громадськими організаціями реалізують практичні ініціативи з розвитку смарт-технологій у туризмі. Шляхом створення цифрових майданчиків для туристів, розробки мобільних додатків та впровадження інтерактивних технологій у туристичних об'єктах, область стає привабливішою для внутрішніх та зовнішніх туристів, що сприяє розвитку місцевої економіки.

Аналіз факторів спеціалізації та моделювання перспектив смарт-розвитку регіонів України вказує на важливість інтегрованого підходу до розвитку, який поєднує в собі глибоке розуміння потенціалу регіонів, врахування місцевих особливостей та впровадження інноваційних технологій. Реалізація цих стратегій може стати ключовим чинником для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності регіонів України.

Список використаних джерел:

1. Платформа смарт-спеціалізації. Електронний ресурс. URL: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/what-we-do>
2. Український інститут міжнародної політики. Електронний ресурс. URL: <http://www.uiip.org.ua/uk/>
3. Індустрія 4.0. Електронний ресурс. URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/smart-specjalizacziya-v-ukrayini-yakoyu-maye-butyu-czilova-model/>
4. Pavlikha N., Tymbaliuk I., Voichuk M., Kolomechiuk V. City marketing as the integrated development Instrument: sustainable development and smart growth

“Business Education in the 21st Century”, Book of abstracts of the second International Scientific Conference on Business and Economics (ISCBE’18), May 25, 2018, Tetovo, Republic of Macedonia, 2018 p. С. 32.

5. Павліха Н. В., Войчук М. В. Організаційно-економічні засади управління сталим розвитком міста: Монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 236 с.

6. Pavlikha N., Voichuk M., Kolomechiuk V. Leipzig Charta: Sustainable city development for smart future perspective in European Union. The economy of Bulgaria and the European Union in the global world: Management, marketing and entrepreneurship, corporate control and business development in Bulgaria and in the EU. Collective Monographs of Scientific Articles. Sofia: UNSS, 2018. P. 117–126.

7. Pavlikha N., Tsybaliuk I., Luhova M. Strategic benchmarks of regions of Ukraine convergence based on the investment activity intensification. *Development of the innovative environmental and economic system in Ukraine: collective monograph* / ined. V. Khudolei, T. Ponomarenko. OKTAN PRINT s.r.o. 2019. Czech Republic. P. 22-45.

8. Pavlikha N., Khomiuk N., Demianchuk O., Shelenko D., Sai L., Korneliuk O., Naumenko N., Skorohod I., Tsybaliuk I., Voichuk M. Economic Assessment of Inclusive Development of Territorial Communities Within Rural Areas: A Case Study Of Ukraine. *Ad Alta: Journal Of Interdisciplinary Research*, 2021. VOL. 12, ISSUE 1, SPECIAL ISSUE XXV. Pp. 97–104. URL: <https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120125/PDF/120125.pdf>

9. Pavlikha N., Khomiuk N., Demianchuk O., Shelenko D., Sai L., Korneliuk O., Naumenko N., Skorohod I., Tsybaliuk I., Voichuk M. Economic assessment of inclusive development of territorial communities within rural areas: a case study of Ukraine. *Ad alta: journal of interdisciplinary research*. 2022. Vol. 12, Issue 1, Special XXV. P. 97-104.

10. Хомюк Н.Л., Павліха Н.В. Напрями диверсифікації сільськогосподарського виробництва в Україні на засадах сталого розвитку. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Ґжицького. Серія: Економічні науки*. 2020. Вип. 22. № 95. С. 45–51. URL: [.https://nvlvet.com.ua/index.php/economy/article/view/4056](https://nvlvet.com.ua/index.php/economy/article/view/4056)

УДК 620.9:330.15(4)

Пшибельський Володимир,
аспірант Лабораторії проєктів та ініціатив,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
bilyk.petro@vnu.edu.ua

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ

Європейський досвід сталого розвитку паливно-енергетичного комплексу є взірцем для багатьох країн світу. Європа була першою у впровадженні політики та заходів для забезпечення того, щоб її енергетичний сектор залишався стійким, екологічно чистим та економічно життєздатним.

У 2008 році ЄС розпочав реалізацію політики перетворення регіону на економіку з низьким рівнем викидів вуглецевого газу. Хоча досягнення цієї мети уповільнила світова економічна криза та інші чинники, нова Єврокомісія, яка розпочала роботу у 2019 році, рішуче приступила до втілення Європейського Зеленого Курсу, визначивши його одним із своїх основних пріоритетів.

Європейський Зелений Курс (ЄЗК) – це стратегія, яка спрямована на те, щоб до 2050 року Європейський Союз став першим у світі кліматично нейтральним континентом. Його мета – прискорити розвиток циркулярної економіки, поліпшити якість життя і здоров'я громадян, а також змінити виклики клімату і екології на можливості у всіх сферах політики ЄС, забезпечуючи справедливий та інклюзивний зелений перехід.

Європейський Зелений Курс має ключові напрямки, такі як чиста енергія, кліматичні заходи, будівництво та реновація, стійка промисловість, стійка мобільність, зменшення забруднення довкілля, біорозмаїття та стійка аграрна політика (Стратегія «Від лану до

столу»). Один із основних напрямів – перехід на цілком чисту енергію, що передбачає використання джерел енергії з мінімальними викидами парникових газів та інших забруднюючих речовин.

Європа була в авангарді глобального переходу до стійких джерел енергії. ЄС поставив амбітні цілі щодо скорочення викидів парникових газів, збільшення частки відновлюваної енергії в енергетичному балансі та підвищення енергоефективності. Стратегічні рамки ЄС у сфері енергетики та клімату спрямовані на скорочення викидів парникових газів. Так, Європейський Зелений Курс, який є планом розвитку сталої економіки ЄС, передбачає до 2050 року звести до нуля викиди парникових газів (при цьому до 2030 року планується скорочення викидів на 50-55% відносно рівня 1990-х років) [1].

Одним із ключових аспектів європейського досвіду сталого розвитку паливно-енергетичного комплексу є популяризація відновлюваних джерел енергії. Багато європейських країн запровадили політику та стимули для підтримки розвитку та впровадження технологій відновлюваної енергії, таких як вітрова, сонячна, гідро- та біоенергетика. Ісландія очолила рейтинг країн Європи за рівнем використання відновлюваної енергії, генеруючи 83,7% своєї електроенергії з відновлюваних ресурсів. Норвегія зайняла друге місце з показником у 77,4%, тоді як Швеція виробила 60,0% своєї електроенергії з відновлюваних джерел. Серед інших європейських країн, Латвія досягла показника у 42% електроенергії з відновлюваних джерел, за нею йдуть Австрія з 36,5%, Португалія з 34,0%, Болгарія з 23,3%, Франція з 19,1%, Люксембург з 11,7% та Мальта з 10,7% [2]. Знижені тарифи, цілі щодо відновлюваної енергетики та інвестиційні стимули зіграли значну роль у швидкому розширенні потужностей відновлюваної енергетики в Європі.

Крім того, енергоефективність була головним напрямком європейської стратегії сталого розвитку енергії. ЄС запровадив різні заходи та правила для підвищення енергоефективності в будівлях, транспорті, промисловості та побутових приладах. Стандарти

енергоефективності, енергетичне маркування та фінансові стимули для енергоефективних технологій допомогли зменшити споживання енергії та викиди вуглецю.

Окрім просування відновлюваних джерел енергії та енергоефективності, Європа також працює над декарбонізацією паливно-енергетичного сектору. ЄС запровадив політику поступової відмови від використання викопного палива та переходу до альтернатив з низьким вмістом вуглецю. Система торгівлі викидами (ETS) була ключовим політичним інструментом для обмеження викидів вуглецю в промисловому та енергетичному секторах, а також забезпечувала економічні стимули для інвестицій у низьковуглецеві технології.

У відповідь на газову кризу 2021/2022 років, Європейський Союз оновив свою стратегію декарбонізації, акцентувавши увагу на підсиленні заходів для забезпечення енергетичної незалежності. Цей період виявився особливо складним через раптовий ріст цін на енергоносії, до якого держави-члени ЄС виявилися неготовими. Відсутність єдиної зовнішньої енергетичної стратегії затримала можливість ЄС оперативно розробити консолідовану відповідь на російське вторгнення в Україну. На тлі цих подій було представлено нову ініціативу RePowerEU, що спрямована на зниження залежності від російських енергоресурсів. Вона набула особливої ваги з огляду на суттєву залежність ЄС від російського імпорту ключових видів енергії [3].

Іншим важливим аспектом європейського досвіду сталого розвитку паливно-енергетичного сектору є сприяння переходу на використання екологічного транспорту [4; 5]. Європа здійснює активну популяризацію електромобілів, систем громадського транспорту та велосипедної інфраструктури. Багато європейських міст запровадили заходи щодо скорочення використання приватних автомобілів і просування альтернативних видів транспорту, щоб зменшити забруднення повітря та затори.

Отже, європейський досвід сталого розвитку паливно-енергетичного сектору демонструє успішну реалізацію політики та заходів щодо сприяння відновлюваній енергетиці, підвищення енергоефективності, декарбонізації енергетичного сектору та сприяння сталому транспорту. Амбітні цілі політики ЄС дають цінні уроки для України та інших країн, що прагнуть переходу до більш сталої та екологічно чистої енергетичної системи. Вивчаючи європейський досвід, країни можуть прискорити свої зусилля щодо вирішення проблеми зміни клімату, зменшити свою залежність від викопного палива та створити більш стійкий і стійкий енергетичний сектор.

Список використаних джерел:

1. Європейський зелений курс: зовнішньополітичний та безпековий вимір участі України. 2021. URL: <https://prismua.org/wp-content/uploads/2022/01/Green-Deal.pdf>
2. Рожелюк М. М. Досвід використання регенеративних джерел енергії в Україні та країнах Європи. *Нові компетенції для Індустрії 5.0 та управління даними для закладів вищої освіти* : збірник матеріалів круглого столу / під заг. ред. Храпкіної В. В., Пічик К. В. ; Національний університет «Києво-Могилянська академія» [та ін.]. Київ : НаУКМА, 2023. С. 84-95.
3. Чигрин О. Ю. Звіт про науково-дослідну роботу. Інноваційні трансформації в енергетиці для сталого розвитку та національної безпеки: smart-технології та екологічна відповідальність. Суми, 2022. С. 9. URL: https://sumdu.edu.ua/images/content/science/research/ndr-mon_report/2022_Chygrin-min.pdf
4. Цимбалюк І. Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Об'єм даних 8,65 Мб. ISBN 978-966-940-399-5
5. Цимбалюк І. О., Луцик В. Д. Досвід зарубіжних країн щодо стимулювання енергозберігаючих заходів та можливість його використання в Україні. Актуальні питання економічних наук: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 13-14 березня 2015 р.), 2015. С. 114-117.

6. Цимбалюк І. О., Лущик В. Д. Податкове стимулювання залучення інвестицій у енергозбереження в Україні. *Еколого-економічні засади раціонального природокористування: теорія та практика реалізації*: кол. моногр. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. С. 45–73.

7. Цимбалюк І. О., Лущик В. Д. Необхідність та перспективи залучення інвестицій у енергозбереження в Україні. Materials of the XI International scientific and practical conference, „Areas of scientific thought – 2014/2015”, (December 30, 2014 – January 7, 2015). Vol. 2. Economic science. Sheffield. Science and education LTD. 64 pp. Pp. 12-14.

8. Цимбалюк І.О., Лущик В.Д. Інструменти податкового стимулювання залучення інвестицій у енергозбереження в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон: Херсонський державний університет. Вип. 9. Ч. 4. 2014. С. 199–202.

9. Павліха Н.В., Корнелюк О.А., Цимбалюк І.О. Методології проєктного менеджменту для циркулярних бізнес-моделей: переваги та можливості. *Інтелект XXI*. 2023. № 3. С. 74-80. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2023-3.11>

10. Корнелюк О.А. Інноваційні бізнес-моделі та проєкти циркулярної економіки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень*: Матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Луцьк, ВНУ, 2022. 134 с. С. 125-127. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22331>

УДК 316.422

Гаврук Наталія,

магістр першого курсу факультету міжнародних відносин,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
nataliahavruk@gmail.com

Науковий керівник: Корнелюк Ольга,

к.е.н., доцент, кафедра міжнародних економічних відносин
та управління проектами,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
ol-lu@ukr.net

СОЦІАЛЬНІ ПРОЕКТИ В ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

З настанням повномасштабної війни, українцям довелось переосмислити свій спосіб життя, розставити пріоритети, об'єднатись та розділити один з одним спільну біль. Соціальні проекти стали актуальним питанням сьогодення. Завдяки таким проектам, народ згуртовується та надає шалену підтримку тим, хто цього потребує. Аналогічно бізнеси, які взаємодіють з волонтерами, громадами є надзвичайно цінними, адже вони роблять значний вклад не тільки у теперішнє, а й майбутнє нашої країни. Війна залишає після себе великі психологічні наслідки, тому соціальні проекти психологічної чи фізичної допомоги є важливим аспектом в відновленні емоційного стану людей. Також це ефективний спосіб захисту тих, хто відчув на собі наслідки війни, забезпечуючи населення гуманітарною та медичною допомогою, житлом чи основними базовими речами.

Соціальний проект розуміють як певну ініціативу або програму, що спрямована на вирішення соціальних проблем або поліпшення

якості життя певної групи людей. Такі проекти можуть включати в себе такі дії, як розвиток освітніх або професійних навичок, надання соціальних послуг, підтримка участі в громадському житті тощо. Цільовою аудиторією соціальних проектів можуть бути різні групи людей, включаючи вразливі соціальні групи, дітей, молодь, людей з інвалідністю тощо. Соціальне підприємництво – це організація будь-якої форми власності та сфери діяльності, яка на рівні з прибутком ставить за мету вплив на якусь соціальну проблему або її вирішення. Будь-який бізнес може визначити свій власний соціальний напрямок. Підтверджено, що у споживачів навіть збільшується довіра до компанії чи продукту, якщо, до прикладу, якийсь відсоток з продажів йде на благодійність. Приклад соціального підприємництва ми почали наслідувати з європейських країн і з посиленням євроінтеграційних процесів, економічно-соціальний розвиток стає одним з пріоритетних завдань, що включає: покращення рівня життя населення, вирішення проблем з екологією та підвищення конкурентноспроможності національної економіки. В рамках прийнятої ООН резолюції «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року», сформовано важливі цілі та завдання, які слід досягнути до 2030 року. Кожна з цілей тісно взаємодіють одна з одною та спрямовані на вирішення соціально важливих питань в тому числі [1].

В період повномасштабної війни ще більше загострюється проблематика скорочення нерівності, адже її наслідки більш чим серйозні: інвалідність людей, дискримінація, порушення ментального здоров'я. Практично кожен українець психологічно та емоційно травмований. Завдання реалізації десятої Глобальної цілі сталого розвитку щодо зменшення нерівності, серед іншого включають намагання надати допомогу тим, хто її потребує у вигляді боротьби з дискримінацією, безкоштовними консультаціями психологів, волонтерів, надавати підтримку людям з інвалідністю. Не обмежувати їх, а навпаки, сприяти, щоб соціальні бізнеси забезпечували робочими місцями, впроваджували політику гендерної

рівності, працевлаштовували внутрішньо переміщених осіб, представників ЛГБТ спільноти. Впливові люди та компанії повинні нести в маси питання толерантності, волонтерства, взаємодопомоги, адже вони є одними з важелів впливу на тих, хто ними захоплюється [2].

Способів, як допомогти людям достатньо, і важливо використовувати ці можливості особливо в умовах, коли багато шкоди залишає за собою війна. Основний напрям діяльності зараз «як допомогти тим, хто постраждав від війни?». Один з варіантів психологічної допомоги, який на нашу думку варто реалізувати, це арт-терапія, іншими словами: «мистецтво лікувати». Цей метод дозволяє переживати травматичні моменти через творчість. Арт-терапія є вивільненням емоцій душі. На ній можна сміятись, плакати, кричати, танцювати чи співати. Ефективна вона тим, що підходить як дітям, так і дорослим. З дітьми навіть простіше буде пропрацювати проблему через творчість ніж через бесіду, адже вони сконцентруються на цікавому процесі [3].

Арт-терапія також дієвий спосіб психологічної допомоги військовослужбовцям. Їхня нервова система постійно в напрузі, а наприклад, створення картин допоможе розслабитись та знизити тривожність. До того ж, дасть можливість пропрацювати свої переживання та розвинути рефлексивні навички [4].

Отже, метою даного проєкту є подолання стресу та пропрацювання травматичного досвіду в людей, через мистецтво. Зараз надзвичайно важливим є згуртованість та допомога одне одному, а проєкти соціального спрямування можуть забезпечити необхідну підтримку тим, хто відчув на собі наслідки війни.

Управління соціальними проєктами, в тому числі проєктом арт-терапії, передбачає його ретельне планування, визначення цілей, сфер застосування і очікуваних результатів. Необхідно скласти детальний графік виконання робіт та розподілити ресурси, такі як людські, фінансові і матеріальні, для ефективного виконання завдань. Важливу

роль у успішності соціального проекту відіграє управління комунікаціями, забезпечення відкритого та ефективного обміну інформацією з усіма зацікавленими сторонами, створення механізмів зворотного зв'язку [5; 6].

Джерелами фінансування соціальних проектів можуть виступати гранти та субсидії від урядових та неприбуткових організацій, кошти з місцевих бюджетів, добровільні внески та пожертвування тощо [7]. Кожне з цих джерел може бути використане окремо або у поєднанні з іншими для забезпечення необхідного фінансування для проекту.

Соціальні проекти мають велике значення для інклюзивного розвитку громад, оскільки вони сприяють створенню більш рівних умов для всіх членів суспільства, незалежно від їхніх соціальних, економічних чи фізичних обмежень [8]. Ці проекти допомагають зменшити виключення та дискримінацію, сприяючи активнішому включенню та участі всіх у громадському житті. Соціальні проекти сприяють формуванню толерантного та відкритого суспільства, де кожна людина може відчувати себе повноцінною частиною громади і мати можливість розвиватися та реалізовувати свій потенціал.

Список використаних джерел:

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
2. Буряк Є. В., Редько К. Ю. Соціально-економічні аспекти сталого розвитку України в умовах війни (євро інтеграційні аспекти). *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 34/2022, с.135-142.
3. Що таке арт-терапія та чому вона ефективна у роботі з дітьми під час війни. URL: <https://voices.org.ua/news/shcho-take-artterapiia-ta-chomu-vona-efektyvna-u-roboti-z-ditmy-pid-chas-viyny/>
4. Арт-терапія як засіб подолання стресу у військовослужбовців. URL: <https://dp-tmo.mvs.gov.ua/news/show/29>

5. Корнелюк О. Методологічні аспекти управління циркулярними проєктами та бізнес-моделями. *Наукова інтеграція в умовах глобальних викликів*: збірник тез доповідей IV Міжнародної мультидисциплінарної науково-практичної конференції (Луцьк, 20 червня 2023 р.). / За заг. ред. Павліхи Н. В. – Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 159 с. С. 93-99. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22942>

6. Павліха Н.В., Корнелюк О.А., Цимбалюк І.О. Методології проєктного менеджменту для циркулярних бізнес-моделей: переваги та можливості. *Інтелект XXI*. 2023. № 3. С. 74-80. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2023-3.11>

7. Цимбалюк І., Павліха Н., Корнелюк О. Місцеві бюджети як основа фінансової самостійності та конкурентоспроможності територій. *Економіка та суспільство*. 2023. (55). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-107>

8. Павліха Н. В., Корнелюк О. А., Тихончук В. В. Інклюзивний та інноваційний підходи в розробці стартап-проєкту підвищення цифрової грамотності людей третього віку. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Сер. Економічні науки*. 2023. Вип. 3(103). С. 165-178. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/23523>

СЕКЦІЯ 7. Освітні та наукові стратегії України у світлі європейського вектору розвитку

УДК 37:342.72/.73:329.058(477)

Ювсечко Ярослав,
к.філос.н., доцент,
доцент кафедри міжнародної комунікації та політології,
Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький, Україна
yuvix@ukr.net

РОЛЬ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

На нинішньому етапі розвитку демократії в Україні прагнення українського народу до європейських стандартів організації суспільства, новий підхід до виховання загальної правової культури, розвиток почуття відповідальності, справедливості у забезпеченні верховенства права, правовий захист мають особливе значення.

Як зазначив К. Резворович, пріоритетний напрям удосконалення внутрішнього законодавства з урахуванням політики європейської інтеграції нашої держави полягає в наближенні його до європейських норм і стандартів [1]. Отже, положення Конвенції про захист прав людини та основних свобод є важливими в цьому контексті [2].

Правова культура є частиною загальної культури і формує цінності, які стосуються захисту прав і свобод суспільства. Вона

охоплює вимоги й ефективність правових норм, якісне право, юридичну освіту, правові методи та практику, добровільну прихильність до прав і свобод громадян. Правова культура суспільства складається з правової культури особистості, тобто всіх його членів. Їх взаємозалежність прямо пропорційна: чим більше юридично освічених громадян, тим вища правова культура держави загалом.

Правова культура особистості як складова правової культури суспільства виражає ступінь і характер розвитку соціуму і в деякій мірі гарантує соціалізацію особистості і законну діяльність громадян. Правова культура передбачає наявність декількох елементів: захист основних прав і свобод людини, якість суспільства, правовий захист, упровадження у громадське й державне життя принципів верховенства закону, рівень правосвідомості окремих громадян і посадових осіб, представників влади. Останній охоплює правові цінності, визначає рівень демократії та дотримання верховенства закону, регулює відносини з громадськістю.

У сучасній теорії правосвідомість зазвичай розуміється як сукупність почуттів, інструкцій, ідей, концепцій, в яких відбивається правова реальність, формується ставлення до права і юридичної практики, визначаються цінності, пов'язані з правовою поведінкою, бачення й аспекти розвитку правової системи. Слід зазначити, що нині вплив досягнень постіндустріальної та інформаційної цивілізації на правосвідомість суспільства також є значним. Насамперед це безпосередньо стосується правосвідомості суб'єкта конкретної правової ситуації, традиційної громадянської культури, оскільки обсяг, якість і засоби передачі інформації значно змінилися, а збільшена кількість відносин «не встигає» регулюватися законом.

Без розвитку правової культури та підвищення рівня правової обізнаності громадян України неможливо побудувати державу на принципах верховенства закону. У цьому випадку, звичайно, особливу роль відіграє домінуюча політична еліта, оскільки вона є прикладом правової свідомості та культури для населення [3].

Правова культура та правосвідомість сильно впливають на політичний вибір під час голосування за депутатів Верховної Ради та місцевих рад. Правова культура вимагає аналізу поведінки кандидата, а також демократичного способу підтримати або відхилити його обрання. Правосвідомість не дозволяє вам голосувати за гроші або інші преференції через незаконність. Проте, українське суспільство характеризується відсутністю демократичних традицій, що позначається на пріоритеті правового скептицизму і прагненні політиків до досягнення політичних цілей часто неправовим шляхом.

Виняткову роль у формуванні правової культури та правосвідомості відіграє правова освіта. У нашій державі це не окрема галузь освіти, яка здобувається в усіх закладах вищої освіти, а процес надання знань, навичок і здібностей про правові цінності, особливо про права, свободи й обов'язки громадянина. Водночас юридична освіта не повинна обмежуватися лише знаннями в галузі права, вона повинна охоплювати весь навчальний процес, набувати міждисциплінарного характеру. Державна програма правової освіти населення була затверджена Указом Президента України [4]. Вона визначається як набір освітніх, навчальних та інформаційних інструментів, спрямованих на організацію оптимальних умов для отримання громадянами остаточних юридичних знань і певних навичок для реалізації своїх прав і свобод. У цьому документі зазначається, що правова освіта є складовою частиною системи освіти, спрямованою на формування у людини високого рівня правової обізнаності та правової культури, цінностей, активної громадянської позиції.

Відомо, що юридична освіта є важливою складовою правового механізму соціалізації особистості (процес засвоєння, прийняття і реалізації суб'єктом правових цінностей, ідей, досвіду, почуттів і настроїв суспільства, правової оцінки, норм і дій). В свою чергу, правова освіта є найбільш ефективною і дієвою формою юридичної освіти.

Правова освіта визначається особливостями суспільно-політичної ситуації, в якій перебуває сучасна Україна: робота з побудови верховенства закону, формування громадянського суспільства, інтеграція в європейське правове поле. У нових умовах змінюється характер відносин між державою та людиною, зростає відповідальність і самостійність особистості.

Загалом можна побачити, що за період незалежності України було прийнято значну кількість нормативно-правових актів, спрямованих на поліпшення правової освіти громадян, виховання поваги до права і правових цінностей серед молоді, розвиток моральної та правової культури, запобігання негативним явищам у молодіжному середовищі.

Однак, незважаючи на численні програми, спрямовані на вдосконалення правової освіти та системи правової культури загалом, рівень обізнаності української молоді у цій сфері є недостатнім.

На нашу думку, основною причиною такого стану є низький рівень правової освіти молоді, що проявляється в неповному усвідомленні правових цінностей, недостатньому знанні правових механізмів реалізації індивідуальних прав і відсутності орієнтації на норми права на практиці. У багатьох випадках молоді люди не знають, до якого органу звертатися, і звертаються до тих, які не уповноважені оцінювати їхні проблеми. Слід зазначити, що правова освіта громадян має потужне законодавче забезпечення, але все ще відчувається брак юридичних знань серед громадян України. Серед інших причин – багато невирішених проблем держави та низький рівень правосвідомості українського суспільства. Тому закладення підвалин для розвитку правового мислення має бути одним із головних завдань на всіх етапах юридичної освіти. Не слід забувати, що таке мислення формується на основі теоретичної освіти та життєвого досвіду.

Наразі поняття «правова просвіта» не закріплене на законодавчому рівні. В юридичній науці під «правовим вихованням» розуміють цілеспрямовану, систематичну діяльність держави й

суспільства з формування та розвитку правосвідомості і правової культури у значній кількості суб'єктів з метою протидії правовому нігілізму та сприяння духовному розвитку особистості. Наразі правопросвітництво є частиною громадської діяльності та здійснюється переважно громадськими організаціями, волонтерами і представниками юридичних кіл.

Правова освіта – це процес набуття знань про основи держави і права, виховання поваги до закону та прав людини, а також вироблення нетолерантного ставлення до порушень законності та правопорядку. Вона є необхідним елементом правової культури та умовою правової освіти населення. Правова освіта повинна здійснюватися на всіх рівнях освіти.

Список використаних джерел:

1. Резворович К.Р. Право на особисте життя vs право на приватне життя: дискусійність співвідношення категорій. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 96-102. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/4643>.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

3. Бровко Н.І. Проблемні питання формування правової культури в Україні в контексті сучасного державотворення. *Економіко-правова політика в умовах світової кризи: проблеми і шляхи подолання*. 2021. С.9-11. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/7172/1/Problemni_pytann.pdf.

4. Про Національну програму правової освіти населення : Указ Президента України від 18.10.2001 р. № 992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text>.

УДК 316.6:159.942.5

Малаховська Ярина,
аспірант кафедри практики англійської мови,
асистент кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
malahovska.yaryna@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРСУАЗИВНОСТІ В НАВЧАЛЬНОМУ ВІДЕОДИСКУРСІ

В сучасному суспільстві вивчення персуазивності стає актуальною проблемою, оскільки виступає як ключовий аспект комунікації, впливаючи на сприйняття та переконання аудиторії. Аналіз стратегій переконання не можливий без глибокого розуміння особливостей та принципів функціонування персуазивності.

Персуазивний вплив досліджується в різних галузях соціології, психології, логіки, когнітивної та комунікативної лінгвістики, теорії дискурсу, які визначають це поняття як форму соціального впливу, осмислене зусилля, яке спрямоване на зміну свідомості у процесі комунікації в такій ситуації, коли адресат наділений певною свободою [1, с. 20]; інтерактивний комунікативний процес, у якому відправник повідомленням прагне вплинути на світогляд, ставлення та поведінку його одержувача [2, с. 21–26].

Мета полягає в дослідженні психологічних характеристик персуазивності в навчальному відеодискурсі. Досягнення поставленої мети передбачає визначення основних елементів та психологічних особливостей персуазивності в навчальному відеодискурсі, виявлення психологічних механізмів функціонування персуазивності в навчальній комунікації.

Матеріалом дослідження є відеозаписи уроків англійської мови для учнів початкової школи, проведені вчителями – носіями мови, відібрані в мережі YouTube.

Саме слово «персуазивність» походить від латинського *persuadeo* (-*sus*, -*susum*, -*re*), що означає переконувати, запевняти, спонукати, схилити, умовляти [3, с. 44]. У науці розмежовують два тлумачення переконання. По-перше, це система поглядів, уявлень, які індивід використовує, з якими погоджується, які втілює у своїй діяльності, що в своїй основі мають певну аргументацію і можуть бути логічно доведені. По-друге, це певний спосіб впливу, який передбачає аргументоване і логічне доведення істинності та значущості певних позицій, думок, оцінок [4, с. 118]. В нашому дослідженні персуазивність розглядаємо саме як спосіб впливу, за якого людина звертається до свідомості, почуттів і досвіду іншої людини для зміни її світогляду та поведінки [5, с. 50].

Персуазивність розуміємо як комунікативний процес з свідомою спробою змінити свідомість іншої особи в атмосфері вільного вибору [6, с. 12; 7, с. 5]. Це вказує на існування чотирьох основних складових та характеристик переконливого впливу:

- комунікативний процес, який не може відбуватися в один крок, а потребує часу та кількох етапів, і який включає в себе взаємодію його елементів: джерела (або мовця), повідомлення, засобу реалізації повідомлення, одержувача і контексту. Найсприятливішою умовою для переконання є діалог, групова полеміка, оскільки сформована під час їх перебігу думка набагато глибша, ніж та, яка виникла під час пасивного сприйняття;

- свідомість впливу [8]. Джерело повинне бути свідомим не лише у намірі вплинути на реципієнта, але й його схильності до змін. Окрім того, свідоме ставлення до процесу формування переконань має бути і у реципієнта;

- зміна світогляду є основною метою переконання. Це оцінка щодо об'єктів, думок, ідей або інших людей, яка в результаті призводить до впливу на волю, дії;

- можливість вільного вибору у змінні своєї думки відрізняє персуазивність від інших видів впливу [7]. Реципієнт сам вирішує приймати чи відхиляти аргументи мовця.

Ще однією важливою характеристикою персуазивності є її глибина. Вона пов'язана з вихованням, поінформованістю, життєвим досвідом, здатністю аналізувати. Для переконання недостатньо перерахувати факти, або надати приклади в підтримку певних переконань, необхідно задіяти попередній досвід та знання реципієнта, щоб він сам прийняв рішення, яке необхідне мовцю.

Об'єктом персуазивності є переконання, яке втілене у повідомленні як вербальними, так і невербальними засобами, а суб'єктами – переконуючий (джерело, оратор, мовець або група переконуючих) та переконуваний (реципієнт або аудиторія, на яких спрямоване переконання). У навчальному відеодискурсі переконуючим виступає учитель, а переконуваними – учні. Причому мова йде не просто про одночасну присутність обох суб'єктів в ситуації комунікації, а про здійснення ними особливого типу когнітивно-комунікативної діяльності, пов'язаної із невербальним/вербальним утіленням та сприйняттям переконання. Учитель здійснює свідомий та цілеспрямований вплив на учнів задля формування знань та переконань через конструювання системи цінностей та вмінь конкретної галузі. Учень, у свою чергу, має на меті отримання знань і є вільним у своєму виборі. Переконуючий вплив здійснюється в межах уроку, теми, певного типу навчальної діяльності, що вказує на контекстуальність.

Психологічний механізм переконання передбачає, з одного боку, цілеспрямований, усвідомлюваний характер впливу, застосування аргументів і фактів, дотримання логіки доведення і

обґрунтування, апелювання до істинності й значущості, що уможливорює вплив на розуміння, а з іншого – свідоме застосування емоцій, збудження почуттів реципієнта задля спонукання до дій [4, с.120]. Тобто, вплив на розуміння досягається головним чином через використання аргументів, а вплив на волю здійснюється як за допомогою аргументації, так і шляхом звернення до емоцій. Завдяки викликаним емоціям аргументи мовця отримують важливе значення та привертають увагу слухачів, і адресант отримує не лише згоду розуміння, а й згоду волі. Раціональна аргументація становить собою сукупність тез і аргументів, оскільки вона мислиться як логічний механізм доведення [9, с. 160]. У її основі лежить концепт доведення, яке своєю суттю різниться від переконання. Аргументи переконання, на відміну від аргументів доведення, можуть апелювати не лише до раціональної сфери свідомості, а й до емоцій адресата. Тобто для переконання важливими є не лише емоції, але й логічні аргументи, що вказує на нерозривність механізмів аргументації та емоційного впливу, і значний потенціал в їх комбінованому використанні.

Здійснення персуазивного впливу в навчальному відеодискурсі залежить від кількох чинників: ступеню адекватності комунікативного впливу власним намірам реципієнта (переконати можливо лише того, хто хоче переконатися); можливість усвідомлення реципієнтом аргументації комунікатора (відповідність використаних засобів рівню знань учнів); наявність у реципієнта і комунікатора спільної інформаційної бази; характер соціальних орієнтирів (ставлення реципієнта до аргументів комунікатора залежить від того, як до цих аргументів ставиться оточення) тощо [4, с. 119]. Проте як свідчить практика, в природніх умовах реципієнт може не мати наміру, адекватного намірам комунікатора, через що комунікація як така стане просто неможливою. Тому учитель створює умови, за яких персуазивний вплив набуває бажаної ефективності.

Особливістю реалізації персуазивності в навчальному відеодискурсі є інтерактивність, авторитетність, глибина впливу, емоційна залученість, соціальний вплив та адаптація засобів впливу. Інтерактивність процесу переконання робить учителя та учнів активними учасниками комунікації. Статусно-нерівні позиції учасників наділяють вчителя авторитетом, він є джерелом знань. Проте не достатньо просто надати аргументи, факти, вони мають бути глибшими, задіяти попередній досвід учнів, їх почуття. Учитель зацікавлює і готує учнів до обговорення пропонованих питань, психологічно захоплює цим процесом, привертає увагу. Переконливість повідомлення залежить від емоційного впливу, адже учні схильні краще до сприйняття, яке викликає у них сильні емоції. Не менш важливим є вплив оточуючого середовища, внутрішні переконання вчителя, оцінка ідей з боку однокласників може як підвищити, так і знизити ефективність переконання. Ще однією ознакою персуазивності є адаптація засобів впливу до потреб та інтересів учнів. Підпорядкованість переконання рівню знань та вмінь учнів, також вказує на їх активну роль та вплив на вибір засобів переконання. Аргументи, які надаються, повинні бути зрозумілими і мати значимість для учнів.

Отже, персуазивність являє собою спосіб впливу на погляди та дії реципієнта, що діє на раціональне та емоційне у його свідомості задля формування нових переконань та спонукання до дій. Механізмом переконання виступає комбіноване використання логічної аргументації та емоційних засобів впливу. До основних психологічних характеристик персуазивності в навчальному відеодискурсі відносимо глибину впливу, інтерактивність, свідомість впливу, вільність у виборі, психологічну захопленість та адаптивність засобів.

Список використаних джерел:

1. O’Keefe D. J. Conviction, Persuasion, and Argumentation: Untangling the Ends and Means of Influence. *Argumentation*. 2012. P. 19–32.
2. Jowett G. S. Propaganda and Persuasion. Thousand Oaks, CA: Sage, 2012. 432 p.
3. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк: ДонНУ, 2012. 350 с.
4. Татенко В. О. Соціальна психологія впливу: Монографія. К.: Міленіум, 2008. 216 с.
5. Zhebchuk I. & Vasylychenko O. Persuasion as a means of psychological influence in the management activities of secondary school headmasters. *Psychological Journal*. 2019. Vol. 5 no. 9. P. 45–56.
6. Perloff R. M. The Dynamics of Persuasion: Communication and Attitudes in the 21st Century. Taylor & Francis Group, New York and London, 2010. 648 p.
7. O’Keefe D. J. Persuasion: Theory and research (2nd ed.). Newbury Park, CA: Sage, 2002. 365 p.
8. Petty R. E., & Briñol P. Emotion and persuasion: Cognitive and meta-cognitive processes impact attitudes. *Cognition and Emotion*. 2015. 29(1). P. 1–26.
9. Мартинюк. Дискурсивний інструментарій аналізу англomовної реклами. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2009. № 3. С. 159-167.

УДК 37.013.42:[616.98:578.828]

Петрович Ігор,
аспірант 1 року навчання,
факультету педагогічної освіти та соціальної роботи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
ihorovp@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ВТРУЧАНЬ У ПІДЛІТКОВОМУ ТА МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Проведення первинної профілактики соціально небезпечних явищ та соціально зумовлених захворювань, а також ризикованої поведінки представників учнівської та студентської молоді є однією із провідних функцій закладів загальної середньої освіти, професійно-технічних закладів освіти та закладів вищої освіти. Поряд із тим, що освітні заклади різних типів та рівнів проводять значну кількість заходів превентивного спрямування, такі профілактичні втручання в підлітковому та молодіжному середовищі часто є декларативними, не передбачають зворотного зв'язку, відпрацювання навичок безпечної поведінки, а організатори часом не мають фахової компетентності (теоретичних знань та практичних умінь) для їх професійного проведення. На рівні держави, особливо в умовах війни, наявна значна прогалина у профілактиці ризикованої поведінки, поширення соціально небезпечних захворювань, в. т. ч. ВІЛ/СНІД, наркоманії, туберкульозу та гепатитів. У той же час, як зазначено в «Державній стратегії протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та вірусним гепатитам до 2030 року», «для повноцінного використання сучасних підходів та кращих міжнародних практик необхідним є постійний розвиток потенціалу та дотримання високих стандартів у галузі освіти та науки, зокрема: забезпечення розвитку неформальної освіти та просвітницької роботи, спрямованих на формування здорового

способу життя, усвідомленого ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточення, безпечних поведінкових практик та профілактики захворювань [1].

В Україні в останні десятиріччя активно впроваджуються дієві програми профілактики серед підлітків і молоді ВІЛ-інфекції, наркоманії та пов'язаною із ними ризикованої поведінки. Просвітницько-профілактична програма «Сходинки» (розробники О. Брусенко, Т. Журавель, Т. Лях) є поведінковою інтервенцією, спрямованою на підлітків віком 14-18 років, які опинилися у складних життєвих обставинах та/або практикують різні форми ризикованої поведінки [2]. Програма «Street Smart» (А. Бойко, Н. Дмитришина) зорієнтована на профілактику ВІЛ і ризикованої поведінки серед дітей груп ризику. Програма «Вибір» (В. Рябуха, Л. Завацька, Д. Шевченко) спрямована на профілактику ризикованої поведінки дітей, попередження вживання нелегальних та легалізованих наркотичних речовин, а також ризикованої поведінки, що може призвести до ВІЛ-інфікування чи скоєння правопорушення [3]. «Програма 15»: профілактика ВІЛ-інфекції та підтримка психосоціального здоров'я в Україні» (В. Лютий, В. Головатий, А. Калініна) є комплексною профілактичною програмою, спрямованою на запобігання поширенню ВІЛ-інфекції, асоційованої з нею ризикованої поведінки та інших негативних соціальних явищ (вживання ПАР, насильство тощо). Програма передбачає формування в учасників коректних уявлень щодо соціально-небезпечних явищ і захворювань, розвиток навичок безпечної поведінки, подолання критичних ситуацій і прийняття відповідальних рішень, формування цінностей здоров'я та особистої гідності [4, с. 17].

Щоб досягти стійкого позитивного результату, профілактичні програми мають вибудовуватись на потужному теоретичному фундаменті. Методологія програм «Сходинки», «Вибір» та «Програми 15» ґрунтується на когнітивно-поведінковому і розвивальному підходах, різновекторних мотиваційних теоріях і моделях зміни поведінки, базових принципах організації

превентивного навчання у сфері запобігання наркоманії, ВІЛ/СНІДу в соціокультурному середовищі.

Когнітивно-поведінковий підхід (КПП) спрямований на зміну мислення та поведінки для формування можливості самостійного вирішення тієї чи іншої проблеми. Він виходить із двох фундаментальних уявлень про людину як про мислячу й активну істоту, котра здатна до рефлексії і зміни себе та свого життя. Сутність методів КПП – інтеграція когнітивних, поведінкових і емоційних стратегій для зміни особистості. Термін «когнітивний» використовується тому, що порушення в емоційній сфері і в поведінці нерідко залежать від помилок у пізнавальній сфері (помилкові переконання, установки, перекручена інформація про особистість і середовище, хибні прогнозування й оцінка майбутніх подій).

Основний постулат когнітивно-поведінкового підходу полягає в тому, що саме мислення людини (її спосіб сприйняття себе, світу та інших людей) визначає її поведінку, почуття і проблеми [4, с. 49]. Наприклад, людина, переконана у тому, що вона не здатна впоратися із завданнями (безпорадна), при зіткненні з труднощами і проблемами відчуватиме тривогу, відчай, стан дезорганізації, а тому намагатиметься уникати самостійних рішень та дій. У такої людини постійно миготять думки типу «я не впораюся», «я не придатна», «зганьблюся», «підведу» тощо. При цьому такі думки і переконання можуть суперечити її реальним можливостям і здібностям. Проте саме вони визначають її поведінку і вчинки.

В узагальненому вигляді когнітивно-поведінковий підхід спрямований на: усунення помилок логіки, тобто виправлення причинно-наслідкових зв'язків, що не відповідають реальності; формування достовірних знань про навколишній світ і відносини між людьми, навичок прийняття рішень і постановки цілей; розширення уявлень про можливі варіанти поведінки і вибір найбільш відповідних дій; відновлення єдності між знаннями, думками, почуттями, вчинками, прийнятими рішеннями і життєвими цілями.

Кінцевою метою більшості профілактичних кампаній (у тому числі і «Сходинки», «Вибір», «Програми 15»), спрямованих на збереження здоров'я людини, є зміна поведінки особистості. Згідно з *моделлю здорових переконань*, головним у зміні поведінки на безпечну є сприйняття ризику й уразливості, а також баланс між очікуваними позитивними і негативними результатами безпечної поведінки. Розроблена М. Fishbein та I. Ajzen [4, с. 67] модель, заснована на теорії мотивованих дій, стосується двох основних елементів прийняття рішення: ставлення до поведінки та нормативних уявлень. Відповідно до цієї моделі, людина, яка приймає рішення, спочатку оцінює прогнозовані наслідки такого способу дій, а потім уявляє, що про неї подумають референтні особи, якщо вона поводитиметься таким чином. Ці дві обставини визначають намір стосовно безпечної поведінки. Автори цієї моделі роблять акцент на особистісних і соціальних аспектах, які значною мірою детермінують поведінку людини.

Відповідно до теорії соціального навчання/соціально-когнітивної теорії, люди вчаться: безпосередньо на особистому досвіді; опосередковано, спостерігаючи і копіюючи поведінку інших людей, з якими пов'язують певну поведінкову модель; на основі навчання навичкам, які дають впевненість у можливості практикувати таку поведінку. Альберт Бандура (автор цієї теорії) на основі дослідження дійшов висновку, що діти вчаться поведінкового аспекту через формальний процес навчання і спостережень за поведінкою дорослих і однолітків.[6, с. 27].

Згідно з *моделлю інформаційно-мотиваційно-поведінкових навичок* (більш відомою як *модель зміни поведінки Fisher & Fisher*), формування безпечної поведінки в людській популяції, у тому числі серед молоді, має трикомпонентну структуру. Усі ці три основні компоненти взаємопов'язані та впливають один на одного на різних рівнях: 1) інформація впливає на зменшення ризику, пов'язана з мотивацією й обумовлює навички та поведінку; 2) мотивація пов'язана з інформацією, обумовлює навички та поведінку; 3)

навички обумовлені інформацією та мотивацією, впливають на поведінку. Таким чином, формування максимально безпечної поведінки можливе лише за умов поєднання усіх трьох компонентів та їх достатньої потужності [6, с. 463].

Узагальнюючи вищесказане, зазначимо, що *когнітивні підходи* у профілактиці більшою мірою спрямовані на посилення особистісного потенціалу, віри у власну ефективність, переконаності у значущості набутих знань про чинники ризику; *мотиваційні теорії* націлені на формування мотивації людини до змін щодо вироблення ціннісного ставлення до здоров'я, прийняття чи моделювання стратегій, які уможливлють безпечну поведінку; *поведінкові теорії* вивчають можливість зміни поведінки, умови набуття навичок безпечної поведінки, навичок конструктивного вирішення проблем і вплив на ці процеси особистісних та середовищних чинників. Результати сучасних наукових досліджень підтверджують правоту усіх цих теорій/моделей профілактичних дій.

Список використаних джерел:

1. Державна стратегія у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та вірусним гепатитам на період до 2030 року : Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2019 р. № 1415-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1415-2019-%D1%80#Text> (дата звернення 27.02.2024).
2. Брусенко О., Журавель Т., Лях Т. Сходинки до здоров'я: просвітницько-профілактична програма тренігових занять : навч.-метод. пос. К. : Вид. дім «Калита». 2017. 320 с.
3. Рябуха В., Завацька Л., Шевченко Д. Дієва профілактика : програма «Вибір». Посіб. для трен. з профіл. ризиков. повед серед дітей. Вид. перероб. та доп. Під ред. проф. Л. М. Завацької. Чернігів : Десна Поліграф, 2023. 192 с.
4. «Програма 15» : метод. посіб. (з питань профілактики ВІЛ-інфекції та підтримки психосоціального здоров'я в Україні) / Автори-упоряд. : А. Калініна, В. Петрович, І. Ченбай та ін. ; За заг. ред. В. Г. Головатого, У. Б. Долиняк. К., 2017. 808 с.
5. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. К. : АПСВіТ. 2020. 275 с.
6. Fisher J. D., Fisher W. A. Changing AIDS – Risk Behavior. *Psychological Bulletin*. 2002. N 111. P. 455–474.

УДК 37.09:343.929

Онищук Петро

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

onyshchuk.petro.2000@gmail.com

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ У СФЕРІ ОСВІТНІХ СТРАТЕГІЙ, СПРЯМОВАНИХ НА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Запобігання злочинності серед неповнолітніх в Україні є дуже важливим та актуальним питанням. Для зниження кількості правопорушень та мінімізації факторів формування протиправної поведінки дітей необхідне створення системи спеціальних освітніх стратегій. Ці стратегії обумовлюють забезпечення професійного підходу осіб, уповноважених на роботу із дітьми, та співпрацю між державними органами і громадськими організаціями задля впровадження найкращих практик та методів, спрямованих на запобігання злочинності серед молоді та формування у них правильних життєвих орієнтирів.

У 2018 році Уряд схвалив Національну стратегію реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року. Ключовим завданням стратегії було запровадження цілісної системи заходів, що включає профілактичні та освітні програми, адресні соціальні послуги, що можуть допомогти дитині набути навичок з розв'язання соціальних, побутових проблем, створення можливостей для навчання керувати власною поведінкою та виваженого ставлення до своїх вчинків, професійного розвитку та налагодження стосунків у сім'ї та громаді [1].

З метою втілення цього завдання та зважаючи на європейський вектор розвитку нашої держави, протягом останніх років в Україні відбувався процес впровадження та адаптації позитивного досвіду провідних закордонних країн у сфері освітніх стратегій та програм,

спрямованих на запобігання кримінальної поведінки серед неповнолітніх.

Зокрема, в українських закладах освіти успішно реалізовані такі освітні стратегії, як Програма соціально-емоційного та етичного навчання та модель «Школа вільна від насильства».

Програма соціально-емоційного та етичного навчання (СЕЕН) – це освітня програма, розроблена спеціалістами Emory University для міжнародного використання. Для кожного рівня освіти є свої набори уроків: для ранньої початкової школи (1–2 класи), для пізньої початкової (3–4 класи), для середньої (5–9 класи), для старшої (10–12 класи) [2].

Програма базується на найновіших розробках різних сфер науки, насамперед – науки про нервову систему. Йдеться, наприклад, про те, як людина переживає стрес, і головне – як із ним боротися. Дітей навчають ділитися переживаннями, відчувати підтримку, володіти емоціями, ухвалювати рішення.

Програма вже працює в США, Чилі, Колумбії, Бразилії, Австрії, Німеччині, Швейцарії, Іспанії, Італії та Індії. Ця програма є майже універсальною для різних культур, оскільки при її створенні науковці враховували особливості різних країн.

З 2019 року в Україні 26 загальноосвітніх закладів освіти з 23 областей розпочали впровадження СЕЕН у освітній процес на рівні офіційного експерименту всеукраїнського рівня.

Подібні програми допомагають розвивати в учнів навички соціальної компетентності, емоційного інтелекту та міжособистісних відносин, що може зменшити вірогідність втягнення їх у кримінальну поведінку.

В свою чергу, виходячи з завдань державної політики та спираючись на досвід Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) Хорватії та за фінансової підтримки Європейського Союзу, громадська організація «Ла Страда-Україна» ініціювала впровадження в освітній процес українських закладів освіти модель «Школа вільна від насильства».

Модель «Школа вільна від насильства» спрямована на:

- забезпечення комфортних і безпечних умов навчання та перебування в закладі освіти;
- створення освітнього середовища, вільного від будь-яких форм насильства та дискримінації;
- зменшення кількості випадків насильства з боку однолітків;
- залучення дітей до розробки політик і заходів проти насильства;
- підвищення обізнаності про наявне насильство серед дітей, зниження толерантності до насильницької поведінки, залучення дітей, батьків і вчителів/вчительок до створення захисного середовища.

Діяльність програми складається з двох напрямів: створення в закладах освіти системи протидії та реагування на випадки насильства над дітьми та впровадження відновного підходу (принципу «не звинувачувати») в освітній процес закладу [3, с. 5].

Такий комплексний підхід безумовно впливає на створення безпечного та дружнього середовища в школах, що сприяє зменшенню злочинності серед неповнолітніх та позитивному соціальному розвитку молоді. Отже, вбачається тенденція впровадження в Україні заходів міжнародного досвіду у сфері освітніх стратегій, спрямованих на запобігання злочинності серед неповнолітніх, що дозволяє активно працювати над підвищенням результативності профілактики злочинів серед неповнолітніх у нашій державі.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року: Розпорядж. Каб. Міністрів України від 18.12.2018 р. № 1027-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-p#Text> (дата звернення: 07.03.2024).

2. Що таке програма соціально-емоційного та етичного навчання і як вона працює. *Нова українська школа*. Веб-ресурс НУШ. URL: <https://nus.org.ua/articles/shho-take-programa-sotsialno-emotsijnogo-ta-etychnogo-navchannya-i-yak-vona-pratsyuje/> (дата звернення: 07.03.2024).

3. Андрєєнкова В. Л., Бондар В., Войцях Т. та ін. Впровадження моделі «Школа вільна від насильства» в закладах освіти. Київ, 2023. 160 с. URL: https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2023/11/b_2023_08_22_web.pdf?fbclid=IwAR3sC6Ou-Fw3vsvl4KnrJrP73Mi1qoL9Znz6EeM6seAxaRBDGD0nqWBie1k (дата звернення: 07.03.2024).

УДК 331.3:304:: 327.3

Войчук Максим,

к.е.н., доцент кафедри підприємництва,
торгівлі та логістики,
Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк, Україна
maksym.voichuk@gmail.com

Козлюк Владислав,

аспірант кафедри підприємництва, торгівлі та логістики,
Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк, Україна
vladislav.mndy@gmail.com

Міщук Вероніка,

виконавча директорка ГО «Молодіжний центр Волині»,
м. Луцьк, Україна
nika.mishchuk@gmail.com

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ НАВИЧОК МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Розвиток сучасних економічних систем і людського капіталу є ключовими аспектами для сталого й інклюзивного економічного зростання. Сучасні економічні системи зазвичай базуються на комбінації ринкових, державних і гібридних моделей. Ринкові сили використовуються для стимулювання інновацій та продуктивності, тоді як державне регулювання може бути використане для забезпечення справедливості, соціальної захищеності та стабільності. Розвиток сучасних технологій, таких як штучний інтелект, автоматизація, роботизація й Інтернет речей, має значний вплив на економічні системи. Він змінює способи виробництва, праці, торгівлі та споживання. Глобалізація відкриває нові можливості для

економічного зростання, але також створює виклики, такі як конкуренція на світовому рівні й диспропорції у розподілі доходів. Людський капітал, що складається з навичок, знань і здоров'я населення, відіграє ключову роль у сучасних економічних системах. Інвестиції у освіту, тренінги та здоров'я сприяють підвищенню продуктивності праці, інноваціям і загальному економічному розвитку. Розвиток сучасних економічних систем також пов'язаний з ефективною соціальною політикою, яка забезпечує доступ до освіти, охорони здоров'я, житла і соціального захисту для всіх верств населення. Всі ці аспекти взаємопов'язані і вимагають комплексного підходу для досягнення сталого економічного розвитку та підвищення якості життя населення.

Інклюзивний розвиток людського капіталу та розбудова потенціалу молоді є важливими завданнями для суспільства та економіки. Так, забезпечення молодим людям доступу до якісної освіти є важливою передумовою для інклюзивного економічного зростання. Це означає не лише фізичний доступ до освіти, а й створення умов для здобуття якісної освіти без обмежень за статтю, етнічним чи соціальним походженням. Водночас, розвиток навичок, що відповідають потребам ринку праці, також є пріоритетом. Інвестиції у професійну підготовку та навички можуть сприяти інтеграції молоді з різних соціальних груп, включаючи людей з обмеженими можливостями та менш захищених верств населення. Створення умов для розвитку підприємницької діяльності серед молоді може сприяти створенню нових робочих місць, економічному зростанню та соціальній інклюзії. Державні програми підтримки підприємництва, доступ до фінансових ресурсів та консультативна підтримка можуть бути корисними для молодих підприємців. Важливо створювати умови для соціальної інтеграції молоді з різних соціальних груп, у тому числі тих, які знаходяться у складних життєвих ситуаціях. Це може включати програми підтримки участі в культурних, спортивних та освітніх заходах, а також забезпечення рівних можливостей у доступі до ресурсів та послуг. Важливо

надавати молоді можливість брати участь у прийнятті рішень та формуванні політик, які стосуються їхнього майбутнього. Це може сприяти розвитку демократії та зміцненню громадянського суспільства. Інклюзивний розвиток людського капіталу та розбудова потенціалу молоді важливі для створення справедливого, сталого та процвітаючого суспільства.

Європейські підходи до визначення підприємницьких навичок молоді включають різноманітні підходи, що враховують як особисті якості, так і конкретні навички, які необхідні для успішного ведення бізнесу та підприємницької діяльності. Так, європейський підхід часто підкреслює важливість розвитку ключових компетентностей, таких як комунікація, критичне мислення, творчість, співпраця та саморозвиток. Ці компетентності є важливими для розвитку підприємницької ініціативи та успіху в сучасному світі. Водночас підхід заснований на визначенні підприємницьких якостей звертає увагу на особистість підприємця, його здатність до прийняття ризиків, наполегливість, відповідальність, творчість, а також здатність до приймати складні рішення. Оцінка навичок управління та бізнесу фокусується на конкретних вміннях, які необхідні для успішного управління бізнесом, таких як фінансова грамотність, планування, маркетинг, управління проектами та вміння спілкуватися з клієнтами та партнерами. Особлива увага приділяється ролі екосистеми підприємництва в розвитку підприємницьких навичок. Це потребує створення сприятливого середовища для підприємництва, включаючи доступ до фінансування, інфраструктури, консультаційних послуг, а також можливостей для співпраці та менторства. Навчання засноване на практиці підкреслює важливість освіти, що базується на реальних проектах, ситуаціях та досвіді. Воно надає можливість молодим підприємцям отримувати практичні навички та досвід у реальних умовах. Такі підходи часто використовуються в європейських програмах навчання підприємництва та розвитку молоді, спрямованих на стимулювання підприємництва та інноваційного мислення серед молоді.

В цьому контексті особливої уваги заслуговує «EntreComp» – рамковий інструмент, розроблений Європейською комісією для оцінки підприємницьких компетенцій, що дозволяє оцінювати та розвивати підприємницькі навички та якості у різних контекстах, включаючи освіту, навчання, підприємництво та розвиток кар'єри.

«EntreComp» визначає 15 ключових підприємницьких компетенцій, які поділяються на три групи:

– розуміння та освіта у підприємництві: охоплює компетенції, пов'язані з усвідомленням підприємницького потенціалу, розумінням підприємницької культури та процесів, а також розвитком підприємницького мислення;

– розвиток підприємницьких компетенцій: охоплює компетенції, пов'язані з розробкою інноваційних ідей, управлінням ризиками, роботою у команді, комунікаціями, мережами та іншими ключовими аспектами підприємництва;

– застосування підприємницьких компетенцій: охоплює компетенції, пов'язані з використанням підприємницьких навичок у різних контекстах, таких як бізнес, освіта, культура, соціальні інновації тощо.

Рамковий інструмент «EntreComp» допомагає виявляти, розвивати та визначати підприємницькі навички та якості, сприяючи розвитку підприємницького потенціалу в різних сферах діяльності та сприяючи економічному зростанню та інноваціям.

Людський капітал молоді включає в себе сукупність знань, навичок, вмінь, досвіду та особистих якостей, які молоді люди принесли з собою на ринок праці та в суспільство загалом. Важливо розглядати молодіжний людський капітал як ключовий ресурс для економічного, соціального та культурного розвитку. Ключовими аспектами людського капіталу молоді, що має значний потенціал для сталого розвитку економіки варто вважати наступне:

– молодь, яка має можливість отримати якісну освіту та навчання, набирає важливі знання і навички, необхідні для подальшого розвитку та вкладення в економіку;

– молодь часто має великий потенціал у створенні нових ідей та вирішенні складних проблем завдяки своїй інноваційності та творчості;

– молодь зазвичай має більшу гнучкість та здатність до адаптації до змін у суспільстві та економіці, що дозволяє їм швидше реагувати на нові виклики та можливості;

– здатність до ефективної співпраці, комунікації та роботи в команді є важливими компонентами людського капіталу молоді;

– молодь зазвичай має значний потенціал та мотивацію до досягнення своїх цілей, що може стати сильним каталізатором для розвитку економіки та суспільства.

Розуміння та максимальне використання потенціалу людського капіталу молоді є важливими завданнями для забезпечення сталого розвитку та процвітання суспільства в цілому.

Список використаних джерел:

1. Voichuk, M. (2021). Scientific Approaches to the Understanding of Human Capital Concept. *National Interest*, 1(4), 53–66. Retrieved from <https://sc01.tci-thaijo.org/index.php/NIT/article/view/240067>
2. Bacigalupo, M., Kampylis, P., Punie, Y., Van den Brande, G. (2016). *EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework*. Luxembourg: Publication Office of the European Union; EUR 27939 EN; doi:10.2791/593884
3. Voichuk, M. (2021). Humancentrism as a Basic Category of Philosophy of Economics of Sustainable Development. *Economical*, 1(1(23)2(24)), 91–99. [https://doi.org/10.31474/1680-0044-2021-1\(23\)2\(24\)-91-99](https://doi.org/10.31474/1680-0044-2021-1(23)2(24)-91-99)
4. Павліха Н. В. Європейська інтеграція щодо досягнення перспектив сталого просторового розвитку. *Європейська інтеграція: досвід Польщі та України : кол. Моногр.* Луцьк Люблін: «Drukarnia Kolor Lublin», 2013. С.140-159.
5. Цимбалюк І. О. *Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика* : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 340 с. 14,8 д.а. ISBN 978-966-940-278-3
6. Цимбалюк І. О., Павліха Н. В. *Економіка добробуту : навчальний посібник* / Волинський національний університет імені Лесі Українки . Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 304 с.
7. Voichuk, M. Etymology Concept of the “Economic Inclusion” in the Context of Cyclic Development of Economy. *Інноваційна економіка*, 2021. Вип. 3-4. С. 28–33. URL: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2021.3-4>.

СЕКЦІЯ 8.

Історичний та геополітичний аспекти євроінтеграційних процесів

УДК 327.[8-044.247]:351.755.61

Кулик Сергій,
к. політ. н., доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин і регіональних студій,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
Kulyk.Serhij@vnu.edu.ua

КОЛІР ЗАКОРДОННОГО ПАСПОРТА ДЕРЖАВ СВІТУ ЯК ПОКАЗНИК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Паспорт – це унікальний документ держави, яка його видала. У 1920 р. Ліга Націй провела спеціальну конференцію про паспорти та проїзні документи. Принципи паспортної системи були визначені також на наступних конференціях у 1926 і 1927 рр. Закордонний паспорт з'явився у часи Другої Світової війни, коли ООН створила єдину систему уніфікації даних. У багатьох країнах паспорт є одночасно і внутрішнім документом, і документом для подорожей за кордон. Паспорт «два в одному» мають громадяни Білорусі та Узбекистану; у Німеччині, Україні, Російській Федерації, Північній Кореї – це два різні документи. Для громадян Грузії, Бельгії, Словаччини, Франції, Казахстану, Литви, Китаю посвідченням особи є пластикова карта, а паспорт видають за бажанням.

«Звичайні» закордонні паспорти бувають лише чотирьох кольорів – червоного, синього, зеленого і чорного. Ці кольори та їх темні відтінки практичні: по-перше, приховують бруд і пошкодження, по-друге, краще контрастують з гербом, надаючи документу офіційний і професійний вигляд. На інтерактивному сервісі – базі даних паспортів «Passport Index» представлені головні документи 199 держав світу. З них 193 – члени ООН, ще шість – окремі території: Тайвань, Макао (Китай), Гонконг (Китай), Косово, Палестинська територія і Ватикан. Найпоширеніший колір паспорта у світі – синій/блакитний (84 країни), червоний (винний) – 68, зелений – 40. Найрідкісніший колір – чорний, їх видають сім країн [1].

Таблиця 1

Значення кольорів закордонних паспортів держав світу

Червоний колір	
Бордовий або темно-червоний	Колір паспортів багатьох країн-членів ЄС, за винятком Хорватії. Країни не члени ЄС: Фінляндія
Бордовий	Країни Латинської Америки, також Андського співтовариства націй – Перу, Болівія, Еквадор, Колумбія
Змінили на червоний	Країни, які зацікавлені у вступі в ЄС, – Туреччина, Македонія, Албанія
Червоний	Країни з історичним комуністичним минулим – Словенія, Сербія, Росія, Латвія, Румунія, Польща, Грузія
Яскраво-червоний	Швейцарія – відповідає їхньому національному прапору та символізує культуру
Синій колір	
Синій	15 держав Карибського басейну – Куба, Ямайка, Антигуа і Барбуда, Барбадос і Сент-Вінсент і Гренадини. Території США: Пуерто-Ріко, Американське Самоа та Віргінські острови; Канада, Австралія, Індія, Гонконг, Ісландія, Боснія та Герцеговина. Хорватія зберегла синій паспорт після вступу до ЄС у 2013 р. Великобританія – знову синій колір з моменту виходу з ЄС і поступове скасування старих бордових
Темно-синій	США, Україна – один з кольорів їхніх державних прапорів
Яскраво-синій	Фіджі, Тувалу, Кенія

Блакитні відтінки	Країни Пд. Америки, що належать до об'єднання МЕРКОСУР, – Бразилія, Аргентина, Парагвай, Уругвай, Венесуела. Також Коста-Ріка, Сальвадор, Казахстан, Сирія, Ізраїль, Ірак, Пн. Корея, Лівія
Зелений – улюблений колір пророка Мухаммеда, колір природи і життя	
Зелений	Сирія, Іран, Афганістан, Пакистан, Саудівська Аравія, Марокко, багато інших арабських країн.
Відтінки зеленого	Кольори країн-учасників Західноафриканського економічного союзу (ЕКОВАС): Бенін, Нігерія, Нігер, Кабо-Верде, Буркіна-Фасо, Кот-д'Івуар, Сенегал
Чорний колір	
Чорний	Країни Африки – Демократична Республіка Конго, Нова Зеландія, Малаві, Ангола, Палестина; Таджикистан Тринідад і Тобаго (Карибський басейн). У Новій Зеландії – це національний колір.

Джерело: [2, 3].

У країн-членів Європейського Союзу (EU) паспорти благородного бургундського відтінку у виборі якого переконали французи. Його затвердили у 1981 р. Європейці із 1976 р. розглядали варіанти ніжно-фіолетового і коричневого кольорів, але перший відхилили британці, а другий більшістю голосів визнали надто приземленим і простим [4]. Зміну кольору паспорту Туреччини з зеленого на загальноєвропейський у 2010 р. [5], видання «The Economist» назвало «вправою на брендинг».

У 1920–1992 рр. стандартним кольором паспортів Великої Британії був темно-синій. Із 1988 р. колір змінили на бордово-червоний, щоб привести його у відповідність до паспортів інших країн-членів ЄС. Попередній синій паспорт продовжували видавати, допоки його запаси не вичерпали у 1992 р. У 1993 р. синій паспорт був скасований. У грудні 2017 р. уряд оголосив про повернення синього паспорта [3].

У 2016 р. газета «The Sun» закликала уряд повернути «культовий» темно-синій паспорт «як символ повернення Великобританії суверенітету після Brexit». Депутати парламенту від Консервативної партії підтримали кампанію газети. Так, Е.Бріджін

заявив: «паспорт країни є символом її суверенітету», Е.Розінделл вважав, що «це питання ідентичності», і «мати рожеві європейські паспорти було приниженням». Депутат Європарламенту від Консервативної партії Д.Ханнан, один із ініціаторів Brexit, стверджував: «Повернення синього паспорта символізувало б те, що ми знову британські піддані, а не громадяни ЄС», «це було б видимою ознакою того, що ми є окремою країною» [6]. У березні 2020 р. було запроваджено новий темно-синій паспорт з дизайном, який базувався на попередньому синьому паспорті, востаннє виданому у 1992 р. Цей дизайн впроваджували поетапно протягом кількох місяців, і на момент запровадження планували, що до середини 2020 р. всі видані паспорти будуть синього кольору. Починаючи з 1 січня 2021 р. Великобританія видає паспорти синього кольору, які змінили червоні паспорти, що видавали раніше.

Національний паспорт Фінляндії також зазнав змін. До 1996 р. це був документ синього кольору. У 1996–2006 рр. паспорт був бордового кольору, відповідно до стандартів ЄС [7]. Паспорт Норвегії, незважаючи на те, що вона не є членом ЄС, теж бургундського кольору.

Таким чином, бордовий колір паспортів належить Андській системі інтеграції, а саме Андській спільноті націй (CAN) – міжнародній економічній організації країн Пд. Америки. До неї входять: Еквадор, Колумбія, Перу та Болівія. Завдання Андської спільноти націй – сприяння розвитку країн-учасниць за допомогою їхньої інтеграції та соціально-економічного співробітництва, пришвидшення економічного зростання й забезпечення зайнятості; створення латиноамериканського спільного ринку [8]. Блакитний колір паспорту належить країнам-членам митного союзу Об'єднаного ринку країн Південного конусу (MERCOSUR). За розмірами та економічним потенціалом МЕРКОСУР є другим митним союзом після ЄС і третьою зоною вільної торгівлі після ЄС і НАФТА. Відтінки зеленого кольору переважають на національних документах субрегіональної організації Економічного співтовариства країн

Західної Африки (ECOWAS). Метою створення Співтовариства є просування економічної інтеграції країн регіону.

У багатьох країнах колишнього соціалістичного блоку зберегли традиційний червоний колір. Натомість, у країнах пострадянського простору (СРСР) функціонують паспорти усіх чотирьох кольорів. Росія, Молдова, Грузія, колишні республіки Прибалтики мають паспорти червоних відтінків, Туркменістан, Узбекистан, Азербайджан – зелені. Казахстан, Киргизстан, Україна, Вірменія, Білорусь друкують сині паспорти, Таджикистан – чорного кольору.

У незалежній Україні весною 2007 р. бордову обкладинку паспорта замінили на темно-синю. При цьому старі паспорти діяли до дати, зазначеної у документі. Із 2020 р. цифрова версія паспорту доступна в додатку «Дія». Тобто, Україна друга країна у світі, що впровадила таку послугу для громадян. В умовах російсько-української війни 2014–2024 рр. «русский мир» акцентує увагу на тому, що українські закордонні паспорти схожі на паспорти США і мають таку ж структуру.

Отже, колір паспорта визначає:

- історична традиція (червоний – це колір прапорів вікінгів);
- географія: синій – це колір країн «Нового Світу», а також країн з морськими кордонами – Пн. і Латинська Америки, Австралії, Океанії; колір «чорного» континенту);
- політична суб'єктність (належність до певних регіональних інтеграційних об'єднань: ЄС, Андське співтовариство націй, МЕРКОСУР, ЕКОВАС; ідеологія – комуністичне минуле);
- релігійні аспекти (зелений – колір ісламу; європейські країни – особливе значення червоного кольору у християнстві);
- культура (чорний колір важливий історії і культурі Таджикистану і Палестини; це національний колір Нової Зеландії).

Колір паспорта інформує про геополітичні та економічні зв'язки країни. «Гармонізовані», уніфіковані за кольором документи символізують співробітництво між країнами – це країни-члени ЄС, МЕРКОСУР, ЕКОВАС. Хоча певні стандарти простежити важко: так,

у громадян США, України та Сирії колір паспортів однаковий – синій. Але сирійський документ вважають одним із «найгірших» у світі, він дає право поїздки без візи лише до трьох десятків країн. А влада Великої Британії після виходу країни з ЄС повернула свої культові темно-сині паспорти.

Список використаних джерел:

1. Passport Index. Explore the world of passports. URL: <https://www.passportindex.org>.

2. Що таке закордонний паспорт і що означає його колір? URL: <https://history.karpat.in.ua/?p=749&lang=uk>; Чому паспорти у всіх країнах світу бувають тільки чотирьох кольорів? URL: <https://ggtravel.com.ua/chomu-pasporty-u-vsikh-krainakh-svitu-buvaiut-tilky-chotyrok-koloriv/>; Експерти пояснили, з чим пов'язані кольори паспортів різних країн світу. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/eksperti-pojasnili-z-chim-pov-jazani-kolori-pasportiv-riznih-krajin-svitu-635485.html>.

3. New blue British passport rollout to begin in March. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-51585018>.

4. Цвет паспорта. О чём он может рассказать? URL: <https://elitatour.com.ua/news/czvet-pasporta/>.

5. Почему у паспортов бывает всего 4 стандартных цвета. URL: <https://glavnoe.in.ua/news/n262562>.

6. Wells T., Reilly J. Blueprint for Britain. It's time to bring BACK the famous dark blue UK passport as a 'symbol of our independence' after Brexit. URL: <https://www.thesun.co.uk/news/1537388/its-time-to-bring-back-the-famous-dark-blue-uk-passport-as-a-symbol-of-our-independence-after-brex-it/>.

7. Паспорт Финляндии. URL: <https://international.expert/pasport-finlyandii.html>.

8. Стрельцов В. Ю. Андська спільнота націй. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%B0_%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9.

УДК 328.18

Шумейко Зоя,
аспірантка 1-го року навчання,
кафедри політологія та публічного управління,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
zoyashumeiko13@gmail.com

РОЛЬ ПОЛІТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

В умовах демократизації політичної системи України, ключову роль в політиці держави почав відігравати курс на євроінтеграцію. Однією з основних ознак євроінтеграційних процесів на сучасному етапі розвитку є зменшення дистанції між Україною та Європейським Союзом.

Входження в асоційоване членство передбачає потребу відповідності демократичним стандартам країн-членів Європейського Союзу. Так, одним з ключових елементів демократизації виступає розвиненість громадянського суспільства, а також дієвість опозиції, що є рушійним чинником в питанні євроінтеграції.

Поняття «опозиція» (лат. *oppositio* – протиставлення) в науці охоплює ряд визначень, разом з тим якщо брати за основу опозицію в контексті політики доцільно говорити про «політичну опозицію». Сучасна політологія розглядає «політичну опозицію» як: інакомислення, виступ проти позиції більшості; протидія, опір певній політичній лінії; виступ проти панівної думки уряду, системи влади [1, с. 443-444].

Відповідно до основних критеріїв (т.зв. Копенгагенські критерії) перед державою-заявником стоїть ряд завдань, зокрема тих які мають політичне спрямування. Так, забезпечення стабільності державних і

суспільних інститутів, гарантії демократії, верховенства закону і дотримання прав людини, включаючи захист прав меншості відіграють одні із визначальних ролей [2].

Відповідно до ст. 15. Конституції України «суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України» [3]. Положення Конституції розглядають опозицію як вид вільної політичної діяльності, вона залишається поза межами нормативно-правового поля.

Власне залученість опозиції в політичне життя країни є визначальним індикатором правової держави, дієвим механізмом контролю за «владною більшістю». Політична опозиція виступає консолідуючим елементом суспільно-політичних відносин побудованих по лінії взаємодії «влада» – «опозиція», в яких беруться до уваги не лише інтереси «більшості» але й «меншості». Відповідно до цього принцип консолідації влади й політичної опозиції визначає ефективність роботи державного механізму в цілому.

Враховуючи вищезазначене євроінтеграційні процеси в Україні, повинні бути нерозривно пов'язані з всебічним утвердженням свідомого, активного громадянського суспільства, наявності дієвої політичної опозиції, як виразника інтересів «меншості» на шляху до демократичних перетворень в країні.

Завершальний етап входження України до ЄС повинен передбачати перехід від «партнерства співробітництва» до «політичної асоціації». Відповідно до цього така форма взаємодії повинна бути закладена в основу інтеграції громадянського суспільства України шляхом залученості політичної опозиції в політичні процеси. Як свідчить досвід країн-членів ЄС, політична опозиція є органічною складовою механізму представництва суспільних інтересів [4]. Тож консенсус між владою та політичної опозицією, залишається важливим принципом спрямованим на інтеграцію до країн-членів Європейського Союзу.

Гарантією успішності євроінтеграції в переважній більшості слугує вміння знаходити консенсус в питаннях, що мають визначальне політичне значення. Адже саме опозиція є рушійним елементом «стримування та противаг», яка реалізується шляхом залученості до розробки, визначення напрямків та реалізації зовнішньої політики.

Як свідчить практика країн Європейського Союзу розвиток демократії повинен передбачати залученість політичної опозиції до політичних процесів країни, шляхом розроблення спільних напрямків діяльності, формування засад співпраці між владою та опозицією.

Отже, політична опозиція в процесі входження України в Європейський Союз відіграє один із ключових аспектів. Адже саме завдяки процесу співпраці влади і політичної опозиції на державному рівні можливо утвердити принцип демократії.

Список використаних джерел:

1. Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / За наук. ред. д-ра політ. н. Хоми Н. М. [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2014. – 778 с.

2. Бусленко В.В. Досягнення консенсусу між владою і політичною опозицією в контексті процесів євроінтеграції (зарубіжний досвід та українські реалії) // Наукові праці. Науково-методичний журнал. Серія «Політологія». – 2010. – Випуск 118. Том. 131. – С. 88-92.

3. Конституція України: Зі змінами, внесеними від 07.02.2019 року, №2680-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> (дата звернення: 12.03.2024).

4. Національна Безпека і оборона. *Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова*. 2011. Вип. 7-8 (125-126). 84 с.

УДК 327.8]:008:061

Савчук Наталія,
аспірантка
факультету міжнародних відносин,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна
n.palkha@gmail.com

СУЧАСНІ АКТОРИ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Сьогодні надзвичайно багато недержавних акторів, неурядових організацій, митців і мистецьких організацій стверджують, що активно практикують культурну дипломатію у світі, незважаючи на те, що їхні професійні та мистецькі стосунки з колегами в інших країнах набагато більше зумовлені бажанням рівноправної співпраці та обміну через кордони, а не свідомо створені для втілення будь-якого аспекту «національних інтересів». Їхня мотивація до роботи на міжнародному глобалізованому рівні обертається навколо взаємного навчання; об'єднання ресурсів; співфінансування; технічної допомоги; спільних роздумів/обговорень, дебатів, досліджень та експериментів; співпраці у творчих процесах, створенні нових художніх творів.

Звертаємо увагу на:

- художників та культурних діячів, включаючи акторів, музикантів, письменників, режисерів та інших творчих особистостей, які виступають як «посланці» культури через свої твори, виступи та проекти. Хорошим прикладом може бути всесвітньо відома Анджеліна Джолі, яка окрім акторської кар'єри, відома також своєю роботою у гуманітарних проектах та міжнародній адвокації. Варто наголосити і на документальному фільмі «20 днів у Маріуполі» Мстислава Чернова, про облогу міста російськими військовими у

лютому-березні 2022 року, який отримав першу в історії української кінематографії премію «Оскар»;

- спортсменів, які також можуть виступати як важливі актори культурної дипломатії, особливо на міжнародних змаганнях та заходах. Для прикладу, Кріштіану Роналду або Ліонель Мессі – відомі футболісти, успіхи яких роблять їх відомими по всьому світу, допомагаючи в популяризації культури їхніх країн. Спостерігаємо багато прикладів українських спортсменів, які елементарно показують свою патріотичну позицію, відмовляючись від спільного фото з російськими («нейтральними») спортсменами під час нагородження. Згадаємо і про рішення Міжнародного олімпійського комітету, який скасував членство Олімпійського комітету Росії та підтримав територіальну цілісність України принципами олімпізму;

- активістів та громадських лідерів – людей, які працюють у галузі прав людини, парламентаризму, громадянського суспільства та соціальної справедливості, також можуть бути важливими фігурами культурної дипломатії. Вони виступають у ролі голосів своїх спільнот/держав на міжнародному рівні та сприяють розумінню й співпраці між культурами. Реальним результатом спільної роботи громадських лідерів та політиків є визнання парламентами 28 держав (Австралії, Бельгії, Болгарії, Великої Британії, Грузії, Еквадору, Естонії, Ісландії, Канади, Колумбії, Латвії, Литви, Люксембургу, Мексики, Молдови, Німеччини, Парагваю, Перу, Польщі, Португалії, Румунії, Словенії, Словаччини, США, Угорщини, Франції, Хорватії та Чехії), а також Парламентською асамблеєю Ради Європи Голодомору 32-33 років – геноцидом українського народу.

Звичайно, мистецьке самоототожнення з практикою культурної дипломатії є частково або навіть значною мірою опортуністичним, оскільки заяви про здійснення культурної дипломатії стали відкритою можливістю для підтримки з офіційних джерел. Але існує певна когнітивна та емоційна прихильність до цього терміну.

Перше питання, яке потрібно вирішити, це те, що ми маємо на увазі, коли говоримо про організації громадянського суспільства у

сфері культурної дипломатії: культурні асоціації, що виникають на низовому рівні для сприяння мистецькій творчості певних груп людей; приватні некомерційні фонди різних типів, які можуть бути активними на культурній арені або як промоутери культурних обмінів або як самі творці/підтримувачі різних форм культури (включаючи, наприклад, живопис, а також цифровий дизайн, кіно чи музику, театр або вуличні вистави). Деякі з них можуть включати міжнародні обміни серед своїх головних цілей, а з іншого боку, така діяльність може виникнути в контексті ситуативної/конкретної можливості. Хоча для одних організацій міжнародні культурні зв'язки чи власне культурна дипломатія можуть бути частиною їхніх головних цілей і сенсом існування, для інших це може бути лише випадковим залученням, побічним ефектом іншої основної діяльності, яка залишається місцевою чи національною.

Межі між новими типами діячів культури, такими як куратори музеїв, можуть бути розмитими, роль яких розширюється та стає все важливішою, але яких не можна класифікувати як належних до громадянського суспільства, а також учасники приватного сектору, такі як відділи корпоративної соціальної відповідальності великих корпорацій, які сприяють і підтримують культурну діяльність як на національному, так і на міжнародному рівнях. Роль фондів, будь то приватних чи корпоративних, також може бути досить неоднозначною залежно від їхньої (не)залежності від урядів або від транснаціональних компаній, чи навіть від великих філантропів із власними (політичними) баченнями.

Міста як нові актори культурної дипломатії також заслуговують особливої уваги дослідження. У містах не тільки живе більше людей, ніж будь-коли раніше, але й міська влада дедалі більше витісняє владу національного у безлічі різних реєстрів. Проте більшість авторів, що пишуть про культурну дипломатію, досі вважають національні держави головними одиницями аналізу.

Зміна моделей культурної поведінки призвела, серед іншого, до нових локалізмів, з одного боку, до проявів «глобального», а з іншого

до «локального». Це гібридні форми сучасності, новітні стилі, що поєднують локальні (для прикладу, європейські) та глобальні елементи й процеси за умови розвитку системи міжнародних відносин. Багато міст створюють власні уявні спільноти та прагнуть стати частиною ширшої глобальної «спільноти» або «мережі» міст, яка не позначена чи обмежена державними та/або національними кордонами.

Такі вчені, як А. Чаглар і Г. Шиллер, застосували термін «перемасштабування» до способів зміни статусу та значення міст як у зв'язку з національними державами, так і в глобальних ієрархіях міської інституційної влади [2]. Ця тенденція з боку «культурних» мігрантів стає важливим фактором у процесі масштабування, «сприяючи переоцінці глобального іміджу міста» та перетворюючи мігрантів на «торговий актив», а також створюючи численні «транснаціональні зв'язки, які можуть пов'язувати міста з потоками капіталу, товарів, ідей... і культурних уявлень» [2].

Звертаючись до такого переміщення в перспективі управління містом, міська мережа EUROCITIES, яка використовує улюблений евфемізм Європейської Комісії «зовнішні культурні зв'язки» замість терміну «культурна дипломатія», провела дослідження у 2017 році під назвою «Зовнішні культурні зв'язки міст: тенденції та дії» [1]. Дослідження підкреслило роль тринадцяти європейських міст у розвитку та підтримці культурних відносин з іншими містами світу. Стверджується, що ці міста є лабораторіями для нових способів роботи, оскільки їх розмір і статус робить їх важливими акторами на глобальній арені, тоді як їхня близькість до громадян дозволяє їхній політиці та діям бути чутливими та інноваційними, дозволяючи їм діяти як «перші користувачі» нових шляхів взаємодії.

Як пан'європейський орган, EUROCITIES також висуває заяву, що ці міста передають європейські цінності за межі Європейського Союзу через моделі «місто до міста» та «громадянин до громадянина» [4]. Результати дослідження показують, що від імені європейських міст (іншими словами посередників та фасилітаторів)

для посилення контактів між місцевими культурними установами та їхніми колегами в міжнародних містах-партнерах, відпрацьовано підхід багатьох зацікавлених сторін, запропонований у Стратегії міжнародних культурних відносин ЄС [3]. Міста об'єднують зацікавлені сторони, продовжують дослідження, максимізуючи свій потенціал через співпрацю; забезпечення взаємодоповнюваності майже так само, як це запропоновано у висновках Європейської ради щодо стратегії ЄС. У дослідженні також стверджується, що міська влада є основними потенційними партнерами для таких пілотних проєктів і майбутніх дій ЄС у сфері міжнародних культурних відносин.

Отже, сучасна культурна дипломатія включає участь різних акторів міжнародних відносин: артистів, культурних та громадських діячів, політиків, спортсменів, волонтерів, представників освітніх, наукових та бізнес установ, кураторів музеїв, філантропів, а також на передній план виходять міста як новітні учасники, що створюють, об'єднують власні культурні спільноти й мережі.

Список використаних джерел:

1. Культурна політика Європейського Союзу. Хрестоматія : навч. посіб. / Упорядники: Кеда М. К., Соломенна Т. В. Чернігів : Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 2022. 468 с.
2. Caglar A., Schiller N. G. A Multiscalar Perspective on Cities and Migration URL: https://www.researchgate.net/publication/308164892_A_Multiscalar_Perspective_on_Cities_and_Migration.
3. Culture and Creativity. Strategy of international cultural relations of the EU URL: <https://culture.ec.europa.eu/policies/international-cultural-relations>.
4. EUROCITIES, 2017 URL: <https://eurocities.eu/latest/eurocities-report-maps-the-situation-of-roma-in-cities-in-europe/>.

УДК 061(100):17.022.1

Завадська Марія,
здобувачка третього освітньо-наукового
рівня вищої освіти
факультету міжнародних відносин,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

УПРАВЛІННЯ РЕПУТАЦІЄЮ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ШЛЯХОМ КОМУНІКАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ

Репутація – поняття статусне, воно використовується в ділових відносинах для позначення думки потенційних чи реальних партнерів про насамперед надійність суб'єкта репутації, формується стихійно під впливом будь-яких дій чи бездіяльності [2].

А. Шопенгауер виокремлював в образі людини три компоненти, де основним є те, як виглядає людина в очах інших – це репутація. В свою чергу Ф. Ніцше стверджував, що легко справитися зі своєю нечистою совістю, ніж зі своєю нечистою репутацією. П. Шихирев виділяє одну з головних функцій репутації, яка полягає в реалізації людської потреби у визнанні з боку оточуючих. Найсистемніше теоретичне трактування поняття «репутація» запропонував А. Шабельник, який вважає, що управління репутацією – це вторинний процес управління вже розкручених іміджів [3]. Олексієм Буряченком визначено, що структурно репутація може бути іміджева, сутнісна, суб'єктивна, об'єктивна; за видами – поверхнева, глибинна, реальна (адекватна), неадекватна, позитивна, негативна, необхідна (ідеальна), міфологічна, розгалужена тощо [1].

З огляду на це можна констатувати, що управління репутацією є критично важливим фактором для будь-якого бренду, включаючи й сучасні урядові й неурядові міжнародні організації. Для прикладу: ООН, Європейський Союз, Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) та інші, на

сьогоднішній день ведуть свою діяльність у доволі складному гібридному глобальному середовищі, де їх репутація та імідж мають велике значення під час постійно діючих конфліктів, особливо в європейському регіоні.

Виокремлюємо такі основні аспекти управління репутацією сучасних міжнародних організацій:

- ефективна комунікація із зацікавленими сторонами, включаючи громадськість, уряди, медіа та інші організації. Міжнародні організації повинні бути ефективними, функціональними, тому в першу чергу відкритими та прозорими у своїх діях, прийняти стратегії звітування, щоб вони могли ефективно спілкуватися зі світом;

- стратегічне керівництво – чіткі цілі та стратегії управління репутацією, які відображають місію та цінності організації;

- кризове управління – готовність до вирішення кризових ситуацій та ефективне управління ними допомагають уникнути негативних репутаційних наслідків для організації, що включає швидку реакцію на кризові події, емоційну/емпатійну підтримку для зацікавлених сторін та публічне виправлення помилок;

- повна залученість громадськості та зацікавлених сторін – розвиток відносини з громадськістю та зацікавленими сторонами, враховуючи їхні погляди та відгуки, а також реагуючи на їхні обурення чи запити;

- регіональна специфіка розвитку та діяльності організації;

- постійний моніторинг і аналіз – постійний моніторинг зміцнення чи погіршення репутації організації у медіа, соціальних мережах та інших каналах допомагає вчасно виявляти потенційні загрози та можливості для поліпшення репутації.

Проаналізувавши основні аспекти управління репутацією бачимо, що комунікація та комунікаційні стратегії виходять на передній план з огляду на ситуацію, що складається в межах держав-членів ЄС, стають його ключовими інструментами. Варто наголосити на таких ефективних підходах реалізації комунікативних стратегій як: створення чіткого повідомлення та відповідних ситуації маркерів,

постійне залучення засобів масової інформації, використання усіх соціальних медіа та значних переваг інфлуенсерів, покращення та розвиток контенту, залучення лідерів думок, впливових осіб та медійних політиків для привернення уваги чи збільшення аудиторії, впровадження відкритості та прозорості для аудиторії.

У висновку можна підкреслити, що важливо мати чітко сформульоване загальне повідомлення та ідентифікувати ключові маркери для усіх держав-членів, які характеризують бренд/репутацію організації. Це допомагає зберегти послідовність в комунікації та підсилити усвідомлення серед світової громадськості. Хоча, з огляду на постійне «змагання» Франції та Німеччини за вплив, поширення Угорщиною, Румунією й Австрією російських наративів на тлі надання допомоги Україні, даний підхід не посилює, а навпаки розхитує встановлені роками комунікаційні стратегії ЄС.

З іншого боку усестороннє залучення мас медіа та соціальних мереж є також важливою частиною комунікаційної стратегії. Організації можуть використовувати прес-релізи, брифінги для ЗМІ, інтерв'ю та інші канали для розповсюдження інформації та формування свого образу у громадськості.

Всі ці елементи спільно створюють сильну комунікаційну стратегію, яка сприяє підтримці та зміцненню репутації міжнародної організації. Управління репутацією міжнародних організацій вимагає поєднання стратегічного мислення, ефективної комунікації та гнучкості для адаптації до змін у глобальному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Буряченко О. В. Репутація політичної партії: особливості формування та актуалізації в контексті політичної культури українського суспільства URL: https://old.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.12/dis_Buryachenko.pdf.
2. Дахній З. В. Концептуалізація поняття «політична репутація держави» http://www.politicus.od.ua/3_2017/4.pdf.
3. Корнієнко В. О. Репутація як складова політичної комунікації <https://tinyurl.com/3rujdfju>.

УДК 330.88

Горбач Вікторія,

аспірантка 1-го року навчання, Екон-1Адв групи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
старший викладач кафедри економіки та менеджменту

Волинський інститут імені В'ячеслава Липинського

ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,

м. Луцьк, Україна

Horbach.Viktoriiia@vnu.edu.ua

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ЗАРОДЖЕННЯ НИЗЬКОВУГЛЕЦЕВОЇ ПАРАДИГМИ

Початком розвитку низьковуглецевої економіки прийнято вважати 80-ті роки ХХ століття, коли відбулися перші міжнародні конференції з питань змін клімату та охорони навколишнього середовища. Проте активній міжнародній співпраці з питань переходу до низьковуглецевого розвитку передувало глибоке теоретичне вивчення проблеми фахівцями в галузі природничо-математичних наук. Дослідження зародження та розвитку низьковуглецевої парадигми необхідне для аналізу історичного досвіду вивчення впливу антропогенної діяльності на зміни клімату на різних етапах розвитку науки та суспільства.

Вперше парниковий ефект виявив французький вчений-математик і фізик Жан Батист Жозеф Фур'є у 1824 р [4, с. 72]. Взявши за основу роботи Ж. Фур'є та інших науковців, значний внесок у розвиток теорії парникового ефекту зробив ірландський фізик Джон Тиндаль. У 1859 р він експериментально довів парниковий ефект, тобто здатність діоксиду вуглецю, водяної пари та інших газів поглинати та затримувати тепло у приземному шарі повітря.

Основоположним кроком розвитку теорії парникового ефекту стала публікація статті у 1886 р бельгійськими вченими Вальтером Віктором Спрінгом та Леоном Роландом. У своєму дослідженні автори, спираючись на 266 вимірювання, прийшли до висновку, що температура та рівень CO₂ у бельгійському місті Льеж вища ніж у сільській місцевості та, навіть у Парижі. Такі результати науковці обґрунтували масовим використанням вугілля населенням для опалення власних будинків, а також розвинутою в місті сталеливарною промисловістю. Окрім того, до причин вищої температури науковці віднесли наявність у ґрунті міста вугілля, яке повільно горить та виділяє метан [3, с. 156]. Пізніше у 1896 р залежність між вмістом доокису вуглецю та температурою виявив шведський хімік і фізик Сванте Арреніус. Він розрахував, що температура повітря зросте на 8-9 °С при збільшенні в атмосфері вмісту вуглекислого газу вдвічі [8, с. 109]. Проте у своїх дослідженнях вчений концентрував увагу на вивченні льодовикових періодів, а у можливому глобальному потеплінні він не вбачав нічого поганого. У праці «Природне управління теплом» С. Арреніус зазначав, що потепління клімату дозволить майбутнім поколінням «жити під теплішим небом і в менш суровому середовищі» [2, с. 11].

Вперше тезу про вплив діяльності людини на глобальне потепління висловив англійський інженер і винахідник Гай Стюарт Каллендар у 1938 р. Він опрацював дані 147 метеостанцій по всьому світу та виявив зростання температури приблизно на 0,3 °С протягом 1880-1930-х років. Відповідно до підрахунків вченого вміст вуглекислого газу в атмосфері протягом відповідного періоду підвищився на 6 %. Зростання вмісту CO₂ вчений пов'язував із викидами в атмосферу близько 150 млн. т діоксиду вуглецю внаслідок спалювання викопного палива, четверта частина якого залишалася в атмосфері [1, с. 182].

Наступним важливим кроком розвитку низьковуглецевої парадигми стали дослідження канадського фізика Гілберта Нормана Пласа. В них вчений за допомогою комп'ютерних обчислень, вивчав

вплив вуглекислого газу на інфрачервоний потік та спрогнозував майбутні зміни клімату з врахуванням викидів двоокису вуглецю промисловістю. У праці «Теорія діоксиду вуглецю кліматичних змін» (1956 р) Г. Пласс зазначав: «надходження CO_2 в атмосферу внаслідок виробничих процесів та іншої діяльності людей зумовлює зростання концентрації CO_2 в атмосфері приблизно на 30 % протягом століття і спричиняє підвищення середньої температури на $1,1\text{ }^\circ\text{C}$ за століття» [7, с. 153]. Вчений підрахував, що у випадку концентрації вуглекислого газу в атмосфері вдвічі температура зросте на $3,6\text{ }^\circ\text{C}$. Таким чином, він уточнив розрахунки Арреніуса та Каллендара.

Зазначимо, що систематичні вимірювання вмісту CO_2 в повітрі до 1958 р не проводилися. Спостереження за вмістом двоокису вуглецю розпочав американський кліматолог Чарльз Девід Кілінг. Він використовував абсолютно нову методику вимірювання. Для цього, у 4-х різних місцях він встановив нові вимірювальні прилади, які вимірювали з точністю до $0,1\text{ ppm}$: на вулкані Мауна-Лоа, в Інституті океанографії Скриппса, в Антарктиді та на кораблі. [5, с. 7867-7868]. Вчений зазначав, що концентрація двоокису вуглецю в атмосфері на південному полюсі зростає зі швидкістю, яка відповідає динаміці викидів при спалюванні викопного палива та швидкості поглинання діоксиду вуглецю океаном [6, с. 331]. Ч.Д. Кілінг надав докази зростання концентрації вуглекислого газу в атмосферному повітрі та склав, так звану «криву Кілінга». Крива, створена на основі даних вимірювання в обсерваторії та на вулкані Мауна-Лоа, продемонструвала динаміку вуглекислого газу в повітрі з 1958 р. Слід зазначити, що спостереження на станції проводяться дотепер.

Отже, міжнародному співробітництву з питань зміни клімату передували фундаментальні дослідження парникового ефекту вченими природничих наук. Перші дослідження в цій сфері стосувалися виявлення парникового ефекту, вивчення взаємозв'язку між коливаннями температури повітря, концентрацією парникових газів в атмосфері, встановлення впливу антропогенних викидів парникових газів на зміну клімату тощо. Саме ці відкриття заклали

основу для подальших досліджень проблеми зміни клімату унаслідок антропогенної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Andersona T.R., Hawkinsb Ed., Jones P.D. CO₂, the greenhouse effect and global warming: from the pioneering work of Arrhenius and Callendar to today's Earth System Models. *Endeavour*. 2016. Vol. 40. No. 3. P. 178-187. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.endeavour.2016.07.002>
2. Crawford E. Arrhenius' 1896 Model of the Greenhouse Effect in Context. *Ambio*. 1997. Vol. 26. No. 1, P. 6-11.
3. Demarée G.R., Verheyden R. Walthère Victor Spring – A Forerunner in the Study of the Greenhouse Effect. *Papers on Global Change IGBP*. 2016. Vol. 23(1). P. 153-158. DOI: 10.1515/igbp-2016-0011
4. Fleming J.R. Joseph Fourier, the greenhouse effect' and the quest for a universal theory of terrestrial temperatures. *Endeavour*. 1999. Vol. 23(2). P. 72-75.
5. Harris D.C. Charles David Keeling and the Story of Atmospheric CO₂ Measurements. *Analytical Chemistry*. 2010. Vol. 82. No. 19. P. 7865-7870.
6. Heimann M. Charles David Keeling 1928–2005. *Nature*. 2005. Vol. 437. P. 331.
7. Plass G.N. The Carbon Dioxide Theory of Climatic Change. *Tellus*. 1956. Vol. 8(2). P. 140-154.
8. Степаненко С.М., Польовий А.М., Лобода Н.С., та ін. Кліматичні зміни та їх вплив на сфери економіки України: монографія / за ред. С.М. Степаненка, А.М. Польового. Одеса: Вид. «ТЕС», 2015. 520 с.
9. Цимбалюк І.О. Екологічні податки в системі кліматичних фінансів. *Кліматичні фінанси* [Текст] : кол. моногр. / М. І. Карлін, Н. В. Проць, І. О. Цимбалюк та [ін] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. М. І. Карліна. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 184 с. С. 101-118.

СЕКЦІЯ 9.

Міждисциплінарні підходи до вивчення суспільних змін в Україні в контексті євроінтеграції

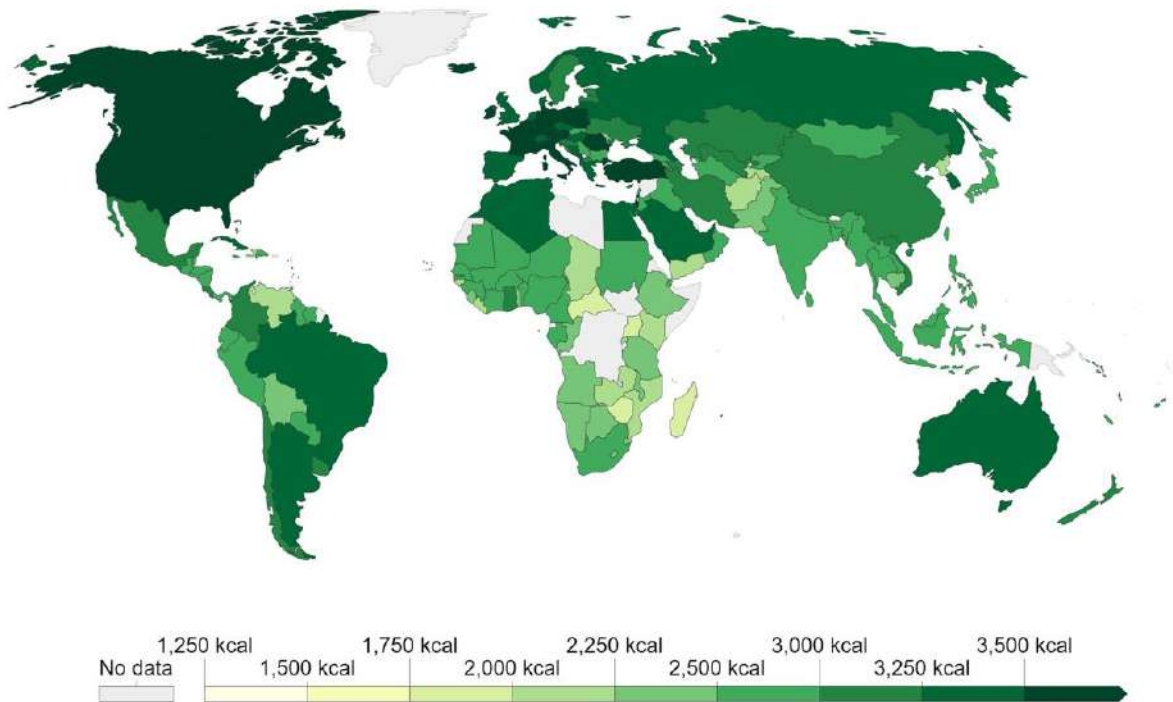
УДК: 338.439.5(4)

Бабич Микола,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри бухгалтерського обліку та економічного аналізу,
Національний університет кораблебудування
імені Адмірала Макарова,
м. Миколаїв, Україна
babychnnn@gmail.com

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У НАЯВНОСТІ ТА СПОЖИВАННІ НАСЕЛЕННЯМ КАЛОРІЙ

Основним індикатором рівня харчування в Україні довгі роки залишався показник споживання калорій на душу населення. Такий підхід раніше застосовували й інші розвинені країни, проте у міру наближення індикатора калорійності харчування до визначених норм – у кожній країні вони дещо відрізняються – європейська спільнота дійшла висновку, що протягом останніх кількох десятиліть глобальні тенденції щодо калорійності у різних країнах, у тому числі країнах Азії та Африки, наближаються до цільових і сьогодні, щодо постачання продовольства, ми живемо в більш рівноправному світі, ніж у попередньому столітті, а кількість спожитих калорій не відображає стану справ стосовно якості та доступності харчування.

Наразі, світова карта розподілу калорій не демонструє суттєвих розбіжностей: майже на усій планеті кількість доступних для споживання калорій складає від 2000 (рис. 1).

Source: Our World in Data based on the UN FAO & historical sources

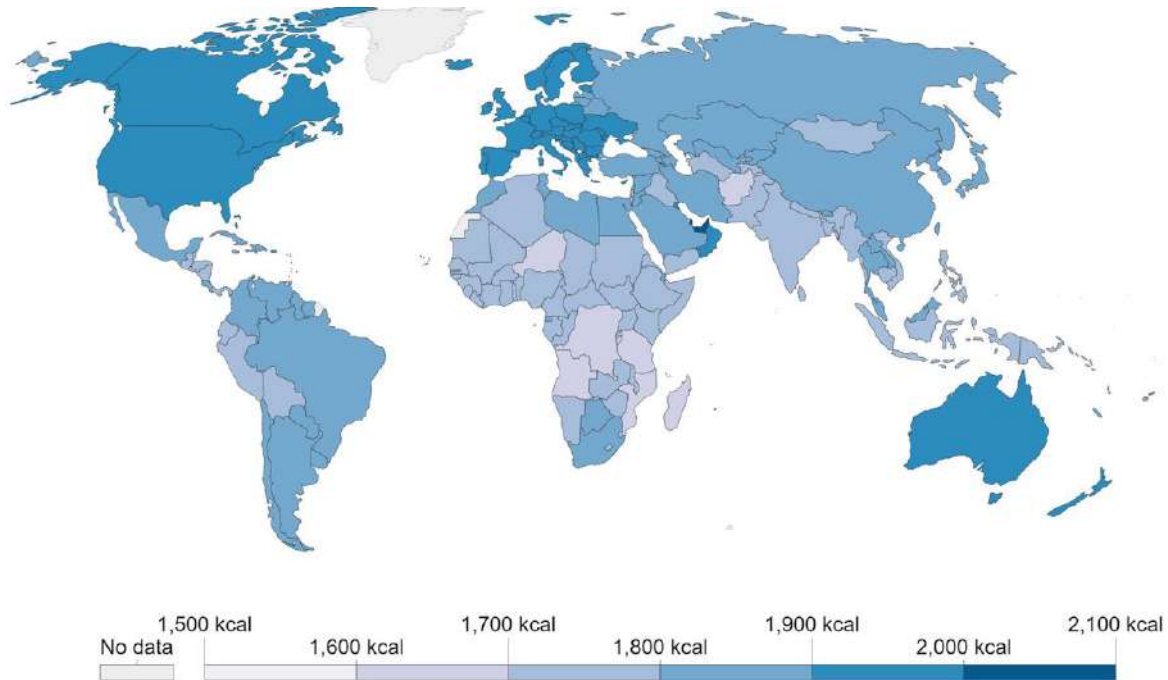
OurWorldInData.org/food-supply • CC BY

Рис. 1. Добовий запас калорій на людину, 2018 рік

**Побудовано за даними ФАО.*

На підтвердження зазначеної тези наводимо дані щодо мінімальної добової потреби в калоріях у країнах світу станом на 2020 рік (рис. 2). Мінімальна добова потреба в калоріях – це мінімальна кількість щоденної енергії на людину, яка вважається достатньою для підтримки мінімальної ваги. Даний індикатор враховує такі фактори, як вік, стать, зріст і рівень активності різних людей. Дані на карті різні, оскільки потреби в енергії людей відрізняються залежно від статі та віку, а також фізичної активності. Відповідно, мінімальна харчова потреба в енергії (MDER) – це кількість енергії, необхідна для невисокого рівня активності та досягнення мінімально допустимої ваги для певного віку, яка, з року в рік, змінюється залежно від країни та статево-вікової структури населення. Таким чином, країни з дуже молодим населенням в середньому можуть мати нижче значення MDER, оскільки потреби в енергії дітей, як правило, нижчі, ніж у дорослих. Аналогічно, у країнах з більш активним населенням (наприклад, великими є

витрати енергії на сільськогосподарські роботи) будуть вищі рівні MDER.

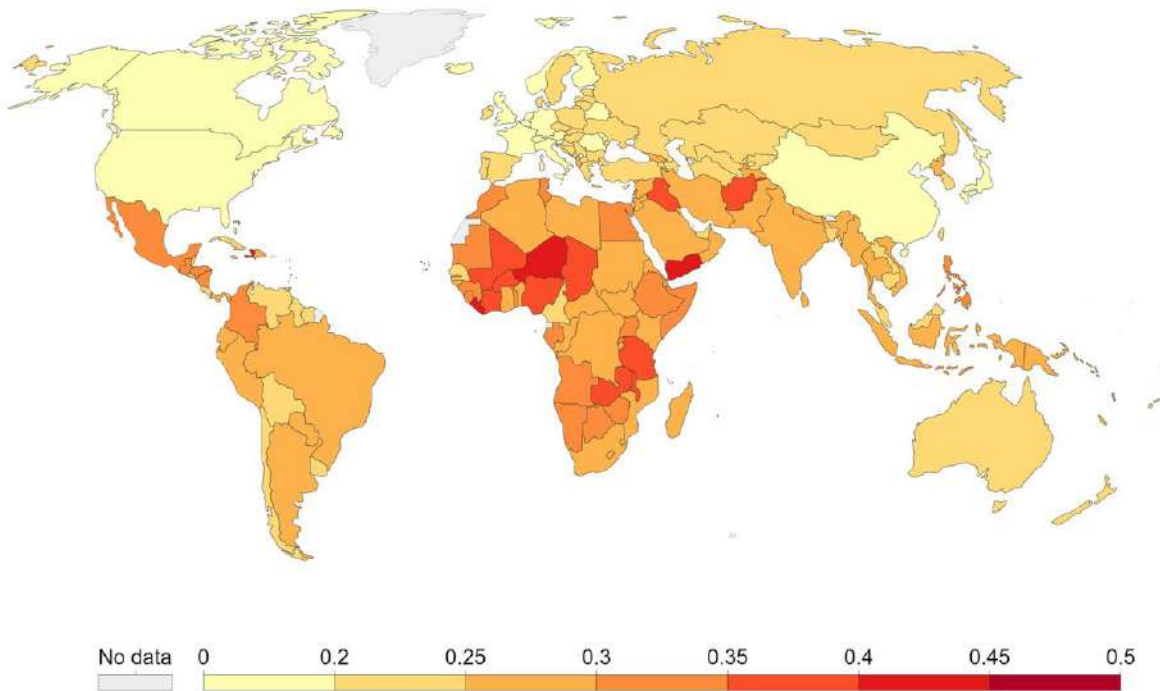
Source: Food and Agriculture Organization of the United Nations

OurWorldInData.org/hunger-and-undernourishment • CC BY

Рис. 2. Мінімальна добова потреба в калоріях, 2020

**Побудовано за даними ФАО.*

З метою визначення нерівності споживання калорій певною країною застосовується коефіцієнт варіації розподілу звичного споживання калорій (CV). Він представляє розподіл споживання навколо середнього. Вищі значення CV означають більший рівень нерівності в харчуванні. Цей індикатор вимірюється за шкалою від нуля до одиниці, при цьому збільшення показника свідчить про зростання нерівності в харчуванні. Так, значення $CV=0,1$ свідчить про рівні можливості населення країни споживати приблизно однакову кількість калорій. Натомість, значення $CV=0,5$ демонструє значну нерівність у харчуванні населення однієї країни. За даними ФАО найвищий показник CV, який дорівнює 0,41, спостерігається у Нігерії, Ліберії та Ємені (рис. 3). В цілому, найбільші розбіжності CV у світовому вимірі спостерігаються у Південній Америці та Африці, проте і вони не перевищують значення 0,4.

Source: Food and Agriculture Organization of the United Nations

OurWorldInData.org/food-supply • CC BY

Рис. 3. Нерівність у споживанні калорій на душу населення, 2020
**Побудовано за даними ФАО.*

Отже, цілком очевидно, що показник кількості наявних та спожитих калорій не є достатньо надійним та релевантним індикатором рівня забезпеченості населення достатнім та якісним харчуванням. Для того, щоб встановити такі критерії на нормативи необхідно визначити ключові драйвери: їх зміст та рівень впливу харчування на якість життя.

Список використаних джерел:

1. The Food and Agriculture Organization (FAO). 2023. URL: <https://www.fao.org/about/about-fao/en>

УДК 338.2:330.3

Бреус Світлана,
д.е.н., професор,
професор кафедри менеджменту та інноваційного провайдингу,
Європейський університет,
м. Київ, Україна
breus.svitlana@gmail.com

УПРАВЛІННЯ РЕКЛАМНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ РАКУРС У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРІОРИТЕТІВ УКРАЇНИ

В умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну питання реклами та супутніх понять певною мірою з теоретичної площини переходить у суто практичну. Адже основоположним завданням для України наразі є не лише забезпечення виживання, але й майбутнього процвітання в період післявоєнного відновлення економіки, що потребує активізації та об'єднання зусиль як держави, так і бізнесу на усіх рівнях управління.

В умовах повномасштабної війни відбулась докорінна зміна світоглядних позицій як українців, так і всього цивілізованого світу. Війна забрала багато людських життів, внаслідок російської агресії відбулась руйнація об'єктів інфраструктури (цивільної, військової, бізнесової), культурної спадщини. Частина території опинилась в окупації, наряду з тимчасово окупованими територіями з 2014 року, частина була деокупована (деокупація продовжується до повної перемоги України над росією). Однак (внаслідок дій країни-агресора) економіці України нанесено значних збитків, зокрема, станом на 01.09.2023 року, загальна сума прямих задокументованих збитків, завданих інфраструктурі України через повномасштабне вторгнення росії, зросла до 151,2 млрд дол. США (за вартістю заміщення). Внаслідок війни продовжуються руйнування житлових будинків,

освітніх закладів, інфраструктури, що й призводить до зростання загальної суми збитків [1].

На початку повномасштабної війни багато компаній опинилися у повній невизначеності, що стосувалося, наряду з іншим, загальних напрямів ведення бізнесу й відтак, проведення маркетингових активностей. Відбулась докорінна переоцінка технік, технологій, методів, прийомів, способів тощо здійснення рекламної діяльності у контексті її важливості та інформативності у нових реаліях. Багато бізнес-процесів зазнали суттєвих змін за нових реалій, як то:

1. Відбулося призупинення охопних кампаній та активностей, націлених на впізнаваність бренду. Поява бренду в негативному інформаційному полі могла провести спотворені асоціативні ряди з майбутніми користувачами. Позитивним у цьому контексті слід вважати те, що наприкінці березня 2023 року бізнес на неокупованих та деокупованих територіях почав відновлюватись. Були запуснені PR та перформанс кампанії для залучення нових постачальників товарів та послуг на комерційні тендери. Як результат, відбулось зростання показника участі нових користувачів у комерційних торгах. За перші 3 місяці активної реклами цей показник зріс у 1,75 рази порівняно з аналогічним періодом 2021 року. Загалом відбулось повернення до рекламних кампаній, щоправда у дещо видозміненому форматі, зокрема шляхом активної співпраці у цьому контексті з організаціями, які займаються забезпеченням оборони України та допомогою мирному населенню.

2. Відбувся перехід від переважно розважального контенту та всього, що може стати на перешкоді швидкому отриманню актуальної інформації зі стрічки новин.

3. Надання доступу користувачам до інформації, яка здатна забезпечити їм важливі соціальні переваги у результаті ознайомлення з актуальним в умовах повномасштабної війни контентом, можливостями щодо підвищення рівня свідомості громадян та підприємців, як то: інформація про закупівлі під час воєнного стану, відкриття та розширення бізнесу (підбір приміщень від держави та ідей щодо їх використання), змінами у законодавстві, підвищення

рівня обізнаності споживачів у результаті отримання ними кваліфікованих консультацій менеджерів, юристів тощо.

4. Активізація благодійницької діяльності організацій, як то організація благодійних аукціонів та участь в них (метою їх є перенаправлення залучених коштів на підтримку ЗСУ), завдяки ним можна стати власником унікального лоту й зробити внесок у перемогу.

5. Підвищення рівня патріотизму громадян шляхом увіковічення визначних дат в історії держави, величних здобутків історичних постатей, героїв, патріотів тощо.

6. Дотримання правил інформаційної гігієни «де факто» й «де юро» й принципів як то: доречність, відкритість, корисність, вчасність.

7. Покращення можливостей щодо отримання допомоги з пошуку торгів, на яких будуть зібрані тендери за категоріями для відновлення України шляхом об'єднання сторінок в єдиний агрегатор торгів на відбудову України (на ньому зібрані актуальні закупівлі товарів, послуг і робіт, що стосуються ремонту й будівництва різних об'єктів у населених пунктах).

8. Зміна маркетингових інструментів в умовах скорочення бюджетів, результатом чого стала трансформація реклами у її класичному розумінні з відповідним перенесенням акцентів у контенті на допомогу ЗСУ та в цілому Україні у результаті пожвавлення бізнес активності на ринку [2].

Повномасштабна війна (внаслідок дій країни-агресора) вимагає перегляду підходів у всіх сферах до пошуку нових ефективних методів, потужних інструментів, здатних підвищити рівень співпраці держави та бізнесу (як то державно-приватного партнерства), соціальної відповідальності бізнесу.

Під час війни змінюються технології, техніки, прийоми, способи, методи тощо ведення бізнесу, а відтак і реклами. У зв'язку з зазначеним реклама та супутні їй поняття стають важливими інструментами поступового зміщення акцентів у світогляді громадян, світової спільноти та суспільства в цілому у бік забезпечення

майбутнього процвітання України як носія загально світових демократичних цінностей цивілізованого суспільства, провідника, центру та гаранта важливих змін у світі.

У результаті повномасштабного вторгнення трансформувалось не лише бачення реклами бізнесом як потужного інструменту, але й споживачами. Так, у серпні 2022 року галузевим підрозділом Google та дослідницькою компанією Kantar було проведене опитування споживачів на тему «Сприйняття рекламного креативу під час війни». За результатами його 54 % опитаних вважали за необхідне продовжити рекламування товарів та послуг у воєнний час, проти цього виступили лише 17 %, однак, 45 % респондентів, такі рекламні активності мають урахувувати воєнні реалії. Патріотичну тему в рекламі доречною вважали 92 %. Водночас 23 % українців зазначили, що в період воєнного стану є дії брендів, які їх дратують (ті хто використовує національну символіку в комерційних цілях, взагалі не враховує реалії війни або ж, навпаки, спекулює й піариться на цій темі) [3]. Зважаючи на зазначене, слід констатувати, що рекламна діяльність наразі виступає не лише як важлива складова успіху бізнесу, але й як потужний інструмент еволюційних керованих змін у суспільстві [4].

Повномасштабна війна росії проти України є перманентною, корені якої сягають у віка, безперервною (більше 300 років йде боротьба українського народу за незалежність, взагалі за можливість існування на мапі світу) на геополітичному, інформаційному, цивілізаційному тощо фронтах). У результаті цього та, як наслідок, йде постійний процес переформатування вимог до реклами та супутніх понять як інструменту донесення інформації до споживачів не лише про товари та послуги, але й про факт існування України як самостійної незалежної держави, у результаті чого відкривається її істинне призначення (яке пропонується називати соціальним обличчям реклами) й зростає її відповідальність перед цивілізованим суспільством за якість донесення інформації. Як наслідок, відбувається динамічний процес та виникає постійна перманентна потреба у визначенні, ранжуванні, оновленні та формуванні набору (в

нових реаліях) ключових показників ефективності реклами (КРІ), які одночасно можуть слугувати у якості індикаторів ефективності інформаційної кампанії України про успішність боротьби з агресором та сигналом для всього цивілізованого світу про важливість вкладення інвестицій в український бізнес. У результаті формування КРІ (як ключових параметрів успішності реклами та рекламних кампаній суб'єктів господарювання у контексті підвищення рівня соціальної відповідальності бізнесу не лише перед окремими споживачами, але й перед цивілізаційним соціумом в цілому) відбувається формування власної інформаційно-аналітичної системи управління рекламною діяльністю в сучасних реаліях з урахуванням важливості її розвитку у якості інструменту та опосередкованої зброї у боротьбі з агресором у повоєнний період з відповідним окресленням перспектив управління такою діяльністю задля пришвидшення процесу відбудови України у післявоєнний період з урахуванням міждисциплінарності реклами у контексті дослідження трансформаційних змін у суспільстві задля реалізації євроінтеграційних пріоритетів України.

Список використаних джерел:

1. Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну, сягає \$151,2 млрд – оцінка станом на 1 вересня 2023 року. 2023. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-syagaye-151-2-mlrd-otsinka-stanom-na-1-veresnya-2023-roku/>
2. Маркетинг в умовах війни – інтерв'ю з командою Digital Marketing SmartTender. URL: <https://smarttender.biz/blog/view/marketing-v-umovah-viyni-interv-yu-z-komandoyu-digital-marketing-smarttender/>
3. Реклама під час війни: «хайп» не означає ефективність. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/07/5/701876/>
4. Breus S., Ivanenko A. Advertising management as an important component of business success in the post-war economic recovery of Ukraine. *The 10th International scientific and practical conference “Innovative scientific research: theory and practice” (November 21-24, 2023). Stockholm, Sweden. International Science Group.* 2023. 516 p. P. 80-85.

УДК 342.951(477)"199.3"

Чорна Анастасія

аспірантка кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
anastasiachorna@ukr.net

**РІВНІСТЬ ПРАВ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК
НА УТРИМАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІТЕЙ
ПРИ РОЗЛУЧЕННІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

У результаті дослідження даної теми встановлено, що рівність прав батьків на дітей є актуальною, досліджено, що проблемним на сьогодні є збільшення розлучень, і як результат, дітей, які не отримують належного догляду та виховання від одного з батьків, що порушує їх права і унеможлиблює в повному обсязі отримувати належне забезпечення, що гарантоване чинним законодавством. В результаті аналізу чинного законодавства констатовано закріплення однакового обов'язку обох батьків щодо виховання та забезпечення своїх дітей незалежно від факту перебування у зареєстрованих відносинах, чи в стані розлучення. Також цей принцип закріплений в Основному Законі України, вказавши на рівність прав чоловіків і жінок. Наразі підтвердженим є факт недотримання батьками своїх прав і неповне виконання обов'язків через різні причини (перешкоджання одного з батьків у спілкуванні дитини з іншим, небажанні спілкуватися того з батьків, хто не проживає з дитиною разом, рішення суду про заборону у спілкуванні, тощо). Діти – це не лише права, а і обов'язки обох батьків. І батьки не можуть обмежуватися у здійсненні свої прав та обов'язків щодо їхніх дітей, адже кожна дитина заслуговує на піклування як матері, так і батька, особливо у таких складний період для нашої держави.

Бажанням народу України до Європейської інтеграції, також важливим є те, що серед різних країн Європи різні поняття щодо виховання дітей, проте кожна країна достатньо та на законодавчому рівні регулює це питання.

Щодо України, то серед основних особистих немайнових обов'язків батьків Сімейний кодекс (СК) України називає обов'язок забрати дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я (ст. 143 СК України). Мати, батько дитини, які перебувають у шлюбі, а також мати, яка не перебуває у шлюбі, зобов'язані забрати дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я [1].

Батько, котрий не перебуває у шлюбі з матір'ю дитини, батьківство якого визначено у свідоцтві про народження дитини або визнано за рішенням суду, зобов'язаний за повідомленням служби у справах дітей, що здійснюється у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, забрати дитину для утримання та виховання з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я, якщо цього не зробила мати дитини. У разі якщо батько не перебуває у шлюбі, він набуває статусу самотнього батька [2].

Принцип рівності прав та обов'язків батьків щодо дитини став результатом розвитку суспільства та ґрунтується на загальнодемократичному принципі рівності усіх людей за їх гідністю та правами, який проголошений статтею 1 Загальної декларації прав людини.

Здійснення батьками свого обов'язку щодо належного виховання та забезпечення для дитини усіх належних факторів для життя і зростання, надання охоронюваних законом прав та мають ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності. Права батьків щодо дітей не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини, а лише задля її безпечного життя та розвитку. Відмова батьків від дитини є суперечливою моральним засадам суспільства, незалежно від обставин життя матері чи батька.

Розглядаючи питання в контексті важкого періоду в країні та зараз інститут сім'ї переживає суттєві зміни: знижується кількість зареєстрованих шлюбів, народжуваність, а отже, й наявність дітей в сім'ї. Станом на зараз переважаючим сімейним осередком є подружня пара з однією дитиною, рідше із двома й більше дітьми. Зростає число розлучень, незареєстрованих шлюбів і частка позашлюбних народжень, що, в свою чергу, зумовлюють поширення так званої неповної сім'ї, тобто родини, в якій внаслідок різних причин виховує дитину (дітей) один з батьків.

Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо виховання та утримання дитини, і жоден з них не може когось обмежувати у цьому праві, адже батьки рівні у межах відповідальності перед дитиною та державою. Право на виховання дитини – це найважливіше особисте немайнове право кожного з батьків, і ні в якому разі ніхто не може перешкоджати у його здійсненні, незалежно від того чи перебувають у шлюбі чи проживають однією сім'єю батьки. Кожна дитина має право на належне виховання батьками та ні в якому разі не має піддаватися фізичному або психологічному насильству, адже батьки повинні виховувати психологічно стійких та врівноважених дітей, які будуть жити та насолоджуватися життям.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Сімейний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002, № 21-22, ст.135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

УДК 316.62:330.59

Мельничук Діана,
аспірантка 1 року навчання,
факультету педагогічної освіти та соціальної роботи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
diankamk25@gmail.com

Науковий керівник: Белкіна-Ковальчук О. В.,
к.п.н., доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
belkinakovalchuk@gmail.com

ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВОЇ КОМПЛЕКСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ З ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ

В умовах сьогодення, в період повномасштабного вторгнення РФ в Україну, наше суспільство стикнулося з величезною кількістю проблем, що викликають емоційне, фізичне, інтелектуальне і духовне напруження людини. Відповідно, зазначені умови життя ставлять перед сучасною особистістю нові завдання, успішність виконання яких залежить від ступеня розвитку можливостей особистості, її ресурсів.

Нині в центрі уваги фахівців різних галузей, а саме педагогів, психологів, фізіологів, лікарів та ін. перебуває питання дослідження життєстійкості особистості, яка дає змогу ефективно справлятися з життєвими труднощами, долати страхи, адаптуватися до стресових ситуацій.

З огляду на те, що відповідний рівень життєстійкості є необхідною умовою для підтримки психічного здоров'я населення та зниження загального рівня стресу, а також успішної професійної

діяльності та особистісного зростання, Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову про реалізацію експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості [1].

Сьогодні, з точки зору різних науковців, життєстійкість виступає як інтегральна якість особистості, яка дає змогу успішно долати стресові ситуації, при цьому підтримувати власну працездатність і зберігати внутрішній баланс.

Соціальна послуга з формування життєстійкості передбачає комплексний підхід та покликана зменшити тривожність, дати розуміння людям, як поводитися в кризових ситуаціях та як справлятися зі стресом.

У зазначеній вище Постанові вказано, що метою реалізації експериментального проекту є визначення змісту, обсягу, порядку надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості, що сприятиме:

- підтримці психічного здоров'я населення та зниженню загального рівня стресу і тривожності серед населення;
- адаптації осіб/сімей/групи осіб, які проживають на території територіальної громади, зокрема внутрішньо переміщених осіб, до кризових ситуацій (зокрема воєнних дій, тимчасової окупації, проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру), набуттю навичок стресостійкості як комплексу особистісних якостей, що дає змогу зменшити значні інтелектуальні, вольові та емоційні навантаження без особливих шкідливих наслідків для власного здоров'я, інших людей та професійної діяльності, а також запобіганню психологічній травматизації та мінімізації ризиків психологічної ретравматизації;
- забезпеченню комплексного підходу до надання соціальних послуг особам/сім'ям/групам осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах та/або належать до вразливих груп населення, які проживають на території територіальної громади;
- зміцненню сімейних і родинних зв'язків та розвитку батьківських компетентностей;

- зміцненню та координації волонтерського руху;
- підвищенню соціальної згуртованості територіальної громади [1].

Зміст комплексної соціальної послуги передбачає ряд заходів, таких як:

- оцінювання потреб особи/сім'ї/групи осіб у соціальних послугах та бар'єрів, які існують для їх отримання, інформування отримувача комплексної послуги щодо змісту, умов надання комплексної послуги та з питань соціального захисту, медичних послуг, безоплатної правничої допомоги тощо;

- консультування отримувача комплексної послуги, зокрема допомога в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх вирішення, складення плану запобігання виникненню складних життєвих обставин, визначення дорожньої карти для отримувача комплексної послуги та надання допомоги в установленні контактів з фахівцями, службами, організаціями тощо, відповідно до потреб отримувача;

- надання психологічної підтримки/допомоги з метою пошуку внутрішніх та зовнішніх особистісних ресурсів, які допомагають підвищити здатність до відновлення психологічного стану та запобігання розвитку постстресових розладів;

- забезпечення формування та розвиток соціальних навичок, умінь, соціальної компетентності отримувача комплексної послуги; розвиток нових поведінкових моделей адаптації для психологічного відновлення та повноцінного функціонування;

- організація роботи груп самодопомоги та взаємодопомоги, зокрема за принципом "рівний рівному", клубів за інтересами в рамках групової форми надання соціально-психологічної допомоги, зокрема просвітницьких та профілактичних батьківських/сімейних клубів;

- проведення навчання основ психічного здоров'я, пошуку інструментів, які допоможуть кожному дбати про свій внутрішній стан, протоколів поведінки в кризових ситуаціях;

- проведення навчання для громадських діячів, волонтерів, представників закладів освіти, охорони здоров'я, соціальної сфери,

органів місцевого самоврядування, органів самоорганізації населення, жителів територіальної громади за програмами відповідно до потреб громади / району / регіону;

- проведення навчання спеціалістів, які найчастіше взаємодіють із жителями територіальної громади, та волонтерів, діяльність яких спрямована на підвищення обізнаності та формування навичок жителів територіальної громади щодо реагування на кризові ситуації, а також організація міждисциплінарного навчання основ командної взаємодії представників суб'єктів, які діють в територіальній громаді тощо [1].

Окремі напрями реалізації комплексної послуги стосуються психологічної підтримки батьків, розвитку батьківських навичок та догляду за дітьми, допомоги в побудові стосунків з дітьми на різних етапах дорослішання, а також – психологічної роботи з військовослужбовцями, ветеранами і їхніми родинками.

Комплексна послуга надається надавачами соціальних послуг, які є юридичними або фізичними особами-підприємцями, та які були обрані за результатами конкурсу, що організовує Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю. Команда від надавача має складатися з соціальних менеджерів, психологів та фахівців із соціальної роботи [2].

Будь-яка територіальна громада України може подати свою заявку на участь у проекті. Єдина умова для громад – підготувати та утримувати приміщення Центру життєстійкості, де надаватиметься комплексна соціальна послуга. Приміщення має перебувати у власності громади, бути вільним і придатним для використання і не потребувати значних вкладень у забезпечення безбар'єрності. Звернутися до Центру життєстійкості і отримати там послуги може кожен житель громади [3].

Кошти на створення центрів життєстійкості залучать з держбюджету. Їх спрямують на облаштування закладу, навчання та заробітну плату працівників впродовж 12 місяців. Територіальна громада, своєю чергою, повинна лише виділити приміщення, що

відповідає нормам безбар'єрності або не потребує значних вкладень у його забезпечення.

В реалізації експериментального проекту також можуть брати участь громади, які мають намір надавати комплексну послугу повністю за рахунок благодійних пожертв або власних коштів, а також беруть на себе відповідальність з облаштування і утримання приміщення.

Отже, головна мета запровадження послуги з формування життєстійкості – це психосоціальна підтримка українців, зниження загального рівня стресу і тривожності населення, формування навичок першої психологічної допомоги близьким (особливо дітям та старшим членам родини), а також навчання стресостійкості та попередження психологічної травматизації.

Послуга реалізовуватиметься у територіальних громадах, відібраних для участі. Наразі у планах реалізація послуги з формування життєстійкості до 31 грудня 2024 року, надалі проект масштабується на всю Україну.

Список використаних джерел:

1. Про реалізацію експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості: Постанова Каб. Міністрів України від 03.10.2023 р. № 1049. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.02.2024).
2. Формування життєстійкості. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Formuvannya-zhittestiykosti-.html> (дата звернення: 10.02.2024).
3. Про організацію діяльності та забезпечення функціонування центрів життєстійкості: Постанова Каб. Міністрів України від 23.01.2024 р. № 83. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.02.2024).

UDC 330.34:316.42:338.2(477)

Romaniuk Bohdan

Researcher, Laboratory of Projects and Initiatives
Lesya Ukrainka Volyn National University
Lutsk, Ukraine

INCLUSIVE ECONOMY AND SOCIAL JUSTICE IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Today, Ukraine faces significant economic and social challenges due to ongoing military actions and internal displacement of its population. The country's recovery requires new approaches to economic development, particularly through the implementation of an inclusive economy. An inclusive economy ensures equal access to opportunities for all citizens, regardless of their social status, physical condition, or economic capabilities. This necessitates the integration of vulnerable groups, such as veterans, internally displaced persons (IDPs), and people with disabilities, into the broader economic process.

Given the demands of sustainable development, Ukraine needs to implement inclusive policies aimed at promoting social justice. In practice, this means adapting successful international practices and developing national mechanisms for social support and equal opportunities. However, Ukraine's limited resources to implement such programs amplify the challenges in establishing an inclusive economy.

The European Union and several developed countries have already implemented programs focused on creating inclusive economies. One of the most successful initiatives is the European Social Fund Plus (ESF+), which supports projects aimed at combating poverty, improving working conditions, and promoting professional integration for vulnerable populations. Additionally, the European Pillar of Social Rights outlines

key principles of social equality and justice, including the right to equal access to the labor market, social protection, and inclusive education.

Another example is the Youth Guarantee program, which offers young people opportunities for swift employment, education, or vocational training. This program has successfully reduced youth unemployment in EU countries and could serve as a model for Ukraine.

In Ukraine, the path to an inclusive economy faces numerous barriers. One of the most pressing issues is the social inequality between different regions and population groups, exacerbated by the war. Internally displaced persons, veterans, and people with disabilities often lack access to employment, education, and social protection. There is also the issue of inadequate integration of people with disabilities into the labor market.

Additionally, it is important to note that Ukraine lacks systematic government programs focused on building an inclusive economy. Although there are certain initiatives, such as veteran support and social assistance programs for internally displaced persons, they remain fragmented and do not always meet actual needs.

To successfully implement an inclusive economy in Ukraine, attention should be paid to several key aspects:

1. Establishing a system of state support for vulnerable groups, based on international models such as ESF+ and Youth Guarantee, which would facilitate the economic integration of internally displaced persons, veterans, and people with disabilities.

2. Developing an inclusive labor market by providing incentives for employers to hire representatives of vulnerable groups. This could include tax benefits for companies that provide jobs for veterans and people with disabilities.

3. Educational and vocational retraining programs, aimed at ensuring access to modern technologies and the labor market. Establishing training and retraining centers in regions most affected by the war will promote equal opportunities.

4. Integrating inclusive approaches into sustainable development strategies, including support for the green economy, which will ensure the

creation of new jobs that are both environmentally sustainable and economically viable.

Inclusive economy is a key factor in ensuring Ukraine's sustainable development. Implementing international best practices, such as European social support programs, can be an effective way to reduce social inequality and create equal economic opportunities. Future research should focus on developing national strategies and specific mechanisms for adapting an inclusive economy to the Ukrainian context, considering the country's complex socio-economic situation.

References

1. European Commission. (2021). *European Social Fund Plus (ESF+)*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/esf/esf-plus>
2. European Commission. (2017). *The European Pillar of Social Rights in 20 principles*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights>
3. World Bank. (2023). *Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment*. Retrieved from <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099046206082339227/p1788430d01af20540b4d0b9ad59f700>
4. UNDP Ukraine. (2023). *Ukraine: Humanitarian and Development Impacts of the War*. Retrieved from <https://www.undp.org/ukraine/publications>

Наукове електронне видання на CD-ROM

**EUROPEAN PERSPECTIVE:
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ДИСКУРС
У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І МОЖЛИВОСТЕЙ**

Збірник тез доповідей

Загальна редакція та упорядкування І. О. Цимбалюк
Підготовка до друку: О. А. Корнелюк

Один електронний оптичний диск (CD-ROM). Об'єм даних 6,29 Мб.

Тираж 300 прим. Зам. 43. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк,
м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. 066 936 25 49.

E-mail: vezhaprint@gmail.com

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.

ISBN 978-966-940-551-7

9 789669 405517 >